

Tiina Hokkanen

Äitinä ja isänä eron jälkeen

Yhteishuoltajavanhemmuus
arjen kokemuksena

Tiina Hokkanen

Äitinä ja isänä eron jälkeen

Yhteishuoltajavanhemmuus arjen kokemuksena

Esitetään Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi yliopiston Villa Ranan Blomstedt-salissa
kesäkuun 17. päivänä 2005 kello 12.

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

JYVÄSKYLÄ 2005

Äitinä ja isänä eron jälkeen

Yhteishuoltajavanhemmuus arjen kokemuksena

JYVÄSKYLÄ STUDIES IN EDUCATION, PSYCHOLOGY AND SOCIAL RESEARCH 267

Tiina Hokkanen

Äitinä ja isänä eron jälkeen

Yhteishuoltajavanhemmuus arjen kokemuksena

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

JYVÄSKYLÄ 2005

Editors

Jussi Kotkavirta

Department of Social Sciences and Philosophy/philosophy, University of Jyväskylä

Pekka Olsbo, Marja-Leena Tynkkynen

Publishing Unit, University Library of Jyväskylä

Cover picture: Tiina Hokkanen

URN:ISBN:9513921794

ISBN 951-39-2179-4 (PDF)

ISBN 951-39-2145-X (nid.)

ISSN 0075-4625

Copyright © 2005, by University of Jyväskylä

Jyväskylä University Printing House, Jyväskylä 2005

ABSTRACT

Hokkanen, Tiina

As a mother and a father after divorce. Joint custody parenthood as an everyday life experience

Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2005, 201 p.

(Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research

ISSN 0075-4625; 267)

ISBN 951-39-2179-4

English summary

Diss.

The purpose of this sociological study is to investigate how divorced mothers and fathers with joint custody experience their parenthood in a life situation of children being at times present, at times absent. Special attention is given to gender and context, time and place. The main qualitative data of the study consist of interviews of 11 divorced mothers and 11 fathers from Central Finland, performed during spring 2000. There are no former couples among the interviewees so information was received from 22 different cases. The interviews of the heterogenous group of parents were acquired partly by 'snow ball' method, partly with the help of a key person. The women's interviews were transcribed to 117 pages, the men's to 112 pages. Hermeneutics and phenomenology with a constructionist touch form the methodological base of the study. The study uses family debate of women's studies, results of motherhood and fatherhood studies, sociology of emotions, and (post)modern sociology on individualism. The practical method is content analysis performed by close-up reading. I searched for mother- and father-conventionalities (concepts stem from bodily phenomenology) as well as 'thirds' (inspired by Simmel and Jallinoja) that turned out to be persons or things that had a mediating or moderating effect on the two examined. Gender played a significant role in the study and different ways of acting, knowing and experiencing between the sexes were found. Many of the findings were also context-bound. Time and place affected for example the experiences of closeness and remoteness in parent-child relationships. Parenting in your own time and place brought trust into spotlight between parents. The results showed that a mother's relationship to the father is mediated by the children and a father's relationship to the mother is sometimes mediated by money, the economic result of the divorce or the amount of child support. No 'thirds' were found in parent-child relationships which can be interpreted as a good sign. A mother's relationship to a new partner is also mediated by children as well as that of a resident father. A new partner of a parent moderates the parent-parent relationship by making a hostile relationship better or by making a good relationship worse.

Keywords: joint custody, parenthood, motherhood, fatherhood, gender, mother-conventionality, father-conventionality

Author's address Tiina Hokkanen
votima@yfi.jyu.fi

Supervisors Professor emerita Marjatta Marin
Department of social sciences and philosophy
University of Jyväskylä, Finland

Docent Kimmo Jokinen
Department of social sciences and philosophy
University of Jyväskylä, Finland

Reviewers Docent Ritva Nätkin
Department of social policy and social work
University of Tampere, Finland

Doctor Aino Ritala-Koskinen
Department of Pori
University of Tampere, Finland

Opponent Docent Ritva Nätkin
Department of social policy and social work
University of Tampere, Finland

ESIPUHE

Tätä yhteishuoltajaäitien ja -isien eron jälkeisiä vanhemmuuskokemuksia käsittelevää väitöskirjaa ei olisi olemassa ilman Jyväskylän yliopiston Perhetutkimuskeskusta. Ensimmäinen kiitos kuuluu YTT Kirsi Pohjolalle, joka kannusti jatko-opintoihin ja vakuutti asioiden aina järjestyvän. Kiitän kaikkia Perhetutkimuskeskuksessa samoina aikoina työskennelleitä henkilöitä työtoveruudesta ja vaikuttamisesta työhöni monin tavoin. Venähtäneillä kahvitunneilla on ratkottu monta tieteellistäkin ongelmaa. Viimeistään työn loppuvaiheessa, kotona pienen lapsen kanssa, hyvän ja keskusteleavan työyhteisön merkitys valkeni minulle täysin. Erityiset kiitokset Ulla Kinnuselle, Anna Röngälle, Marianne Notkolle, Eija Sevónille, Marjukka Salliselle, Anne Mäkikankaalle, Arja Liinamaalle, Johanna Kuivakankaalle ja Arja Hartikaiselle. Kiitän Marianne ja Eijaa myös naistutkimuksen nopeasta oppimäärästä.

Kiitän esitarkastajiani dosentti Ritva Nätkiniä ja YTT Aino Ritala-Koskista huolellisesta perehtymisestä työhöni ja asiantuntevista kommentteista. Kiitän myös PhD Marjo Kurosta koko käsikirjoituksen lukemisesta ja oivaltavista näkemyksistä.

Saan kiittää työni ohjaajiani, emerita professori Marjatta Marinia ja dosentti Kimmo Jokista, aina niin ystävällisestä ja kärsivällisestä ohjaamisesta sekä kannustamisesta. Kiitos myös professori Kaj Ilmoselle, joka jatko-seminaarin vetäjänä antoi uusia ideoita etenkin työn alkuvaiheessa.

Taloudellisesti työtäni on tukenut Jyväskylän yliopiston Perhetutkimuskeskus apurahoin ja määräaikaisin virkasuhtein. Kiitän myös Suomen Kulttuurirahaston Keski-Suomen rahastoa ja Alli Paasikiven Säätiötä, jotka ovat myöntäneet työlleni apurahan kahdesti. Saan kiittää myös Ellen ja Artturi Nyyssösen säätiötä sekä Jyväskylän yliopistoa saamastani apurahasta.

Ilman haastatteluaineistoa ei olisi juuri tätä tutkimusta. Kiitän Johanna Arhoa suuresta avusta monien haastateltavien saavuttamisessa. Lämmin kiitos kaikille äideille ja isille, jotka antoivat omat henkilökohtaiset kokemuksensa tutkimuskäyttöön. Toivottavasti tulkintani ovat tehneet kokemuksillenne oikeutta.

Kiitän kaikkia sukulaisia ja ystäviä, joilta olen saanut henkistä tukea ja konkreettista apua. Kiitän myös ensimmäistä ja toivottavasti viimeistä aviomiestäni Heikki Hokkasta myötäelämisestä. Rakkaat tyttäreni Nea-Lotta ja Elli-Noora ovat syntyneet ja kasvaneet opinnäytetöitä tehdessäni, kiitos teille ole-massaolosta ja siitä, etten ole päässyt vieraantumaa arvokkaasta arjesta.

Kotona työpisteessä portaiden alla toukokuussa 2005

Tiina Hokkanen

SISÄLLYS

ABSTRACT

ESIPUHE

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	9
1.1	Eron jälkeinen vanhemmuus tutkimuskohteena	9
2	TUTKIMUKSEN TAUSTA	14
2.1	Rakkaus, parisuhteet, avio- ja avoliitot	14
2.2	Perheet muutoksessa	17
2.3	Liittojen päättyminen	20
2.4	Yhteishuolto ja vanhemmuus	22
2.5	Naiset ja miehet, äidit ja isät	25
2.6	Nykyperheet ajassa ja tilassa	31
2.6.1	Aika	32
2.6.2	Tila, koti	34
3	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	37
3.1	Tutkimustehtävä	37
3.2	Teoreettis-metodologiset lähtökohdat	39
3.3	Aineisto ja sen käsittely	41
4	ERONNEIDEN VANHEMPIEN KESKEN	46
4.1	Kun ero tuli taloon	49
4.2	Perheasioiden sovittelu: naisten ja miesten eri tavoitteet	52
4.3	Kommunikointi sekä tunteiden ja tarpeiden eriaikaisuus	54
4.4	Yhteishuoltajuuden valinta	60
4.5	Lapsia tuodessa ja viedessä	62
4.6	Luottamuksen monet muodot	65
4.7	Erityiset epäluottamuksen lähteet	71
4.7.1	Päihteet	71
4.7.2	Väkivalta	73
4.7.3	Seksuaalinen hyväksikäyttö	76
4.8	"Kolmannet" äitien ja isien välisessä suhteessa: lapset ja raha	78
4.9	Tapaamisen ja elatuksen kokemuksellinen liitto	85
4.10	Huolletaan yhdessä, vanhemmoidaan erikseen	87
4.11	Yhteenveto	91
5	LAPSET JA VANHEMMAT ERON JÄLKEEN	93
5.1	Äidin vai isän luokse? Lähi-isyyden häpeä	94
5.2	Lapsesta avioerolapseksi	102
5.3	Jälleentapaaminen lasten kanssa	105

5.4	Lasten kanssa arkena: "sitä normaalia" kotona	107
5.5	Lapset läsnä laadukkaasti viikonloppuna	110
5.6	Tasapainoilu läheisyyden ja etäisyyden välillä	113
5.7	Lapset äidin uskottuina	118
5.8	Sukupuolittuneet vanhemmat ja lapset	121
5.8.1	Lapset – entisen miehen tai vaimon kuvia?	121
5.8.2	Äitejä ja tyttäriä, äitejä ja poikia: "Pitää luonteesta löytyä sitte kyllä skaalaa"	123
5.8.3	Isiä ja poikia, isiä ja tyttäriä: Ei minulta mitään puutu	127
5.9	Kun lapset lähtevät: alun tunnekuohuja ja helpotuksen tunteita ..	130
5.10	Lasten poissa ollessa	132
5.10.1	Yksin kotona: erosurua ja vapautta	132
5.10.2	Omaa aikaa ja vapaa-aikaa	134
5.10.3	Yhteydenpito lapsiin	136
5.11	Kohti normaaliutta arjessa ja suhteessa ympäristöön	137
5.12	Katoavat isät, äidit ja lapsetkin	142
5.13	Yhteenveto	145
6	UUSPERHEIDEN ALKULÄHTEILLÄ	148
6.1	Järki vai tunteet?	151
6.2	Uutta kumppania ja suhdetta valitsemassa	155
6.3	Pahat äiti- ja isäpuolet	158
6.4	Lasten suhtautuminen uuteen aikuiseen: karsastamisesta innostumiseen	161
6.5	Entisen parisuhteen kirjaimellisten "kolmansien" parantava ja pahentava vaikutus	164
6.6	Lapset mukaan pitkäaikaiseen suhteeseen	165
6.7	Yhteenveto	167
7	JOHTOPÄÄTÖKSET	169
	SUMMARY	175
	LÄHTEET	182
	LIITTEET	194
	Liite 1: haastattelurunko	
	Liite 2: haastateltavan taustatietolomake	
	Liite 3: haastateltavat	
	Liite 4: kirjoituspyyntö	

1 JOHDANTO

1.1 Eron jälkeinen vanhemmuus tutkimuskohteena

Eroaminen on nykyisin hyvin yleistä ja erot koskettavat jokaista tavalla tai toisella. Vaikka itse ei olisikaan eronnut, omasta lähipiiristä, ystävistä ja sukulaisista löytyy lähes aina ihmisiä, jotka ovat kokeneet eron. Useimmiten mukaan liittyy lapsia ja siten eron jälkeinen vanhemmuus on yhä yleisempää. Siitä huolimatta aihepiiriä etenkin arjen kokemuksena on Suomessa tutkittu toistaiseksi vain hyvin vähän.

Perheisiin liittyvää tutkimusaihetta miettiessäni tutustuin minulle ennalta tuntemattomaan, mutta ajankohtaiseen termiin *yhteishuoltajuus* ja päätin ottaa selvää, millaista eron jälkeinen vanhemmuus tämän viitekehyksen sisällä on. Yhteishuoltajuutta eron jälkeen oli tutkittu Suomessa vain hyvin vähän ja lähinnä pro gradu -töinä. Oman tutkimukseni alkuvaiheessa, vuonna 1999 ilmestyi kuitenkin Kirsti Kurki-Suonion oikeustieteellinen, oikeusvertaileva väitöskirja yhteishuoltajuudesta. Omassa työssäni keskityin vanhempiin, jotka olivat muodollisesti yhteishuoltajia ja tarkastelin heidän arjen kokemuksiaan, joista minulla ei ollut juurikaan ennakoajatuksia. Arjesta nousevien kokemusten huomioonottaminen on välttämätöntä tieteellisen tietämyksen ja ymmärryksen laajentamiseksi. Arjen kautta jäsentyvän kokemuksellisen tiedon kautta voidaan tehdä näkyväksi elämänkäytäntöjen taloudellisia, poliittisia ja kulttuurisia sidoksia. Samalla voidaan saada ymmärrystä siitä, miten kullekin aikakaudelle ominaiset arvo- ja normijärjestelmät viime kädessä määrittyvät ja miksi käsityksemme ja ihanteemme normaaliudesta jäsentävät niin voimakkaasti elämäämme, että niitä vain harvoin kyseenalaistetaan julkisissa keskusteluissa. (Husso 1994, 132.) Luonnollisesti tavoitteenani on osaltani lisätä sosiologisen perhetutkimuksen tietopääomaa ja antaa eväitä myös eroauttamisen käytäntöjen kehittämiseen. Pyrin lisäksi siihen, että kuka tahansa eroava tai eronnut äiti tai isä koulutustaustasta riippumatta pystyisi perehtymään työhöni ja saamaan siitä uusia, eteenpäin vieviä ajatuksia.

Yleisenä kysymyksenä haluan tietää, miten äidit ja isät kokevat eron jälkeisen vanhemmuuden ja millaisia merkityksiä he sille antavat. Miten vanhemmuuden eri ulottuvuudet ja sukupuolittuneet käytännöt tulevat esiin uudessa, neuvotteluja vaativassa tilanteessa? Missä on eri perheenjäsenten koti eron jälkeen ja mitä merkityksiä koti paikkana kulloinkin saa? Lähdin siitä oletuksesta, että äitien ja isien elämä oli erilaista silloin, kun lapset ovat läsnä ja silloin, kun he ovat poissa. Halusin myös saada selville, miten vanhemmat kokevat lasten läsnäolon ja poissaolon tilanteet ja niiden vaihtumiset. Näiden tilanteiden tarkastelun lisäksi ilmaantui paljon mielenkiintoisia asioita, jotka lopulta saivat runsaasti painoarvoa. Olin myös kiinnostunut siitä, kuinka yhteistä tai jaettua vanhempien välillä yhteishuolto on, mikä on sopimusten ja arjen suhde.

Riitta Jallinojan (1997, 182) mukaan vapaus käsitetään yksin elävien naimattomien, aviosuhteessa olevien ja eronneiden keskuudessa samaan tapaan. Se on itselle varattua omaa aikaa, jonka voi käyttää haluamallaan tavalla ja jota voi saada vain silloin, kun ollaan yksin. Kysymys omasta ajasta on tärkeämpi naisille, jotka edelleen huolehtivat perheestä enemmän kuin miehet. Todellakin, vuoden 1998 perhebarometrin mukaan naisten ja miesten työt ovat yhä olemassa ja vastuu perheen arjessa on enemmän naisten kuin miesten harteilla (Reuna 1998, 40). Teoksessaan *Moderni elämä* Jallinoja (1991, 203) kuvaa rationaalisuuden säätelemää vapautta sellaiseksi, että ihmiset eivät hyväksy holtitonta vapautta, vaan odottavat nimenomaan vastuullista vapautta. Vapaudella on oltava hyväksyttävät syynsä tullakseen sallituksi. Rationaalisuuden säätelemä vapaus, jota voi kutsua myös kausaaliseksi tai relatiiviseksi moraaliksi, säilyttää rikkomattoman perheen ihanteen, jossa perhe on lapsia varten (Jallinoja 1991, 207-208). Ulrich Beck ja Elisabeth Beck-Gernsheim (1995, 7) huomauttavat, että perinteinen elämä avioliitoinen ja perheinen ei tarkoita rajoituksia ja sidoksia tai moderni yksilöllinen elämä vapautta. Perinteisistä sidoksista vapaiden yksilöiden elämään on tullut uusia, modernimmalta tuntuvia rajoituksia. Voisi hyvin kuvitella, että tutkimusasetelmassani sidosta ja vastuuta edustavat lapset ja vapautta edustaa aika ilman lapsia. Toisaalta myös päinvastainen asetelma saattaisi olla mahdollinen tai vapauden ja sidoksen yhteenkietoutuminen. Oleellista on se, kuinka vanhempi kokee vapauden ja sidoksen kyseisessä elämäntilanteessa.

Vanhemmuus voidaan nähdä esimerkiksi prosessina, jatkuvana vuorovaiikutusten sarjana, joka muuttaa sekä vanhempaa että lasta (Brooks 1987, 2). Ritva Nätkinin (1997, 153) mukaan äitiys on kulttuurinen rakennelma, ja se yleisesti tarkoittaa suhdetta lapseen. Siten myös isyyttä voi pitää isän ja lapsen välisenä suhteena. Tutkimuksessani selvitin vanhemman ja lapsen suhdetta tilanteessa, jossa lapsi viettää pidempiä tai lyhyempiä aikoja toisen vanhemman luona eri tapaamissopimusten perusteella.

Vanhemmuuteen liittyy oleellisesti myös vanhempien keskinäinen suhde. Vanhemmat eivät eroa lapsistaan, joten he eivät voi koskaan täysin erota toisistaan. Lapset toimivat siteinä eronneiden vanhempien kesken, jotka ovat vanhempia lopun ikäänsä. (Emery 1994, 33.) Yhtenä keskeisenä tarkastelun aiheena pidinkin suhdetta toiseen vanhempaan ja tekijöihin, jotka vaikuttavat vanhem-

muuden kokemuksiin. Yhteishuoltajuuteen kuuluu sisäänkirjoitettu ajatus, että lasten vanhemmat pystyvät erottelemaan puolisuuden ja vanhemmuuden toisistaan huolehtiessaan lapsista yhdessä. Käytännössä parisuhde ennen eroa, eroamisen tavat ja eron jälkeinen suhde saattavat vaikuttaa hyvinkin paljon vanhemmuuteen, sen ylläpitämiseen ja sisältöihin. Tarkastellessamme myös vanhempien keskinäistä suhdetta saavutamme syvemmän ymmärryksen vanhemmuuden taustoista kuin keskittymällä pelkästään vanhemman ja lapsen suhteeseen.

Myöskään vanhemman uusi parisuhde ei näyttäydy vain yksityisenä, vanhemmuudesta irrallisena asiana, vaan myös koko perheeseen vaikuttava tekijänä. Monia eronneita äitejä ja isiä pohditutti seurusteluasiat, joista he usein puhuivat haastattelussa. Niinpä päätin jo varhaisessa vaiheessa kysyä uusista ihmissuhteista, jos ne eivät muutoin tulleet ilmi, ja tarkastella niihin asettumisen ehtoja eron jälkeisten perhesuhteiden kontekstissa. Miten rakastuminen uudelleen vaikuttaa vanhempaan ja vuorostaan vanhemmuuteen? Miten kumppani valitaan? Miten uuden kumppanin suhtautuminen lapseen vaikuttaa vanhemman suhtautumiseen, entä lapsen suhtautuminen uuteen kumppaniin? Miten uusi kumppani vaikuttaa vanhempien väliseen suhteeseen?

Tutkimuksen alkuvaiheessa minulla oli vahva tuntu siitä, että ilmiö, josta olin kiinnostunut, on olemassa, yleinen ja tutkimuksen arvoinen. Aikaisempien tutkimusten vähyyden vuoksi halusin saada vanhempien kokemusten kautta jonkinlaisen selkeän yleiskuvan, jota voisi kenties myöhemmin tarkentaa. Huomasin kuitenkin pian liikkuvani hieman epämääräisellä kentällä. Esimerkiksi, kahdessa kodissa asuvia lapsia ei oteta huomioon tilastollisissa tutkimuksissa, sillä samaa lasta ei voida tilastoida kahteen perheeseen (Perheet 1996, 13). Siten lasten ajan tasapuolisestikaan jakavat vanhemmat eivät näyttäydy tilastoissa.

Jo ilmiön nimeäminen oli pitkä ja muuttuva prosessi. Esimerkiksi englannin kielessä eron jälkeisestä vanhemmuudesta käytetään usein termejä, jotka kuvaavat yhteisyyttä, yhdessä tekemistä (esim. *co-parenting*) tai jakamista (esim. *shared-caregiving families*). Tosin esimerkiksi käsitteeseen *co-parenting* liittyy myös jakamisen ajatus: vanhempien velvollisuudet jaetaan ajan perusteella, ei tehtävien perusteella, kuten ne kenties ovat aiemmin jaettu (Smart & Neale 1999, 58). Tutkimukseni pääotsikon *Äitinä ja isänä eron jälkeen* on tarkoitus korostaa vanhemmuuden sukupuolittuneisuutta, essiivimuoto kuvastaa äitien ja isien henkilökohtaisten kokemusten esiintuomista.

Vallan ja vastuun problematiikka tulee hyvin esiin vanhemmuudessa yleensä, erityisen hyvin eron jälkeisessä vanhemmuudessa. Vielä viime vuosikymmenen loppupuolella Tommy Hellsten (1999) kysyi kirjassaan, onko vanhemmuus katoamassa vanhempien luovuttaessa vastuutaan lapsistaan yhteiskunnalle. Tämän hetken julkisena vaatimuksena esiintyy vanhemmuuden haltuotto tai lähinnä sen palauttaminen takaisin vanhempien käsiin yhteiskunnan kuitenkin tukiessa vanhempien kasvatusvastuuta. Mitä vanhemmuus on ja missä käsissä se on, onkin sitten jo toinen kysymys. Erään pessimistisen näemyksen mukaan vanhemmuutta seuraa eräänlainen kirous, jossa parhaimminkin tavoitteet johtavat vääriin tuloksiin (Roos & Rotkirch 1997, 12).

Avioeron ja sen jälkeisen elämän vaikutuksia lapsiin on tutkittu paljon kansainvälisesti, vaikka suomalaisia tutkimuksia on vain vähän. Lasten ollessa huolenaiheiden pääkohteena vanhempien näkökulman valitseminen saattaa olla yllättävää. Jos valintaa perustellaan lasten hyvinvoinnin näkökulmasta, voidaan todeta, että lasten ja vanhempien näkökulmat ovat usein kietoutuneet yhteen. Lisäksi monet tutkimukset esittävät, että vanhempien sopeutumisella eron jälkeen on huomattava merkitys sille, miten lapset sopeutuvat (ks. esim. Dowling & Barnes 2000). Eronjälkeisen vanhemmuuden kokemusten selvittäminen ja ymmärtäminen on kuitenkin tärkeää jo itsessään.

Tutkimukseni avaa uusia näköaloja, mutta sen tekeminen on ollut hyvin haastavaa. Perhetutkimuksen päivillä 2000 Marjo Kuronen puhuikin eron jälkeisen vanhemmuuden tutkimisen vaikeudesta ja sen monista ongelmista. Ensinnäkin tilastojen on vaikea tavoittaa eron jälkeisiä perhesuhteita. Juridishallinnolliset asiat ovat usein erotettu toisistaan, vaikka arkielämässä ne ovat nivoutuneet yhteen. Tutkimuksessa tulisi ottaa huomioon eri tasot: lainsäädäntö, asiantuntijuus ja ihmisten arkielämä (neuvottelut, kamppailut, ajallinen muutos: mitä tapahtuu ajassa, mitä ajan myötä). Kaiken kaikkiaan eron jälkeisen vanhemmuuden tutkiminen tarvitsisi monitieteistä otetta. Olin jo silloin törmännyt muutamia hänen kuvailemiinsa ongelmiin, mutta sain vielä lisää ongelmia ajateltavakseni. Pelkästään raportointi suoraviivaisesti etenevässä kirjassa on siis tuottanut vaikeuksia. Kaikki tuntui liittyvän kaikkeen, ja työ olisi kenties paremmin muotoutunut tilateokseksi, jossa ilmentyisi sekä kaksi- että kolmijakoisuus, tai esimerkiksi internetsivuiksi, joissa linkki toisensa jälkeen muodostaisivat ilmiötä kuvaavan vyyhdin.

Sosiologian pro gradu -työni liittyi kuoleman aihepiiriin, mutta huomasin matkan varrella, että tämänhetkiselä tutkimusteemalla on yhteytensä edelliseen. Tunteet, joita eronneet äidit ja isät kävivät tai olivat käyneet läpi, muistuttivat kuolemaan (ja sen hyväksymiseen) liittyviä tunteita. Elisabeth Kübler-Ross (1984) on eritellyt kuoleman kohtaamisessa eri vaiheita, jotka eivät aina kuitenkaan seuraa toisiaan lineaarisesti: kieltäminen ja eristäytyminen, viha, kaupankäynti, masennus, hyväksyminen ja toivo. Tunteiden puolesta avioeroa voi verrata kuolemaan, ja joskus ero voi olla kokemuksellisesti kuolemaa suurempikin. Judith Wallersteinin ja Sandra Blakesleen (1991) toteavat, että kuolema muistuttaa avioeroa siinä, että molemmat saavat aikaan sisäisiä ja ulkoisia muutoksia. Kumpikin merkitsee surua ja menetystä sekä tuo pysyviä muutoksia arjen kurdokseen ja läheisiin ihmissuhteisiin. Ainutlaatuista avioerossa on se, että se tuo päivänvaloon ihmisen keskeisimmät ja syvimvät intohimot – rakkauden, vihan ja mustasukkaisuuden. (Mt., 30-31.)

Tutkimuksen pääaineisto on 22 avio- tai avoliitosta eronneen äidin ja isän teemahaastatteluaineisto. Aineisto on hankittu osittain lumipallomenetelmällä, osittain avainhenkilön avustuksella. Haastattelin yhteensä siis 11 äitiä ja 11 isää, joista suurin osa oli muodollisesti yhteishuoltajia, eikä ainakaan vielä haastatteluhetkellä uusperheellisiä. Äidit olivat keskimäärin 35-vuotiaita, isät 38-vuotiaita. Tein haastattelut suurimmaksi osaksi keväällä 2000. Lisäksi minulla oli kirjoituspyyntö *Muuttuva perhe* -lehdessä toukokuussa 2000, mutta kirjoi-

tusaineisto jäi hyvin vaatimattomaksi. Kaikista saapuneista kirjoituksista käytin neljää, kahden äidin ja kahden isän kirjoitusta.

Tutkimusotteessani ja tavassani lähestyä aineistoa ja tulkita sitä on aineksia monista lähteistä. Hermeneuttis-fenomenologista otetta on täydennetty konstruktionistisilla piirteillä. Olen käyttänyt hyväkseni naistutkimuksen perhekeskustelua, äitiys- ja isyystutkimusten tuloksia, tunteiden sosiologiaa ja paikoin myös (post)modernin sosiologiaa yksilöllistymisestä. Kotimaisten lähteiden vähyysden vuoksi olen käyttänyt myös kansainvälisiä tutkimuksia olettaen, että kulttuurisista, ajallisista ja paikallisista eroista huolimatta ihmisenä olemisessa ja kokemisen tavoissa on myös jotain yleismaailmallista. Pääpaino on tutkimuskirjallisuudessa, mutta käytän paikoin myös opaskirjallisuutta ja kaunokirjallisuuttakin. Edellisen anti valuu arkitietoon, mikä näkyy myös haastatteluissa, ja jälkimmäisessä kiteytetään hyvin uusia asioita. Käytännön menetelmäni on lähiluvun avulla tehty sisällönanalyysi. Osana sisällönanalyysiä olen etsinyt nais- ja miestapaisuuksien ohella äiti- ja isätapaisuuksia sekä ”kolmansia”, joista tarkemmin kappaleessa 3.3.

Tutkimukseni etenee seuraavasti: Seuraavassa osiossa käsittelen tutkimuksen taustaa valottavia asioita keskeisine käsitteineen. Kirjoitan aikaisempien tutkimusten valossa liittojen solmimisesta ja päättymisestä, perheiden muuttumisesta, vanhemmuuden järjestelyistä. Vanhemmuus tarkentuu äitiydeksi ja isyydeksi, ja nykyperheys asetetaan aikaan ja tilaan. Kolmannessa kappaleessa selvitän tutkimuksen teoreettisia lähtökohtia ja käytännöllisiä ratkaisuja sekä esittelen aineiston.

Tutkimuksen empiirinen osio rakentuu kolmen pääteeman varaan, joita käsitellään luvuissa 4-6. Neljännessä luvussa tarkastelen eronneiden vanhempien keskinäistä suhdetta. Lasten ja vanhempien välistä suhdetta käsittelen luvussa viisi. Luvussa kuusi mukaan tulevat vanhempien uudet seurustelukumppanit ja uusperheiden idut. Kunkin pääluvun lopussa on yhteenveto, tulokset pähkinänkuoressa. Kappaleessa seitsemän on johtopäätösten vuoro. Näitä seuraavat lähteet ja liitteet.

2 TUTKIMUKSEN TAUSTA

Tässä osiossa taustoitin yleisesti aikaisempia tutkimuksia hyväksikäyttäen tämän ajan perhe- ja parisuhdetilannetta, joka auttaa ymmärtämään myös sitä, miksi ihmiset eroavat ja mitä prosesseja eroon liittyy. Samalla otan esille tutkimukseni keskeisiä käsitteitä. Näitä ovat esimerkiksi yhteishuolto, vanhemmuus/ äitiys ja isyys, äiti- ja isätapaisuus, aika ja tila.

2.1 Rakkaus, parisuhteet, avio- ja avoliitot

Miksi suurin osa aikuisväestöstä avioituu vielä nykyaikoina? Rakkaus on avioitumisen perusteluista yleisin (Turtiainen 1998). Ihmiset menevät naimisiin rakkauden vuoksi ja eroavat rakkauden vuoksi (Beck & Beck-Gernsheim 1995, 11). Vihankin katsotaan olevan lähellä rakkautta ainakin tunteiden voimakkuuden puolesta. Eroseminaarien ”isä” Bruce Fisher (1999) harmittelee sitä, että yhteiskunnassamme hyväksyttävien syy avioitumiseen on rakastuminen. Hänen mukaansa rakastuminen on epävakaa tila, joka lähentelee jopa emotionaalista sairautta. Fisher uskoo, että monet meistä menevät naimisiin omien tuntemattomien tai käyttämättömien persoonallisuuden osiensa kanssa ja kutsuvat sitä erheellisesti rakkaudeksi. (Mt., 80, 220.)

Monessa tuoreessa, suomalaisessa parisuhteen ja perheen muutosta käsittelevässä tutkimuksessa mainitaan Anthony Giddens ja hänen käsityksensä rakkaudesta ja intiimeistä suhteista (ks. esim. Ritala-Koskinen 2001; Veijola & Jokinen 2001). Giddensin mukaan kaksi vuosisataa vallinneen romanttisen rakkauden on korvaamassa ”yhteenvirtaava rakkaus” (*confluent love*), joka on aktiivista ja satunnaista. Siinä ei ole romanttisen rakkauden käsityksiä ikuisesta rakkaudesta ja ”siitä oikeasta”. Tämä nykyaikojen tyyppinen rakkaus olettaa tasapainoa siinä, mitä ihmiset emotionaalisesti antavat ja saavat suhteessa. Tämän tyyppinen rakkaus kehittyy samassa suhteessa intimitetin kanssa eli missä määrin kumpikin osapuoli on valmis avautumaan toisella ja olemaan haavoittuvainen. Nykyaikojen ”eroava yhteiskunta” on tämän rakkauden nousemisen seurausta

pikemminkin kuin syytä. Giddensin nimittämä *puhdas suhde* solmitaan sen itsensä vuoksi, ja sitä pidetään yllä niin kauan kuin molemmat osapuolet ovat tyytyväisiä siihen. Puhdas suhde päättyy Giddensin näkemyksen mukaan siististi kuin veitsellä leikaten ja ihmiset menevät eteenpäin omilla tahoillaan etsien uusia suhteita, eivätkä lapset sinänsä vähennä taipumusta kohti puhtaita suhteita. Puhtaat suhteet edellyttävät sitoutumista, joka on luottamuksen laji. Sitoutuminen tulee ymmärtää sisäisesti referentiaalisena systeeminä, jossa sitoudutaan itse suhteeseen ja toiseen henkilöön. (Giddens 1991, 6; Giddens 1992, 58-59, 61-62.) Myös Carol Smart ja Bren Neale (1999, 13) huomauttavat, että Giddens ei ole ottanut huomioon eron jälkeisen vanhemmuuden jatkamisen suuntausta, josta on yhtä paljon todistusaineistoa kuin puhtaista suhteistakin. Parit eivät voi vain lopettaa keskinäistä suhdettaan ja jatkaa elämäänsä, vaikka he omasta puolestaan haluaisivatkin niin tehdä.

Kun sanomme, että henkilö on sitoutunut johonkin, tarkoitamme, että hän pysyy siinä sen loppuun asti. Johonkin toimintaan sitoutuneen henkilön odotetaan jatkavan sinnikkäästi, kunnes perimmäinen tavoite on saavutettu. Ihmissuhteeseen sitoutuneen henkilön odotetaan vastaavasti pysyvän suhteessa "myös vastamäessä". Siten sitoutuminen keskittyy suhteen ominaisuuksista keston, sitoutumisesta seuraa siis kesto. Myös puhtaiden suhteiden sitoutuminen liittyy keston, mutta hiukan eri tavalla. Puhtaissa suhteissa ollaan sitoutuneita niin kauan kuin suhde on tyydyttävä eli kuinka kauan se kestää. Rakkautta ja sitoutumista on saatettu pitää vastakkaisinakin käsitteinä, mutta ne voidaan nähdä olevan suhteessa toisiinsa läheisessä suhteessa. Rakkauden ja sitoutumisen voi erottaa ja joskus ne täytyykin erottaa toisistaan. Rakkautta voi olla ilman sitoutumista ja sitoutumista ilman rakkautta, kuten avioliitossa, jota jatketaan myös "rakkauden loppumisen" jälkeen. (Kelley 1983, 265-266, 287.)

Notkeassa modernissa nykyhetken sitoumukset ovat tulevien mahdollisuuksien tiellä, joten sitoumusten on hyvä olla löyhiä ja vaatimattomia vahinkojen minimoimiseksi. Epävarma taloudellinen ja sosiaalinen tilanne opettaa näkemään maailman ihmisineen pois heitettävänä ja kertakäyttöesineinä. Bauman väittää, että ihmisten välisiin suhteisiin ja liittoihin suhtaudutaan kuin kulutus-tavaroihin, joita kulutetaan, eikä tuoteta toimiviksi myötä- ja vastamäessä uhrauksia tehden. Jos ihmisten välisen siteen oletetaan tuottavan tyydytyksen heti ostettaessa ja jota ylläpidetään vain niin kauan kuin se tuottaa tyydytystä, ei ole mieltä yrittää lujasti liiton pelastamista jopa kärsimyksiä kestäen. (Bauman 2002, 195-197.)

On väitetty, että lapsen syntymä ja lapsen kohdistunut rakkaus vakiinnuttaa rakkautta ja vahvistaa liittoa, mutta lopettaa rakastumisen. Koska länsimaisessa kulttuurissamme lapsen aiheuttama rakastumisen loppuminen ei ole täysin tiedostettua, ihminen yleensä tyrmistyy muuttuneessa tilanteessa. Tapauksessa, jossa molemmat haluavat lasta, lapsi syntyy toivottuna ja siitä tulee molempien rakkauden kohde. Kumpikaan ei ole enää ehdottoman tärkeä toiselle; osapuolet eivät ole enää jumalia toisilleen. (Alberoni 1979, 43-44.) Traditioiden laimentuessa läheisten ihmissuhteiden viehätys kasvaa. Kaikki, mikä on menetetty, etsitään toisesta ihmisestä. Ensin on mennyt, tai lähinnä korvattu, jumala ja uskonto pappeineen, joille on ennen voinut purkaa syyllisyyden taak-

kaa tai selventää ajatuksia oikeasta ja väärästä. Kumppanit kuitenkin voivat tulla ja mennä, mutta pysyvämpää läheistä ihmissuhdetta edustaa suhde lapseen, jonka rakkaus voi korvata miehen tai naisen rakkauden. Lapsesta voi tulla eräänlainen viimeinen vaihtoehto yksinäisyydelle, turvapaikka rakastamisen ja rakastetuksi tulemisen häviäviä mahdollisuuksia vastaan (Beck & Beck-Gernsheim 1995, 32-33, 37).

Naisella on sanottu olevan suuri, kaiken muun ylittävä tunnevoima lapseen (Beck ja Beck-Gernsheim 1995, 74-75) ja lapsen syntymisen merkitsevän äidille melkein aina todellista ja oikeaa rakastumista (Alberoni 1979, 44). Äidin ja lapsen symbioottinen suhde on nähty jopa romanssina, joka toimii romanssin lakien mukaan työntäen syrjään kaiken muun – jopa parisuhteen, josta lapsi on saanut alkunsa. Huolimatta isien osallistumisesta vauvanhoitoon ja heidän tunteistaan lasta kohtaan romanssisuhde syntyy todennäköisesti vain äidin ja lapsen välille. (Jallinoja 2000a, 108.) Äidinrakkauden myytti elää myös Timo Airaksinen (2001) kirjoituksessa äidinrakkaudesta ja vanhempainrakkaudesta, kun viitataan esimerkeissä isiin. Vaikka filosofi itse olisi rakastava isä, hän kirjoittaa korkeintaan isän rakkaudesta, erikseen kirjoitettuna. Päinvastoin kuin äidinrakkautta, isänrakkautta yhteen kirjoitettuna ei näytä olevan olemassa edes minkäänlaisena yleisenä käsitteenä – ei vaikka isät kuinka rakastaisivat lapsiaan.

Vanhemmuus on nyky-yhteiskunnassa valinnan tulos, koska lasten hankkiminen perustuu vapaaehtoiseen suostumukseen ja sopimusehdoista neuvotteluun. Lapsia ei enää hankita itsestäänselvyytensä, vaan lapsen hankinta on projekti, jota ajankohtineen harkitaan huolellisesti. Läheisissä ihmissuhteissa, etenkin parisuhteessa ja perheessä tapahtunut muutos on ilmiselvää. Perheen perustaminen ei ole enää väistämätön osa elämänkulkua, vaan yksi vaihtoehto ja valintojen tulos. Parisuhteen vapautuessa ulkoisista tukirakenteista se perustuu entistä enemmän sisäiseen tyydytykseen. Vapautuminen tuo myös paineita, sillä perinteisten tukirakenteiden romahtaessa kaikki täytyy itse valita ja päättää, kaikesta on myös selviydyttävä itse. (Ahponen & Marttinen 1997, 179, 184.)

Soile Veijola ja Eeva Jokinen (2001) ovat huomanneet, että avioliitosta puhuttaessa sotaisat kielikuvat ovat yleisiä. Avioliittoa on jopa verrattu elinikäiseen tai kolmikymmenvuotiseen sotaan. Termi taistelu viittaa sotimisen lisäksi kovaan työhön ja selviämiseen. Nämä tutkijat kysyvätkin, eivätkö vertauskuvat ole hieman omituisia avioliitolle, johon liitetään myös nk. pehmeitä arvoja. (Mt. 2001, 125.) Suomalainen puhe parisuhteesta, avioliitosta ja lapsistakin saattaa todella olla hiukan raskassoutuista – työn, hoitamisen, huoltamisen, suorittamisen ja velvollisuuden sävyttämää. On syynä sitten suomalaiskansallinen synkämäielisyys tai se, että kaikesta on tosiaankin selviydyttävä yksin ja pelkkä tietoisuus siitä jo painaa. Selvää on, että nykyisin avioliitto ei ole enää ainoa itsestäänselvä yhdessäelämisen tapa. Sen vuoksi se alkanut muistuttaa tietynlaista sijoitusta, joka saa alkunsa tietoisesta valinnasta ja jatkuu projektina, joka tarvitsee koko ajan panostusta tuottaakseen osinkoa. (Mazzarella 1997, 94.)

2.2 Perheet muutoksessa

Perheen perustana nykyään on tunteisiin pohjautuva parisuhde. Jos parisuhde ei toimi, perhe hajoaa tai lähinnä muuttaa muotoaan. Parisuhteen ja perheen muodostamisessa sekä hajoamisessa näyttäisivät kulkevan mukana järjen ja tunteen vaihtelevat vaatimukset ja ristiriidat. Nykyisten suhtautumistapojen juuria voinee löytää jo viime vuosisadalta, jolloin kaikkialla Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa vahvistui uudenlainen näkemys perheen tehtävistä ja merkityksestä. Prosessia voi kutsua porvarillisen ydinperheideologian eli perhekeskeisen elämäntavan läpimurroksi, ja vaikutukset ovat edelleen nähtävissä perheihanteissamme. Perheen perustaminen ilman tunnesidettä alkoi olla moraalityöntä. (Häggman 1993, 89-91.) Marjatta Marin (1994, 17) tähdentää, että viime vuosisadan alun perhekeskustelussa esiin tulleet tunteeseen ja seksuaalisuuteen pohjautuva parisuhde on sen epävarmuuden ja ailahtelun vastapainoksi kuitenkin tuottanut henkilökohtaisen sidoksen ja velvollisuuden lapsiin ja puolisoon.

1980-luvulla Riitta Jallinoja (1985) määritteli perheen seuraavasti: "Perhe on (siten) sosiaalinen yhteisö, jossa on vähintään kahden perättäisen sukupolven edustajia, jossa lapset ovat keskeinen tekijä ja joka sitoo jäsenensä yhteisyyden tunteella toisiinsa. Nämä ihmiset kuuluvat muodostettuaan perheen vahvasti yhteen. Useimmiten sen ulkoisena tunnusmerkkinä on yhdessä asuminen." (Mt., 7). Perheen määrittelemiseen vaikuttavat sekä objektiiviset että subjektiiviset tekijät, joita ei voi erottaa toisistaan (esim. jos perhe määritellään vaikkapa tehtävien perusteella, saattaa tehtäväluettelon laadintaan vaikuttaa se, mistä tehtävistä perheen halutaan huolehtivan). Mitä erilaisimmat yhteisöt halutaan nähdä perheenä, ja perhettä yritetään jatkuvasti määritellä uudelleen. Perhe on arvosidonnainen instituutio, mikä tulee esiin perheen määrittelyiden muuttumisessa. Perhe ei ole kuten jokin kemiallinen kaava, joka pysyy aina samana. (Mt., 7, 9.)

Viitisentoista vuotta myöhemmin Jallinoja (2000a, 193) toteaa, että perhetä ei voi ajatella (enää) ainoastaan yleisenä käsitteenä, joka olisi määriteltävissä yleispätevien ja yksiselitteisten kriteerien pohjalta. Perheen määrittely on vaikeutunut etenkin siksi, että äidin ja isän parisuhde kariutuu yhä yleisemmin ja äidit ja isät muodostavat uusia parisuhteita. Avioeron seurauksena jompi kumpi vanhemmista muuttaa yhteisestä kodista pois. Useimmiten poislähtijä on isä, ja äiti ja lapset jatkavat yhdessä perheenä. Äiti ja lapset on edelleen helppo mieltää perheeksi, mutta isän asema on epäselvempi. Säilyttääkö pois muuttanut isä perheenjäsenyytensä? Kenties se riippuu tilanteesta, mihin johtopäätöksiin ihmiset tulevat arvioidessaan eri henkilöiden kuulumista perheeseen. On todennäköistä, että poismuuton tapa on merkityksellinen. Jos mies hylkää vaimonsa ja aiheuttaa avioerokatastrofin, mies tulee helposti heitetyksi pois perheestä. Jos mitään tällaista katastrofia ei synny ja mies jatkaa kanssakäymistään muiden perheenjäsenten kanssa, saattaa syntyä myötämielisyyttä hänen perheenjäsenyytensä jatkumista kohtaan. Äiti voi kuitenkin lapsia herkemmin ajatella, että isä ei kuulu enää perheeseen, koska hän on muuttanut pois, eikä ole enää puoli-

so. Sen sijaan lapset pitävät isää edelleen perhepiiriinsä kuuluvana, vaikkei tämä asuisikaan enää heidän luonaan. Perheen yleinen määrittely muuttuu hitaasti, mutta yhä merkittävämmäksi alkaa tulla näkemys, että yksilöillä on oikeus määritellä perhe itse. Tällainen oikeus antaa ymmärtää ainakin epäsuorasti, että määritelmiä on monenlaisia. Kysyttäessä ihmisiltä ketkä kuuluvat perheeseen, he eivät ajattele perhettä yleisesti, vaan ”minun perhettä”. Ihmiset tulevat yhä varmemmin täysivaltaisiksi päättäjiksi oman perheensä määrittelemisessä. Siten samaankin ”perheeseen” kuuluvilla voi olla erilaisia kuvia perheestään. (Jallinoja 2000a, 190-191, 195-196.)

Vanhempien uusista parisuhteista voi syntyä pitkä sarja erilaisia perheenjäsenehdokkaista, joiden perheeseen kuulumista lapset joutuvat usein pohtimaan. Miettiminen ei ole välttämättä tietoista, vaan tunteen tasolla tapahtuvaa pohdintaa. Henkilökohtaisuus ohjaa arviointikriteerejä, joiden perusteella perheenjäsenyyttä määritellään. Kriteerit eivät kuitenkaan ole täysin henkilökohtaisia tai satunnaisia, sillä perheenjäseniksi lasketaan pääsääntöisesti isä, äiti ja heidän lapsensa, kuten myös ne henkilöt, jotka kiinnittyvät isään ja äitiin parisuhteen pohjalta. Kriteerien taustalla vaikuttaa käsitys ”oikeasta” perheestä. Se ei tarkoita täysin samaa kuin ihanneperhe, jollaisena moni pitää ydinperhettä. ”Oikea” perhe on epämääräisempi ja sellaiseksi voi tulla monissa eri kokoonpanoissa. (Mt., 193-194.) Tutkimustietoa aiheesta tarjoaa Aino Ritälä-Koskisen (2001) väitöskirja *Mikä on lapsen perhe? Tulkintoja lasten uusperhesuhteista*, joka tuo esiin lasten subjektiiviset tavat tulkita oma perheensä.

Perhe on uusintava, säilyttävä ja sosiaalistava instituutio, jolla on sosiaalinen, taloudellinen ja yhteiskunnallinen ulottuvuutensa. Perhebarometriin vastaajien mukaan perinteinen ydinperhe ja yksinhuoltaja lapsineen määriteltiin yksiselitteisesti perheeksi. Myös avopari ja lapset miellettiin yleisesti perheeksi. Lapset olivat vastaajien ydinperhemäärittelyssä – lapset määrittivät perhekäsitystä siviilisäätynä enemmän. (Reuna 1997, 10-11, 15.) Voidaankin sanoa, että lapset tekevät perheen. Lähes kaikki (96 %) 31-45-vuotiaista vastaajista, joiden ikäryhmässä on eniten lapsia ja mahdollisesti koettu avioero, pitivät yksinhuoltajaa lapsineen perheenä. Lemmikkieläimestä on tullut perheenjäsen ainakin nuorimpien vastaajien mielestä. Naimisiin aikovat avoliitossa elävät korostivat omaa henkilökohtaista ratkaisuaan – lapset eivät olleet perusteluissa keskeisellä sijalla. (Reuna 1997, 17, 23, 25, 29-30.)

Yksilöityvän yhteiskunnan perheen voi ympäröidä lainausmerkein. Perhe ilman lainausmerkkejä on olemassa vain teoreettisena rakennelmana, jos sellaisenaankaan. Perheen määrittämisen vaikeudesta tai mahdottomuudestakin huolimatta perhettä on kuitenkin pidetty olemassa olevana – kotina, läheisinä ihmissuhteina, verisiteinä ja perheen eri sukupolvina (Marin 1994, 19, 21-22). Myöskään Carol Smartin ja Bren Nealen (1999, 20) mukaan enää ei voi puhua perheestä ilman lainausmerkkejä; sellaisenaan *perhe* on heidän mielestään liian naiivi ja yksipuolinen käsite. Käsitettä perheura (*family career*) on käytetty kuvaamaan perheen muuttuvaa, kehittyvää ja ennalta arvaamatonta luonnetta. Kuten uraan yleensä, perheuraan vaikuttaa perheen historia, tämänhetkinen tilanne ja toivotut määränpäättämät tulevaisuudessa. (Ahrons & Rodgers 1987, 38.) Perheen nykytilaa luonnehtiva perhemuotojen moninaistuminen ei kuitenkaan

tarkoita perheen merkityksen vähentymistä yksilölle tai välittämisen ja vastuun hylkäämistä. Muuttuvien perhemääritelmien kontekstissa korostuvat ihmisten henkilökohtaisten suhteiden subjektiiviset merkitykset. (Silvan & Smartin 1999, 5, 7-8). Avioerojen lisääntyttyä on alettu puhua myös eron jälkeisistä perheistä (*postdivorce family*) (Beck & Beck-Gernsheim 1995; Thompson & Amato 1999).

Perhettä voi lähestyä myös perhekäytänteiden (*family practices*) kautta. Nämä käytänteet ovat luonteeltaan aktiivisia, keskittyvät arkeen ja painottavat säännönmukaisuutta ja toistoa. Kuitenkin ne voivat siirtyä samantyyppisiin käytänteihin tai sekoittua toisenlaisiin. Niissä historia ja henkilöhistoria ovat vuorovaikutuksessa toisiinsa. Perhekäytänteihin liittyy tunteita, myös negatiivisia. Perhe-elämää ei ainoastaa tuoteta jokapäiväisten käytänteiden kautta, vaan ne voivat myös kaivaa maata sen alla, koska modernissa yhteiskunnassa on monia vaihtoehtoisia tapoja nähdä samat käytänteet. (Morgan 1999, 17, 19, 21.) Perhe voidaan nähdä koostuvan myös avioliitosta ja vanhemmuudesta. Avioliitto voi päättyä, mutta vanhemmuutta tulee jatkaa. Siten perhe ei katoa eron myötä, vaan jatkuu äitiytenä ja isyytenä eli vanhemman ja lapsen välisenä suhteena. (Beckin ja Beck-Gernsheimin 1995, 148-149.) Määrittelyvaikeuden vuoksi on myös ehdotettu, että perheen käsitteestä luovuttaisiin (ns. jääkaappiperhe) (Ahponen & Marttinen 1997, 181). Tosin jääkaappiperhekin on käsite, jonka mukaan perhe on se, joka syö samasta jääkaapista. Näin ollen perheen käsite korvautuisi vain toisella perheen käsitteellä, joka lisäksi muistuttaisi kotitalouden käsitettä.

Muutoksen teema liitetään usein vain nykyperheisiin, mutta on hyvä muistaa, että perheet ovat aina olleet muutoksessa. Muutos itsessään ei ole uusi ilmiö, vaikka perheiden elämänkaari on saattanutkin lyhentyä aikaisemmasta. Muutosten syyt ovat kuitenkin erilaisia: jos entisaikoina toisen vanhemman kuolema aiheutti eniten perhemuutoksia, nykyisin muutosten takana ovat useimmiten avio- ja avoerot. Anna Rotkirchin (2000, 197-198) mukaan helposti yhdenmukaistamme menneisyyttä ydinperheideaalin valossa, jolloin nykyperheet näyttävät erikoisilta. Hän ehdottaakin nimitystä ”jälleenlaajennettu perhe” (*re-extended family*) perheen joustavampana ja laajempina käsityksenä. Tutkimustarpeisiin perhettä, perheitä tai ”perhettä” on yritetty käsitteellistää monin eri tavoin. Suurimmalle osalle ihmisistä on kuitenkin jokseenkin selvää, mikä perhe on – tai ainakin se, mikä ”minun perheeni” on.

Hyvistä ja huonoista perheistä puhuttaessa ei aina muisteta, että samalla-kin perheellä voi olla erilaisia kausia. Vastaisuudessa on kuitenkin mahdollisuus pyrkiä aina parempaan, sillä vanhemmuus kestää läpi elämän. (Järvinen & Kolbe 2002, 30.) Lapset antavat anteeksi suuriakin määriä vanhempien virheitä ja unohtavat ne, jos uskovat vanhempien kuitenkin välittävän heistä ja toimineen hyvää tarkoittaen. Jos vanhempi ei näytä välittävän tai peräti pitää lasta arvottomana, menetetyn luottamuksen synnyttäminen uudelleen vaatii äärimmäisiä ponnistuksia. Mitä tahansa lapsuutta ei voi muuttaa onnelliseksi. (Roos & Rotkirch 1997, 14.)

2.3 Liittojen päättyminen

Avioliiton kestävyyttä on pohtinut jo Edvard Westermarck (1932) avioliiton historiaa koskevassa tutkimuksessaan. Westermarck mainitsee seikkoja, jotka tekevät avioliitosta kestävä: aviollinen kiintymys, lapsen olemassaolo ja taloudellinen riippuvuus. Päinvastainen vaikutus on seuraavilla seikoilla: miehen ja naisen välisen kiihottavan omainaisuuden kadottaminen, avioituminen tuntematta kumppania ennakolta, yksilöllisyyden korostamisen velvollisuus, rauhattomuuden henki ja naisten tasa-arvoiseksi tuleminen. Westermarck toteaa, ettei kumpikaan puoliso saa jättää toista ilman pätevää syytä. Käsitys pätevästä syystä kuitenkin vaihtelee eri heimoilla. Westermarckin mukaan on täysi syy uskoa, että lapsille vanhempien avioero on pikemminkin eduksi kuin vahingoksi, jos he siten saavat viettää rauhallista elämää toisen vanhemman luona kuin molempien luona, jos nämä syystä tai toisesta haluavat purkaa kodin. (Mt., 244, 263-267, 270.)

Avioeroa voi tarkastella hyvin eritasoisista ja erilaisista näkökulmista. Sitä voidaan katsoa yhteiskunnallisesti tai yksilöstä käsin – yksilö on ollut sosiologisissa tarkasteluissa yleensä eroava aikuinen ja psykologisissa useimmiten lapsi, jonka vanhemmat ovat eronneet. Avioero yhteiskunnallisella tasolla tai yksilötasolla tarkasteltuna näyttäytyy erilaisena riippuen kohdentamisesta eli katsooko sitä esimerkiksi sosiaalisesta, yhteiskunnallisesta, taloudellisesta, oikeudellisesta vai poliittisesta näkökulmasta. Monet ihmiset haikailevat entisaikojen perään, jolloin avioero oli harvinaisen ja ihmiset onnellisia. Vai olivatko he? Ja oliko lasten asema ennen vanhaan yhtään sen parempi, vaikkakin erilainen? Olemme tottuneet ajattelemaan, että avioero on merkki siitä, ettei avioliittoinstituutio voi hyvin. Kuitenkin avioerosta on tullut hyväksytyt osa avioliiton systeemiä, vaikka kukaan ei täysin ymmärrä miten. (Furstenberg & Cherlin 1991, 4-7.)

Ennusteen mukaan lähes puolet tätä nykyä solmituista avioliitoista tulee päätymään eroon Suomessa (Nikander 1996). Tämä on kuitenkin vain ennuste, jos nykyinen kehitys jatkuu ennallaan. Toistaiseksi yhdestäkään avioliittojen vuosikerrasta ei ole päättynyt eroon yli kolmannesta. (Litmala 2001, 15.) Suomalaisille tärkeimmät yksittäiset arvot lamavuosien keskellä olivat oma terveys, oma ja läheisten turvallisuus ja hyvinvointi sekä tunne siitä, että kykenee vastaamaan omista asioistaan (Puohiniemi 1993, 28, 79). Oman hyvinvoinnin ollessa kärkikolmikossa eivät avioeroluvut hämmästyttä – jos liitossa ei syystä tai toisesta voida hyvin, siitä irtaudutaan oman henkisen ja/tai ruumiillisen hyvinvoinnin nimissä. Korkeita avioerolukuja on selitetty esimerkiksi sillä, että patriarkaalin järjestys olisi sortumassa omille raunioilleen. Jos avioliitoissa ei vallitse kunnioittava ja hedelmällinen sukupuoliero, ne voivat päättyä eroon ennen pitkää. Toisaalta avioliittojen tilaa voidaan pitää myös seurauksena länsimaisen, edistykseen pyrkivän järjenkäytön kriisistä – yhteiskunnat eivät kehitykään järkipäisesti. Jos yhteiskuntasopimukset ja kansallisvaltiot eivät pysty perustelemaan olemassaoloaan vakuuttavasti, vaikeuksia kohtaa myös nykyinen avioliittoinstituutio kaikkine ristiriitoineen. (Veijola & Jokinen 2001, 214-215.)

Useimmat tutkijat ovat jokseenkin yhtä mieltä siitä, että ero on hetkellisen tapahtuman sijaan joskus hyvin pitkäkin prosessi. Vaikka ihmiset lopettavat suhteensa hyvin eri tavoin, eroprosessissa löytyy jotain säännönmukaisuutta. Useimmiten vie jonkin aikaa ennen kuin pariskunnat luopuvat siteistään, ja vain harvoin loppu tulee helposti. Kun se sitten tulee, yleensä naiset päättävät toimia. Samalla miehistä saattaa tuntua, että heidät heitetään ulos kodeistaan. Näillä eroilla sukupuolten välillä voi usein olla seurauksensa eronneiden vanhempien keskinäiseen suhteeseen ja muualla asuvien isien osallistumiseen lasten elämään. (Furstenberg & Cherlin 1991, 22.) Avioero on kriisitilanne, joka voi muuttaa elämää myös parempaan suuntaan (Tolkki-Nikkonen 1985, 73) ja siten avioerosta onkin tullut todellinen vaihtoehto monille ihmisille (Pohjola 1999).

Riitta Jallinoja (1997, 130-132) toteaa tutkimuksensa perusteella, että lasten saaminen näyttäytyy suunnittelusta huolimatta olevan ”suurimmissa käsissä”. Samantyyppinen valinnan ja vastuun puuttuminen liittyy myös puheeseen avioerosta. Usein toistetun lausuman mukaan avioero oli ollut lopulta ainoa vaihtoehto. Avioeron kohdalla siitä tehdään ainoa valittavissa oleva vaihtoehto, joka ei silloin ole vaihtoehto ollenkaan. Lisäksi lausuma kertoo väistämättömyydestä, johon on jouduttu olosuhteiden tai jonkin muun pakottavan syyn vuoksi. Myös avioeron voidaan nähdä toteuttavan kohtaloa, elämän tarkoituksenmukaisuutta. Siitä huolimatta Jallinoja kuvaa avioeroon liittyvän säädyllystämistä, minkä mukaan avioero on sanottava kielteiseksi kokemukseksi. Avioerosta puhutaan erittäin harvoin positiivisena saati iloisena asiana, vaikka siihen liittyisikin myönteisiä vapauden tunteita, itsensä löytämistä ja positiivista yksilöllistymistä. Avioeroa ei pidetä nykyäänkään täysin tarkoituksellisenä tapahtumana, ja avioeroa säädyllytetäänkin pitämällä sitä pitkälti vääjäämättömänä, itsestä riippumattomien voimien aikaansaannoksena. Jallinoja muistuttaa, että aviosuhde solmitaan yhä edelleen vain sen oikean kanssa. Avioeron sattuessa voi kuitenkin odottaa ja toivoa uutta rakastumista – sitä vielä oikeampaa (Mt., 121, 133, 220-221.)

Vaikka maallistuminen leimaisi yksilöä ja yhteiskuntaa, ajattelumme taustalla vaikuttaa usein kansankirkkomme opit avioerosta. Uskonpuhdistaja Martti Luther näki avioerolle kolme pätevää syytä: aviorikos, sukupuolielämän mahdottomuus tai siitä kieltäytyminen. Luther kuitenkin kehotti pätevänkin syyn kyseessä ollessa kärsivällisyyteen ja ristin kantamiseen. Mutta jos ei jaksa ristiään kantaa, voi rauhassa erota. (Ruokanen 1991, 216.) (Mielenkiintoista on, että protestanttisen kirkkomme ajattelun taustalla vaikuttaneen henkilön mainitsemat syyt liittyvät kaikki nimenomaan sukupuolisuuteen: sen väärinkäyttämiseen, epäonnistumiseen tai siitä pidättäytymiseen). Naisten suhdetta omaan itseen ja lähimmäisiin käsittelevässä tutkimuksessa Kirsi Pohjolan (1999, 133-134) nimeämät vanhan ajan naiset pitivätkin ihmissuhteissaan ohjenuorana kestämistä ja kärsimistä, joilla saavuttaa kirkkaamman kruunun. Sen sijaan uuden ajan naisten elämänohjeen mukaan tulee kestää itseään, eikä kärsiä toisen puolesta, sillä jos jos ei ensin rakasta itseään, ei pysty antamaan toisellekaan mitään.

Vuoden 1997 Perhebarometrin vastaajien mukaan selkeimmin hyväksytyt syyt perheen hajoamisille liittyivät parisuhteen dynamiikkaan. Nämä olivat

fyysinen ja psyykinen väkivalta, alkoholiongelmat, uskottomuus ja erilleen kasvaminen. Seuraavaksi hyväksytyin kategoria oli yksilön näkökulmaan perustuvat ”henkilökohtaiset syyt”, jotka liittyivät lasten hyvinvointiin, psyykkisiin ongelmiin ja mustasukkaisuuteen. ”Ulkoiset”, ei-henkilökohtaiset syyt, kuten esimerkiksi oma työura ja ympäristön painostus, olivat vähiten hyväksyttäviä syitä. Puolisoiden erilleen kasvamisen perheen hajoamisen syynä hyväksyi 79 prosenttia perhebarometrin vastaajista. Tämä syy korostaa individualistista näkemystä – yksilön oikeutta onneen jättämällä epäonnistunut suhde ja mahdollisuutta yrittää uudestaan. Naiset hyväksyivät miehiä voimakkaammin lasten hyvinvoinnin perheen hajoamisen perusteeksi. (Reuna 1997, 39-42.) Vuoden 2003 perhebarometrissä eronneet ilmoittivat avioeronsa syiksi monia yhteenkietoutuneita syitä, jotka liittyivät rakkauden ja läheisyyden puutteeseen, kommunikaatiovaikeuksiin ja parisuhteen hoitamattomuuteen. Uskottomuus oli yleisin lopullisen eron syy. (Paajanen 2003, 71, 74.) Vastoin yleistä näkemystä, ihmiset eivät katkaise aviositeitään hyvin helposti tai pienestä syystä, etenkin jos heillä on lapsia (Furstenberg & Cherlin 1991, 20).

Eroavat vanhemmat tuntuvat olevan vaatimusten ristipaineessa. Yhtäältä nykyihmisen velvollisuus on tehdä oikein itseään kohtaan asettamalla itsensä etusijalle, toteuttaa itseään tehden sitä mitä haluaa (ks. esim. Yankelovich 1981). Toisaalta yhä edelleen vallitsee yleinen käsitys siitä, että lasten edun mukaista on elää molempien vanhempien kanssa. Jos elät epätydyttävässä avioliitossa ja sinulla on lapsia, tilanne on ristiriitainen: paineita on sekä liitosta lähtemiseen että siihen jäämiseen. Tilanteessa ei näytä voivan valita oikein, sillä joka tapauksessa yksilö tekee väärin joko itseään tai lapsiaan kohtaan, ja vanhempien syyllisyys ja kenties ulkopuolisten syyllistäminen saa alkunsa. Tätä kuvaa Vanessa Mayn (2001) toteamus pohjoismaisen avioerotutkimuskirjallisuuden kaksiselitteisyydestä. Yhtäältä se ei suoranaisesti tuomitse eroavia vanhempia, mutta toisaalta sanotaan, että vanhemmat väistämättä aiheuttavat harmia lapsilleen eroamalla. (Mt., 61.)

Ihmiset eivät eroa ainoastaan avioliitoista, vaan myös seurustelusuhteet purkautuvat ja avoliitot päättyvät. Vaikka avio- ja avoliiton välillä on oleellinen ero avioliiton ollessa yhteiskunnallinen, julkisesti tunnustettu instituutio, työni taustalla on oletamus siitä, että eroaminen on kokemuksellisesti samankaltaista molemmista liitoista. Tämän vuoksi olen rinnastanut avoliiton avioliittoon ja olen ottanut haastateltavikseni myös avoliitosta eronneita vanhempia.

2.4 Yhteishuolto ja vanhemmuus

Kuten jo johdannossa kuvailin, tutkimusta aloittaessani olin kiinnostunut siitä, millaista yhteishuollon, oikeudellisen periaatteen, aikaansaama eron jälkeinen vanhemmuus toteutuneena käytäntönä on. Kuinka yhteistä yhteishuolto on, mikä on sopimusten ja arjen suhde, seuraako yhteishuollosta jotain tietynlaista vanhemmuutta?

Vallitsevan käsityksen mukaan lapselle on suotuisaa olla jatkuvassa yhteydessä molempiin vanhempiinsa, ja lait lapsen huoltajuudesta ja sitä koskevat käytännöt tukevat periaatetta kaikkialla länsimaissa (Maccoby, Depner & Mnookin 1990, 153). Siten meillä Suomessakin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annettu laki asettaa *yhteishuollon* pääsäännöksi. Sen mukaan lapsen huoltajat, yleensä vanhemmat, vastaavat yhdessä lapsen huoltoon kuuluvista tehtävistä ja tekevät yhdessä lasta koskevat päätökset. Avioliiton aikana syntyneen lapsen vanhemmat ovat lapsen huoltajia yhdessä, ja yhteishuoltajuuden jatkaminen eron jälkeenkin on asetettu normiksi. (Helminen 1986, 8-9.) Vuonna 2003 sosiaalilautakunnat vahvistivat lasten huollosta 33 747 sopimusta, joista 92 %:ssa sovittiin yhteishuollosta. Yksinhuolto äidille sovittiin 8 %:ssa ja isälle 1 %:lle tapauksista. (Stakes 2004, 2.) Tämän lisäksi tulevat vielä oikeuden vahvistamat sopimukset. Suomen lainsäädäntö asettaa lapsen yhteishuollon tavoitteeksi, joten siitä poikkeaminen täytyy perustella pätevästi. Kysymys yhteishuollosta tai yksinhuollosta täytyy kuitenkin ratkaista lapsen edun mukaisesti ja siten, että huolto ja tapaamisoikeus toteutuvat parhaiten tulevaisuudessa, lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 10 §:n mukaan. (Helminen 1986, 32-33.)

Yhteishuollon käsitteen juridiset ja käytännölliset merkitykset aiheuttavat usein sekaannusta yleisessä kielenkäytössä. *Oikeudellinen yhteishuolto* sisältää periaatteen, että vanhemmat ovat yhdessä vastuussa lapsistaan ja neuvottelevat ja päättävät lasten tärkeistä asioista yhdessä eron jälkeenkin. Siihen katsotaan kuuluvan muun muassa koulu- ja kasvatuskysymykset ja joskus asuinpaikka. *Fyysinen yhteishuolto* viittaa vastaavasti perhemuotoon, jossa eronneet vanhemmat huolehtivat lapsista omissa kodeissaan, ja he viettävät paljon aikaa lastensa kanssa. (Wallerstein & Blakeslee 1991, 323.) Fyysiseen yhteishuoltoon on myös viitattu käsitteellä *tosiasiallinen yhteishuolto* (esim. Kurki-Suonio 1999).

Yhteishuollossa oleva lapsi voi asua molemmilla vanhemmilla vuorotellen tai jatkuvasti toisen vanhempansa luona (Sormunen 1987, 53). Perusratkaisuja lapsen huollon ja tapaamisoikeuden järjestämisessä ovat: 1) Oikeudellinen huolto on yhteinen, jonka lisäksi sovitaan tai annetaan määräys siitä, kumman vanhemman luona lapsi asuu. Tällöin voidaan puhua pääasiallisesta tosiasiallisesta huollosta. Lisäksi vahvistetaan tapaamisoikeus lapsen ja toisaalla asuvan vanhemman välillä. 2) Lapsen huolto kuuluu tai uskotaan eron yhteydessä yksin toiselle vanhemmalle, ja lapsen ja toisaalla asuvan vanhemman välille vahvistetaan tapaamisoikeus. 3) Huolto säilytetään yhteisenä ja kummankin vanhemman välille vahvistetaan vuorotteleva tapaamisoikeus, jolloin molemmat vanhemmat pitävät lasta luonaan esimerkiksi viikon tai kaksi kerrallaan. 4) Lapsen huolto voidaan uskoa myös muille henkilöille, esimerkiksi isovanhemmille, ja tapaamisoikeus lapsen ja vanhempien välille vahvistetaan tuomioistuimen päätöksellä. (Savolainen 1984, 125-126.)

Nykyisin yli puolet lapsista, joiden vanhemmat ovat eronneet avioliitosta, ovat yhteishuoltajuudessa. Äidin yksinhuoltajuudessa on 35 % lapsista. Lapsen ikä vanhempien erohetkellä vaikuttaa selvästi huoltosopimukseen. Vauvaikäisen lapsen vanhempien erotessa äiti on yksinhuoltajana yli puolella lapsista. Kolmevuotiaan lapsen eroavat vanhemmat solmivat yleisimmin yhteishuoltajasopi-

muksen. Yleisimmin yhteishuoltajuuteen sovitaan eron aikaan yli kymmenen-vuotiaat lapset. Mitä vanhempi lapsi, sitä todennäköisemmin hänellä on yksi huoltaja kahden sijaan. Ilmiötä voivat selittää muuttuneet sopimuskäytännöt tai yhteishuoltajuudesta luopuminen lapsen kasvaessa. Avioeron jälkeen 89 % 1-2-vuotiaista lapsista asuu äidin kanssa. Äidin kanssa asuvien lasten osuus pienenee hitaasti iän myötä, ja vastaavasti isän luona asuvien lasten määrä kasvaa. Mitä tulee lapsen sukupuoleen, hieman suurempi osa kaikenikäisistä tytöistä kuin pojista asuu äidin kanssa. Maassamme vuoden 1997 lopulla oli 180 000 lasta, joiden isä asui muualla kuin lapsen kanssa. Vastaavasti muualla kuin lapsen kanssa asuva äiti oli 33 000 lapsella. Lapsensa tunnustaneita, muualla asuvia ja mahdollisia elatusvelvollisia isiä on 121 000. Muualla asuvia, potentiaalisia elatusvelvollisia äitejä on 25 000. (Kartovaara & Sauli 2000, 69, 71, 73, 77, 79.)

Judith Wallersteinin ja Sandra Blakesleen (1991) havainnon mukaan yhteishuoltajaisät ovat kiinnostuneempia lastensa elämästä kuin yksinhuollossa olevien lasten isät. Kukaan tämän tutkimuksen yhteishuoltajaisistä ei lakannut tapaamasta lastaan, kun seitsemän prosenttia yksinhuollossa olevien lasten isistä oli lopettanut lastensa luona käymisen. (Mt., 140.) Syy ja seuraus -yhteys ei kuitenkaan näyttäytyä itsestäänselvänä. Yhteishuoltajuudesta ei välttämättä seuraa kiinnostus lapseen, vaan kenties lapsestaan jo alun perinkin välittävä isä on voinut haluta yhteishuoltajuuden jatkamista. Lastenpsykiatri Jari Sinkkonen (1998, 230) toteaa, että yhteishuoltajuudesta sopiminen sinänsä ei paranna eikä huononna lasten asemaa, vaan kaikki riippuu siitä, miten vanhemmat pystyvät keskenään toteuttamaan vastuunjako ja tekemään yhdessä päätöksiä. Eri selvitysten perusteella on syntynyt niin kutsuttu yhden kolmasosan sääntö, jonka mukaan muutaman vuoden kuluttua erosta yksi kolmasosa isistä pitää säännöllisesti yhteyttä lapsiinsa, joihin isällä on läheiset suhteet. Toinen kolmannes on harventanut tapaamisia, mutta suhde on kuitenkin pysynyt jokseenkin hyvänä. Viimeisen kolmanneksen kohdalla yhteydenpito isän ja lasten välillä on hiipunut, eikä heidän välisestä suhteesta voi juuri puhua. Tällöin äidistä tulee käytännössä yksinhuoltaja virallisesta yhteishuoltajuudesta huolimatta. (Huttunen 2001, 110-111.)

Eron jälkeistä vanhemmuutta voi toteuttaa esimerkiksi tosiasiallisen yhteishuollon tavoin niin, että lapset ovat jokseenkin yhtä pitkiä aikoja sekä äitinsä että isänsä kodissa. Asiantuntijat eivät ole kuitenkaan tukeneet tätä kahden kodin ratkaisua, sillä yhden kodin on arveltu olevan lapselle selkeämpää. Esimerkiksi Jari Sinkkonen (1998, 230) väittää, että vaikka vanhempien tasa-arvo toteutuu näin mallikkaasti, lasten laita on vähän niin ja näin. Sinkkosen silmissä lapsi näyttäytyy tässä mallissa pingispallona, jota pompotellaan kotien välillä. Hänen mukaan lapsella ei ole mallissa missään kotia ja turvaa näennäisestä sopeutumisesta huolimatta. Sinkkonen näkee ratkaisun siedettävänä vain tapauksissa, joissa vanhempien kodit ovat lähellä toisiaan ja lapsen toveripiiri, päiväkotitai koulu säilyvät samoina.

Niin kutsutussa lintukotomallissa lapset asuvat yhdessä kodissa, johon vanhemmat vuorollaan tulevat. Wallersteinin ja Blakesleen (1991, 323-324) mukaan tällainen järjestely on kuitenkin vaikea, eikä se useimmiten kestäkään kuin vuoden pari eron jälkeen. Voisi kuvitella, että malli kohtaisi vaikeuksia viimeis-

tään silloin, kun toisella tai molemmilla vanhemmilla on uusi seurustelukumppani. Lisäksi voidaan pohtia sitä, minkälaisen kuvan aikuisuudesta ja vanhemmuudesta linnunkotomalli kaikessa liikkuvuudessaan välittää lapsille. Sinkkonen (1998, 230-231) pitää kuitenkin tällaista järjestelyä pitkänä edistysaskeleen lasten hyvinvoinnin kannalta.

Mikä onkaan hyväksi lapselle, mikä vanhemmalle? Naisoikeudellinen näkökulma kyseenalaistaa oletettaman yhteishuollon paremmuudesta. Kirsti Kurki-Suonion (1992, 147) mukaan naisia voidaan alistaa lasten avulla, sillä useimmat naiset ovat puolustuskyvyttömiä, jos heidän (alistettu) asemansa on lasten edun mukaista. Kurki-Suonio kirjoittaa yhteishuoltajuudesta ja lapsen edun sisäänkirjoitetusta alistamisesta seuraavasti: "Yhteishuoltoon suhtautuminen vaihtelee hyvin paljon tapauksesta riippuen. Osalle vanhemmista yhteishuolto on hyvä ja toimiva ratkaisu, osa suhtautuu siihen välinpitämättömästi, kun taas osalle lapsen huollon toteuttaminen yhdessä tuottaa pienempiä ja suurempia hankaluuksia. Nämä hankaluudet rasittavat juuri lapsen kanssa asuvan ja hänestä päivittäin vastuun kantavan vanhemman eli yleensä juuri naisen elämää. Tähän ryhmään kuuluvien naisten asemaa uudella lapsen etu -käsitteellä on selvästi vaikeutettu. Onko heidän alistuttava vaikeuksiinsa lapsen edun vuoksi? Suomalaisessa keskustelussa tähän on yleensä vastattu myöntävästi. Kun huollon määräämistä koskevaa keskustelua tarkastellaan laajemmin, ei kysymys näytä enää yhtä selvältä. Huoltoratkaisujen vaikutuksista lapsen kehitykseen on tehty runsaasti tutkimuksia, mutta johtopäätöksissään eri tutkijat päätyvät toisistaan hyvinkin poikkeaviin tuloksiin. Vastoin vanhempien tahtoa määrättyä yhteishuoltoa on pidetty myös riskinä lapsen kehitykselle." (Mt., 172.)

Pakkoyhteishuoltotapaukset eivät ole tuntemattomia Suomessakaan. Kirsti Kurki-Suonion (1999) oikeustieteellisen tutkimuksen aineistossa vanhempien väliset erimielisyydet olivat kuitenkin tärkein syy olla määräämättä yhteishuoltoa silloin, kun vanhempien esittämät vaatimukset huollosta erosivat toisistaan. Yhteishuoltoa ei määrätty, jos vanhempien välisten erimielisyyksien voitiin perustellusti olettaa vaikuttavan huonontavasti lapsen kehitykseen. Jos lapset eivät näyttäneet kärsivän vanhempien välisistä ristiriidoista, tuomioistuimet saattoivat odottaa, että vanhemmat yrittävät kestää negatiivisia tunteitaan yhteisen huollon vuoksi. Pakkoyhteishuoltotapauksissa yleisin yksittäinen peruste oli, että aiemman sopimuksen tai päätöksen muuttamiseen ei ole aihetta. (Mt., 516.)

2.5 Naiset ja miehet, äidit ja isät

Sukupuolineutraalit ilmaisut ovat ominaisia modernille tieteelle. Naistutkimukseen liittyy kuitenkin perusajatus, jonka mukaan sukupuolen ilmaisemisella on väliä. (Vuori 2002, 95-96.) On tärkeää lopettaa epätasällinen puhe "puolisoiستا", "vanhemmista" tai "ihmisistä" aina, kun on kyse avioliitosta tai avioerosta, jotka molemmat järjestävät sukupuolten välisiä suhteita ja rakentaa sukupuo-lieroa. On mahdollista ja tarpeellistakin puhua naisista ja miehistä, naissuvusta

ja miessuvusta sekä naisten tyyleistä ja miesten tyyleistä myös avioliiton ja avioeron yhteydessä. Kuitenkaan ei ole tarpeen kuvata naisia ja miehiä kolikon kahdeksi, toisiaan kohtaamattomaksi puoleksi tai väittää heidän tulevan jopa eri planeetoilta (Mars ja Venus -tyyliin). Naiset ja miehet ovat samalta planeetalta, mutta aikojen kuluessa heidän elämänpiirinsä ja toimintatapansa ovat eriytyneet toisistaan ja muuttuneet samalla eriarvoisiksi. Joskus on syytä puhua yleisesti naisista ja miehistä tai heidän omista maailmoistaan, vaikkei aitoa ja alkuperäistä naiseutta tai mieheyttä olisi olemassakaan. (Veijola & Jokinen 2001, 22, 219-222.)

Sari Charpentier (2001) väittää, ettei sukupuoli ole itsestäänselvyys, vaan kulttuurisesti yhä uudelleen tuotettu malli tai ymmärrettävyyttä jäsentävä kehikko, jolla itseä ja toisia ihmisiä ymmärretään ja tulkitaan. Länsimaissa ihmisyyden on totuttu ymmärtämään sukupuolisidonnaisesti ja ihmiset jaetaan kahteen vastakkaiseen luokkaan. Sukupuolille oletetaan myös erilaisia ominaisuuksia ja luonnostaan sopivia rooleja. Miehiä pidetään pätevimpinä ajattelua vaativiin kodin ulkopuolisiin tehtäviin ja naisia pidetään selkeästi sopivimpina lastenhoitoon. (Mt., 23.) Kulttuuristen odotusten lisäksi Arto Jokinen (2000, 209) listaa sukupuolen olevan biologiaa, sosiaalista oppimista ja ruumiin pintaa. Sukupuoli on toimintaa ja toiminnan tuote. Raija Julkunen (1994, 20) esittää, ettei sukupuoli ole vahva status tai identiteetti suomalaisessa yhteiskunnassa. Hänen mukaansa meillä vallitsee näkemys siitä, että asiat ovat kiinni henkilöstä itsestään, eivätkä sukupuolesta ja että naiset ovat korostaneet enemmän samanlaisuutta kuin erilaisuutta miesten kanssa pitämättä sukupuolieroa esillä.

Miehenä oleminen on jotain, jota poika omaksuu sosialisatiossa tunnistettuaan ja opittuaan miehuuden kulttuurisia odotuksia. Käsitteenä kulttuurinen maskuliinisuus viittaa tiettyssä kulttuurissa yhteisesti jaettuun käsitykseen siitä, mikä on maskuliinista. Meillä maskuliinista ovat esimerkiksi heteroseksuaalisuus, fyysinen voima tai rationaalisuus. Kulttuurinen maskuliinisuus ansaitaan suorittamalla miehuuskokeita ja läpäisemällä miehisii siirtymäriittejä. Maskuliinisuus, mieheys ei ole sidoksissa biologiaan, kuten miehuus. Miehuus ei ole kuitenkaan pysyvää, vaan se vaatii jatkuvaa näyttöä, ja miehen elämästä voi tulla miehuuskokeiden sarja. Yksi suomalaisille miehille ominainen tapa ansaita sukupuolitettu miehisuus saattaa löytyä työstä ja työn kautta. (Jokinen 2000, 68, 210-213.) Työ antaa ihmisarvon sekä miehille että naisille ja sukupuolittaa arvon saajan mieheksi tai naiseksi (Kortteinen 1992). Juha Siltalan (1994, 265) mukaan suomalainen mies usein panostaa kaiken työhönsä, jossa menestymisen tulee turvata samalla sosiaaliset suhteet ja myös seksuaalisen haluttavuuden. Vaikka isyys on sallittu ottaa työn rinnalle, ainakaan suomalaisessa kulttuurissa ja kulttuurisissa teksteissä isyyttä ei mielletä miehuuskokeeksi. Siitäkin huolimatta, että hyvän isän voisi ajatella olevan miehistä parhain. Yleensä isä on syystä tai toisesta, tavalla tai toisella poissa. Läsnaoleva isä on useimmiten vaiti, mutta jos hän puhuu, hän moittii. Tilanne on kuitenkin muuttumassa, sillä maskuliinisuuden uudelleenarvioiminen koskee myös isyyttä. Siitä on alkanut muodostua riitti, jossa mies kasvaa täyteen aikuisuuteen ja kykenee huolehtimaan toisesta ihmisestä. (Jokinen 2000, 69-70.) Lehtihaastattelujen nykymiehet näyttävät olevan ylpeitä perheestään ja isyydestään, joten nykyisin myös miehille on sallit-

tua yhdistää työ ja perhe. Työstä saatu kunnia ei ole enää ainoa miehen mitta. (Veijola & Jokinen 2001, 41.)

Usein kuulee, että suomalaisella miehellä ei mene hyvin. Mies on kriisissä, koska ei pysty loputtomiin toteuttamaan ”pehmeitä” arvoja perhepiirissä ja ”kovia” arvoja työelämässä. Huono omatunto kalvaa molemmissa elämänpiireissä ja mies alkaa oirehtia ja käyttäytyä huonosti. (Sauri 1998, 12.) Voidaan kuitenkin kysyä, onko naisten tilanne nyky-yhteiskunnassa yhtään sen parempi. Naisethan ovat ”vapautuneet” useimmiten vastaaviin työn ja perheen yhteensovittamisen ongelmiin. Harvemmin kuitenkin kuulee naisen olevan kriisissä. Naisia pidetään usein joustavina ja kykeneväisinä tekemään monenlaisia tehtäviä yhtä aikaa. Kenties tämän vuoksi naisten odotetaan selviytyvän kaksoistaakastaan kriisiytymättä.

John MacInnes (1998) väittää, että modernin myötä miehet ovat menettäneet paljon valtaa naisiin nähden, ovat tulleet tietoisiksi tästä prosessista ja siitä, että myös heillä on sosiaalinen sukupuoli (*gender*), jota he ovat ruvenneet pohtimaan pikemminkin feministisestä haasteesta kuin omasta aloitteestaan. MacInnes jatkaa, ettei maskuliinisuutta ole olemassa yksilön ominaisuutena, persoonallisuuspirteenä tai identiteetin osana. Siten maskuliinisuuden määrittelemisen yritykset ovat hedelmättömiä. Maskuliinisuus on olemassa vain lukuisissa ideologioissa ja fantasioissa siitä, minkälaisia miesten tulisi olla. Niitä miehet ja naiset ovat tuottaneet ymmärtääkseen ja järjestääkseen elämäänsä. MacInnesin mukaan maskuliinisuus on ollut keksimisestään lähtien aina kriisissä muun muassa siitä syystä, ettei maskuliinisuuden olemusta voida täysin ymmärtää tai määritellä. On vahvaa historiallista näyttöä siitä, että miehillä keskimäärin on aina ollut naisia enemmän valtaa, resursseja ja statusta. Tämän on saanut aikaan sukupuoleen perustuva työnjako, joka on systemaattisesti suosinut miehiä ja jonka perustalla on ollut käsityksiä siitä, mikä on luonnollista tai jumalallista miehille ja naisille. Asetelmaa legitimoivat väitteet siitä, että miehet ovat luonnollisesti naisten yläpuolella sukupuolensa perusteella. (Mt., 1-2, 7, 16, 45.)

Äitiyden on väitetty olevan ambivalentti tila, joka samanaikaisesti sisältää hurmion ja tuskan, ilon ja ahdistuksen, lupauksen ja huolen tulevaisuudesta. Äitiys merkitsee voimakkaan jakautumisen kokemuksen ja ruumiin kaksinkertaistumisen lisäksi itsen ja toisen erottautumista ja läsnäoloa. (Saarikangas 1991, 253.) Elisabeth Badinter (1993) väittää, että äitiys on sinänsä sukupuoleton, mutta kielellisten sudenkuoppien välttämisen vuoksi usein puhutaan hoivaavuudesta tai vanhemmuudesta. Mitä enemmän isä antautuu oman, alkuperäisen naiseutensa valtaan, sitä läheisempi ja parempi isä hän lapsilleen on. Yleisemmin, hyviä vanhempia ovat vain sellaiset henkilöt, jotka osaavat ottaa käyttöönsä oman biseksuaalisuutensa – vastaavasti siis myös naiset oman miehisen puolensa. (Mt., 245-247.) Äitiyden sukupuolettomuus tulee esiin myös toimittaja Suvi Aholan (2000, 28) esityksessä siitä, että myös synnyttämättömästä naisesta tai miehestä voi tulla lapselle ja hänen kehitykselleen tärkeä ihana äiti. Äitiys, naisen tai miehen toteuttamana, näyttäytyy siis hyvin ensisijaiselta lapsen kannalta. Yhdyn Arto Jokisen (2000, 207) ehdotukseen siitä, että inhimillisen toiminnan joko miehiseksi tai naiselliseksi nimeämisen sijaan maskuliinisuus tai feminiinisyys voitaisiin nähdä laajempina kuin mihin kulttuuriset stereotyyppit

antavat tilaa. Esimerkiksi miehen herkkyys ei ehkä ole hänen feminiininen puolensa, vaan kyse on maskuliinisesta herkkyydestä. Tai että hoivaava isä olisi löytänyt naisellisen puolensa, vaan ehkä miehisen hoivaviettinsä. Maskuliinisuuden näkeminen nykyistä laajempaan voi kuitenkin olla vaikea tehtävä, sillä nykymiehen on käytävä ankaraa kamppailua todistaakseen, että on syntynyt oikeaksi mieheksi eikä epämieheksi (Siltalan 1994, 10).

Käsitykset äitiydestä ja naisellisuudesta kulkevat käsi kädessä. Äitiys on naiseuteen kiinteästi liitetty ominaisuus, mutta myös (patriarkaalisesta kulttuurin määrittämä) naisen rooli, joka on sosiaalisesti, kulttuurisesti ja biologisesti liitetty naisellisuuteen. (Saarikangas 1991, 234.) Mutta isällinen ja miehekäs voidaan nähdä pysyvän erillisinä: isällisyys sijoittuu kotiin ja miehekkyys ja miehuullisuus liitetään miesten väliseen julkiseen ja sosiaaliseen siteeseen. Vastaavasti mieheys ja naiseus voidaan katsoa määrittyvän toistensa läpi ja kautta. (Veijola & Jokinen 2001, 85-86, 213.)

Jouko Huttusen (1999) näkemyksen mukaan isänä oleminen liukuu kahden, vastakkaiseen suuntaan: ohenevaan isyyteen ja vahvistuvaan isyyteen. Kumpikin suuntaus rapauttaa sotien jälkeistä perinteisen isyyden hegemoniaa, koska sekä poissaoleva että hoivaava isä poikkeavat vanhoista käsityksistä. Huttunen laskee ohenevaan isyyteen kuuluvan aidon isättömyyden, usein urbaanin yksinhuoltajuuden, ja aikuistumattoman, "Peter Pan" -isyyden. Ohenevaa isyyttä ja psykologista isättömyyttä tuottavat etenkin avio- ja avoerot. Yhdeksi vaihtoehdoksi on muodostunut eroprosessi, jonka myötä isä pikku hiljaa kaikkoo tai käy harvinaiseksi lasten arjessa. Kunnat maksavat yhä useammalle lapselle elatustukea. Huttunen kysyykin, vallitseeko kulttuurissamme hiljainen hyväksyntä eromallille, jossa toisaalla asuva vanhempi (yleensä isä) saa, voi tai joutuu irtisanoutumaan sekä taloudellisesta että henkisestä vastuusta lapsiaan kohtaan parisuhteen rikkoutumisen vuoksi. Urbanilla yksinhuoltajuudella Huttunen viittaa tilanteeseen, jossa äiti asuu lastensa kanssa kaupungissa hyvin yksin muodollisesta yhteishuoltajuudesta huolimatta ja ilman riittävää sosiaalista verkostoa. Aikuistumattomalla isyydellä Huttunen tarkoittaa miehen haluttomuutta tai kyvyttömyyttä ottaa vastuuta toisesta ihmisestä. Ilmiö ei esiinny ainoastaan erojen yhteydessä, vaan joskus myös päällisin puolin sopuisissa liitoissa. Se voi liittyä nuoren miehen elämänkaaren siirtymäongelmaan – kuinka löytää toisten huomioon ottamisessa tarvittavia piirteitä omien identiteettiongelmien keskellä. Mukana voi olla myös modernia individualismia, jolloin isälle lapsia tärkeämpää on omistautua työlle tai vapaa-ajalle, tai uusavuttomuutta, jolloin mies ei osaa olla minkäänlainen isä. (Mt., 178- 181.)

Ohenevan isyyden vastakkaiseen kehityskulun, vahvistuvan tai voimistuvan isyyden Huttunen (1999) jakaa avustavaan isyyteen ja uuteen isyyteen. Perinteisen isän rinnalle noussut avustava isä osallistuu entistä enemmän kotitöihin, lapsenhoitoon ja kasvatukseen. Avustava isä eittämättä helpottaa työssäkäyvän äidin elämää, mutta suunnitelmallinen ja vastuullinen vanhemmuus jää kuitenkin äidille. Avustavan isän mallissa ei välttämättä ole syvempää periaatteellisuutta tai ajatusta isyyden olemuksesta. Sitä vastoin niin kutsuttu uusi isä pyrkii tietoisesti läheisempään suhteeseen lapsiansa kanssa. Huttusen mukaan ainakin toistaiseksi uusi isyys on ymmärrettävä pikemmin monien naisten kan-

nattamaksi moderniksi miesnäkökulmaksi kuin isyyden lajiksi, jota miehet nykyisin toteuttavat arjen tasolla. Uuden isyyden keskeinen edellytys on jaetun vanhemmuuden näkemys, jossa vanhemmuus on hoivatyötä, joka voidaan ja joka tulee puolittaa äidin ja isän kesken. Oleellisinta ei ole, mitä ja kuinka paljon uusi isä perheessä tekee, vaan miten – omasta halusta ja nähden isyytensä tärkeänä myös itselleen. (Mt., 181-187.)

Huttunen (1999) näkee hoivaavalle, vastuulliselle ja sitoutuvalle uudelle isyydelle myös yhteiskunnallisia perusteita. Avio- ja avoerot ovat pysyvä ilmiö, ja miehet joutuvat luopumaan perinteisestä isyydestä, mikäli haluavat turvata suhteensa lapseensa. Perinteistä isyyttä toteuttanut isä voi huomata jäävänsä eroon myös lapsestaan. Päinvastoin kuin perinteiseltä äidiltä, perinteiseltä isältä puuttuvat usein lähes kaikki edellytykset jatkaa kahdenkeskistä suhdettaan lapsensa kanssa. Näitä edellytyksiä ovat muun muassa hyvät lapsen- ja kodinhoitotaidot, tarkat tiedot lasten terveyteen, päivähoitoon ja kouluun liittyvistä asioista sekä ulkoisten olosuhteiden ja tapaamispuitteiden tarjoaminen esimerkiksi vaatteineen ja välineineen. Eron yhteydessä, koko perheen kannalta tarkasteltuna perinteinen isyys yhdessä perinteisen äitiyden kanssa tuovat esiin vanhan mallin haavoittuvuuden ja epäkohdat etenkin, jos äiti on kotiäiti ja isä muuttaa kauas. (Mt., 189-191.) Vaikka ”uusi isyys” nähdään yleensä kyseenalaistamatta etuna äideille, epäselväksi jää, missä määrin uuden isyyden eetos on yritys vähentää miehistä valtaa tai vahvistaa sitä huolimatta naisten feministisistä tavoitteista (Brod 1987, 16). Jaana Vuori (2001) toteaaakin, että vanhemmuuden vastuun jakaminen perheessä äidin ja isän kesken näyttää johtavan naisten vastuun laajenemiseen valinnanmahdollisuuksien kasvamisen sijaan.

Sukupuolten välillä on katsottu olevan eroja avioliiton ja avioeron kokemisessa. Naiset vaativat avioliitolta miehiä enemmän emotionaalista tyydytystä ja siten naiset huomaavat miehiä herkemmin ja nopeammin tunnepuolen vajaukset, jotka aiheuttavat tyytymättömyyttä. Sen sijaan miehillä on tapana olla tunneasioissa naisia välinpitämättömpiä tai vähätellä emotionaalisesti köyhtynyttä parisuhdetta. Miehet ja naiset eivät katsele maailmaa samoilla tavoilla, ja siksi heidän näkemyksensä erkaantuvat yhä kauemmaksi toisistaan silloin, kun heidän avioliittonsa loppuu. (Furstenberg & Cherlin 1991, 20, 28.) Perusero naisten ja miesten välillä Kaarina Määtän (2002, 29) mukaan on se, että miehet menevät naimisiin saadakseen perusturvallisuutta, ja avioliitto on miehille itsessään tärkeä sen tarjotessa hyvän statuksen ja taustan kodin ulkopuoliselle toiminnalle. Sen vuoksi miehet haluavat usein säilyttää onnettoman liiton. Naiset taas odottavat liitoltaan rakkautta ja emotionaalisesti tyydyttävää yhteiselämää. Samalla naiset ovat miehiä herkempiä avioliiton tunneilmastolle ja ovat siten useammin tyytymättömiä liittoihinsa. Etenkin työelämässä naisiin on liitetty ominaisuuksia, jotka symbolisesti tavallaan liikkuvat naista kohti, naisen sisään tai jotka ovat naisen ruumiissa itsessään. Näitä ovat muun muassa henkilökohtainen sitoutuminen, paineensietokyky, vastuuntunto, kuunteleminen ja toisten ihmisten ymmärtäminen. Miesten toimintaan liitettävät käsitykset, kuten esimerkiksi asiasuuntautuneisuus, ratkaisukyky, kokonaisuusien hallinta ja voima liikkuvat symbolisesti pois päin miehen ruumiista. (Kinnunen 2001, 123.)

Jos oletetaan eri sukupuolta olevien ihmisten ajattelevan liitoistaan ja eroistaan eri tavoin, homo- ja lesboliittojen voisi kuvitella purkautuvan heteroliittoja harvemmin. Näin onkin todettu tapahtuvan ainakin Tanskassa, jossa virallistamismahdollisuuden jälkeen kolmen vuoden aikana solmituissa homojen ja lesbojen suhteissa tapahtui puolet vähemmän eroja kuin vastaavana aikana heteroliitoissa (Hiltunen 1996, 45). Näkemykset saattavat olla lähellä toisiaan saman sukupuolen edustajien välillä ja liitot kaikessa marginaalisuudessaan tarkkaan harkittuja ja vahvempia kuin heteropariskunnilla. On myös mahdollista, että homo- ja lesboliittoihin kohdistuu heteroliittoja enemmän sosiaalisia onnistumisen paineita, jotka vuorostaan vaikuttavat liittojen korkeaan säilymislukuun. Kun homo- ja lesboliitot ovat jo itsessään parisuhteiden marginaalissa, näiden liittojen erot ovat sitä kaksin verroin.

Pohjoismaiset naistutkijat ovat käyttäneet sukupuolisopimuksen käsitettä niistä lausumattomista säännöistä, vastavuoroisista velvollisuuksista ja oikeuksista, jotka määrittävät sukupuolten keskinäisiä suhteita, sukupolvien välisiä suhteita, ja lopulta tuotannon ja uusintamisen alueen suhteita (Rantalaiho 1994, 14). Sukupuolisopimus on lähinnä kätkeytä ja hiljaista, mutta murrosaikoina sukupuolten väliset suhteet voivat tulla näkyviksi ja taistelu oikeuksista ja velvollisuuksista äityä jopa äänekkääksi konfliktiksi (Korhonen 1999, 39). Sukupuolisopimus onkin nähtävillä vanhempien kesken tehtyjen huoltajuussopimusten ja keskinäisten suhteiden taustalla.

Ruumiinfenomenologisessa katsannossa sukupuoli näyttäytyy toiminnan tavaksi ja olemisen tyyliksi (Heinämaa 1996, 15). Löysinkin käsitteet naistapaisuus ja miestapaisuus, jotka tuntuivat käyttökelpoisilta omiin tarkoitukseeni. Nämä tapaisuudet valottavat sukupuolisopimuksen käsitteeltä pimentoon jääviä kohtia. Naistapaisuudella viitataan naisten tapoihin olla ja toimia, tahtoa ja tietää – tai tavoista olla toimimatta, tahtomatta ja tietämättä. Vastaavasti miestapaisuus kuvaa miesten olemisen, toimimisen, tahtomisen ja tietämisen tapoja tai niiden tekemättä jättämisen tapoja. Nais- ja miestapaisuus liittyvät siihen, mitä naisilla ja miehillä on historiallisesti ymmärretty. Naistapaisuus nousee siitä, mitä naisilla on ollut tapana tehdä ja mitä he edelleen tekevät, omasta tahdostaan tai pakosta. Naistapaisuudessa ei ole kysymys yksittäisten naisten ominaisuuksista tai valinnoista. Sama on yksittäisen miehen suhde miestapaisuuteen, joka ei määrää miehen elämää, mutta miehen täytyy tavalla tai toisella ottaa kantaa miestapaisuuksiin. (Veijola & Jokinen 2001, 24-25.) Tapaisuuksien olemiseen, toimimiseen, tahtomiseen ja tietämiseen lisäksi vielä tuntemisen. Miten naiset ja miehet tuntevat tietyissä tilanteissa? Tutkimuksessani tulen käyttämään termejä naistapaisuus ja miestapaisuus, kun tarkastelun kohteena olevat asiat liittyvät enemmänkin naiseuteen ja mieheyteen, kuten esimerkiksi suhde entiseen puolisoon tai kun kyseessä ovat uudet seurustelusuhteet.

Tuija Nykyri (1998, 190) väittää, että sukupuolityö, naistapaisuuden kyseenalaistaminen ja sen työstämisen halu, kertoo sukupuoliasetelmien käymistilasta. Vaikka joskus naiset haluavat sanoutua irti miesten toimintatavoista (kuten esimerkiksi vaikenemisesta tai väkivallasta) ja vaikka joitain naistapaisuuden ilmenemismuotoja (esimerkiksi puhumista) pidetään myönteisinä, joskus naiset haluavat jättää naistapaisuudet ja toimia miesten tavoin. Yhteiskunnan

monilla alueilla nais- ja miestapaisuudet ovat vahvassa käymistilassa. Äidin "olemuksen" liitetään usein lempeys ja epäaggressiivisuus. Äiti on ennen muuta toisten tunteiden astia, joka liikaa otettuaan vastaan vajoaa johonkin, räjähtää tai alkaa läikkyä yli. Äitinä olemisesta kuvataan usein selviämisenä, ja kunnan äidin onkin kestettävä. Nykyään käytävissä kasvatustilanteissa tähdennetään, että myös vanhempien tulisi voida ilmaista vihaa. (Mt., 129-130, 142, 151.)

Naistapaisuuteen kuuluu kyky käsitellä ja ymmärtää tunteita, niin omia kuin toistenkin. Naiset usein tuntevat vihan suoran ilmaisun ongelmalliseksi ja siksi vihan purkautuu epäsuorasti ruumiin kautta. Nainen kärsii mieluummin itse kuin pistää toiset ihmiset kärsimään. Kulttuurissamme arvostetaan ulospäin suuntautunutta toimintaa ja sisäistäminen nähdään feminiinisenä tapana, helmasyntinäkin. Ulospäin suuntautumisessa, tunteiden ilmaisussa ja käsittelemisessä, on kuitenkin norminsa hyvistä tavoista. (Nykyri 1998, 41, 43-44, 104.)

Kun kyse on paljolti äitiyteen ja isyyteen liittyvistä asioista ja äitien ja isien tavoista olla, toimia ja tuntea, käytän käsitteitä äititapaisuus ja isätapaisuus. Hieman erilaisin, ruumiillisin painotuksin äititapaisuudesta on alun perin kirjoittanut Nykyri (1998, 132), joka viittasi tällä naisen asentoihin, liikkeisiin ja eleisiin suhteessa lapsiin. Nykyrin mielestä on luontevaa puhua äititapaisuudesta, sillä äitiyttä pohtiessaan hänen aineistonsa naiset eivät pohdi suoranaisesti naistapaisuutta, eikä äitiyttä verrata isyyteen. Äititapaisuutta on yhtä lailla vastaanottaminen ja kestäminen, paikoilleen jähmettyminen kuin hermostuminen ja silmittömät raivonilmaisut. Ristiriidat omien tunteiden ja lasten tarpeiden välillä liittyvät äititapaisuuteen erityisesti. (Mt., 190.) Mielestäni on mielekästä yrittää erotella nais- ja miestapaisuudet äiti- ja isätapaisuuksista, vaikka jako ei aina olisikaan niin yksiselitteinen tapaisuuksien kietoutuessa mahdollisesti yhteen paikka paikoin.

2.6 Nykyperheet ajassa ja tilassa

Aika ja tila liittyvät tiiviisti tutkimusteemaani, jossa äidit ja isät asuvat osan ajastaan useimmiten yksin, osan lastensa kanssa. Milloin asunnosta tulee koti, mistä koti syntyy? Jokapäiväiset kontaktit ihmisten välillä tapahtuvat omassa tilassaan, joka on ihmiskeskeinen; sen keskellä on aina ihminen, joka elää arkea. Tilan tavoin myös aika on ihmiskeskeinen. Jokapäiväinen elämä sijoittuu ihmiselämässä "täällä" ja "nyt". Tilan rooli on vähemmän merkittävä päivittäisessä elämässämme kuin ajan rooli. (Heller 1984, 236, 239, 242.) Jokainen muutos tilassa on muutos myös ajassa ja muutos ajassa on muutos tilassa. Vaikka ihminen istuisi paikallaan tietyn ajan, myös tila muuttuu, koska ihminen tilassa muuttuu hitaasti. Ihminen vanhenee ja muuttuu itsessään, yhdessä toisten kanssa yhteiskunnan jäsenenä ja loputtomasti liikkuvan maapallon mukana. (Elias 1992, 99-100.)

Anthony Giddens (1991) väittää, että esimoderneissa kulttuureissa aika ja tila olivat yhteydessä paikallistumisen kautta. Tyhjän – ei tilaan, aikaan tai

paikkaan konkreettisesti kiinnittyvä – ajan kehittyminen irroitti tilaa paikasta. Moderniin kuuluukin ajan ja tilan erottaminen toisistaan. Näiden irrottaminen toisistaan ei kuitenkaan tarkoita sitä, että niistä tulisi keskenään vieraita sosiaalisen organisaation elementtejä. Päinvastoin – se tarjoaa perustan ajan ja tilan uudelleen yhdistämiselle tarvitsematta viitata paikan yksityiskohtiin. Modernin sosiaalinen organisaatio edellyttää toisistaan fyysisesti kaukana olevien ihmisten toiminnan tarkkaa koordinoitua: *milloin* toiminta tapahtuu on suorassa yhteydessä siihen, *missä* se tapahtuu – ei kuitenkaan paikan välittymisen kautta kuten esimoderneina aikakausina. (Mt., 16-17.)

Etenkin yhteiskuntatieteille paikka on merkinnyt jotain pysyvää ja itsensänselvää. Paikka on nähty stabiilina, vaikka aika, ihmiset ja ajatukset muuttuvat. Paikka on kuin turvallinen koti, josta lähdetään ja johon palataan, mutta jonka voi ajatuksissaan sivuuttaa ajan ja tapahtumien tuiskeessa. Siten paikka ei ole kiinnostanut yleistä sosiologista teoretisointia, vaikka esimerkiksi kaupunkisosiologiassa on teoretisoitu paikkaa ja tilaa monin tavoin. Aika ja paikka ovat toisiinsa kietoutuneita. Ei ole aikaa ilman paikkaa, eikä tilanteessa ajallistumatonta paikkaa. Näin ollen ajan ja paikan erottelu on harhaista, mutta siitä huolimatta mahdollista. (Ronkainen 1999, 22-24.)

David Morganin (1996, 153) mukaan käsitteet aika ja tila ovat pahamaineisen liukkaita käsitteitä ymmärtää ja käyttää, mutta juuri nämä ominaisuudet muistuttavat meitä perhe-elämän häilyvyydestä ja monimuotoisuudesta. Hänen mukaansa perheasioiden käsittelyä suhteessa aikaan ja paikkaan ei tulisi nähdä ylimääräisenä lisänä sen jälkeen kun perhesuhteet ja rakenteet ovat analysoituja, vaan aika ja paikka tulisi ottaa huomioon perhe-elämän ytimessä ja analyysissä. Ajat ja paikat sekä niiden vaihtelevat kokemukset kulkevat mukana läpi koko tutkimukseni, mutta seuraavaksi tarkastelen aikaa yleisesti ja kotia tilana.

2.6.1 Aika

Mitä aika on? Aikaa pidetään usein itsestäänselvytenä: se koskettaa meitä kaikkia ja kaikki tuntuvat tietävän mitä se on. Muistin avulla ihminen käsittää ajan kulumisen; muisti tekee ajan ymmärrettäväksi (Ollila 2000, 62). Mutta ymmärtäkö kukaan täysin, mitä aika on? Aikaan kiinnitetään huomiota usein vasta silloin, kun sitä tuntuu olevan liian vähän tai liikaa. On olemassa runsaasti todisteita siitä, etteivät ihmiset ole aina kokeneet tapahtumien yhteyksiä nykyisellä tavalla eli esittämällä symbolisesti ajan käsitteen avulla. Sukupolvia kestäneen pitkän oppimisprosessin seurauksena aika nykyisin käsitteellistetään ja koetaan tapana orientoitua. Lopulta ajan paineista on tullut ihmisille ikään kuin toinen luonto ja hyväksytyt kohtalo. (Elias 1992, 7, 38.) Kieli kertoo ajan suuresta osuudesta ihmisytyksessä: kun ”aika jättää”, ihmistä ei ole enää olemassa.

Historian aika nähdään useimmiten kronologiseksi, ja tapahtumat asetetaan aikajärjestykseen. Rakenteista ihmisten tasolle siirryttäessä aikaa on ymmärretty kolmella tavalla: syklisenä, subjektiivisena ja lineaarisena aikana. Toistuva, kiertokulkua noudattava syklinen aika on tyypillinen esimerkiksi maatalouskulttuureille, joiden aikajärjestys mukailee luonnon kiertokulkua ja vuodenaikojen vaihtelua. Voidaan puhua myös subjektiivisesta ajasta, jolla viita-

taan henkilökohtaisiin kokemuksiin ajan hitaudesta tai nopeudesta. Kellon säännöstelemä lineaarinen aika on modernin yhteiskunnan aikaa. (Ollila 2000, 9-11.)

Monet ajan sosiologian kirjoittajat ovat ottaneet lineaarisen ja syklisen ajan erot analyttiseksi lähtökohdakseen. Edellistä edustaa objektiivinen ja kronologinen kellonaika, jälkimmäistä kokemuksellinen sosiaalinen aika. Lineaarinen aika on lisäksi mitattavissa ja jaettavissa olevaa, josta on usein pulaa. Tällöin annetaan erityisiä aikoja eri asioille, joista tulee entistä keskitetympiä ja toisistaan eroteltumpia. Samalla aikaa voidaan kokea myös rajoja asettavana tilana. Syklisestä ajasta kirjoittavat sosiologit keskittyvät joko vanhoihin, primitiivisiin yhteisöihin ja heidän aikakäsityksiinsä tai nykypäivästä kirjoittaessa siihen, miten sosiaaliset toiminnat tapahtuvat rytmikkäisissä kaavoissa. (Hassard 1990, 8-13.) Omassa tutkimuksessani kaikki ajan aspektit tulevat esiin: lineaarinen aika niinä konkreettisina ja päivissä mitattavina aikoina, joina lapset ovat läsnä tai poissa. Läsnäolot ja poissaolot toistuvat syklisinä sovitun järjestelyn mukaisesti. Aika näyttäytyy myös subjektiivisina kokemuksina.

Ajan ja tilan moninaisuus on teema, josta nykyisin tulee puhua. Ajasta on saattanut tulla ikäänkuin kahle, jota täytyy osata järjestellä pitääkseen elämänsä hallinnassa. (Katvala 2001, 69.) Elämä modernissa teollisuusyhteiskunnassa on etenkin kellonajan kyllästämää, ja aika tunkeutuu kaikkiin elämänilmiöihimme. Ihmisestä on tullut entistä aikatietoisempi, ja aika onkin nykyihmisen yleisimmin käyttämiä käsitteitä. Aika näyttäytyy ongelmallisena, sillä useimmiten sitä on liian vähän. (Pohjanen 1992, 14-15.) Nykyihminen haluaa hallita aikaa ja mielellään mahdollisimman tehokkaasti. Voidaan myös pohtia, hallitseeko aika ihmistä silloin, kun hän haluaa hallita aikaa.

Aika on rajallinen voimavara perheenjäsenille. Kun vanhemmat paneutuvat töihin ansaitakseen rahaa, tähän käytetty aika on pois muusta perheen yhteisestä, eri tarkoituksiin käytetystä ajasta. Työstä ja sen arvostuksesta riippuu, kuinka paljon aikaa vaaditaan tietyn rahasumman ansaitsemiseen. Jos jokin työ jätetään tekemättä ja vastaava aika käytetään lasten kanssa olemiseen, jälkimmäinen ei ole rahallisesti samanarvoista. Lasten kanssa vietetyn ajan summa saattaa kenties moninkertaistua, jos mietitään mitä hyötyjä esimerkiksi hyvästä keskustelusta saattaa olla kriittisessä tilanteessa olevalle nuorelle. (Kraav & Lahikainen 2000, 97.)

Kotona ajasta puhutaan joka päivä. Aika toimii perheissä monitasoisesti, ja perheiden elämä rytmittyy ajan kautta. Perheen yhteiseen aikaan ladataan paljon odotuksia, ja perheiden romantisoiminen johtaa niiden yhteisen ajan romantisoimiseen. Käytännössä yhteinen aika voi olla kuitenkin hyvin erilaista kuin mielikuvat ja toiveet siitä. Lasten kohdalla voisi puhua optimaalisesta aikabudjetista, jossa on sopivassa suhteessa aikaa kotona, hoidossa, koulussa ja harrastuksissa. Mahdollisimman hyvin mitoitettu aika edellyttää kuitenkin perhettä, jossa toimitaan optimaalisesti. Harvoin kuitenkin perheiden elämä sijoittuu tasapainoisuuden pysyvään olotilaan. Perheessä aikakriisejä voivat tuottaa esimerkiksi perheenjäsenten sairastelu, uusien syntymä tai murrosikäisen uhma. (Kuivakangas 2002, 43-45.)

2.6.2 Tila, koti

Tila ja paikka liittyvät aikaan. Vaikka tilallisuuden kokemukset ovat usein eikielellisiä (Heidegger 1927, 103), muutokset saavat aikaan sen, että usein itsensä selvää kotiakin ruvetaan pohtimaan. Etävanhemmalle koti voi muuttua pelkäksi asunnoksi lasten lähdettyä toisen vanhemman luokse. Lähivanhempi voi sen sijaan saada vastaavassa tilanteessa tilan positiivisessa mielessä haltuunsa. Kokemukset tilasta saattavat kuitenkin muuttua ajan myötä. Heti eron jälkeen vanhemmat voivat olla erityisen tarkkoja omasta tilastaan läheisyyden rajoja uudelleen määriteltessään. Rajojen synnyttyä äänekkäästi tai ajan kanssa niiden annetaan usein tulla häilyvimmiiksi, eikä niitä enää puolusteta niin kiihkeästi.

Tila ja paikka ovat eletyn maailman perusosia, jotka otamme itsestään selvyksinä. Mutta kun tulemme ajatelleeksi niitä, ne voivat saada odottamattomia merkityksiä ja nostattaa uusia kysymyksiä. Eriytymättömästä, abstraktista tilasta tulee paikka, kun opimme sen tuntemaan paremmin ja samalla arvottamaan sen. Paikka on turvallisuutta, tila vapautta. Me olemme kiintyneitä edelliseen ja kaipaamme jälkimmäistä. Koti voi olla vanha kotiseutu, vanha naapurusto, kotikaupunki tai kotimaa. (Tuan 1977, 3, 6.) Paikka on aina jotain henkilökohtaista ja syntyy silloin, kun ympäristöön liitetään merkityksiä, kun täytetään tila tunteilla, muistoilla, toiveilla tai peloilla (Tani 1997, 211). Koti on intiimi paikka kaikille ihmisille kaikkialla (Tuan 1977, 147).

Koti on paikka, jossa voimme olla sitä mitä olemme (van Manen 1990, 102). "Kodin on oltava kunnossa, jotta voisi nauttia elämästä. Nauttiminen vain ei läheskään aina ole mahdollista kotona" (Siltala 1994, 421). Joskus koti voi olla paikka, jossa yksilö on vähiten kotonaan, ja joutuu tällöin etsimään kotia muualta. On mahdollista olla fyysisesti kotona olematta henkisesti paikalla. Ikään kuin kotonaan oleva olotila merkitsee rentoa ja avointa mielentilaa. (Bardy 2002, 35.)

Laura Huttunen (2002) tutki väitöskirjassaan, mitä "koti" tarkoittaa eri ihmisille. Tutkija selvitti maahanmuuttajien omaelämäkerrallisten tekstien perusteella paikan ja tilan, kodin ja kuulumisen saamia merkityksiä. Huttusen mukaan kodin merkitys ei ole nykyisin ihmisille itsestään selvää, vaan se herättää kysymyksiä siitä, miten paikka, tila, kuuluminen ja kiinnittyminen liittyvät toisiinsa. Huttunen ei työssään ottanut lähtökohdaksi mitään tiettyä kotimääritelmää, vaan tarkasteli kotia kiintopisteenä, josta käsin maailmasuhdetta neuvotellaan. Huttunen väittää, ettei kotia ole, vaan se tehdään. Koti syntyy ihmissuhteista, viihtymisestä, kuulumisesta ja asumisesta. Tarinoiden kautta koti näyttäytyy ajassa muuttuvana neuvottelujen prosessina. Koti liikkuu ajan ja tilan sekä mahdollisuuksien ja rajoitusten leikkauspisteissä: menneisyyden koti voi olla erilainen kuin nykyinen koti, joka voi poiketa tulevaisuuteen kuvitellusta kodista. Mennyt, nykyinen ja tuleva koti ovat kuitenkin suhteessa toisiinsa. Esimerkiksi vahva kiinnittyminen menneisyyden kotiin voi saada aikaan sen, että ihminen haluaisi palata sinne tulevaisuudessa. Myös omaa ruumista voi pitää eräänlaisena mukana liikkuvana kotina etenkin, jos ihminen joutuu luopumaan konkreettisesta kodistaan. Koti voi merkityksellistyä myös omana

tilana, asuntona tai talona. Asunto tai talo muuttuu kodiksi kuitenkin vasta symbolisen haltuunoton jälkeen. (Mt., 12, 50, 52-53, 299, 329, 336.)

Laura Huttusen (2002) mukaan koti, joka rajoittuu asunnon seinien sisään, on aina suhteessa ympäröivää sosiaaliseen maailmaan. Kodista voi tulla ahdistava, jos sen ulkopuolelle ei ylety sosiaalisia suhteita. Yksityisenä tilanakin kodin täytyy kiinnittyä ulkopuoliseen maailmaan. Mutta luvaton tai väkivaltainen tunkeutuminen omaan kotiin synnyttää erityisen turvattomuuden tunteen tai koskemattomuuden loukkauksen kokemuksen. Se horjuttaa tai rikkoo suhteen julkiseen. Oman, yksityisen tilan rajoja pitää pystyä säätelemään ja valvomaan. (Mt., 337.)

Koti on naisellisuuden ja etenkin äitiyden tila käytännössä, mutta myös ajatusrakenteiden tasolla. Äitiys ja koti voidaan nähdä kahtena samakeskisenä ympyränä. Ympyrän keskeltä löytyvät kohtu ja tulisija, laidoilla sijaitsevat äidin ruumis ja kodin/yksityisen rajat. (Jokinen 1996, 81.) Koti liittyy yleisesti nostalgiaan, kaipuuseen palata turvaan, aitoon ja puhtaaseen. Naisen, etenkin äidin, ja kodin yhteys on kuitenkin monimutkainen, sillä koti on metaforisesti itse nainen. Lisäksi koti on kulttuurisesti paikka, jossa naisen tulisi vastaanottaa toisten tunteita ilmaisematta omiaan (Nykyri 1998, 97.) Koti on usein työssäkäyvän naisen ja äidin kaksinkertaisen työtaakan näyttämö, jossa hän huolehtii perheenjäsenten arjen sujumisesta (Kortteinen 1984, 234). Tuija Nykyri (1998, 97) kysyykin, määrittykö naiselle koti paikaksi, jossa hän voi toteuttaa omia toiveitaan ja jossa minä toimii subjektina, ja pohtii, onko naisella sittenkään kotonaan omaa paikkaa ja yksityisyyttä.

Asunnon, kodin, merkitys miehelle ja naiselle on erilainen. Asunto on naiselle, perheenäidille työpaikka ja lepopaikka miehelle, perheen elättäjälle ja isälle – ainakin perinteisessä kotiäiti ja elättäjäisä -asetelmassa. Moderni asunto voi olla äidin ja lasten tila, jossa he viettävät yksin suuren osan ajasta. Naiset ovat samanaikaisesti sekä tilan hallitsijoita että sen vankeja. Koti voi olla suoja ulkomaailmalta, mutta myös yksityinen vankila. Yhtäältä naiset luovat kodin ja toisaalta tila – koti – hallitsee heitä. Nainen luo kodin ja hallitsee sen sisätiloja jo pelkällä läsnäolollaan, mutta ennen kaikkea aktiivisella toiminnallaan; lastenhoidolla, siivoamisella, ruuanlaitolla jne. Nämä toiminnot kytkevät naisen kotiin. (Saarikangas 1991, 249, 252.) Erään naisnäkökulman mukaan naisilla voi olla aivan liian paljon valtaa yksityiselämässä, kasvatuksessa, koulutuksessa. Neljän seinän – siis kodin – sisällä toimii usein mitä melkoisin matriarkaatti. (Andersson 1991, 29.) Matti Kortteinen (1984) näkee miesten pehmenemisen ja tasaisemman työajan kodin sisällä yhtenä vastauksena äitivaltaisuutta ja sen kanssa käsi kädessä kulkevaa Turhapuro-syndroomaa vastaan. Ehkä kodin sisäpuolella oletettu naisten valta-asema johtuu työnjaon – tai työn jakamattomuuden – lisäksi siitä, että naisilla on vain vähän tilaa kodin ulkopuolella. Naisen onkin väitetty olevan tilapuoli sukupuoli – tilan suhteen vajavainen sekä henkilökohtaisten ratkaisujen ja arjen järjestelyjen tasolla että laajemmassa tilan ja vallan kontekstissa (Koskela 1997, 79).

Paikat eivät säily muuttumattomina muistissamme. Henkilökohtaisten kokemusten lisäksi paikat rakentuvat ympäristöön liitettyjen mielikuvien kautta. (Tani 1997, 212.) Haastateltavien puheeseen kodista vaikuttanevat muun

muassa muistot kodista avioliiton aikana (ja miksei muistot omasta lapsuudenkodista) ja tämänhetkiset kokemukset lasten läsnä- tai poissaollessa. Koti sanana synnyttäneen positiivisia mielikuvia suurimmassa osassa ihmisiä, oli oma koti sitten millainen tahansa. On syytä olettaa, että ainakin ideaalikuva kodista näytetään usein turvallisuuden, lämmön ja läheisyyden tyyssijana. Erään näkemyksen mukaan ihannekodissa vallitsevat ominaisuudet – sopu, epätietoisuus, huolehtivaisuus, anteeksianto ja rakkaus – vastaavat ihannenaisten ominaisuuksia, mikä ei ole ollut omiaan edistämään naisten omia oikeuksia, tarpeita ja hyvinvointia. (Pohjonen 1994, 74.) Täytyy myös muistuttaa, että sukupuolen mukaan luokiteltujen tilastojen valossa koti on miehille useimmiten turvallisempi ja naisille vaarallisempi paikka, mitä tulee uhkaan joutua väkivaltarikoksen kohteeksi (Husso 1994, 130). Naisten kokema väkivalta keskittyy kotiin ja perheeseen (Heiskanen & Piispa 1998, 58-59). Koti on usein naisen, vaimon laittama ja vaimo pitää siitä huolta. Vaimon ja kodin moraalinen side näkyy jo siinä, että ainakin aluksi miehinen aggressiivisuus kohdistuu nimenomaan vaimon kunnostamaan kotia kohtaan (Kortteinen 1982, 68).

Anni Vilkkonen (1998) on tarkastellut kodin tematiikkaa omaelämäkerrassa kaksijakoisesta kotikäsitteestä käsin. Yhtäältä koti käsitteenä viittaa tiettyssä ajassa ja paikassa sijainneisiin asuntoihin, joista olemme kotimme tehneet. Toisaalta koti on mielen koti, johon liittyy sosiokulttuurista arvomaailmaa, yksilöllisiä tunteita ja kokemuksia sekä näillä tasoilla syntyviä merkityksiä, joita kannamme sisällämme. Vilkkonen kirjoittaa kodin tunnusta eli kodiksi kokemisesta, kotoisuudesta ja johonkin kuulumisesta sekä näiden vastakohtana vieraudesta, kodin kaipaamisesta ja kodittomuudesta. Koti fyysisenä paikkana ja mielen kotina limittyvät ja nivoutuvat omaelämäkerrassa toisiinsa. Näitä tekijöitä aineistotasoisesti yhdistämään Vilkkonen on luonut käsitteen kotihistoria, joka korostaa subjektiivista merkityksenantoa. (Mt., 28-29.)

Tuttuus tarjoaa perustan päivittäisille toiminnoillemme ja samalla se on päivittäinen tarve. Olennainen osa arjessa on tietoisuus kiinteästä pisteestä tilassa, paikasta josta olemme peräisin ja josta me lähdemme useimmiten päivittäin ja johon me palaamme ajallaan. Tämä kiinteä positio on se, jota me kutsumme kodiksi. Koti ole yksinkertaisesti vain talo, katto pään päällä tai perhe. Ja että on ihmisiä, joilla on talo ja perhe, muttei kotia. Sen vuoksi tuttuus ei itsessään vastaa kodin tuntua, vaikka tuttuus tietenkin on välttämätön osa mitä tahansa kodin määritelmää. Tarvitsemme erityisesti varmuuden tunnetta: koti suojelee meitä. Tarvitsemme myös ihmissuhteiden tiiviyyttä, kodin lämpöä. ”Mennä kotiin” tulisi tarkoittaa paluuta kiinteään positioon, johon olemme totuneet, jossa tunnemme itsemme turvallisiksi, ja jossa emotionaaliset suhteemme ovat tiiviimmillään. (Heller 1984, 239.)

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

3.1 Tutkimustehtävä

Tarkasteluni lähtöasetelmassa oli vanhempien näkökulmasta katsottuna kaksi ajallista ja paikallista tilannetta: lasten läsnäolo ja lasten poissaolo. Lähdin siitä oletuksesta, että äitien ja isien elämä oli erilaista silloin, kun lapset ovat läsnä ja silloin, kun he ovat poissa. Nämä tilanteet itsessään ovat yksiselitteisiä, eikä niissä ole tulkinnan varaa – lapset joko ovat vanhemman luona tai sitten eivät ole. Poissaololla tarkoitan toisen vanhemman luona olemista, vaikka lapset poissaollessaan voisivat olla vaikkapa isovanhempien luona, koulussa tai päiväkodissa, leirillä, harrastuksissa, missä tahansa. Sen hetkisestä yksiselitteisyydestään huolimatta tilanteet saattavat vaihtua nopeasti, esimerkiksi silloin, kun vanhempi hakee lapsen kesken tapaamisen pois. Kokemuksina nämä tilanteet saattavat myös limittyä: esimerkiksi, lasten ajattelevien, heidän tavaroidensa läsnäolo tai huoneensa siivoaminen voi tehdä poissaolevat lapset tavallaan läsnäoleviksi. Yleisenä kysymyksenä halusin tietää, miten äidit ja isät kokevat eron jälkeisen vanhemmuuden ja millaisia merkityksiä he sille antavat. Halusin saada selville, miten vanhemmat kokevat lasten läsnäolon ja poissaolon tilanteet ja niiden vaihtumiset. Missä on eri perheenjäsenten koti eron jälkeen ja mitä merkityksiä koti paikkana kulloinkin saa? Ajallisuuteen ja paikallisuuteen liittyvät myös vanhemman ja lapsen väliset läheisyyden ja etäisyyden kokemukset, joita halusin työssäni tarkastella. Ajallinen ja paikallinen lähtöasetelmani ei ollut niin keskeisessä asemassa vanhempien kokemuksissa kuin olin etukäteen kuvitellut, vaan haastatteluaineistosta esiin nousi hyvin paljon yleisiä, ajasta ja paikasta riippumattomiakin asioita, joista tärkeimmät sisällytin tutkimukseeni.

Yksi haastattelu, joka tapahtuu tietyllä hetkellä, ei ole paras mahdollinen tapa vangita vanhempien aikaan ja paikkaan liittyviä kokemuksia. Tämän vuoksi on hyvä pitää mielessä aineiston rajoitukset. Reaaliajassa tapahtuva pitkittäistutkimus olisi kenties ollut paras, mutta samalla teknisesti ja taloudellisesti mahdoton vaihtoehto. Vanhemmat näyttivät kuitenkin muistavan hyvinkin tarkasti eron ja vanhemmuuteen liittyviä asioita myös pitkien aikojen takaa. Tutkimukset tunteista ovatkin osoittaneet, että ne parantavat muistisuori-

tuksia tunnepitoisen materiaalin jäädessä mieleen kuivan asiallista paremmin (Saarinen & Kokkonen 2003, 37.)

Etenkin yhteishuoltajavanhemmuuteen liittyy oleellisesti vanhempien keskinäinen suhde, jota tarkastellessamme saavutamme syvemmän ymmärryksen vanhemmuuden taustoista kuin keskittymällä pelkästään vanhemman ja lapsen suhteeseen. Yhtenä keskeisenä tarkastelun aiheena pidinkin suhdetta toiseen vanhempaan ja tekijöihin (esim. luottamus), jotka vaikuttavat vanhemmuuden kokemuksiin. Olin myös kiinnostunut siitä, kuinka yhteistä tai jaettua vanhempien välillä yhteishuolto on, mikä on sopimusten ja arjen suhde.

Entä miten vanhemmuuden sukupuolittuneet käytännöt tulevat esiin uudessa, neuvotteluja vaativassa tilanteessa? Etsin lähiluvun ja sisällönanalyysin avulla sukupuolten sisällä erilaisuuksia ja etenkin samuuksia, joita kuvaan tapaisuuksina. Kun on kyse pitkälti äitiyteen ja isyyteen liittyvistä asioista ja äitien ja isien tavoista olla, toimia ja tuntea, käytän äiti- ja isätapaisuuden käsitteitä, joita selitin kappaleessa 2.5.

Vanhemman uusi parisuhde ei näyttäydy vain yksityisenä, vanhemmuudesta irrallisena asiana, vaan myös koko perheeseen vaikuttava tekijänä. Niinpä päätin jo varhaisessa vaiheessa kysyä uusista ihmissuhteista, jos ne eivät muutoin tulleet ilmi, ja tarkastella niihin asettumisen ehtoja eron jälkeisten perhesuhteiden kontekstissa. Miten rakastuminen vaikuttaa vanhempaan ja vuorostaan vanhemmuuteen? Miten kumppani valitaan? Miten uuden kumppanin suhtautuminen lapsiin vaikuttaa vanhemman suhtautumiseen, entä lapsen suhtautuminen uuteen kumppaniin? Miten uusi kumppani kirjaimellisena "kolmantena" vaikuttaa vanhempien väliseen suhteeseen?

Tarkastellessani vanhemman ja lapsen välistä suhdetta, vanhempien keskinäistä suhdetta tai vanhemman suhdetta uuteen kumppaniin etsin näiden kahden vaikutuspiirissä olevaa "kolmatta". Etsiessäni "kolmansia" en ollut varma siitä, löytyykö niitä ja jos niitä löytyy, millaisia ne ovat luonteeltaan. Otaksuin kuitenkin, että "kolmansien" vaikutus kahteen muuhun saattaisi olla esimerkiksi välittävä tai muuntava. En kuitenkaan osannut aavistaa "kolmansien" sisältöjä eli sitä, mitä ne mahdollisesti olisivat. Tässä tutkimuksessa löytyneet "kolmannet" osoittautuivat ihmisiksi tai asioiksi, jotka vaikuttavat kahden ihmisen väliseen suhteeseen.

Riitta Jallinoja käyttää "kolmatta" tarkastellessaan parisuhdetta ja tunteita, parisuhteen pienoismaailmaan tunkeutuvia kutsumattomia tai odotettuja vieraita. Jallinojan "kolmas" voi olla rakastavaisten suhteessa mikä tahansa, joka ei ole siihen alun perin kuulunut ja joka vie osapuolten huomion toisaalle. Tällainen "kolmas", usein parisuhteen käännekohta, voi olla esimerkiksi lapsi, työ, alkoholi, köyhyys, rakastaja, harrastus, uskonto, ideologia, arkiaskareet tai sairaus. (Jallinoja 2000a, 86-89, 98.) Jallinojan analyysiä "kolmansista" on kritisoitu muun muassa sukupuolineutraalisuudesta ja siitä, että luonteeltaan hyvin erilaisetkin "kolmannet" esitellään ikään kuin samanarvoisina (ks. Kuronen 2001). Tämän vuoksi otan sukupuolen huomioon myös "kolmansia" etsiessäni.

Omassa työssäni en tarkastele intohimorakkauden vaiheessa olevaa parisuhdetta, johon tunkeutuu tunteita muuttavia "kolmansia", vaan yhtenä huomion kohteena on eronneiden vanhempien suhde, entinen parisuhde, jossa into-

himorakkaudesta ei ole enää tietoakaan, toisena on vanhemman ja lapsen välinen suhde ja kolmanneksi vanhemman uusi seurustelusuhde etenkin suhteessa edellisiin teemoihin. Erilaista lisäksi on, että näissä suhteissa ”kolmannet” eivät ole välttämättä käännekohta, eikä aina edes uusi, vaan jo olemassa oleva vaikuttava asia – kenties vanhakin asia, joka nyt kärjistyy. Samaa on, että myös minun työni ”kolmannet” voivat olla ihmisiä tai lähes mitä tahansa asioita.

Jo Georg Simmelin sosiologiassa dualismeilla ja ”kolmansilla” on ollut vahva jalansija. Dualismia voidaan kutsua Georg Simmelin ajattelun perusmuodoksi, ja hän etsii dualismien avulla aina ”kolmatta”. Kaksijakoisuus on sitten loppujen lopuksi kolmijakoisuus, ja dualismin sisältämä jännite on purettavissa ”kolmannen” kautta. Olipa Simmelin ”kolmas” sitten regulatiivinen tai kontrafaktuaalinen idea, dynaaminen mekanismi, välitila tai kirjaimellinen ”kolmas”, se herättää uteliaisuuden ja on kuriositeetti. (Noro 1991, 156-160; Wolf 1950, 145-153.). Jaan Simmelin kanssa uteliaisuuden sosiaalista kohtaan ja toiveen siitä, että dualismin sisältämä jännite on purettavissa tai ymmärrettävissä ”kolmannen” kautta. Omanlaisia ”kolmansia” löytyi esimerkiksi äitien suhteessa lasten isään ja isien suhteessa lasten äitiin, ja ne olivat sisällöltään erilaisia, kuten tulemme myöhemmin huomaamaan.

3.2 Teoreettis-metodologiset lähtökohdat

Työni ammentaa monista teoreettisista lähteistä ja sitä luonnehtivat hermeneuttis-fenomenologia ja konstruktionismi. Vain vähän tutkittua ilmiötä on luontevaa lähestyä aluksi fenomenologisella otteella. Tästä tutkimusotteesta saan tukea etsiessäni vastauksia siihen, millaista on olla äiti tai isä eron jälkeen. Fenomenologinen ajattelutapa korostaa ilmiöiden rakennetta ja kokemusta ihmisille pysyen tutkittavan kohteen omassa laadussa ja tapahtumisessa etsimättä objektiivista todellisuutta (Husserl 1964, 46; Turunen 1995, 115). Fenomenologisen tutkimusperinteen mukaan kyse ei ole ensisijaisesti siitä, *mitä* me olemme, vaan siitä, *miten* me olemme – olemisen tavoista. Lähestymistavan avulla voi tutkia ja kuvata maailmaa sellaisena kuin se meille ilmenee, ottamatta kantaa ilmiöiden todellisuuteen ja epätodellisuuteen. (Heinämaa 1996, 15, 17; Heritage 1996, 50-53.) Tarkoituksena on määritellä sitä, mitä jokin kokemus merkitsee ihmisille, jotka pystyvät kuvaamaan kokemustaan ymmärrettävästi. Yksilön kokemuksen kuvauksesta johdetaan yleisiä tai universaaleja merkityksiä, toisin sanoen kokemuksen sisin olemus, ydin tai rakenne. (Moustakas 1994, 13.) Fenomenologiassa on monta suuntausta, mutta en sitoudu työssäni johonkin tiettyyn, vaan vivahteita on useastakin pyrkiessäni pysymään jokseenkin yleisellä tasolla. Fenomenologisilla virtauksilla on yhteinen lähtökohta, mutta määränpäättävät voivat olla ennalta arvaamattomat ja ennustamattomat (Spiegelberg 1978, 2).

Edmund Husserlin oppilas, fenomenologisen suuntauksen kehittäjä Alfred Schutz (1970) puhuu elämismaailmasta (*the life-world*), jolla hän tarkoittaa intersubjektivistista maailmaa, joka on ollut olemassa jo kauan ennen meitä. Esi-isämme ovat kokeneet ja tulkinneet elämismaailmaa, joka on nyt annettu mei-

dän koettavaksi ja tulkittavaksi. Kaikki tulkinta perustuu joukkoon aikaisempia kokemuksia, omia ja annettuja. Jokapäiväisen elämän maailma on toimintamme näyttämö, mutta samalla myös kohde. (Mt., 72-73.)

Riippumatta ihmisten välisistä historiallisista, kulttuurisista ja sosiaalisista eroista kaikkien ihmisten elämismaailmaan liittyy neljää eksistentiaalista teemaa. Tilallisuuden, ajallisuuden, ruumiillisuuden ja yhteisöllisyyden teemat kuuluvat ihmisten elämismaailman olennaiseen rakenteeseen, vaikkakin eri ihmisillä eri painotuksin eri aikoina. Fenomenologiassa eletty aika, ajallisuus, viittaa kellonajan tai objektiivisen ajan sijaan ihmisen omaan kokemukseen ajasta. Nykyisyys, mennyt ja tuleva yhdessä muodostavat ihmisen ajallisen maiseman horisontin. Aina läsnä oleva eletty tila, tilallisuus, ja sen kokemus on vaikea pukea sanoiksi. Konkreettiset tilat kuitenkin vaikuttavat meihin siinä määrin, että voimme sanoa, että tulemme sellaiseksi, missä tilassa olemme. Ihminen on aina kehollisesti maailmassa, siten eletty ruumis, ruumiillisuus, on aina läsnä. Kun tapaamme toisen ihmisen hänen maisemassaan tai maailmassaan, tapamme hänet ensisijaisesti hänen ruumiinsa kautta. Ihmiset ruumiillisessa olemassaolossaan sekä kätkevät että paljastavat itseään usein itsestään huolimatta. Ajan, tilan ja ruumiillisuuden kokemukset ovat suurimmaksi osaksi esikielellisiä: emme yleensä reflektoi niitä. Fenomenologiassa on myös ajatus ihmisenä olemisesta yhdessä muiden ihmisten kanssa, yhteisöllisyys eli eletty ihmisuhde. Kaikki neljä teemaa voidaan erotella, muttei erottaa, sillä ne muodostavat elämismaailmamme. (Van Manen 1990, 101-105.) Tutkimuksessani keskeisiä ovat etenkin ajallisuus, tilallisuus ja yhteisöllisyys, joiden kokemuksia olen pyytänyt haastateltaviani reflektoimaan kielellisesti.

Fenomenologian lisäksi työni saa tukea hermeneutiikasta, joka käsittelee ymmärtämistä ja (tekstien) tulkintaa, tutkijan reflektiota. Puhtaassa fenomenologiassa tulkinnasta tulee ongelma, siten hermeneutiikka avustaa ilmausten tulkinnassa keskittyen ihmisten välisiin suhteisiin. (van Manen 1990, 25-27.) Gadamerin (2004, 40, 74) mukaan hermeneutiikassa on kyse ymmärtämisen taidosta, kyvystä tulkita ja selittää. Hermeneutiikan tehtävänä on siirtää merkitys yhdestä maailmasta toiseen, kääntää vaikeaselkoisella tai vieraalla tavalla ilmaistu kaikkien ymmärtämälle kielelle. Tämän lisäksi hermeneutiikka on filosofiaa. Toisen ihmisen tai asian ymmärtämisessä tarvitaan itsekritiikkiä, ja ymmärtäjä sallii oman totuutensa asetettavan koetukselle. Aiemman hermeneuttisen näkemyksen mukaan kokonaisuus tulee ymmärtää yksittäisestä ja yksittäinen kokonaisuudesta, puhutaan myös ymmärtämisen kehästä. Tällöin tekstissä tapahtuva kehäliike kumoutuu tekstin täydellisessä ymmärtämisessä, tekstin kaikki vieraus purkautuu. Heidegger lisäsi hermeneuttiseen kehään ajatuksen esiymmärryksen ennakoivasta liikkeestä tekstin ymmärtämisen määrääjänä. Gadamer täydensi osan ja kokonaisuuden kehää käsitteellä "täydellisyyden ennakointi", joka ilmaisee ennakoedellytyksen ohjaavan kaikkea ymmärtämistä. Gadamerin mukaan lukija edellyttää tekstiä lukiessaan sen merkityisen täydellisyyden, joka kyseenalaistetaan vain jos tekstiä ei ymmärretä, ja kaikkea ymmärtämistämme ohjaava täydellisyyden ennakointi on aina sisällöllisesti määrätynyt. (Mt., 29, 35-36.)

Puhtaasti hermeneuttisen otteen vaarana on, että kaikki ihmistä ja yhteiskunnallista koskeva ajattelu viedään tulkinnan tasolle, mikä voidaan välttää kiinnittämällä huomio niihin objektiivisiin puitteisiin, jossa tietoisuus toimii (Turunen 1978, 54-61). Työssäni onkin aineksia myös konstruktionistisesta ajattelusta, jossa lähtökohtana on ajatus todellisuuden olemassaolosta tahdostamme riippumatta, mutta joka kuitenkin on sosiaalisesti konstruoitua. Peter Berger ja Thomas Luckmann (1966, 27-54) ovat tietoisia siitä, että maailma muodostuu monista todellisuuksista, mutta korostavat ”tässä ja nyt” – todellisuuden tärkeyttä jokapäiväisessä elämässä. Konstruktionismissa kieli yhdistää ajat ja paikat toisiinsa – tekee läsnäolevaksi sen, mikä on tilallisesti, ajallisesti ja sosiaalisesti pois tästä ja nyt. Myös Schutzin fenomenologiassa kieli on tärkeää, kielellä on keskeinen tehtävä merkitysten välittäjänä ja todellisuuden kuvaajana (Holstein & Gubrium 1998, 139-140). Kieli on ottanut keskeisen aseman myös hermeneutiikassa, vaikka sitä ei pidetäkään instrumenttina (Gadamer 2004, 67, 82).

Käytän hermeneuttis-fenomenologista ja konstruktionistista tutkimusasennetta tukemaan toisiaan, vaikka ne paikoin tähyävätkin eri suuntiin. Kuten fenomenologian ja konstruktionismin suhdetta luennossaan pohtinut Suvi Ronkainen totesi, nämä tutkimusotteet eroavat esimerkiksi siinä, että konstruktionismi miettii asettamista, kun taas fenomenologia pohtii asettamisen ehtoja, tulemisen kuvausta. Fenomenologia tutkii maailmaa elettyinä, ei konstruoituna. Tutkimuksessani olen pyrkinyt selvittämään eronneiden vanhempien elämämaailmaa ja etenkin eron jälkeisen vanhemmuuden kokemusten olemusta ja rakennetta sekä kääntämään nämä kokemukset hermeneuttisen selittämisen avulla kaikkien ymmärtämälle kielelle ottaen huomioon sen, että eletyn maailman pohjalla vaikuttaa sosiaalinen konstruointi.

3.3 Aineisto ja sen käsittely

Tutkimusprosessini alussa päätin hankkia laadullisen tutkimukseni aineistoksi teemahaastatteluaineiston eronneilta vanhemmilta, sekä äideiltä että isiltä, niin kutsutulla lumipallomenetelmällä, jolloin haastateltava ehdottaa seuraavaa haastateltavaa (esim. Patton 1980). Kohderyhmäksi suunnittelin valittavaksi keskisuomalaisia 30–40-vuotiaita lähi- ja etävanhempia. Puhdas lumipallomenetelmä osoittautui riittämättömäksi jo varhaisessa vaiheessa – kahden äidin ja kolmen isän haastattelun jälkeen. Löysin kuitenkin avainhenkilön, joka toimi aktiivisesti Jyväskylän seudun Yksinhuoltajat -yhdistyksessä ja oli käynyt perheneuvolan järjestämän eroseminaarin. Hänen avustuksellaan tavoitin 15 haastateltavaa, joista osaa edellinen haastateltava oli ehdottanut. Nämä 15 olivat mukana yksinhuoltajien yhdistystoiminnassa tai olivat osallistuneet eroseminariin. Myöhemmässä vaiheessa otin mukaan vielä kaksi vanhempaa, jotka täydensivät kokemusten kirjoa. Haastattelin yhteensä 22 naimisissa tai avoliitossa ollutta vanhempaa – 11 äitiä ja 11 isää. Yksi haastatelluista oli isä, jonka lasten äidillä oli yksinhuoltajuus, mutta joka harkitsi sen muuttamista yhteis- huoltajuudeksi. Tein haastattelut suurimmaksi osaksi keväällä 2000.

Koska tietyyntyyppisten (esimerkiksi ikä tai aika erosta) haastateltavien löytyminen tuntui lähes mahdottomalta, pidin lopulta kiinni vain muutamasta kriteeristä: muodollisesta yhteishuoltajuudesta ja uusperheettömyydestä, jotta asetelma ei menisi liian monimutkaiseksi. Jälkimmäisestäkin vaatimuksesta tingen ainoan todellisen etä-äidin kohdalla. Haastateltujen joukossa ei ollut yhtään entistä paria. Jossain vaiheessa pidin mielenkiintoisena ajatuksena, että haastateltaisin äitejä ja isiä, jotka ovat olleet keskenään liitossa. Käytännössä ajatus ei näyttänyt olevan kovin monelle miellyttävä, ja haastateltavat kenties pystyivät puhumaan vapautuneemmin tietäen, että entistä puolisoa ei haastatella. Haastatteleamalla eri perheistä lähtöisin olevia vanhempia pystyin mielestäni paremmin välttämään sen, ettei tutkimus ajautunut tutkimuskysymysten kannalta epäoleellisille linjoille: eron syiden vatvomiseen tai ylipäätään ”totuuksien” etsimiseen pohtimalla, kumpi mahtaa puhua totta. Haastatteleamalla vain toista vanhempaa sain tietoa kahdestakymmenestä kahdesta eron jälkeisestä perheestä ja heidän käytännöistään yhdentoista sijaan, jos olisin haastatellut molempia, keskenään naimisissa olleita vanhempia.

Nuorin haastatelluista äideistä oli 28 vuotta, vanhin 52 vuotta suurimman osan ollessa kolmissa kymmenissä. Keski-ikältään äidit olivat 35,2 vuotta. Haastatellut isät olivat keskimäärin hiukan vanhempia, keski-ikältään 38,1 vuotta. Nuorin isä oli vasta 24-vuotias ja vanhimmat isät olivat 47-vuotiaita. Aika erosta vaihteli suuresti – virallisen eron juuri voimaantulemisesta useampiin vuosiin. Haastateltavat saattoivat olla haastatteluhetkellä omien sanojensa mukaan syvässä kriisivaiheessa, hyvinkin seesteisessä elämänvaiheessa tai jossain siltä väliltä. Äidit olivat yhtä lukuun ottamatta käytännössä lähi-äitejä, etä-isiä oli hiukan enemmän kuin lähi-isiä. Naisten liittojen kestoaika oli keskimäärin 11 vuotta (ilman tietoa yhden naisen liiton pituudesta) lyhyimmän liiton ollessa kaksi vuotta ja pisimmän peräti 32 vuotta. Miesten lyhyin liitto kesti kolme vuotta ja pisin 12 vuotta keskiarvon ollessa 8,2 vuotta. (ks. Liite 3.)

Kaikki haastateltavat asuivat yhtä äitiä lukuunottamassa Keski-Suomessa Jyväskylässä tai sen naapurikunnissa. Tutkittavien ammattien kirjo oli kokonaisuudessaan laaja, vaikka monet naiset olivat perinteisillä naisten aloilla ja monet miehet miesten aloilla. Naisista löytyi sairaanhoitaja, sairaala-apulainen, lähihoitaja (2), hammashoitaja, sosiaalialan opiskelija, lastentarhanopettaja, luokanopettaja, lakimies, tutkija ja kaupapuutarhuri. Miesten ammatteja olivat ATK-suunnittelija, koneistaja, hitsaaja, metallityöntekijä, palomies-ensihoitaja, hammaslääkäri, näyttämömies, kirjanpitäjä, tiedottaja, ravintolatyöntekijä ja ravintolapäällikkö.

Lapsia haastateltavilla oli yhdestä neljään. Äideillä oli yhteensä 24 lasta, keskimäärin 2,18, joista tyttöjä 11 (kotona asuvia 10) ja poikia 13 (kotona asuvia 11). Vanhin kotona asuvista tytöistä oli 18 vuotta, nuorin kolmevuotias keskiarvon ollessa 7,6 vuotta. Poikia äideillä oli yhteensä 13, joista 11 asui vielä kotona. Kotona asuvat pojat olivat keski-ikältään 8,9 vuotta nuorimman ollessa viisi vuotta ja vanhimman 15 vuotta. Miehillä lapsia oli yhteensä 21, keskimäärin 1,9. Miehillä oli selvästi enemmän poikia, 15, kuin tyttöjä, 6. Pojista nuorin oli kaksi vuotta ja vanhin 18 vuotta. Poikien keski-ikä oli 7,9 vuotta. Tyttöjen keski-ikä

oli 7,6 vuotta nuorimman ollessa neljä vuotta ja vanhimman 16 vuotta. Huoltajuuks- ja tapaamissopimukset vaihtelivat suuresti. (ks. Liite 3.)

Vaikka tutkimuksen vanhemmat olivat monessa suhteessa hyvin heterogeeninen joukko, he olivat kuitenkin valikoitunut ja valveutuneisuutensa puolesta jokseenkin homogeeninen ihmisryhmä, joka tuskin vastaisi satunnaista eronneiden vanhempien joukkoa. Heitä voi pitää tietynlaisena etujoukkona, josta moni oli jo työstänyt eroaan eroseminaarissa tai pohtinut vanhemmuuttaan ja siihen liittyviä asioita Yksinhuoltajien yhdistyksessä. Nämä ihmiset pysyivät käsitteellistämään asioita ja olivat tottuneet puhumaan henkilökohtaisista asioistaan, mikä on tarpeen silloin, kun tehdään tieteellistä tutkimusta vain vähän tutkitusta ilmiöstä.

En ole tehnyt varsinaisia esihaastatteluja, vaikka Sirkka Hirsjärvi ja Helena Hurme (2000, 73) ovatkin todenneet seuraavasti: ”Esihaastattelut ovat teema-haastattelun välttämätön ja tärkeä osa. Niitä tulisikin tehdä mieluummin runsaasti kuin liian vähän. Tuskin kukaan tutkija pystyy menemään kentälle kysymään ”oikeita” kysymyksiä suoralta kädeltä. Tämä pätee sitä paremmin, mitä enemmän tutkittava joukko poikkeaa tutkijan omasta maailmasta.” Haastattelut tuntuivat etenkin alkuvaiheessa olevan vaikeasti saatavilla, enkä halunnut ”tuhlata” ketään pelkällä esihaastattelulla. Kyseessä ei ole mikään tietty yhtenäinen joukko, jolta voisi kysyä täsmälleen samoja kysymyksiä. Vaikka minulla oli tukena ja turvana haastattelurunko (ks. liite 1), yritin kysyä jokaiselta haastateltavalta hänelle ”oikeita” kysymyksiä. Kuuntelin kaikkia alusta lähtien huolellisesti ja saatoin ruveta kysymään uusia tai yllättäviä asioita toisiltakin sitä mukaan kuin mitä niitä ilmaantui.

Alun perin en ollut ajatellut kysyä esimerkiksi rahasta, koska kuvittelin, ettei sillä ole mitään tekemistä vanhemmuuden kanssa. Kuitenkin jo heti ensimmäinen haastateltava puhui siitä, ja rupesin sen jälkeen kyselemään talousasioista ja elatusmaksuista, elleivät ne muutoin tulleet ilmi. Toinen haastattelujen myötä esiintynyt keskeinen asia olivat seurustelusuhteet – vanhemman oma tai entisen puolison seurustelusuhteet ja sen vaikutus vanhempien keskenäiseen suhteeseen ja lapsisuhteeseen. Kaiken kaikkiaan haastattelut olivat jokseenkin vapaamuotoisia ja keskustelunomaisia myötäillen fenomenologisen haastattelun periaatteita. (ks. esim. van Manen 1990, 66-68; Bergum 1997, 6-8.) Joskus en saanut edes suunvuoroa ensimmäiseen puoleen tuntiin, vaan jotkut vanhemmat kertoivat kokemuksistaan hyvin avoimesti ja oma-aloitteellisesti. Monet sanoivat, että haastattelu oli kokemuksena terapeutin. Siten voi kuvitella ihmisten olleen jokseenkin rehellisiä avoimuudessaan (ks. Jallinoja 2000b, 175-177). Kokemus terapeutisuudesta johtunee lähinnä siitä, että on tilaisuus puhua mieltä askarruttavista asioista ja joku kuuntelee ja keskustelee kiinnostuneena, vaikka ei olekaan terapeutti.

Haastattelut kestivät puolesta tunnista muutamaan tuntiin, useimmiten hiukan vajaan tunnin. Kirjoitetussa muodossa ykkösrivivälillä naisten haastattelut olivat yhteensä 117 sivua ja miesten 112, yhteensä siis lähes 230 sivua. Haastattelupaikaksi olin ehdottanut kolmea vaihtoehtoa: perhetutkimusyksikön tilaa, haastateltavan kotia tai oman kotini työhuonetta – suosituimmuusjärjestys oli sama. Haastatteluaineiston lisäksi minulla oli kirjoituspyyntö (ks. Liite

4) Muuttuva perhe -lehdessä toukokuussa 2000, mutta kirjoitusaineisto jäi hyvin vaatimattomaksi: neljä kirjoitusta äideiltä ja yhdeltä isältä huolellisesti itse askarreltu pornokortti, joka ilmaisi tutkimusaiheeni synnyttäneen siinä henkilyössä ärtymistä. Tutkimusaihetta käsittelevien lehtijuttujen yhteydessä sain vielä muutaman kirjoituksen. Kaikista saapuneista kirjoituksista käytin neljää, kahden äidin ja kahden isän kirjoitusta. Kirjoitusten vähäisyydestä huolimatta en lähettänyt kirjoituspyyntöäni mihinkään levikiltään isompaan ja lukijakunnaltaan yleisempään lehteen, sillä aineistoa tuli muutenkin tarpeeksi. Ihmiset ovat erilaisia, heidän kokemuksensa ja elämäntilanteensa vaihtelevat, kaikki perheet ovat jollain tapaa erilaisia. Tutkimuskohteen monimuotoisuuden huomioon ottaen on vaikea sanoa, minkä kokoinen aineisto saavuttaisi todellisen saturaatiopisteen, jolloin voitaisiin puhua aineiston kylläntymisestä (ks. esim. Eskola & Suoranta 1998, 62-64). Yhtäältä joissain teemoissa samantyyppiset asiat ja kokemukset rupesivat vahvasti toistumaan, toisaalta jokainen haastattelu toi mukanaan jotain uutta ja mielenkiintoista. Lopulta päätin suuremman aineiston hankkimisen sijaan käydä pienemmän aineiston huolellisesti läpi.

Litteroin haastatteluaineiston suurimmaksi osaksi itse. Muutamia haastatteluja litteroineelle harjoittelijalle annoin lyhyet ohjeet, jotta kaikki nauhat olisi purettu suunnilleen samalla tavalla. Oma litterointitapani myötäilee Valerie Yown (1994) ja David Silvermanin (1993) esittämiä tapoja. Esimerkiksi väli-merkkien käyttöni ei ole standardin mukaista, vaan intonaatioon perustuvaa. Pilkkua olen käyttänyt osoittamaan lyhyitä taukoja ja pistettä suuremmissa tauoissa. Haastateltavan korostamat sanat olen kursivoinut, omat merkintäni ovat kaksoissulkeissa (esimerkiksi selkeät äänenmuutokset tai huokaukset, lisäksi selvennykset) tai sulkeissa, kun en saa selvää. Hakasulkuja olen käyttänyt kuvaamaan päällekkäistä puhetta. Esimerkiksi Laura Huttunen (2002, 48) kertoo väitöskirjassaan päätyneensä käyttämään aineistonsa kirjoittajista keksittyjä etunimiä, koska tarinat kertoivat henkilökohtaisista ja lähelle lukijaa tulevista asioista. Vastaavista syistä en halunnut piilottaa haastateltaviani esimerkiksi kylmän numerosarjan taakse, vaan keksin heille uudet etunimet. Pitkän aineistonkäsittelyn jälkeen saatoinkin itsekin usein unohtaa haastateltavien oikeat nimet ja he tulivat tutuiksi ja jäivät mieleeni uusilla nimillään. Tilaa säästääkseni olen laittanut lyhyet aineistositaatit (alkuperäisessä haastattelutekstissä alle neljä riviä) tekstin sisälle ja pidemmät olen erotellut omiksi kappaleikseen (vrt. Gibaldi & Aichert 1988, 56-58). Esitystavasta huolimatta sekä lyhyet että pitkät aineistositaatit ovat kuitenkin tasavertaisessa asemassa.

Alun perin purin äitien ja isien haastatteluja vuoron perään sen vuoksi, että muutoin puuduttavassa työssä oli miellyttävää kuunnella naisen ja miehen ääntä vuorotellen. Totesin myöhemmin tämänkaltaisen litteroinnin olevan hyödyllinen tapa myös varhaisen analyysin kannalta – äidit ja isät tavallaan keskustelivat keskenään minun kauttani. Kun sain haastattelut teksteiksi, lähiluku oli keskeinen menetelmäni sisällönanalyysiä tehdessäni. Monien lukukertojen jälkeen tein itselleni olennaiset asiat sisältävän tiivistelmän jokaisesta haastattelusta ja yritin muodostaa niistä omat kokonaiskuvansa. Sen jälkeen vertailin niitä keskenään ja etsin samuuksia ja erilaisuuksia esimerkiksi äitien ja isien haastatteluista sekä lähi- ja etävanhempien haastatteluista. Samalla vertai-

lin kokemuksia, jotka syntyivät eripituisista läsnäolon ja poissaolon ajoista. Lähiluvusta Tommi Hoikkala (1993, 291) toteaa seuraavasti: "Jos joku haluaa käsitellä lähiluvun tekniikan systemaattisena menetelmänä, niin se käy päinsä, vaikka parempi luonnehdinta voisi olla, että otteeltaan työni asettuu systemaattisuuden ja satunnaisuuden määriteltävään välimaastoon (kuten valtaosa tuntemastani tulkitsevasta kulttuurintutkimuksesta)". Haluaisin sijoittaa menetelmäni suurimmaksi osaksi systemaattisuuden lähituntumaan, mutta mahdollisen satunnaisuuden osuutta ei voi täysin kiistää.

Seuraavaksi siirryin tarkempaan luentaan ja empiirisen aineistoni jäsentelyyn. Otin tarkasteluun kaikki ennalta valitsemani teemat ja uudet, toistuvat ja tutkimuskysymysten kannalta merkitykselliset teemat, jotka tulivat esille haastatteluissa. Käytännössä käsitelin kulloinkin kerrallaan yhtä teemaa, esimerkiksi luottamusta, ja luin, alleviivasin tietyllä värillä ja kirjasin paperille ylös ensin toisen sukupuolen vastaukset pähkinänkuoressa ja sitten toisen joko omalle sarakkeelleen tai sivulleen ottaen huomioon myös sen, olivatko he etä- vai lähivanhempia. Esimerkiksi kommunikaatiota entisen puolison kanssa tarkastellessani otin huomioon sen, oliko vastaaja aloitteentekijä eroon vai ei. Tein usein itselleni selittäviä muistiinpanoja sulkeisiin, esimerkiksi vastaajan perhetilanteesta (esim. "oli liiton aikana kotiäiti") tai myöhemmistä, ristiriitaisista tai asiaa valoittavista kommentteista. Tämän jälkeen tein mahdollisuuksien mukaan analyttisiä jäsennyksiä, joiden perusteella tein tulkintani ja kirjoitin kunkin luvun.

Tutkimusraportti olisi ollut mahdollista jäsentää monien muiden vaihtoehtojen lisäksi esimerkiksi lasten läsnäolon ja poissaolon tilanteiden perusteella ja käsitellä eri teemoja näiden tilanteiden sisällä. Tästä käsittelevästä olisi kuitenkin tullut aika raskas kaikessa mittavuudessaan. Tämän lisäksi aineistosta tuli ilmi erittäin paljon yleisluontoisia asioita, jotka eivät olleet sidoksissa kumpaankaan tilanteeseen. Näistä syistä päädyin jäsentämään tutkimusraportin kolmeen läheisiä ihmissuhteita käsittelevään pääteemaan, joissa kussakin läsnäolon ja poissaolon tilanteet tulevat esiin eri muodoissaan. Seuraavassa osiossa menen ensimmäistä kertaa aineistoon ja käsitelen ensimmäiseksi eronneiden vanhempien keskinäistä suhdetta, jolla on vaikutuksensa myös vanhemmuuden kokemuksiin.

4 ERONNEIDEN VANHEMPIEN KESKEN

Usein kuulee väitettävän, että vanhempien parisuhde on lapsen koti. Jos niin on, missä onkaan lapsen koti vanhempien eron jälkeen? Tuleeko lapsista kodittomia, kun vanhemmilla ei ole enää parisuhdetta? Tuskin, mutta eronneiden vanhempien keskinäinen suhde vaikuttaa myös lapseen etenkin silloin, kun vanhemmat huolehtivat yhdessä lapsista ja joutuvat olemaan tekemisissä keskenään. Siten eroon liittyvien asioiden ja vanhempien keskinäisen suhteen voidaan katsoa liittyvän vanhemmuuteen.

Yhteishuoltajuuden periaate pitää sisällään ajatuksen vanhempien kesken jatkuvasta yhteistyöstä lasten tähden. Vaikka parisuhde päättyy, vanhempien oletetaan edelleen olevan suhteessa toisiinsa vanhempina. Suhteet muuttavat muotoaan – ajan myötä ja/tai ankariemman neuvottelujen myötä. Aineistossani vanhempien keskinäiset suhteet vaihtelivat haastatteluhetkellä ”sokuriväleistä” repiviin ristiriitoihin. Yhteishuollolla ei ole mitään vakiintunutta toteuttamisen kaavaa, joten useimmiten vanhemmat päättävät itse yhteisistä pelisäännöistä. Mutta vanhemmuuden pelisäännöistä neuvottelemisen saattaa olla kuitenkin monille ylivoimainen tehtävä samalla kun parisuhdetta päätetään kenties suuressakin tunnekuohussa. Ulkoapäin tuleville säännöille löytyisi joskus sosiaalinen tilaus: ”---Ja mielenkiintoisinta on tässä mun mielestä se että ni ku, sanotaan että te ite luotte säännöt. Ja se ei siinä ole mitään sääntöjä ni silloinhan se menee ihan mielettömäksi se tilanne. Kyllä nyt jonkunmoiset säännöt pitää siinä olla että ei se semmosta saa olla” (Tommi).

Yksityiskohtaiset sopimukset voivat muodostaa hyvän pohjan pelisäännöille. Robert Emeryn (1994, 40) mukaan hyvät lapsiin liittyvät (tapaus)sopimukset tarkkoine kellonaikoineen ja vaihdon yksityiskohtineen eivät ainoastaan auta lapsen ja vanhemman välisten rajojen määrittelyssä, vaan myös eronneiden vanhempien keskinäisissä rajoissa. Huolellisesti kirjoitetussa sopimuksessa määritellään tarkat ajat sille, kummassa kodissa lapset kulloinkin ovat. Lisäksi esitetään selkeät menetelmät lasten kuljettamiselle kotien välillä, perussäännöt yhdenmukaiselle vanhemmuudelle molemmissa kodeissa ja ennalta määrätty tavat vanhempien väliseen kommunikointiin, kun siihen on tarvetta. Tarkka sopimus vähentää Emeryn mukaan vanhempien kommunikoin-

nin tarvetta ja samalla tilaisuuksia uusien riitojen synnylle. Samalla se edesauttaa vanhempien autonomiaa toisistaan.

Avioeroon ei liity selvästi määriteltyjä normeja kuten institutionalisoidulla avioliitolla, joten erotessaan ihmiset siirtyvät normittomaan ei-instituutioon, jossa on läsnä vain vähän ihanteita ja odotuksia. Tämän ilmiön on oletettu lisäävän avioeron aiheuttamaa stressiä. (Price-Bonham et al. 1983, 142.) Perinteistä ei ole meidänkään oloissamme apua siinä, miten eronneiden vanhempien tulisi toimia ja suhtautua toisiinsa.

Yksi eron jälkeisen vanhemmuuden ihanne näyttää olevan se, että vanhemmat pystyisivät keskustelemaan lapsiin ja vanhemmuuteen liittyvistä asioista ja tekemään yhdessä päätöksiä – ylipäätään tulemaan toimeen keskenään. Vaikka olisi kuinka perustellut syyt olla tulematta toimeen entisen puolison kanssa, sitä ei välttämättä haluta tunnustaa kuin vasta viime hädässä, sillä se näyttää muodostuvan nykyihmisen omaksi häpeäksi. Ehkä juuri sen vuoksi haastatellut vanhemmat usein puhuivat eron jälkeisestä keskinäisestä suhteestaan jokseenkin säädyllyiseen tapaan (vrt. Jallinoja 1997). Jos jotain ongelmia oli, niistä puhuttiin usein arvottavan sävyn sijaan vihjailevasti, jolloin kuulijalle annettiin mahdollisuus tehdä omia johtopäätöksiä.

On kenties yleisinhimillistä, että ihmiset haluavat antaa itsestään mahdollisimman hyvän kuvan: positiivisiksi miellettyjä asioita tuodaan esiin ja negatiivisia asioita selitetään itselleen ja muille mahdollisimman edullisella tavalla. Toimeen tulemisen vaikeuksista puhuminen voi tosiaankin saattaa puhujan huonoon valoon. On tutkittu, että entiset puoliset, joilla on vaikeuksia neuvotella ja säilyttää keskenään sovitut ja jaetut vanhemmuuden järjestelyt, ovat keskimäärin itsekeskeisempiä, haavoittuvaisempia sosiaalisissa suhteissaan, kyvyttömämpiä ottamaan huomioon toisen näkökulmaa, vähemmän huolestuneita muiden tunteista ja tarpeista ja vähemmän lapsikeskeisiä kasvatuseroissaan kuin eronneet vanhemmat, jotka pystyvät säilyttämään keskinäiset sopimuksensa vanhemmuuden suhteen. Eronneet vanhemmat, jotka pystyvät tekemään yhteistyötä vanhemmuuteen liittyvien asioiden suhteen, eivät ainoastaan suojele lapsiaan perhemuutosten mahdollisilta negatiivisilta vaikutuksilta, mutta myös tarjoavat (terveyttä edistäviä) malleja siitä, kuinka konflikteja ratkaistaan ja ihmissuhteita neuvotellaan uudelleen. (Galambos ja Ehrenberg 1997, 149.)

Miten voi olettaa eronneen äidin tai isän pystyvän kielellisesti kertomaan suhteestaan toiseen vanhempaan, jolle ei ole edes omaa termiään, paitsi etumääritelmien kautta: entinen vaimo/mies, ex-vaimo/mies. Kieli on kuitenkin rikasta ja kielellisiä ilmaisutapoja löytyi hyvin paljon. Yleisin tapa oli puhua entisestä vaimosta tai miehestä ja ex-vaimosta tai -miehestä. Tai rennosti vain "eksästä". Jos vanhemmat ovat keskenään yhteydessä vain lasten suhteen ja parisuhteellisuus on hälventynyt, on luontevaa puhua pelkästä äidistä tai isästä, mikä oli myös yleistä. Jotkut isät käyttivät myös äiti-pohjaisia nimityksiä. Myös nimitys "entinen äiti" (Tommi) esiintyi kerran. Se kuulostaa hiukan pahaenteiseltä etenkin puhuttaessa elossa olevasta ja aktiivisesti lasten elämässä olevasta äidistä. Haluaisiko entisestä äidistä puhunut mies, tappaa naisen vähintään alitajuisesti? Todennäköisempää on, että sanapari tulee "entisen vaimon" ja "äi-

din” yhdistelmästä, ja että sitä käytetään hiukan epähuomiossa, kielellisenä lipsahduksena.

Tommi käytti myös nimitystä ”varsinainen äiti”. Se johtuneee siitä, että myös hänen nykyinen naisystävänsä on äiti ja hän haluaa tehdä erottelun näiden kahden äidin välillä. Ilmeisesti samasta syystä Antero käytti ilmaisua ”toinen äiti” lapsensa äidistä. Tosin se voi kuvata samalla suurempaa etäisyyttä eronneiden puolisoitten välillä: uusi naisystävä kenties mielletään ”ensimmäiseksi äidiksi”, ainakin itselle merkittävämmäksi henkilöksi kuin lapsen äiti. Vain yksi mies (Henri) puhui itsepintaisesti ”vaimosta” puolisoita korostaen, vaikka joskus tarkistin lisäkysymyksellä, puhuiko hän entisestä vaimostaan. Hän ei haastattelussa näyttänyt täysin hyväksyneen avioliittonsa ja ydinperheunelmansa särkymistä, joten ilmaisu voi johtua siitä seikasta. Hänen haastattelustaan tuli esiin vahva me-henki ja eronnut perhe -ajattelutapa kaikessa jatkuvuudessaan, joka saattaa siirtyä myös muihin kielellisiin ilmaisiin. Yhteyden tunne voi johtua siitä, että Henri huolehtii lapsistaan puolelta heidän ajastaan yhdessä lasten äidin kanssa. Sitä ei näytä rikkovan se, että myös aikuiset haluavat pitää kotinsa ja elämänsä erillään, eikä lapsillakaan ole kaikkia samoja sääntöjä molemmissa kodeissa.

Myös käytetyt aikamuodot voivat kertoa paljon eronneiden puolisoitten keskinäisestä suhteesta. Jos toisesta puhutaan menneessä aikamuodossa, hän on ehkä tavalla tai toisella ”mennyt”. Kenties menneessä aikamuodossa puhuttu äiti tai isä ei pidä paljoa yhteyttä lapsiin tai hän ei ehkä vaikuta puhujan omaan elämään kovin paljon, ajatustasolla tai konkreettisesti. Usein mennyt aikamuoto näytti olevan kuitenkin lipsahdus, joka korjattiin heti perään tyyliin ”---oli, siis on---”. Sekavuutta aiheuttanee se, että haastatteluhetkellä kyseinen henkilö ”oli” puoliso ja ”on” edelleen vanhempi. Anja käytti mielenkiintoisella tavalla entisestä miehestään suurimmaksi osaksi pronominia ”se” ja pojastaan ”hän”. ”Se” kuvastanee pieniä antipatioita tai ainakin arvostuksen puutetta entistä miestä kohtaan. Sen sijaan äidille rakas ja läheinen poika saa osakseen myös kielellistä arvostusta. Jotkut kiersivät kielelliset vaikeudet puhumalla entisestä puolisoistaan etunimellä: ”---Anu oli mun vaimoni, on helpompi ku puhuu etunimellä ni tuota, ---” (Risto). Tässä yhteydessä mennyt aikamuoto liittyy selkeästi päättyneeseen puolisoiteen.

Vaikka haastateltavat kertoivat avoimesti myös vähemmän mairittelevista asioista, kuten esimerkiksi entisen puolison väkivaltaisuudesta tai alkoholin väärinkäytännestä, tätä ei kuitenkaan maalattu hirviöksi, vaan haastattelujen perussävy oli jokseenkin säädyllyinen. Tämä voi johtua osittain myös aineiston kasvokkaisesta luonteesta ja siitä, että haastatteluissa keskityttiin vanhemmuuteen. Kaarina Määttä (2002, 17), jonka avioerotutkimuksen aineistona olivat suurimmaksi osaksi naisten kirjoittamat selviytymistarinat, totesi, että kirjoitusten avulla ex-puolisoista saisi helposti negatiivisen yleiskäsityksen ja pohti, missä määrin annettu kuva oli liioiteltu.

4.1 Kun ero tuli taloon

Jotkut ihmiset saattavat muistaa tarkalleen sen hetken ja päivän, jolloin he rakastuivat puolisoonsa (ks. Jallinoja 1997). Oma häpäiväkin on useimmiten ihmisten muistissa – viimeistään unohduksen jälkeen puoliso voi teroittaa päivämäärän toisen muistiin. Haastattelujen henkilöt olivat eronneet hyvin eripituisia aikoja sitten: jotkut jo vuosia sitten ja jotkut vain vähän aikaa sitten. Mitä he siitä muistivat ja miten he kokemuksistaan kertoivat?

Risto: Ni virallisesti niin ero varmaan on astunu voimaan nytten itse asiassa minä en tiedä päivämäärää, mutta ihan, kahen viikon sisällä ja voin sanoa että tällänen, niinku *oikee* ero, silloin niinku ekan kerran niinku minä sain tietää että nytte erotaan niin on vuos ja päivä taaksepäin.

TH: Aloite siis tuli puolisoiltasi?

Risto: Joo, eli 17.4.99.

TH: No miten suhtauduit siihen silloin?

Risto: Enhän mä niinku uskonu niinku ollenkaan, alussa mä pidin sitä niinku, huonona tsoukkina, ennen ku sitte ku se kalahti mun päähän et täähän onkin ihan totta. Kyllähän se oli, voi sanoo et hirvee shokki. Se tuli mulle niin yllättäen. Silloin niinku romahti koko elämä samantien että niinku et ei oikein tienny mitä tekis.

TH: Et siis osannut ennakoida mistään asiasta sitten?

Risto: En osannu en ennakoida että. Varmaan johtu siitä että olin niin sitoutunut työelämään enkä huomannu että mitä mun ympärillä tapahtuu.

Risto eli omasta mielessään hyvässä liitossa, jolloin vaimon yllättävä eroilmoitus piirtyi mieleen päivämäärän tarkkuudella ja se oli kokemuksellisesti raskain ero, ”oikea” ero. Furstenberg ja Cherlin (1991, 2) toteavatkin, että avioeron virallinen päivämäärä on useimmiten hyvin merkityksetön – ihmiset harvoin edes muistavat sitä. Pentti, jonka avioliitto oli ristiriitainen, ei sen sijaan muistanut tarkalleen, milloin erosta päätettiin ja milloin sitä haettiin. Virallisen eron päivämäärä oli kuitenkin hyvin Pentin muistissa – kenties sen symbolisen vapauden merkityksen vuoksi. Virallinen ero ei parantanut eronneiden vanhempien keskinäistä suhdetta, vaan riidat jatkuivat jopa pahentuen, mutta ero antoi vapauden avioliitosta. Entinen vaimo on kuitenkin läsnä Pentin varastossa olevien tavaroittensa kautta: ”Mä oon mielessäni aatellu että voi sitä riemun päivää ku ne loputki tavarat lähtee sitte” (Pentti).

Puheessa erosta silmiinpistävää on, että vaikka ero olisi kuvattu pitkänkin prosessina ennen ja jälkeen virallisen eron, siitä huolimatta se ikään kuin tuli kylään, pysyvästi – aivan kuten ero olisi henkilöitynyt vieras, toivottu tai ei-toivottu, odotettu tai odottamaton. Kulttuurisen kuvamme mukaan kuolema, kenties viikatemiehen muodossa ja persoonassa, tulee, niittää ja korjaa. Samoin ero jonkinlaisena henkilöitymänä tulee ja järkyttää valmistautumattoman ja vastentahtoisen objektin – tai vapauttaa kenties jo kauan kärsineen tuskistaan. Rakastuminen voi iskeä kuin salama kirkkaalta taivaalta (ks. Jallinoja 1997), mutta myös ero voi tulla taloon hyvin yllättäen – vaikka ajatus siitä olisikin jo muhinut pitkään:

Heidi: Tuota niin se tuli loppujen lopuksi aika äkkiä et mä olin ite niinku miettiny sitä jo itse asiassa niinku vuosia sillei et että tiesin että se ei niinkun, että meillä, me ei

oikeestaan riideltä et meil oli sinällään ihan hyvä avioliitto ja sitte tuota, et sitte välillä tietysti oli aina semmosta että rupes miettimään sitä että, tavallaan se toisen kunnioitus ja kaikki semmonen niinku, et sellasta ei niinku ollu siinä avioliitossa. Ja sit tota, tavallaan niinku se että mulle itelleki tuli sitte ihan *yhtäkkiä* se semmonen selvä että tästä ei oo enää et niinku itelleki tuli vähän yhtäkkiä viime kesänä, semmonen että tuota että mulle niinku riitti. Ja se et tuota et olihan mä miehelleki aina sanonu että että avioerosta puhunu ja sillä tavalla mutta että ehkä se niinku enempi oli semmosta että hän tykkäsi sitä viitsinä että, ei se tosissaan ottanu.

Miehillä on usein tapana pitää vaimon tyytymättömyyden ilmaisuja kiusallisena, muttei vakavasti otettavina. Siksi vaimon konkreettiset toimenpiteet eron saamiseksi voivat tulla yllätyksenä. Moni mies ymmärtää menetyksen liian myöhään – silloin kun ero on jo tapahtunut. (Sinkkonen 1998, 205.)

Sari välttää sanomasta sanaa "ero" turhan usein tai viittaa eroon sanalla "se" tai "tämä". Lisäksi hän puhuu eropäätöksestä empien ensin passiivissa, mutta heti perään tarkentaa tai korjaa päätöksen tai ainakin aloitteen omakseen: "--- silloin oli niinku semmonen toinen vakava kerta että sitten pää... niinku päätettiin tai mä sanoin et mä en jaksa enää että. --- sit se päätettiin se. Tai siis minä sanoin ja sit se päätettiin niinku, yhdessä tää." (Sari). Jos aloitteentekijä tai "jättäjä" puhuu erostaan ainoastaan "me"-muodossa tai passiivissa, se voi mahdollisesti olla yritys hälventää omaa aktiivista osuutta eroon ja sen myötä koettua vastuuta tai syyllisyyttä. Mutta se voi olla myös entisen puolison huomioon ottamista – puhetapa saattaa olla keino säädyllystää eroa ja välttää langettamista entiselle puolisolle "jätetyn" ikävää manttelia. Bruce Fisher (1999) määrittelee "jättäjän" suhteen osapuoleksi, joka on ollut "jätettyä" aktiivisempi suhteen lopettamisessa. Fisherin mukaan jättäjän ja jätetyn sopeutumisprosessit ovat erilaisia, koska jättäjän käyttäytymistä ohjaa syyllisyyden tunteet ja jätetyn hylätyksi tulemisen tunteet. (Mt., 23.)

Soile Veijola ja Eeva Jokinen (2001) kysyvät, onko avioero ihmisten oma asia. Yhtäältä ero on yksityisasia ja eroavilla tulisi olla oikeus päättää, kuinka paljon he siitä paljastavat muille. Toisaalta, jos avioero on avioliiton kaltainen instituutio, avioero ei ole vain kunkin oma asia. Aviosuhdetta, kuten avioeroakin, kannattaa yrittää ymmärtää myös yhteiskunnallisena ja sosiaalisena ilmiönä, jolloin paljastuu yhteiskunnan tuomia ja viemiä tunteita sekä tunteiden viemiä yhteiskuntia. (Mt., 158-159.) Enää ei edes avioliiton solmimisen syitä jätetä pohtimatta (ks. esim. Turtiainen 1998), saati sitten eron syitä, jotka ovat kiinnostaneet ihmisiä jo pitkään. Lopullisen eropäätöksen tehneen on erittäin vaikea enää esittää eron syitä (Nieminen 1993, 19). Eron omakohtaisen kokemuksen pohjalta kirjoitetussa kirjassa todetaan ympäristön kuitenkin vaativan selityksen ja hyvän syyn erolle. Kysymykseen "miksi" voi kuitenkin olla vaikea vastata, etenkin jos on jättänyt niin kutsutun hyvän puolison. Kirjoittajat kysyvät, eikö olisi suurempi ihme, jos suhde säilyisi vuosikaudet elävänä. Ero hyväksytään, jos entinen puoliso on alkoholisti, väkivaltainen, hampuusi tai rikollinen, tai jos eroon liittyy kolmas osapuoli. Kirjoittajien mukaan kysymysten takana piilee "kaiken se kärsii, kaiken se kestää" -odotus ja vaatimus olla pyytämättä onnea, iloa ja elämän makua. (Lehmusvaara & Torppa 1996, 100.)

Jossain vaiheessa haastatteluja havahduin huomaamaan, ettei haastattelurungossani ollut suoraa kysymystä eron syistä, vain siitä, kumpi teki eroon

aloitteen. Olin todennäköisesti ajatellut, ettei niin henkilökohtaista asiaa sovi kysyä tai ettei se liity suoranaisesti vanhemmuuteen. Kysymys, tai lähinnä vastaus, on kuitenkin ilmeisesti jollain tapaa kiinnostanut, sillä olin kiertänyt kysymyksen eri tavoin esimerkiksi kysymällä ihannemiehestä tai -naisesta. Jos ihannekumppanin ominaisuuksiksi määriteltiin vaikkapa uskollisuus ja luotettavuus, päättelin liiton päättyneen puolison pettämiseen. Ehkä suora kysymys ei ollutkaan niin tarpeellinen, sillä useimmat kertoivat jossain vaiheessa avoimesti myös eron syistä. Kaarina Määttä (2002) esittelee tutkimuksessaan yhteiskunnallisia, yksilöllisiä ja parisuhteen sisäisiä syitä, mutta toteaa, ettei yleispäteviä syitä avioeroon ole: "Sankarillisista yrityksistään huolimatta tuskin kukaan pystyy kattavasti ja tasapuolisesti ymmärtämään oman suhteensa epäonnistumisen syitä. Syitä hakemalla ihmiset pyrkivät tekemään erostaan inhimillisesti ymmärrettävän ja hyväksyttävän. Eron syyt nähdään kuitenkin eri valossa eron hetkellä ja jälkikäteen. Mukana on aina selittämistä, vaikei kaikkia omia tunteita voikaan pukea sanoiksi. Ehkä moni on enemmän oikeassa kuin epäpuolisensa uskoo ja enemmän väärässä kuin itse myöntää." (Mt., 102.)

Avio- tai avieron analogia kuoleman kanssa näkyy myös tarpeessa löytää ja määritellä itselle ja ympäristölle edes jonkinlainen syy. Kuolinviestin yhteydessä usein kerrotaan ja halutaan tietää kuolinsyy, joka antaa tapaukselle jonkinlaisen ymmärrettävän hahmon ja luonteen. Syy siis auttaa kuvaamaan kyseistä ilmiötä. Kuolema omassa vuoteessa kesken nukkumisen pitkän ja sopusointuisen elämän jälkeen on kokemuksellisesti varmasti hyvin erilainen kuin vaikkapa yllättävä ja väkivaltainen kuolema henkirikoksen uhrina, vaikka kuolleet eivät palaakaan kertomaan kokemuksistaan. Jos kuolinsyy tuntuu pieneltä ja ei-odotettavissa olevalta (asialta, joka ei yleensä johda kuolemaan), esimerkiksi ruokamyrkytys tai vaatimattoman rutiinileikkauksen yhteydessä tapahtunut inhimillinen erehdys, kuolema voi tuntua ympäristöstä "turhalta". *Turha kuolema* on usein myös vaikeasti hyväksyttävä, vaikka ihminen esimerkiksi jonkun uskonnollisen tai fatalistisen näkemyksen mukaisesti ajattelisikin, että kuolemalla on tarkoituksensa ja se on ajallisesti täysin oikea. Arkikielessä kuulee joskus käsitteen *turha ero* – onko sellaista olemassa? Jos on, niin kenen mielessä? Useimmiten kenties juuri ympäristön, todennäköisesti ei turhaan eronneiden mielestä. On myös täysin mahdollista, että myös eronnut pariskunta tulee aikojen saatossa yhteisymmärrykseen eronsa turhuudesta ja ehkä avioituu uudelleen. Mutta onko jälkikäteen havaittu "turhuus" turhuutta, jos molempien subjektiivisen kokemuksen mukaan ero oli välttämätön siinä ajassa ja paikassa? Kirkon perheasiain keskuksen johtajan, Martti Eskon (2003, 143-145) mielestä puolet eroista on turhia ja tällöin syynä voi olla yksilön, parisuhteen ja perheen kehitysvaiheeseen liittyvä kriisi, jota avioero ei paranna, vaan ongelmat jatkuvat seuraavissa ihmissuhteissa.

Järjen ja tunteen ristiriita kristallisoituu juuri hyvästä liitosta tai puoliosasta erotessa. Tarpeeksi voimakas tunne voi ohittaa järjen. Leilan mukaan hänellä oli hyvä mies, mutta "mul oli niin monta vuotta se paha olo.--- Jotenki must tuntu, et multa lähtee hiukset kaikki päästä ja. Ja järkiki samalla." (Leila) Vai onko tunteen käyttö joskus myös järjen käyttöä? Voidaan myös pohtia, mistä paha olo johtuu? Usein sen taustalta löytyy myös järjellisiä ja konkreettisia syitä. Leilan

pahaa oloa tuotti muun muassa seksuaalisuuden muuttuminen velvollisuudeksi ja ”pakkopullaksi”, vaikka Pirkkoliisa Ahponen ja Heli Marttinen (1997, 185) väittävätkin seksuaalisuuden nykyisin merkitsevän ainakin periaatteessa valintaa ja vastavuoroisuutta aviollisen velvoitteen sijaan. Leila valitsi avioeron ja pääsi sen myötä mielestään parempaan elämään.

Päinvastoin kuin naimisiin menemiseen häineen tai kuolemaan hautajaisineen, eron ei liity määrättyjä rituaaleja lukuunottamatta oikeusprosessia. Eron aiheuttamaa surua ei usein hyväksytä, vaikka rakkaussuhteen päättyminen on hyvä syy surra. (Fisher 1999, 127.) Avioero on menetys huolimatta siitä, onko se samalla helpotus vai ei. Ero merkitsee puolison menettämistä, ajan vähentymistä lasten tai vanhemman kanssa, omaisuuden vähentymistä jakamisen kautta. Erossa menetetään unelmia, yhteisiä tavoitteita ja tiettyjä rooleja. Eron mukana menee kontrollin, luottamuksen ja turvallisuuden tunteita. Nämä moninkertaiset menetykset tarkoittavat, että myös ero on suremisen paikka. Suru on yleinen ja hyväksyty reaktio menetyksiin. Ongelmana eron aiheuttamassa surussa on se, etteivät monet perheenjäsenet tunnista tunteitaan osaksi suruprosessia. Usein myös ystävät ja sukulaiset eivät joko ymmärrä eronneen perheen surua tai osaa suhtautua siihen. Erosurussa ei ole myöskään ritualisoituja tapoja ylläpitää ja rohkaista surua kuten kuoleman kohdalla. (Emery 1994, 24-25.) Seppo ja hänen entinen vaimonsa suorittivat kuitenkin oman erorituaalinsa, joka lähenteli kuolemaan liittyviä rituaaleja: ”Me vietettiin niin sanotusti avioliiton hautajaiset ihan. Meil on maantien toisella puolella hautuunmaa ja me oltiin siellä sitten, poika oli rattaissa ja me oltiin siellä ajelulla ja huomattiin että ei tästä oikein tule mitään tästä leikistä” (Seppo).

4.2 Perheasioiden sovittelu: naisten ja miesten eri tavoitteet

Perheenjäsenet voivat hakea apua ja tukea avio/avoliiton tai muun yhteiselämän lopettamista pohdittaessa tai muussa ristiriitatilanteessa sovittaakseen perheasioitaan. Tällöin voidaan puhua perheasioiden sovittelusta, josta sovitaan työntekijän ja perheen välillä. Mitä tahansa perheneuvontaa, jossa tulee esiin eron mahdollisuus, ei voida siis nimittää perheasian sovitteluksi. (Taskinen 2001, 48-49.)

Ayalonin ja Flasherin (1997) mukaan perheasioiden sovittelulla on kaksi keskeistä päämäärää. Yhtäältä eroavien vanhempien tulisi saada tukea, joka vähentäisi katkeruuden ja syyllisyyden tunteita sekä painottaisi positiivisia puolia ja ratkaisun tekemistä. Toisaalta sovittelun tulisi helpottaa sovinnon tekoa, jotta molemmat osapuolet pääsisivät hyväksyttävään sopimukseen liiton päättämisestä ja uusien roolien määrittämisestä. (Mt., 21.) Sosiaali- ja Terveystieteiden tutkimuskeskuksen julkaisemassa raportissa viime vuosikymmenen alulta todetaan, että se, onko perheasioiden sovittelu jääne vai uusi mahdollisuus, riippuu pitkälti siitä, pystytäänkö uuden avioerokulttuurin ohella luomaan myös uusi perheasioiden sovittelukulttuuri perheiden ajan myötä muuttuvassa systeemissä. (Valkama 1991, 72.)

Tutkimukseni äidit ja isät, joista monet olivat käyneet asiantuntijan puheil-la kerran tai kaksi, korostivat useimmiten sukulaisten, ystävien ja työyhteisön-kin merkitystä ja tukea eron yhteydessä. Tänä asiantuntijuuden aikakautena ammatilliset asiantuntijat eivät kuitenkaan aina saa kunniamainintaa vanhem-milta eron aiheuttamien tunteiden selvittelyssä etenkin, jos on saatavilla muu-takin keskusteluseuraa. Kenties Ulrich Beckin (esim. 1995) esittämä uusi poli-tiikka on toteutunut siltä osin, että ihmiset ovat alkaneet epäillä eksperttien tie-tämystä ja luotettavuutta. Asiantuntijuuden avoimuudesta kirjoittanut Kimmo Saaristo (2000) toteaa, että perinteisesti asiantuntijuuden on katsottu rakentu-neen etenkin tieteen, professioammattien ja instituutioiden varaan. Samalla hän kysyy, eikö myös kokemuksen kautta voisi tulla asiantuntijaksi. (Mt., 31, 37.) Tommi sai aikoinaan tiedon seminaarista muuttokuormansa autokuskilta, joka oli itsekin eronnut. Tommi pitää eroseminaarin vastaavia kokemuksia omaavaa vertaisryhmää varsinaisia asiantuntijoita parempina: ”Mä edelleen sen korostan että ni, ne jotka on käyny nämä kriisit läpi, ne tietää mistä ne puhuu. Siinä ei ole motiivina raha enää sen jälkeen eikä, kysytää että mitäs mieltä sä itse olet tästä” (Tommi). Vaikka eroseminaarissa olisikin asiantuntija läsnä, merkittävämmäksi nousee keskusteluyhteys muihin eronneisiin ihmisiin, jotka näyttäytyvät todel-lisina asiantuntijoina. Asiantuntijuutta ei tarvitse yhdistää tiettyihin ammattei-hin tai tieteeseen, vaan se voidaan mieltää julkisuudessa neuvoteltuna, kom-munikaatioon ja luottamukseen perustuvana (Mt., 139).

Tommin kommentista huokuu myös aitouden korostaminen: aitoja ja tär-keitä ihmisiä ovat sellaiset, jotka eivät ota rahaa neuvoistaan. Myös tässä tulee esiin eron analogia kuoleman kanssa: sosiologian pro gradu -työtäni (Hokkanen 1998) varten haastatteleman kuolevat potilaat pitivät vapaaehtoisten työnteki-jöiden välittämistä varsinaisen hoitohenkilökunnan hoivaa aidompana, sillä vapaaehtoiset eivät saa rahaa tai palkkaa työstään. Aitouden etsiminen ei kui-tenkaan liity ainoastaan suuriin kriiseihin, kuten kuolemaan ja avioeroon. Aito-us ja autenttisuuden vaatimus liittyvät refleksiivisessä modernissa itseidenti-teettiin. Nykyihminen kysyy, onko hän rehellinen itselleen. (Giddens 1991.) Kirsi Pohjolan (1999, 128) tutkimuksen naiset hakivat aitoutta ja aitoja koke-muksia esimerkiksi luontoyhteyden kautta. Kenties nykynaiset ja -miehet ulot-tavat aitouden vaatimuksensa myös useimpiin ihmissuhteisiinsa, myös tera-peuttisina toimiviin.

Stakesin oppaassa nro 46 (2001) perheasian sovittelun työskentelyvaiheet on jaettu seuraavasti: ”esisovittelu” on usein kriisityötä, jossa käsitellään tuntei-ta ja parin keskinäistä suhdetta ja ristiriitaisia tavoitteita. ”Sopimuspalvelussa” työskennellään alustavien ja varsinaisten sopimusten aikaansaamiseksi. ”Jälki-työssä” tuetaan erosta toipumista, korjataan sopimusten toimintaongelmia ja tarkistetaan lasten tilannetta. (Taskinen 2001, 50.) Kysyin haastateltaviltani, ovatko he käyttäneet ulkopuolista sovittelua tai olisivatko he tarvinneet sellais-ta: ”No joo, me käytiin, kaks kertaako me käytiin perheneuvolassa. Meil mo-lemmilla oli tavoitteet niin erilaiset, koska hän oli niinku tavallaan päättäny, etä hän haluaa eron ja. Hän halus niinku käyttää sitä tämmösenä niin, niinku selvit selvittääkseen nämä asiat mulle. Ja mä taas toivoin, et löytyis ratkasu siihen, et me voitais jatkaa. ((hiljaisella äänellä)).” (Antero) Markku ei enää menisi vas-

taavassa tilanteessa perheneuvolaan, josta ei hänen mielestään ollut mitään hyötyä. Kysyin halusivatko he saada apua keskinäiseen suhteeseen vai eron jälkeisiin järjestelyihin. ”No ehkä mä siihen ensinmainittuun ja, hän siihen jälkimmäiseen ((naurahtaa))” (Markku).

Aineistoni valossa naisten ja miesten tarpeet näyttäytyvät erilaisilta samaan aikaan. Naiset kulkevat usein askeleen edessä ja miehet tulevat jäljessä. Naiset, jotka saattavat huomata miehiä aiemmin epäkohtia suhteessaan, ovat kenties pyytäneet miestä mukaansa juttelemaan asiantuntijan kanssa parantukseen suhdettaan. Silloin mies on voinut kieltäytyä, koska hänen mielestään sille ei ollut nähtävissä tarvetta. Usein mies suostuu sovitteluun vasta viime hädässä – ajankohtana, jolloin se on jo myöhäistä. Myöhäistä siksi, että nainen on jo päättänyt erota, koska suhde ei ole parantunut. ”--- Mä sitten sanoin et nyt tää on mun lopullinen päätös. Ni silloin, silloin käytiin yks vai kaks kertaa--- ” (Sari). Kun mies on vihdoon saatu paikalle, hän toivoo apua suhteen jatkamiseen, nainen apua eron käytännön järjestelyyn ja asioiden selittämiseen miehelle. Eli mies on usein ”esisovitteluvaiheessa” toivoen sopuun pääsemistä silloin, kun nainen on mielessään jo ”sopimuspalvelussa” ja ”jälkityössä”. Monelle miehelle ero saattaa tulla yllätyksenä ja perhe-elämän ajoittainen rasittavuus vaihtuikin vain yksinäisyyteen ja kaipuuseen – siten miehen mielessä voi kyteä vielä pitkään toive asioiden kohentumisesta ja perheen eheytymisestä (Sinkkonen 1998, 205).

4.3 Kommunikointi sekä tunteiden ja tarpeiden eriaikaisuus

Lapsista yhdessä huolehtimiseen kuuluu olennaisesti myös se, että vanhemmat pystyvät keskustelemaan keskenään edes lapsiin liittyvistä asioista. Myös varsinaiseen eroprosessiin liittyvä kommunikoinnin tarve jatkuu usein vielä pitkään eron jälkeen. Siten on tärkeää tarkastella sitä, mitä, miten ja mistä entiset puoliset, nykyiset vanhemmat keskenään keskustelevat ottaen huomioon myös tilanteen ennen eroa.

Riitta Jallinojan (2000a) mukaan lähes kaikki eronneet ihmiset, jotka vastasivat Helsingin Sanomien NYT-liitteen kyselyyn, kertoivat rakkauden osoittaessa sammumisen merkkejä turvautuneensa keskusteluun puolisonsa kanssa. Asioita puitiin myös ystävien tai avioliittoneuvojan avulla. Keskustelu näyttää olevan suhteen tärkein apukeino, mutta vaikeaa useimmiten miehille, sillä hyvin monet naiset pitivät puhumattomuutta entisen puolison huonoimpana ominaisuutena. Avioliitossa puhuminen on kultaa, eikä vaiteliaisuus pääse edes hopeasijalle. Jallinoja tähdentää, että puhumattomuus parisuhteessa on ongelma siksi, että se synnyttää ihmisten välille etäisyyden. Rakastumisen palvonta saa ihmiset arvostamaan yhdessäoleamista, jonka on ilmentävä sekä fyysisenä läheisyytenä että puhumisena. Jos puoliso on parisuhteessa jatkuvasti puhumaton, toisesta alkaa tuntua siltä, että puoliso on etäänäntynyt kauas ja hyljännyt hänet. (Mt., 160-161.)

Naisten ja miesten väliseltä läheisyydeltä on väitetty puuttuvan lähes tyystin julkinen ilmaisu ja sosiaalinen olemassaolo valtavirtajulkisuuden miesten tarinoissa itsestään. Miehet näyttävät olevan haluttomia tai kyvyttömiä pohtimaan intiimejä suhteita naisten kanssa, mistä seuraa heikot lähtökohdat hedelmälliselle sukupuolierolle. (Veijola & Jokinen 2001, 175, 188-189.) Voi myös olla, että miesten yksityinen ilmaisu on usein puutteellista. Monen naisen mielestä parisuhde on kunnossa niin kauan kuin sen osapuolet pystyvät puhumaan ja selvittämään asioita. Vastaavasti monelle miehelle suhde ei näyttäydy toimivana, jos heidän täytyy työstää sitä puhumalla. (Tannen 1986, 136.)

Jollain tapaa rakkauteen näyttää kuuluvan ajatus puhumisen tarpeettomuudesta. Tai ehkäpä se kuuluu vain romanttiseen rakkauteen, jossa vain me kaksi olemme yhtä ja yksi tietenkin ymmärtää itseään sanomatta sanaakaan. Risto pohti menneisyyttään ja uskoi, "että jos niinku toisen tunteita ois paremmin osannu tulkita niin, asiat vois olla ehkä vähän toisin". Sen vuoksi Riston ihannainen tai -vaimo olisi "sellainen ihminen jonka kanssa pystyy rakentaa hyvin sellasen niinku avoimen luottavaisen, välittömän suhteen missä niinku pystyy ottamaan, voi niinku tuoda, vahvasti kaikki tunteet esiin mitä kumpiki tuntee ja pystyis niinku myös *aistimaan* vähän toisten tunteita" (oma kurssiivi). Aistiminen voi olla vastaanottamista ilman puhetta, (mielellään oikeiden) tulkintojen tekemistä vaikkapa nonverbaalisesta viestinnästä. Eikö puhuminen riitä vai onko nainen mystinen ja epäsuora olento, jota täytyy osata myös tulkita? Sosiolingvisti Deborah Tannen (1986, 13) väittää, että vastoin odotuksia, ymmärretyksi tuleminen laskee läheisen ihmissuhteen vanhetessa. Tämä siksi, koska emme ymmärrä, että kommunikaatio on luonnostaan epäselvää ja että keskustelutyylit vaihtelevat, mutta odotamme tulevamme ymmärretyiksi, jos ympärillämme on rakkautta. Yksi perussyistä kommunikaation huonontumiseen on se, että mitä läheisempiä ihmiset ovat toisilleen, sitä enemmän heillä on menetettävää, kun he aukaisevat suunsa (Mt., 115).

Tutkimuksessaan naisen vihasta Tuija Nykyri (1998, 107) löysi poikkeuksia parisuhteen asetelmiin "naiset puhuvat-miehet vaikenevat" ja "naiset nalkuttavat-miehet mököttävät". Jotkut naiset kertoivat miehensä puhuvan enemmän. Esimerkkejä löytyi myös nalkuttavista miehistä ja mököttävistä naisista, vaikka naiset usein selittävätkin mököttämisensä joksikin muuksi. Joissain parisuhteissa toimimisen tapoja muutetaan tietoisesti muuttamalla omaa tai toisen toimintaa: naiset irtisanoutuvat naistapaisuudesta kieltäytymällä tekemästä tunnetyötä miehen puolesta tai ohjaavat miestä naistapaisuuteen painostamalla tätä puhumaan. Parisuhteessa naisten halu selvittää asioita puhumalla ja miesten halu vetäytyä joutuvat usein törmäyskurssille. (Mt., 108, 129.) Naisille puhuminen on kultaa sekä parin välien ylläpidon vuoksi että omien tunteiden kirkastamiseksi. Miehen vetäytyminen puhumattomuuteen tai tilasta pois voi naisesta tuntua kieltäytymiseltä emotionaalisesta vaihdosta ja haluttomuudelta hoitaa suhdetta. Nainen saattaa pitää omaa nalkuttamistaan tai riidanhaastamistaan osoituksena siitä, että vielä välittää miehestä. (Nykyri 1999, 158.)

Kirjailija Anna-Leena Härkönen (1999, 77) toteaa parisuhteissa tapahtuvasta puheesta seuraavasti: "On tietysti niitäkin pariskuntia (yksi miljoonasta), joissa mies on se, joka pakottaa naisen puhumaan asiat halki. Joka tapauksessa

suhteessa on aina jompikumpi tuppisuu ja jompikumpi puheterroristi. Ja hyvä niin. Mitä siitä tulisi, jos molemmat läpäittäisivät turpa vaahdossa tunteistaan?” Kirjailija siis näkee puhumisen naistapaisena ja vaikenemisen miestapaisena sekä erilaiset tapaisuudet funktionaalisen suhteen toimivuuden kannalta. Kahden miehen kirjoittama kirja *Isän kädestä* (Parvela & Ropponen 1995) on hyvin poikkeuksellinen. Kirja koostuu miesten keskinäisestä kirjeenvaihdosta isyydestä. Isätapaisuuteen ei (vielä?) kuulu isyydestä keskusteleminen ja vieläpä toisen isän kanssa. Isyydestä puhuminen näyttää luontuvan sen jälkeen, kun kielenkannat ovat auenneet jo muutoinkin: ”Totta on, että puhumisen merkityksen korostaminen on yksi aikamme itsestäänselvyyksistä ja että sillä on itse asiassa jo sijansa vuosisadan latteuksien top tenissä. Haluan kuitenkin jauhaa tätä sen takia, että minä jos kuka olen mestari pitämään suuni kiinni ja sitten kun saan sen auki myönteisessä mielessä täällä perhepiirissä, moni solmu aukeaa.” (Mt., 157.)

Vanhan toteaman mukaan suomalainen mies ei puhu, eikä pussaa. De Bruijnin, Hommin ja Talasterän (1994, 53) mukaan yksi julkisessa keskustelussa ja mediassa välitetty kuva suomalaisen miehen huonosta selvitymisestä erossa liittyy miesten puhumattomuuteen – puhuminen ei ole miehelle selviytymiskeino. Myös minä olin ilmeisesti omaksunut tuon mielikuvan, sillä olin hyvin yllättynyt havainnostani. Eron jälkeen nais- ja miestapaisuudet näyttävät nimitäin usein kääntyvän pääläelle: miehillä on tarve puhua entisen vaimonsa kanssa, mutta naiset kieltäytyvät puhumasta tai korkeintaan kuuntelevat. En ollut osannut odottaa tätä, sillä olin niin vahvasti mieltänyt puhumisen naisten ominaisuudeksi ja tavaksi tilanteessa kuin tilanteessa. Useimmiten tunneasioista puhumattomaksi ruvennut nainen oli ennen eroa puhunut vuosikausia – ja yleensä pitänyt synkkää yksinpuhelua. Tämä näyttäytyy myös perhebarometrissa, jossa naimisissa olevat naiset usein kokivat, ettei puoliso kuuntele heitä (Paajanen 2003, 35). Eron jälkeen naisella ei välttämättä ole enää mitään puhumista: hän on jo käsitellyt kaikki mahdolliset asiat ja käynyt niihin liittyviä tunteita läpi. Puhumattomaksi heittäytynyt nainen on todennäköisesti ollut ”jättäjän” roolissa ja siten askeleen edellä eron työstämisessä. Kodissa tai parisuhteessa naisella on perinteisesti ollut puhumalla tehdyn tunnetyöläisen paikka (Nykyri 1998, 103-107), mutta avioeron jälkeen nainen ei aina halua jäädä vanhoihin, hänelle annettuihin kaavoihin:

Sari: Ei, et nyt on tässä kuukauden sisällä ollu pari semmosta puhelua että on pitkään puhuttu puhelimesta niin ettei hän ((entinen aviomies)) oo mulle paiskannu luuria luuria korvaan ja. Siinä mä oon niinku huomannu et hänellä ois, niinku suuri tarve puhua puhua mun kanssa niinku siitä mejän avioliitosta ja. Siitä, niistä viimeisistä ajoista erityisesti, viimesestä parista vuodesta. Mut että niin, mä laitan niinku jarrua siinä että, et mä en halua puhua, et me on puhuttu ja vatvottu niitä *niin* paljon silloin mejän yhteisen elämän aikana ja. Silloin just sen kahen viimesen kuukauden aikana ennen ku hän sitte muutti että. Et se ei niinku se ei kuulu enää mun rooliin. Et mä oon eronnu, mä oon hänestä eronnu, se ei kuulu enää asiaan et niistä puhutaan ((hiljaisella äänellä)).

Paula oli tehnyt miehensä kanssa todella monta vuotta avioliittotyötä asiantuntijan avustuksella. Sen vuoksi Paula katsoo, että kaikki mahdollinen on tehty, katsottu, nähty ja puhuttu, eikä asioiden selvyiden vuoksi kannata enää puhua

mistään avioliiton aikaisesta entisen miehen kanssa, etenkin kun keskustelu muuttuu helposti Paulan syyttämiseksi:

Paula: Kyllä mä pystyisin (kommunikoimaan) mutta se on niinku ei siinä oo mitään järkee koska se ei alukskaan ollu mitään muuta ku syyttämistä ja, ja haukkumista, että minun syytä nyt sitte oli kaikki. --- Mut että, se hän liikku niin typerällä tasolla ja asteella, lapsen asteella, että emmä niinku jaks. Mä olin kyllä niin puhki että emmä enää tommosia puheita siihen niinku tarvii yhtään. Et se on niinku, konkreettisesti kylmä oltava ja jyrkkä. Ja sit tietysti minut pelasti siinä välillä, et hänellä oli joku naissuhde. --- Ei ei, emmä jaks sitä veivaamista, ku se on... Mä oon semmonen, että mulle on niinku, mä paljon mietin ja pohdin ja sitte mulle on niinku *selvää*. Sitku se rupee pyörittää pyörittää, sitä saa kymmenen vuotta taas pyörittää, niin mä en niinku jaks, mul on muutaki tekemistä. Semmonen, nopeita ratkasuja teen ja meen eteenpäin.

Jaanalla ei ole enää viiden erossaolovuoden jälkeen juurikaan puhuttavaa entisen avomiehensä kanssa, mutta nykyisin hän kuitenkin suostuu kuuntelemaan miehen vuodatuksia, joita hän ihmettelee:

Jaana: Se että hänellä on kyllä semmonen tyyli että ku hän alkaa kaljottelemaan ni sitte siinä pienessä kaljahöyryssä mulle tulee tekstiviestejä tai hän sitte soittelee ja sitte *vielä* pui sitä mejän vanhaa suhdetta just että ((hiljainen ääni)). Mutta mä oon nyt ollu enemmänki semmosena kuuntelevana osapuolena. Et emmää viitti enää olla vihane tai mun ei tarte olla enää vihane eikä lyödä luuria kiinni eikä mitään sellasta. Mä sitte vaan jotaki, neutraalia.

Miesten kääntyminen entisten vaimojen puoleen voi johtua myös siitä, että keskusteluapua on vaikea saada ja miehet eivät osaa kääntyä ystävien tai sukulaisien puoleen (ks. Paajanen 2003, 63). Riston entinen vaimo kieltäytyi jatkamasta keskusteluja kahden eri asiantuntijan avulla, vaikka Risto piti keskusteluja hyödyllisinä ja hänellä olisi edelleen ollut puhumisen tarve:

Risto: --- Käytiin, mä soitin tänne mikä tää nyt oli tää perheneuvottelu, tää joku mikä seurakunnan kautta, siel oli kauheet jonot. Ja, minä tämmösenä hätäsenä luonteella niin tilasin yksityiseltä ajan. Käytiin siellä pari kertaa. Anu lähti joka kerta aika vastahakosesti mukaan, välillä hän otti minuun yhteyttä et hän ei lähe ollenkaan, ja oltiinko me kolme kertaa käyty ni hän sano et hän ei enää tule. --- mut se kans päätty sit niin et hän ei halunnu lähtee enää mukaan.

TH: Ja sä oisit toivonut et hän ois jatkanu ja oliksi siitä sun mielestä hyötyä?

Risto: Kyllä, oli siitä hyötyä ja se että niinku vaikka sitä liitto ei ois enää voinu pelastaakaan niin sentään kuitenkin mun mielestä ois ollu hyvä, että oltais käyty, et mä uskoisin et mejän välit ois paljon paremmat nytte.

Eron jälkeen entisen parisuhteen nähden puhumattomuus, vaikeneminen näytetään naistapaisuutena ja puhuminen tai puhumisen tarve miestapaisuutena. Vaiennut nainen saattaa osoittaa puhumisen tarvetta kenties vain heikkona hetkenään, jolloin omassa elämässä menee sillä hetkellä huonosti. Vaikka naisella, joka useimmiten on aloitteellinen eroon, ei olisi eron jälkeen enää paljoakaan puhumista päättäneestä suhteesta, se ei tarkoita sitä, ettei nainen joutuisi käymään läpi erilaisia eroon liittyviä tunteita. Pettymyksen, vihan, katkeruuden, surun, kaihon ym. tunteet voivat tulla esiin ja vaihdella pitkäänkin eron jälkeen – miksei jossain määrin myös elämän loppuun asti.

Robert Emeryn (1994) mukaan sekä ”jättäjä” että ”jätetty” käyvät läpi samoja tunteita ja jakavat surun kokemisen. Väärinymmärryksiä ja konflikteja aiheuttavina ongelmina näyttäytyvät tunteiden kierron eriaikaisuus, tunteiden eri voimakkuus ja sävyttyneisyys jättäjällä ja jätetyllä. Liitosta lähteneen tunteet eivät yleensä ole yhtä voimakkaita kuin jätetyn tunteet, sillä aloitteentekijän suru alkaa useimmiten kauan ennen varsinaista eroamista. Sen sijaan jätetyllä puolisolalla on useimmiten vain vähän aikaa valmistautua menetykseen ja hän kokee voimakkaita tunteita, jotka ovat analogisempia yllättävän kuoleman aiheuttamien tunteiden kanssa. Jättäjän surua dominoi syyllisyys, kun taas jätetyn surua ja kaikkia siihen liittyviä tunteita sävyttää hylkäämisen, torjutuksi tuleminen tunteet. Entiset puoliset eivät käy läpi samoja tunteita samaan aikaan, jolloin molemmat kyseenalaistavat toisensa tunteet. He eivät ymmärrä, miksi entinen puoliso ei tunne samoja tunteita kuin itse. Jätetyn osapuolen mielestä jättäjä ei välitä. Jättänyt osapuoli näkee jätetyn kyvyttömänä sopeutua. (Mt., 36-39.)

Millä tahansa läheisellä ihmissuhteella on luonnostaan menneisyys ja tulevaisuus. Menneiden kokemusten ja kokemusten odotusten jäänteet vaikuttavat käyttäytymiseen tässä ja nyt. Jokainen konflikti ja sen selvittäminen, kuten myös jokainen epäonnistuminen riidan ratkaisemisessa, muuttuu osaksi historiaa, joka vaikuttaa uusien ristiriitojen syntymiseen ja niiden kulkuun. (Peterson 1983, 363.) Suurin osa meistä näkee itsensä kommunikaatiossa vastaajana ottamatta huomioon sitä, että mitä toiset sanovat meille saattaa olla reaktio meidän sanomisiimme hetki sitten, eilen tai vuosi sitten. Kommunikaatio on jatkuva virta, jossa kaikki on samanaikaisesti reaktiota ja yllytystä, yllytystä ja reaktiota. (Tannen 1986, 91.)

Sadoille vanhemmille suunnatussa islantilaisessa kyselytutkimuksessa (jonka tekemisen aikaan yhteishuoltajuus oli paljon puhuttu, mutta ei vielä lailistettu Islannissa) tuli esiin, että suurin riidanlähde eronneiden vanhempien kesken oli kommunikaatio. Seuraavaksi suurimmiksi syiksi eripuraan nousivat henkilökohtaiset rajat ja käyttäytymismallit, kuten esimerkiksi vanhemman luotettavuus, seksuaalikäyttäytyminen, alkoholin käyttö ja elämäntavot. Eronneet äidit ilmaisivat enemmän konflikteja kuin eronneet isät. (Júlíusdóttir 1997, 96-97.) Toisaalta suurin osa Carol Martin ja Bren Nealin (1999) haastattelusta eronneista vanhemmista vastasi, että juuri kommunikaatio paransi eronjälkeistä vanhemmuutta. Tämä näkemys sisältää ajatuksen siitä, että molempia vanhempia tulisi kunnioittaa mielipiteitä omaavina yksilöinä. Lisäksi vanhemmuus ei näyttäydy staattisena tilana, vaan se vaatii jatkuvaa neuvottelua vanhempien välillä – ei ainoastaan lasten ja vanhempien välillä. Ne vanhemmat, jotka korostivat kommunikaation merkitystä, eivät pidättäytyneet tiukoihin sääntöihin tai jäykkään sopimusten kirjainten noudattamiseen, vaan pysyivät neuvottelemaan sitoumuksistaan. (Mt., 197-198.)

Puhumisen paremmuudella tunteiden ilmaisussa ei ole riittävää tieteellistä näyttöä. Kielellinen ilmaisu on vain yksi tunteiden ilmaisun tapa, joka ei välttämättä ole muita tapoja aidompi tai luotettavampi. Ihmisellä saattaa olla jopa pakottava tarve puhua tunteistaan, ja puhuminen itsessään helpottaa häntä. Tämä on kuitenkin eri asia kuin tunteiden ilmaiseminen puhumalla. Joskus pu-

huminen voi tuoda uusia ristiriitoja samalla kun on selvittänyt vanhoja. Tunteita voi selvittää myös hiljaa mielessään. (Keltikangas-Järvinen 2000, 190-192.).

Useimmat tutkimustani varten haastatellut vanhemmat pystyivät puhumaan keskenään lapsiin liittyvistä käytännön asioista. Pirjon mukaan hänen ja hänen entisen miehensä välit paranivat huomattavasti eron jälkeen, vaikka liiton aikana hän ei aina jaksanut nähdä miestänsä silmissään. ”Mut nyt sitte, pystyy jopa soittamaan sille ja ihan vaan kysellä kuulumisia ja käytiin tässä kaljalla ja. On ihan kiva olla nyt sen kanssa tekemisissä” (Pirjo). Pirjo pystyy puhumaan myös seurusteluasioistaan, mutta hänen entinen miehensä ei pysty, eikä hän halua kuulla entisen vaimonsa yksityisasiasta. Keijon lasten äiti uskoutuu hänelle henkilökohtaisistakin asioista nyt, kun hänellä menee huonosti: ”Joo kyllä, pystytään puhuaan ihan ((huokaus)) ihan kaikesta ja, kaikesta ja niinku mä sanoin et on ihan hyvät välit ni, hän jopa puhuu aika henkilökohtaisia asioitaki nykyisin koska tota, hänellä on omat ongelmansa tällä hetkellä ni tota. Tietysti ku oppi minulle puhumaan ni, varmaan viistoista vuotta ni tota, ja sitte ku välit on nyt ihan hyvät ni, puhuu mulla kaikkia, kaikkia tota asioita ja.” (Keijo). Keijon mielestä puheet tuntuvat pahalta, mutta hän ei halua pyytää lopettamaan.

TH: No et oo koskaan sanonu et älä viitti puhua, mä en halua kuulla?

Keijo: Emmä sillei voi sanoa, ei.

TH: Et halua sitte pahottaa hänen mieltään tai?

Keijo: Ei, en en. No ku mä tiään et on muutenki vaikeeta ni ei se se. Kelle hän puhuis sitte jos ei ((naurahtaa)) jos ei minulle että ((huokaus)).

Tekstiviestit näyttävät olevan suosittu kommunikaatiotapa vanhempien välillä etenkin silloin, kun välit ovat tulehtuneet. Sen eduksi voi laskea reaaliaikaisuuden – vanhempi voi ilmoittaa esimerkiksi, että lapset ovat juuri nyt alaovella, josta toinen vanhempi voi tulla heidät hakemaan. Lisäksi tekstiviesti tekee samanaikaisen palautteen mahdolliseksi – kirjoittaja saa laitettua asiansa keskeytyksittä loppuun. Vaikka suhteet olisivatkin jokseenkin kunnossa, tekstiviesti voi olla huomaavainen tapa ottaa yhteyttä: sen voi lukea silloin, kun se parhaiten sopii. Sitä ei voi myöskään tulkita yhtä helposti kontrollointiyritykseksi kuin tavallista puhelinsoittoa. Myös vanhemman ja lasten välisessä kommunikaatiossa matkapuhelimella voi olla suuri merkitys: ”Ex-mies ei mielellään soita lankapuhelimeen, koska hän ei halua kuulla uuden miehen tai entisen vaimonkaan vastaavan siihen. Sen sijaan hän voi pitää hyvinkin tiivistä kännykkäyhteyttä lastensa kanssa. Lasten sosioemotionaalisen kehityksen kannalta isän ”etäläsnäolo” kännykän kautta voi olla iso suojaava tekijä (*protective factor*)” (Pekonen & Pulkkinen 2002, 102.)

Liiton aikaiset neuvottelutyylit ja –asemat näyttävät usein säilyvän myös eron jälkeen. Jos on aiemmin ollut sopeutuvainen toisen esityksiin, niin saattaa olla myös eron jälkeen: ”Mulla on kyllä semmonen tunne että kyllä mä oon joutunu niinkun enemmän antamaan periks sitten, niinku ristiriitatilanteissa että. Sama se oli se tilanne silloin naimisissa ollessakin ((naurahtaa)) että ei se oo siinä mielessä muuttunut” (Henri). ”Käytännössä tää yhdessä päättäminen menee sit sillei, et mä sanon, et okei (tehään niin)” (Elisa). On myös täysin mahdollista,

että liiton aikana alistetussa asemassa ollut osapuoli ryhtyykin vuorostaan alistajaksi valtasuhteiden muuttuessa ja löytäessään siihen mahdollisuuden.

4.4 Yhteishuoltajuuden valinta

Tässä kappaleessa tarkastelen vanhempien yhteishuoltajuuden valinnan perusteluja. Tämän juridisen seikan voidaan katsoa liittyvän hieman enemmän vanhempien väliseen suhteeseen kuin lasten asumisratkaisun, johon perehdyn Lapsen ja vanhemmat eron jälkeen –osion alussa kappaleessa 5.1.

Usein oletetaan, että vanhemmat valitsevat yhteishuoltajuuden, koska he rakastavat lapsiaan ja haluavat läheisten suhteiden jatkuvan. Jotkut tekevät valinnan siksi, että uskovat lapsen tarvitsevan molempia vanhempiaan varttueksaan. Joskus yhteishuollon motiivina voi olla esimerkiksi epäsäännölliset työajat tai -vuorot, joita on monissa ammateissa. Joissain tapauksissa yhteishuolto on kompromissi, kun kumpikaan vanhemmista ei halua ottaa yksin täyttä vastuuta lapsista. Avioeron alulle pannut osapuoli, usein nainen, voi vähentää omaa syyllisyyttään entisen puolisonsa edessä tukemalla yhteishuollon valintaa. Joskus vanhemmat valitsevat yhteishuollon ylläpitääkseen yhteyksiä entiseen puolisoonsa ja säilyttääkseen jalansijaa hajonneessa avioliitossa. (Wallerstein & Blakeslee 1991, 326-328.)

Tutkimuksessa, joka on tehty yhteishuoltajuuden ollessa vielä jokseenkin uusi asia Suomessa, selvisi, että tätä huoltomuotoa halusi yleensä se vanhempi, joka muutoin ei olisi välttämättä saanut lapsen huoltoa yksin itselleen, eli yleensä isä. Tutkimuksen äidit suostuivat yhteishuoltoon, jos luottivat siihen, ettei isä yrittäisi vaikeuttaa lapsen huoltoa ja siten äidin elämää. Isien tärkein motiivi yhteishuoltajuudessa oli siteiden säilyttäminen lapseen. Virallisena huoltajana säilyminen toi isälle turvallisuuden ja varmuuden tunteita sekä tunteita siitä, että lapsella on edelleen huoltaja, jos äidille sattuu jotain. Toisaalta monet isät näkivät itsensä lapsen edun puskureina äidin mahdollista mielivaltaa vastaan. Usein sekä äidit että isät näyttivät perusteluissaan uskovan, että he tietävät, mikä on lapsen parhaaksi, ja yhteishuoltajuuden myötä he saavat ja heidän täytyy käyttää tietojaan sen mukaisesti. Siten yhteishuollon motiivina voi olla myös epäluulo entistä puolisoa kohtaan. Tutkimukseen haastatellut 20 yhteishuoltajaparia tiesivät huoltomuodosta vain vähän, mutta valitsivat sen nopeasti ja kevyin perustein. Eronneet vanhemmat pitivät sitä kuitenkin luonnollisena ratkaisuna etenkin silloin, kun vanhempien keskinäiset suhteet säilyivät kohtuullisen hyvinä. (Kyllönen 1988, 28, 30, 32, 34-35.) Vähää tietämystä voisi kenties pitää hyvänä merkinä vanhempien keskinäisestä suhteesta – ei ole ollut tarvetta ottaa asioista selvää. Pahimmillaan yhteishuoltajuuteen voi liittyä vahingoittamismielessä tai puolustautuessa lakipykälillä ratsastamista ja porsaanreikien etsimistä.

Tahtoa jopa päävastuullisiksi vanhemmiksi isiltä voi löytyä, mutta usein isätkin saattavat uskoa äitien ylivertaiseen paremmuuteen. Risto muisteli yhteishuoltajuuden valintaa seuraavasti:

Risto: --- Niin niin, emmä osannu kuvittella että tuota, tai sitte jos ois toinen vaihtoehto niin, yksinhuoltajuus niin että *minä* oon yksinhuoltaja.

TH: Että pidät sitä ihan hyvänä ajatuksena.

Risto: Niin, kyllä mä niinku sitten tuota tuota jossain vaiheessa mä sanoin siit että jos niinku tää, ehkä tietysti kärjistetysti sanoen ja näin että tuota jos tää mejän yhteiselo ei niinku tunnu hyvälle, ni vaimolle sanoin että sinä voit lähtee et kyl mä voin lasten kanssa olla ja me pärjätään. Mut onhan, en tiedä et mikä on paras vaihtoehto, mut kylhän niinku tällä hetkellä niin, mä uskon et tämäki vaihtoehto on hyvä että on yhteishuoltajuus, lapset asuu äidin luona koska, uskon että, ihan varmasti äiti on kuitenkin niin tärkeä lapsille, no totta kai on isäkin, mutta. Niin, en osaa että, kumpi on parempi.

Tutkimukseni vanhemmat perustelivat yhteishuoltajuuden valintaa usein tunteenomaisesti korostaen sitä, että näin lapsella olisi edelleen molemmat vanhemmat. "Musta se oli itsestäänselvää. Sillai että kun halusi, että lapset ei kumpaakaan vanhempaa menettäis." (Elisa). Monille valinta oli itsestäänselvä, eikä sitä juuri pohdittu etukäteen. Myös yhteisen kasvatuksen merkitystä korostettiin: "No musta se oli ihan itsestäänselvää kun, niitä oli yhdessä haluttu niitä lapsia, molemmat on halunnu ja pitäny, elää lasten kanssa ((huokaus)) ja kasvattaa lapsia ni se oli niinkun, molemmille niinkun itsestäänselvyys." (Henri). "Sen takia ku se laps on yhdessä tehty niin jotenki aattelee että se sitte kasvatetaanki yhdessä, se vastuu on kummallaki." (Leila). "Niin no, se on tietenki, halus niinku olla siinä, lapsen kasvatuksessa kuitenkin mukana vaikkei nyt saman katon alla voinukaan asua." (Jari). Päätöksen taustalla saattoi olla myös jätetyn miehen hyvittely: "--- että ilman muuta sitte laitetaan yhteishuoltajuus, et ihan niinku se ois sitä minun miehen olotilaa jotenki niinku helpottanu. Et mulla itellä vaan oli niinku semmonen tunne että, että tuota että ku yhteishuoltajuus ni se ei tavallaan niinku jotenki jäis siitä ulkopuolelle että." (Heidi). Keijon perheessä lapset halusivat jäädä isän omistamaan taloon asumaan ja etä-äiti halusi yhteishuoltajuuden: "--- lähinnä tuota , ex-vaimo halus sitä, enkä mäkä sitte missään tapauksessa, vastustanu sitä." (Keijo). Eroonsa aloitteelliselle Paulalle yhteishuoltajuus "oli varmaan ainut vaihtoehto että yleensä sai erota ((naurahtaa))". Yhteishuoltajuuteen päädyttiin siis myös jätetyn puolison lohduttamiseksi tai etävanhemmaksi ryhtyvän oikeuksien varmistamiseksi.

Aineistoni valossa tieto yhteishuoltajuudesta ei ole juuri kasvanut tulesamme 2000-luvulle, vaikka huoltomuodosta kaikessa yleisyydessään on tullut monille osa arkipäivää. Yhteishuoltoa valitessa monilla tutkimukseni vanhemmilla ei ollut tarkkaa tietoa siitä, mitä se lopulta tarkoittaa, ja ongelmallisia tilanteita tuli vastaan arjen myötä. Yhteishuolto aiheutti usein molemmissa vanhemmissa ylimääräistä epävarmuutta siitä, mikä on tarpeeksi iso, yhdessä päätettävä asia ja mikä ei. Riitaisissa tapauksissa vanhemmat yrittivät selvittää asioiden kokoluokkaa sosiaalitoimistosta:

Pentti: Elikkä jos niinku hänen käsityksensä yhteishuoltajuudesta on se että, ah saa puuttua johonki käytännön elämän juttuun esimerkiks siinä et mitkä on lasten pihalla leikkimisalueen rajat, tai joku tämmönen tämätason asia.--- Mikä sitte on iso asia onko iso asia joku koulunkäynnin aloittaminen tai, joku keskustelu ja viestintä jonku koulun ja kodin välillä ja noin pois päin. Kuuluuko yhteishuoltajuuteen se että joku reissuvihko pitäis säännöllisesti toimittaa hänelle luettavaksi tai missä se raja kulkee. Ku mä oon kuitenkin ymmärtäny sen niin ikään et ku lapset kerran asuu mun luona. Se päävastuu on mulla joka tapauksessa. Enkä mä voi ruveta jokaisesta yksityiskoh-

dasta ja nippeliasiaista etukäteen neuvottelemaan ja, sopimaan ja miettimään koska se menee sitte aivan järjettömyyksiin niin helposti.

Erityisesti lasten terveydenhoitoon ja turvallisuuteen liittyi epä tietoisuutta:

Heidi: Niin taikka sit mä oon niinku miettiny semmosta että, et jos esimerkiks, toinen vanhemmista ei hyväksy vaikka verensiirto ja sit tulis joku tapaturma, ja isää ei saatas kiinni ja, et isä ois se joka ei hyväksyis sitä. Ni mitenkä tämmösissä tapauksissa jos on yhteishuoltajuus koska siinähan yleensä pitäis niinku kummankin vanhemman. Mutta että tekeekö ne sitte vaan että ne kattoo että lapsen hengestä on kyse että sitte ilman niinku. --- Vaikka joku leikkaus tai joku semmonen että tulee joku tosiaan semmonen tapaturma että, että välttämättä ei ehkä leikkauksella välttämättä pelasteta vaikka lapsen henkee mutta saattaa olla että jotaki tämmösiä juttuja ni.

Arkielämässä yhteishuoltajuuden merkitys jäi odotuksista huolimatta vähäiseksi ja näkymättömäksi useimmissa tapauksissa: "Mut että ei meillä tosiaan niin, en oo ainakaan vielä törmänny semmosiin asioihin että missä se oikein niinku näkyis että niin meillähan on yhteishuoltajuus että." (Heidi). Lähivanhemmat tunsivat usein itsensä käytännössä yksinhuoltajiksi ja etävanhemmat kokivat, etteivät pystyneet vaikuttamaan lastensa elämään haluamallaan tavalla.

Amerikkalaihavaintojen mukaan yhteishuoltajuus sinällään ei paljon eroa yksinhuoltajuudesta, elleivät lapset vietä paljon aikaa molemmissa kodeissa. Muutamit tutkimukset viittaavat siihen, ettei yhteishuoltajuus (*joint legal custody*) sinänsä lisää merkittävästi isien päätösvaltaa lasten asioissa, osallistumista lasten kasvatukseen tai heidän maksamansa elatusavun määrää. Toteutuneesta tai tosiollisesta yhteishuoltajuudesta (*joint physical custody*) tiedetään vielä vähemmän, mutta muutamissa tutkimuksissa ehdotetaan, ettei se välttämättä ole muita vaihtoehtoja parempi ratkaisu lasten sopeutumisen kannalta. Huolto- muotoa tärkeämmiksi tekijöiksi on osoittautunut vanhempien masentuneisuuden ja ahdistuneisuuden aste ja vanhempien kesken jatkuvan sanallisen tai fyysisen riitelyn määrä. (Furstenberg & Cherlin 1991, 74-75.)

4.5 Lapsia tuodessa ja viedessä

Wallersteinin ja Blakesleen (1991) tutkimuksessa lasten siirtyminen kodista toiseen, niin kutsutut vaihtopäivät, näyttäytyivät vanhempien silmissä sekä lapsille että vanhemmille vaikeina. Ennen toiseen kotiin siirtymistä lapset voivat vaatia erityiskuvioita tai totuttujen tapojen säilyttämistä. Takaisin palatessaan lapsi voi olla kuin toinen ihminen tai vähintään levoton. Lapset kenties tarkistavat, ettei mikään ole muuttunut kodissa heidän poissaollessaan, ja lohduttautuvat omilla, pienillä rutineillaan. Vanhemmat voivat syvästi ikävöidä lapsiaan lähdön hetkellä. Mutta oltuaan muutaman päivän tai viikon vapaa aikuinen aikuisten maailmassa, vanhempi saakin lapsen takaisin. Jatkuva vaihto voi verottaa myös vanhempien tunteita, mutta amerikkalaistutkijoiden mukaan se on sen arvoista, vaikkakin kovaa. (Mt., 329-330.) Kysyin haastateltaviltani lasten

länäolon ja poissaolon vaihtumisen tilanteista, miten ja missä lastenhoitovuoron vaihtaminen käy:

Risto: Kyllä se tapahtuu pihalla että. Mä en esimerkiksi tiedä edes että, monennessa kerroksessa uusi koti on. Ja uskon että minä en ole hirveen tervetullut sinne. Mä voisin vaikka käydäki jos, kutsu kävis et tuu kattomaan, niin.

TH: Sen verran kiinnostas kuitenkin et missä lapset asuu ja...?

Risto: Joo, kyllä. Mutta, taas toisin päin niin, en minä kyllä kysykään et voisko tulla käymään. Enkä tykkäis siitä jos, tuota, entinen vaimo tulis käymään mun kotona.

TH: Meinasin juuri kysyä. Minkä takia se tuntus sitte pahalta ajatukselta?

Risto: Se vois olla mulle vähän niinku liian kova paikka, jos hän tulis käymään kotona. Sillei henkisesti kova että, mä uskon et siitä tulis taas niin paljon muistoja ja kaikkee että. Et tavallaan, se on paljon itellään paljon helpompaa jos ei tuu käymään.

TH: (...) hän on sitte halunnut erota ni, sen takia sitte haluaisit et hän tulee entisessä kodissa käymään?

Risto: Hmm, saattaa, niin ehkä voi olla niinkin mutta tuota. Hmm, siit ei tuu mitään ongelmaa et jos Anu tulis käymään kotona nytte, niin mutta sitten kun hän lähtee pois, niin siitä vois tulla probleema niinku mulle taas henkisesti, niin.

TH: Et herättäis sitte muistoja.

Risto: Niin.

Toisen asunnosta lähteminen on ajatuksena helpompaa kuin omaan kotiin (taas) yksin jääminen. Siten Risto ei halua entisen vaimonsa tulevan kotiinsa, koska tämä taas lähtisi ja eron muistot todennäköisesti uusiutuisivat. Antero hakee tyttärensä hoidosta ja vie sinne viikonlopun jälkeen, jolloin hän ei tapaa lapsen äitiä, jonka kanssa hänellä on kuitenkin asialliset välit. Viikolla hän vie tytön äidilleen, joka tulee ulos vastaan. Syytä kysyttäessä hän vastaa: "Emmä tiiä, mun mielestä mä koen sen jotenkin, kiusalliseksi jos hänen uus miesystäväki on siellä ni. Kyl se on niinku, kaikille varmaan niinku tämmönen helpoin ratkasu". (Antero)

Henri: No se vaihtelee, tota. Joskus meillä oli semmonen vakiosysteemi että, periaatteessa näin että se, mitenköhän päin sen olikaan? ((huokaisee)) Ei siinä mitään sääntöä oo, se menee ihan sovitaan vähän niinku aina, että kummalle se paremmin sopii. Että käykö toinen hakemassa vai tuoko. Ei mullakaan oo siinä mielessä mitään niinku, alkuunsa tietysti oli vähän niinkun, aina kun sinne meni sinne vanhaan kotiinsa niinku lapsia viemään tai hakemaan ni se tuntu kurjalle ((huokaus)), tuntu kurjalle eikä siinä viittiny montaa sanaa vaihtaa oven suussa sitten. Mutta.

TH: Oven suussa sitten olit ja odotit?

Henri: Niin ja sitten asioita jos oli niin sitten soitettiin puhelimella perään. Kyllä, se on nyt niinkun, et siinä ei oo silleen mitään ongelmaa. Ihan, hyvin joustavaa, kaikin puolin.

Vaikka ei olisikaan kyse jäämisestä, vanhan kodin lähimaantiede voi olla vaikeakulkuista etenkin eron alkuaikoina. Esan lapset jäivät äitinsä kanssa asumaan perheen vanhaan asuntoon. "Mutta kyllä siihenkin taas liittyy semmosta, alussahan mun oli ainakin vuoden verran erittäin vaikeee sinne, palata niihin niinku kotimaisemiin, että siinä oli semmonen psyykkinen kynnyys. Mutta nyt se jo onnistuu sillei" (Esa). Mutta tätä nykyä hän jo sulavasti käy vanhassa kodissaan silloin tällöin hoitamassa lapsiaan, kun äidillä on joku meno.

Heti erilleen muuton jälkeen vanhemmat voivat määritellä oman tilan ja sen rajat hyvinkin tarkasti. Niistä voidaan pitää kiinni erityisen tarkasti puolin ja toisin. Kun rajat ovat syntyneet ja ne ovat selkeät, ne voivat myöhemmin

muuttua sallivimmiksi. Ensin täytyy kuitenkin olla sääntöjä, jotta niistä voidaan poiketa. Eroonsa aloitteellinen Leila oli jäänyt aluksi perheen vanhaan kotiin, josta mies oli muuttanut pois. Muutettuaan vanhasta kodista uuteen Leila halusi aluksi pitää nykyistä tiukemmat rajat oman kotinsa ympärillä:

Leila: Alkuunhan meillä oli sillai, et se toi tonne alas tytön ja soitti aina jossain kun oli tulossa, eikä se suostunut ollenkaan, muutaman kerran on nyt käynny täällä sisälläkin ihan että. --- silloin alkuun mä en halunnukkaa sitä tänne sisälle, ei. Se oli niinku mä aattelinkin, että mä haluan niinku, muuttoonki se ois varmaan tullu autamaan, mut mä jotenki koin se, et ei. Ei missään nimessä, tää on mun koti. Mut emmä enää sillee aattele. Se on se alkuvaihe, kai se on sitä semmosta itsenäistymistä tai jotain mitä se nyt onkin.

Olivatpa läheisyyden rajat mitkä tahansa, keskinäisen yhteisymmärryksen ja sovun kannalta oleellista lienee se, että rajat ovat samat molemmille osapuolille. Viedessään poikansa isänsä luo Anjan täytyy jättää hänet entisen kotitalonsa pihalle isän ohjeiden mukaan. Anjan entinen mies ei kuitenkaan vastavuoroisesti kunnioittanut Anjan uutta tilaa:

Anja: Ei ei ole käynyt ei. Ainoastaan sen ainoon kerran hän on käyny kattomassa sitä asuntoo, minun, ni hän on ollu itse siellä paikalla että. Oishan voinu tietysti kysyä että saako tulla. Et siitä mä en pitäny et hän menee sinne.

TH: Kun et itse ollu tietonen asiasta.

Anja: Niin, kun minun täytyy hänelle soittaa jos minä olen sinne tulossa että, soittaa ja kysyä lupa että saako tulla ((huokaus)).

Sarin entinen mies laittaa aina tekstiviestin siitä, milloin lapset ovat noudettavissa ala-ovelta. Mies ei ole edes käynyt lasten toisen kodin ovelta ja pitää omaa oveaan vain sen verran raollaan, että lapset mahtuvat luikahtamaan sisälle. Vanhempi lapsi on äidin mukaan aistinnut äitiin kohdistuvan vihamielisyyden, eikä tämä halua vanhempiensa kohtaavan vaihtotilanteissa:

Sari: --Et Liina ei esimerkiksi halua että, et hän niinku sano joo et "Älä tuu sinne ovelle sitte, et jätä meijät siihen parkkipaikalle. Et kyl mä huolehdin Ellan, et me mennään isin luokke parkkipaikalta". Hän niinku tietää, on nähny ja kokenu sen, ne pienet hetket ku me tavataan et mä lapset vien tai haen tai hän tuo että niin. Ne on semmosia, niin. Joo ni käytiin siellä perheneuvolassa yhdessä ja nyt meil on tarkoitus mennä sitte tai meil on aika elokuun alussa me mennään koko perhe sinne. Et meillä molemmilla kuitenkin on, se yhteinen tavote ja toive että lapsilla ois mahdollisimman hyvin. Mut se et ku hän sanoo että, et se riittää et ku hän ottaa rakastavasti lapset vastaan, et hänen ei tarvi sua pokkailla. Mut et kyl se siellä perheneuvolassaki tuli selvästi esille et ei se todellakaan riitä et hän ottaa lapset rakastavasti vastaan vaan että niin. Kyl sen täytyy olla sen ilmapiirin sillai salliva ja suotuista että, et lapset saa äitiäki rakastaa ja äitiäki saa ikävöidä ja äitistä saa puhua hyviä asioita että.

Tommi kertoi tuoreesta tapauksesta, joka syntyi äidin hakiessa tytärtä isän luota. Vanhemmat olivat molemmat väsyneitä ja edellinen, kysymysmerkkejä aiheuttanut kohtaaminen otettiin esille ja sanasota kiihtyi fyysiseksi asti:

Tommi: ---Tytär oli jo lähteny käytävään ja autolle ja poika oli mun vieressä siinä ja, ja ja ((huokaus)). Sitten ni äiti poltti pärensä ja tuli päälle, ja minun ei auttanu muu ku pyöräytin hänet ympäri ja selästä työnsin puolpakolla hänet sinne ulko-ovelle et tyttö meni jo että ni ei sulla oo enää mitään asiaa täällä. Mutta ni, hän ei ollu samaa

mieltä ja, kääntyä ympäri ja anto potkun alakertaan ja siinä sitten oltiin. Mutta ikävimpää on se et lapsien pitää nähdä tämmöstä.

Lasten tuomiset ja viemiset ovat tilanteita, joissa vanhempien välillä voi olla ainakin alkuvaiheessa voimakkaita tunteita tai avointa ristiriitaa. Jos tapaamisten välit ovat pienet, myös hankalia tilanteita tulee usein. Vanhempien välien ollessa tulehtuneita, neutraalin tahon (esimerkiksi päiväkodin) tai kolmannen henkilön käyttäminen välittäjänä on perusteltua. Pirjon lasten isä hakee heidät perjantaina hoidosta ja vie samaan paikkaan maanantaina, mutta vanhemmat ovat kuitenkin hyvissä väleissä keskenään. Vaihtaminen päiväkodin välityksellä voi siis johtua puhtaasti käytännöllisistäkin syistä.

4.6 Luottamuksen monet muodot

Luottamus on olennainen ja usein tiedostamatonkin osa inhimillistä elämää, jokapäiväistä arkea ja siinä tehtäviä valintoja. Voidaan sanoa, että luottamus on kaikkien jokapäiväisten päätösten takana (Giddens 1991, 19). Yksilöiden välisessä luottamuksessa vastavuoroisuus, sitoutuneisuus ja rehellisyys ovat tärkeitä elementtejä (Jalava 2001, 154). Luottamus ei muodostu itsestään edes silloin, kun ihmiset elävät lähestulkoon samankaltaisissa olosuhteissa. Samankaltaiset asemat eivät automaattisesti johda siihen, että ihmiset luottaisivat toisiinsa ja tuntisivat solidaarisuutta toisiaan kohtaan. Luottamuksen synty edellyttää sitä, että ihmiset ovat konkreettisesti tekemisissä keskenään. Luottamus muotoutuu keskinäisen vuorovaikutuksen aikaansaaman tuntemisen pohjalta. Vuorovaikutuksessa saadaan tietoa toisesta ihmisestä ja hänen luotettavuudestaan sekä varmistetaan tiedon perillemeno. (Ilmonen 2000, 14, 22.) Henkilökohtaisella tasolla luottamuksesta tulee projekti, joita osapuolet joutuvat työstämään ja joka vaatii yksilön avautumista toiselle. Useimmiten luottamus täytyy voittaa ja se vaatii todistettavissa olevaa lämpöä ja avoimuutta. Ihmissuhteet ovat siteitä, jotka perustuvat luottamukselle ja joissa luottamus ei ole ennalta annettu vaan työstetty, joka vaatii keskinäistä sisimpänsä paljastamisen prosessia. (Giddens 1990, 121.)

Yhteiskuntatieteellisessä keskustelussa luottamuksesta on ollut esillä jako luottamukseen (*trust*) ja luottavaisuuteen (*confidence*). Adam Seligmanin (2000) mukaan luottavaisuudella ja luottamuksella on merkittävä ero. Luottavaisuuden ollessa symbolisen luoton järjestelmä luottamus esiintyy vain sellaisessa järjestelmässä, joka huomioi yksilön ja arvostaa häntä sosiaalisten ja moraalisten järjestysten lähteenä. Luottavaisuudesta on kyse silloin, kun tiedämme mitä odottaa vuorovaikutus- ja/tai vaihtotilanteessa. Luottavaisuus ja sen edellyttämä tieto voi perustua monelle eri asialle, muun muassa tuttuudelle – arvojen ja moraalikoodien tuntemiselle. Luottavaisuus saattaa perustua myös mahdollisuudelle langettaa rangaistuksia ja sille tiedolle, että vuorovaikutuksen toinen osapuoli tietää saavansa rangaistuksen, jos sopimusta ei noudateta. Sen sijaan luottamusta tarvitaan silloin, kun ei voida olla luottavaisia – kun käyttäytymistä ja mahdollisia seurauksia ei voida ennakoita. Luottamusta tarvitaan, kun

ollaan tekemisissä tuntemattomien kanssa ja silloin, kun toisesta ei voida saada tietoa. Toinen ihminen on tuntematon, kun hänen käyttäytymistään ei osata tulkita tai ennustaa siksi, ettei ole rangaistuksi langettavaa järjestelmää tai samankaltaisuuden ajatusta tai ehtoja, joiden perusteella käyttäytymistä voisi ennustaa. (Mt., 47-49.)

Luottamus voidaan jakaa myös annettuun ja ansaittuun luottamukseen (Harré 1999, 256-257). Annettu luottamus voi olla olemassa jo ennen kuin ihmistä on edes tavattu, ja ansaittu luottamus syntyy sosiaalisessa vuorovaikutuksessa (Ilmonen 2002, 139). Ajatukset annetusta ja ansaitusta luottamuksesta tulevat esiin esimerkiksi Wallersteinin ja Blakesleen (1991, 334) väittämässä, että yhteishuollon toimiessa hyvin miehet ja naiset alkavat vilpittömästi arvostaa entistä puolisoaan isänä tai äitinä. Siinä samalla he ymmärtävät, että heidän on luotettava toisiinsa vanhempina. Toisin sanoen, valitaan yhteishuolto, joka rupeaa sujumaan hyvin herättäen ansaittua luottamusta ja eronneet puoliset alkavat antaa toisilleen luottamusta – ensin tulee ansaittu, sitten annettu luottamus. Ansaittu luottamus voikin usein muuttua annetuksi (Ilmonen 2002, 139), mutta myös annettu luottamus saattaa muuttua ansaituksi – kun esimerkiksi äiti vain antaa isälle luottamusta, isä voi osoittautua luottamuksen arvoiseksi sen ansaiten:

Paula: Tää ex-mieheni kysyki, että miten sä sitten häneen *luotat*, niin mä sanoin, et ei mul oo enää muuta vaihtoehtoo. Jos mä *yhtään* rupeen kokoomaan itteeni ja ajattelemaan, niin emmä *voi* enää mieltää, et onks niillä ruokaa siellä ja mitä ne tekee. Et se on vaan niinku, annettava mennä sitte. Ja siinähän sit se vastuuntunto siinä sillä nousee että.

Tässä esimerkissä lasten isä oli siis kysynyt, miten liiton aikana kotiäitinä työskennellyt äiti voi luottaa häneen silloin, kun lapset ovat isän luona. Kysymys voi olla vilpittömästi hämmästyttävää siitä, että isä on saanut uutta vastuuta ja luottamusta tehtävässään. Tai se voi kuvastaa isän omaa epävarmuutta ja epäilyä pärjäämisestään lasten kanssa ilman äidin läsnäoloa ja myötävaikutusta. Kysymys saattaa olla myös epäluottamuksen tahallista synnyttämistä, jotta äiti pysyisi jatkuvassa kontaktissa ja kontrollissa isään. Tulkintoja voi olla erilaisia. Äiti ei kuitenkaan jää pohtimaan kysymyksen motiiveja, vaan valitsee luottamisen pakon, jotta hän itse jaksaisi huolehtia lapsistaan suurimman osan ajasta.

Kuten edellä oleva haastatteluteksti, puhetta luottamuksesta syntyi usein spontaanisti. Jos ei, kysyin haastateltavilta, luottavatko he lasten toiseen vanhempaan – kysymys jo itsessään viittaa vanhempaan olemiseen. Joissain haastatteluissa kävi kuitenkin ilmi, että suhteessa lasten toiseen vanhempaan, entiseen puolisoon, luottamus jakautuu vanhemmuuteen ja entiseen puolisoouteen, vanhempien keskinäiseen suhteeseen. Toiseen vanhempaan saatettiin luottaa hyvin vanhempaan, muttei kenties yhtään miehenä tai naisena. Eron jälkeen luottamus vanhempaan oletetusti painoi vaakakupissa enemmän kuin entinen puolisuus. Epäluottamus miehenä tai naisena ei ollut enää niin merkittävää eron jälkeen, mutta saattoi joskus haitata omaa elämää ja vanhemmuutta. Tommi, joka usein joutuu entisen vaimonsa väkivallan kohteeksi lapsia tuodessa tai viedessä, sanoi luottavansa: ”Kyllä, kyllä mä luotan siihen mutta ni yks

semmonen miinus tässä on että ni tulee tää manipulaatio. Se on semmonen joka, pitää saada loppumaan, muuten kaikilta osin mä oon ihan tyytyväinen et hän hoitaa hommansa niinku pitääki ja.” (Tommi). Mutta haastattelun päätyttyä ja nauhurin suljettua Tommi halusi lisätä, ettei voi koskaan enää luottaa entiseen vaimoonsa – mihinkään mitä hän sanoo mistään asiasta. Tommi ei myöskään voisi edes kuvitella palaavansa yhteen hänen kanssaan ja parisuhteeseen. Sama henkilö saa siis osakseen luottamusta vanhempana, käytännöllisestä huolenpitotyöstä, muttei (entisenä) puolisona.

Aviollisen luottamuksen rikkoutuminen, joka tapahtuu ennen ja jälkeen erilleen muuttamista, usein vaikeuttaa eronneen pariskunnan yhteistyökykyä lastenkasvatuksessa. Ja vain harvoin se luottamus palautuu ennalleen ajan myötä. (Furstenberg & Cherlin 1991, 39.) Omassa suomalaisessa aineistossani epäluottamus puolisuhteen ei kuitenkaan suuresti vaikuttanut luottamukseen vanhemmuudessa. On kuitenkin mahdollista, että tietyissä tapauksissa epäluottamus entisenä puolisona siirtyy myös epäluottamukseksi vanhempana. Jos esimerkiksi mies on liiton aikana tai eron jälkeenkin käyttäytynyt väkivaltaisesti äitiä kohtaan, äiti voi pelätä väkivallan siirtyvän myös lapseen. Sellaista asetelmaa ei aineistosta löytynyt, että toiseen luotettaisiin entisenä puolisona, muttei vanhempana.

Luottamus vanhempana liittyi joissain tapauksissa siihen, että toinen vanhempi ylipäättään tulee paikalle ja on lapsille läsnäoleva. Katriinan lapsen päihdeongelmainen isä kyllä leikkii ja pelaa silloin, kun on koossa, mutta usein hän ei ole ilmestynyt paikalle, kun on ollut tarkoitus tavata. Carol Smart ja Bren Neal (1999) toteavat, että jotkut vanhemmat pystyvät kääntämään avioeron edukseen ja luomaan uuden, entistä paremman suhteen toiseen vanhempaan ja lapsiinsa. Jotkut isät kunnostautuvat ja muuttuvat paremmiksi ja luotettavimmiksi isiksi entisten vaimojensa silmissä juuri eron jälkeen. Luottamus voidaan synnyttää uudelle perustalle, mutta se vaatii tahdikkuutta ja aikaa. Mutta jos toisaalla asuva vanhempi pettää lasten ja lähivanhemman luottamuksen esimerkiksi rikkomalla lapsille antamia lupauksia, kieltäytymällä maksamasta elatusta tai hoitamalla lapsia huonosti, vanhempien siedettäväkin eron jälkeinen suhde voi rappeutua. (Mt., 74.) (Tässä näkemyksessä tulee esiin luottamuksen lisäksi lähivanhemman, todennäköisesti äidin, lapsivälitteinen suhtautumistapa lasten isään.) Keijon lasten äidillä on paljon omia menoja ja tapaaminen järjestyy harvoin, mutta jos äidillä ei ole menoja ja hän ottaa vastuun lapsista, silloin isä voi luottaa häneen täysin. Risto sanoi luottavansa lapsia koskevissa asioissa täysin, että kaikki menee hyvin lasten ollessa äidilläään, mutta muutoin ei. Risto kertoi esimerkkinä äidin ulkomaanmatkan, josta tämä ei ollut puhunut kenellekään mitään. Lapset eivät saaneet äitiään puhelimitse kiinni, eikä Risto osannut kertoa syytä siihen. Risto näytti mieltäneen kertomattomuuden vanhempien keskinäiseen suhteeseen liittyväksi, vaikka sillä saattaisi olla vaikutuksensa myös vanhemmuuteen.

Kun lapset ovat läsnä, poissaolevan vanhemman tekemiset ja tekemättä jättämiset ovat usein läsnäolevan vanhemman suurennuslasin alla. Tekemisten motiiveja tulkitaan usein negatiivisten linssien läpi, ja vanhempien keskinäiset välit saattavat kärsiä. Otetaan esimerkiksi poissaolevan vanhemman yhteyden-

pito lapsiin. Jos esimerkiksi äiti soittaa, isä voi närkästyä ja pitää sitä epäluottamuksen osoituksena. Joku voi vastaavasti jättää soittamatta juuri osoittaakseen luottamusta. Jos hän ei soita, läsnäoleva vanhempi voi tulkita hänen olevan täysin piittaamaton lapsista ja jopa hurvittelevan täysin rinnoin. Leilan ja hänen entisen miehensä välinen konflikti selvisi kysymällä ja selittämällä:

Leila: ---Meillähän oli ensimmäinen ((eron jälkeinen)) riita siitä, kun Asko kysy, miksen mä oo soittanu. Mä sanoin et kun se ((lapsi)) on siellä niin mä tiedän, et sen on hyvä olla. Ja mä tiedän et sä soitat jos sit teillä on ongelmia, että emmä niinku halunnu teidän yhdessäoloa sillai niinku, ku se oli kuitenkin vähemmän siellä. Niin jotenki mä sit sanoin et jos sä haluat, niin mä soitan vaik joka päivä, jos se siltä tuntuu. Mut sithän se muutti käytöstään sit sitte (...).

Luottamus toiseen vanhempaan on koetteilla etenkin lasten poissa ollessa tämän luona. Anthony Giddens (1990) käsitteellistää yksilöiden välisen luottamuksen ja sen seuralaiset muun muassa seuraavasti: luottamus on yhteydessä ajan ja paikan poissaololle. Ei olisi tarvetta luottaa ihmiseen, jonka toiminta olisi jatkuvasti nähtävillä ja jonka ajatusprosessit olisivat läpinäkyviä. On sanottu, että luottamus on keino selviytyä toisten vapaudesta, mutta alkuehto luottamuksen vaatimukselle ei ole vallan, vaan täydellisen tiedon puute. Vaara ja riski ovat keskenään läheisessä suhteessa, mutta eivät ole sama asia. Ihminen, joka ottaa tietoisesti riskin, on selvillä uhkasta tai uhkista, jota jokin tietty toiminta tuo mukanaan. Mutta on myös mahdollista ryhtyä toimintaan tai olla osallisena tilanteissa, jotka ovat luonnostaan riskejä, vaikka osallistuvat ihmiset eivät olisi tietoisia riskien määrästä ja niihin liittyvistä vaaroista. Riski ja luottamus ovat kietoutuneet yhteen, ja luottamus yleensä vähentää tai minimoii toimintaan liittyviä vaaroja. Se, mikä katsotaan hyväksyttäväksi riskiksi, vaihtelee eri konteksteissa, mutta se on keskeistä luottamuksen ylläpitämisessä. Turvallisuus voidaan määritellä tilanteeksi, jossa tietty joukko vaaroja on tehty vaarattomaksi tai minimoitu. Luottamuksen vastakohta ei ole yksinkertaisesti vain epäluottamus. Epäluottamus ihmisten kohdalla tarkoittaa epäilystä tai epäuskoa sitä kohtaan, mitä toiminta koskettaa tai esittää. Syvimmillään luottamuksen vastakohtaa mielentilana voi tiivistäen kuvata eksistentiaalisena ahdistuksena tai pelkona. (Mt., 30-36, 99-100.) Samalla logiikalla voisi puhua myös luottamuksesta tunteena, esimerkiksi tyyneytenä ja levollisuutena.

Haastateltavieni tuntema ja kokema luottamus vanhemmuuteen jakautuu käytännön huolenpitoon ja henkiseen puoleen. Luokittelen esiin tulleet ruuan, puhtauden, vaatehuollon, fyysisen turvallisuuden (esim. liikenteessä) ja rajojen asettamisen ja noudattamisen valvonnan kuuluviksi käytännön huolenpitoon. Henkiselle puolelle sijoitan toisen kodin arvot, vanhemman lapselle osoittaman lämmön ja läheisyyden, lapsen henkisen turvallisuuden, ja toisesta, sillä hetkellä poissaolevasta vanhemmasta puhumisen lapselle. Joskus voidaan luottaa toiseen vanhempaan käytännön asioissa, muttei henkisissä:

Jaana:---Kyllähän hän ((lasten isä)) semmonen niinku *käytännön* ihminen on et sillai mä voin luottaa häneen. Et monessa asiassa niinku paljon käytännöllisempi ku *minä* vaikka mä nyt oon nainen ni luulis että on mutta, sillä tavalla. Se *tunnepuoli* sitte voi olla sitte taas, et siitä jos mä saisin esittää toivomuksen tunnepuolesta ni, mulla ois

liuta esittää mutta. Sillä lailla varmasti että tekee ruuat hyvin ja pukee ja kattoo että on kunnolla päällä ja semmoset perusasiat kyllä varmasti hoituu ihan hyvin.

Jaana kertoi esimerkin siitä, että erotessa isä voisi halata ja ottaa syliin myös pienempää lasta, joka hänkään ei ole vielä kovin vanha ja ilmiselvästi kaipaisi läheisyyttä. "Mutta mä en nyt, hän saa hoidella sen niinku omalla tavallaan et mä sitte hoidan sen oman osuuden" (Jaana). Käytännön jakautuessa moneen osatekijään voidaan luottaa osaan käytännöstä, mutta osaan ei. Elisa luottaa siihen, että lapset saavat isän luona hyvää ja terveellistä "ruokaruokaa", muttei valvonnan ja rajojen riittävyteen: "Niinku tämmöistä, että uimarannalla, että onko valvomassa koko ajan ja. Ja antaako tiellä, pihalla olla. Jarmo antaa enemmän kuin minä sillai niinku lähtee vaikka kahdestaan käymään jossain." (Elisa). Kaarina ei luota lasten isään kaikissa käytännöllisissä arkiasioissa, kuten pyykinpesussa, mutta muutoin pitää isän kotia turvallisena kotina sääntöineen. Negatiivisinta Kaarinan mukaan etä-äitiydessä on se, ettei omia arvoja voi suoraan siirtää lapsiin, vaan on pakko hyväksyä toisen kodin arvot. Kaarinan mielestä hänellä on enemmän henkisiä arvoja kuin isällä, joka on äidin mukaan parantumaton materialisti ja näkee punaista jo pelkästään sanasta kirpputori. "Jos tytöt ois asuneet mun luona he olis varmasti hieman erilaisia" (Kaarina). On myös mahdollista, että luotetaan henkiseen puoleen, muttei käytäntöön tai osaan siitä. Käytännöllistä ja henkistä puolta on toisinaan vaikea erottaa toisistaan niiden rajojen ollessa paikoin häilyviä. Esimerkiksi, Tarja oli huolestunut isän mökkeilyyn liittyvästä alkoholinkäytöstä ja siitä, miten käytön seuraaminen vaikuttaa lapsiin, mutta myös siitä, tarjoaako isä alkoholia myös lapsille.

Luottamus on myös kuin kaksisuuntainen tie. Kysymys ei ole kuitenkaan aina molemminpuolisesta ja kaikki tasot kattavasta luottamuksesta eli A luottaisi B:hen ja B luottaisi A:han. Molemminpuolinen luottamus lienee erittäin toivottua tässä vanhemmuuden asetelmassa, mutta aineistoni ei pysty siitä kertomaan – en haastatellut äitejä ja isiä, jotka olisivat olleet keskenään liitossa. Mutta yksilön omia kokemuksia luottamuksesta aineistoni kyllä valoittaa. Kuten edellä on kuvattu, yhteishuoltajuuden arjessa on tärkeää voida nähdä ja erottaa entisessä puoliossa, lasten toisessa vanhemmassa, puolisuus ja vanhemmuus. Sen myötä tai sen alkuehtona voi nähdä asiaa myös lapsen näkökulmasta ja lapsen edun kannalta – että entinen puoliso usein edustaa lapsille erilaisia asioita kuin itselle.

Henkisen puolen luottamukseen ja siinä lapsille puhumiseen liittyy se, että A uskoo myös B:n pystyvän erottelemaan A:ssa puolisuuden ja vanhemmuuden. "Kaikissa muissa mut mä en luota siihen ettei hän enää, puhuis jotenki negatiiviseen sävyyn minusta, lasten kuullen. Vaikka hän on sen luvannu kun mä oon sen niin selväks kertakaikkisen tehny mutta että. Mä en siihen luota." (Sari). "Siinä mielessä mä en luota häneen että hän saattaa, saattaa tulla sellasia tilanteita, hän sit rupee niinkun, hän ei mun mielestä aina tajua, sillei sitä varoa sitä lapsille, toisista ihmisistä lapsille puhumista että. Et se on nyt oikeestaan, hänessä semmonen vakavampi ((naurahtaa)) vika mitä mä niinkun, siitä mä en oo koskaan pitäny" (Henri). Usein A epäilee B:n mustamaalaavan, puhuvan pahaa lapsille A:sta ja näiden puheiden alkulähteiksi epäillään olevan

juuri (entiseen) puolisuuteen liittyviä asioita, jotka eivät välttämättä liity siihen, millainen vanhempi A lapsilleen on ja miten lapset kokevat A:n. Asetelman tekee entistä monimutkaisemmaksi vaihtelevat tulkinnat siitä, mikä liittyy vanhemmuuteen ja mikä puolisuuteen – ja mikä onkaan ihmisyyttä.

Miten luottamuksen eri tasot sitten suhteutuvat sukupuoleen? Voisi esimerkiksi kuvitella, että liiton aikana usein päävastuussa olevat äidit olisivat huolestuneita isän käytännöllisen huolenpitotyön onnistumisesta ja vastaavasti isät luottaisivat hyvin pitkälle äitien käytännön osaamiseen. Carol Smart (1999) on huomannut, että erotilanteissa etenkin äitien on yleensä vaikea luottaa lasten isään, koska useimmiten äidit ovat liiton aikana olleet lapsista päävastuullisia vanhempia ja ovat tehneet suurimman osan hoivatyöstä. Aikoina, jolloin isä on yksin päävastuussa, äitien on usein vaikeaa olla ahdistumatta ja epäilemättä isän kykyjä pärjätä lasten kanssa. (Mt., 104.) Smartin 60 vanhempaa sisältävässä tutkimuksessa yleisin kaava oli se, että äidit olivat jääneet kotiin tai työskentelivät osa-aikaisesti, jotta pystyivät huolehtimaan lapsistaan. Suomessa kotiäitiys ei ole yhtä yleistä kuin Smartin tutkimusmaassa Iso-Britanniassa, joten käytännön huolenpitotyö ei ole muotoutunut yhtä vahvasti äitien yksinoikeudeksi ja velvollisuudeksi.

Tutkimukseni isät näyttivät olevan hyvin perillä lapsiin liittyvistä huolenpitotehtävistä, vaikka kaikki osa-alueet (esim. vaatteiden ostaminen tai niiden huolto) eivät olleetkaan välttämättä yhtä vahvoja puolisoitten liiton aikana vallinneen työnjaon vuoksi. Siten äidit eivät juuri tuoneet esiin luottamisen vaikeutta lapsiin liittyvien käytännöllisten asioiden suhteen. Luottamuksen nähden aineistosta ei nouse vahvasti esiin jotain tiettyjä äiti- tai isätapaisuuksia. Yleistyksiä on vaikea tehdä, koska luottamukseen vaikuttaa niin moni pieni kuin suurikin asia: menneisyys, ero, nykyisyys, persoonallisuuspiirteet. Luottavainen ihminen voi luottaa, antaa luottamusta silloinkin, kun epäileväinen ei näe siihen mitään syytä. Aineistossa on äitejä, joiden mielestä isät pärjäävät joissain käytännön asioissa jopa heitä paremmin. Isät saavat monessa käytännön asiassa osakseen jo liiton aikana tai eron jälkeen ansaittua luottamusta.

Eronneiden vanhempien välisen luottamuksen erikoispiirteisiin kuuluu se, että heidän oletetaan olevan tekemisissä toistensa kanssa, vaikka he eivät itse sitä haluaisi. Haluttomuus kanssakäymiseen ei ole välttämättä yhtä suuri molemmilla. Yhteistä kuitenkin on, että he useimmiten tuntevat toisensa erittäin hyvin – niin hyvässä kuin pahassakin. Yleisellä tasolla vanhempien välinen luottamus muistuttaa Uslanerin (2002) kuvaamaa strategista luottamusta, joka perustuu esimerkiksi sopimukseen ja johon liittyy toisen ihmisen tulevan käyttäytymisen ennustettavuus, johon liittyy usein voimakas intressinäkökulma (ks. myös Pekonen & Pulkkinen 2002, 74-75). Vanhemmat ovat tehneet sopimuksia lasten asumisesta, huollosta, tapaamisesta ja elatuksesta. Lisäksi he usein neuvottelevat ja tekevät keskenään epävirallisempiakin sopimuksia. He haluavat luottaa siihen, että toinen vanhempi käyttäytyy toivotulla tavalla lasten ollessa tämän luona. Suurimpana intressinä ovat useimmiten juuri lapset ja heidän hyvinvointinsa.

4.7 Erityiset epäluottamuksen lähteet

4.7.1 Päihteet

Vanhempien eron pääasiallisena syynä on voinut olla esimerkiksi toisen vanhemman päihteiden käyttäminen, johon usein saattaa liittyä myös väkivaltaa. Lasten poissa ollessa vanhempi ei voi enää olla läsnä seuraamassa ja kontrolloimassa toisen vanhemman päihteiden käyttöä, kuten on saattanut olla asioiden laita liiton aikana. Hän ei voi myöskään olla enää suojelemassa lapsia käytön todistamiselta tai sen mahdollisilta ikäviltä seurauksilta. Siten lasten poissaoloon voi liittyä ahdistavaa pelkoa entisen puolison tapojen tuntemisen pohjalta:

Tarja: Niin tota tossa tuli mieleen, kun siitä että onko mulla niinkun jotain pelkoja sillei, että jos lapset lähtee tonne isänsä luokse, niin se pelko mulla kyllä on niinkun, mitä mä oon tossa itte miettiny, on se, että mä pelkään, et jos tää mun ex-mies käyttää tai alkaa käyttämään alkoholia väärin, että kun sen meiän avioliiton ajalta mä muistan, hän ei ollut kyllä kovin kova sillei alkoholinkäyttäjä, mut et silloin kun hän otti sitä alkoholia, niin sit hän niinkun aina joi liikaa. Et se meni niinkun semmoseks...

TH: (Överiksi?)

Tarja: Niin, niin kaikki ne tilanteet ja sit niinkun pelottaa se, että jos lapset menee sinne ja sitten jos hän onkin ruvennu käyttämään tätä alkoholia enemmänkin, että mitä se sitten on niinkun se tilanne, ettei nyt lapset joudu sitten mihkään semmisiin ikäviin tilanteisiin siellä.

TH: Oliko hän väkivaltainen sitten humalapäissään?

Tarja: Ei, ei, mut semmonen hankala. Ja sillaihan hän kyllä niinkun, et ei koskaan minua kohtaan eikä lapsia kohtaan, mut että niinkun kuitenkin semmonen aggressiivinen humalassa, että joittenkin muitten ihmisten kanssa hän saattaa ruveta riitaa haastamaan.

TH: Et haluais kuitenkin että lapset on sitten todistamassa (...).

Tarja: Niin ja sitten sitäkin oon miettiny sitten, että kun en tiä sitten hänen tätä uutta elämäänsä, että onko se nyt sitten sitä mahdollisesti, mitä hänen nuoremman siskonsa elämä on, että ollaan niinkun viikonloppuisin päissään, että et jos se on tätä tämmöistä ja sit lapset menee sinne, että kuinka se sitten niihin vaikuttaa, että antaako he myös lapsille sitä ja.

TH: (), ettet sitten oo koskaan tullu ajatelleeks, että kysyisit suoraan hänen alkoholikäytöstään? Tuntuuks se vähän vaikealta, ettei semmosta voi kysyä?

Tarja: No joo, kyllä et en mä oikeen voi sitä sillei ehkä mennä kysymään.

TH: Oletko tiedustellu lapsilta sitten sitä asiaa?

Tarja: En. Mä en oo oikeestaan mitään niinku kyselly sillei näistä.

TH: Et halua tietää mitä siellä toisessa kodissa tapahtuu.

Tarja: Niin, niin.

Tarja ei loppujen lopuksi haluakaan tietää asioiden todellista laitaa (tai kysymykseni oli liian johdattelleva) ja yrittää pitää lasten läsnäolon ja poissaolon tilanteet erossa toisistaan. Ehkä siksi, ettei hän voi vaikuttaa entisen miehensä elämäntyyliin tai lasten tapaamisoikeuteen, eikä hänellä ole muuta vaihtoehtoa kuin luottaa siihen, että kaikki menee hyvin. Haastattelun lopuksi Tarja kertoi konkreettisen esimerkin kautta isän ja pojan tapaamisesta, joka ajoittui mökki-viikonlopuksi. Samalla hän paljasti tietävänsä, miten isä on silloin toiminut:

Tarja: Niin, et kyllähän tässä niinkun oli semmonen yks viikonloppu, että hän tuli tänne Jyväskylään tää mun ex-mies tän uuden vaimonsa kanssa ja sitten menivät tän, hänen siskosa mökille tuonne ja poika sitten sinne mukaan, että tässä se sitten hoituu samalla niinkun tää tapaaminen ja sit kun mä tiän sen siskon mökkireissut, että ne on sitä just oikeen semmosta todella humalahakuista juomista, ni tota, ni sitten mä juttelin kyllä sen viikonlopun jälkeen pojan kans, mä sanoin, mä sanoin, et no mites meni mökillä ja poika sano, että ihan hyvin ja sit mä kysyin, et no, eiku niinkun se sano näin että: joo silleenhän se meni, että ei hän enää ikinä mee sinne. Ja sit hän sano sen, että se oli sitä taas, että ryypättiin siellä ja huuatettiin stereoitia, että hän ei saanu nukuttua ja sit tätä justiin kun mä tiän, et minkälainen mun ex-mies on humalassa, että se sitten tulee siihen öö, örisemään ja muuta, että se on semmonen asia, että mitä niinkun tää poika ei hyväksy. Eikä se oo sit sen jälkeen enää lähteny sinne mökille.

Toisenkin isän mökkielämää näyttää värittävän alkoholin liikakäyttö äidin kerromana. Elisa kehui haastattelussa entisen miehensä lapsiaan kohtaan osoittamasta vastuullisuutta, joka on eron jälkeen vielä laajentunut muun muassa vaatteiden ostamiseen. Mutta Elisalla on epäluottamuksen tunteita lasten isää kohtaan alkoholikäytön suhteen, etenkin mökkikontekstissa:

Elisa: Oon mä joskus epäilly sitä, että Jarmo ajattelee, ei niinku osaa huomioida lasten turvallisuutta tarpeeks. Tai sitte ei niinku tajua sitä mitä mitä lapsesta tuntuu, jos ympärillä koko porukka on aivan kännissä. Lasten pitäis siinä vaan olla. Koska se on niinku se avioliiton aikana Jarmo sitte veti vapautuneesti pään täyteen viinaa ja oletti, että minä sitte hoidin lapset. Niin, että onko se sitä sitte jatkanu, ku mä en tiä, miten sitte jos ollaan tämmösillä eri perhekoosteilla mökillä. Siinä se menee sellanen raja. Onneks mä en oo vieressä näkemässä, mitä se sitten on.

Onko siis niin, että mihin ei voida luottaa ja vaikuttaa, siitä ei haluta tietää oman mielenrauhan säilyttämiseksi? Näissä asioissa tuttuus, entisen puolison tapojen tunteminen aiheuttaaakin epäluottamusta luottamuksen sijaan. Sosiaalitoimelle tehdyssä Stakesin oppaassa neuvotaan muistuttamaan vanhempia, etteivät he lapsen avulla yrittäisi hankkia tietoja entisen puolison elämäntavoista (Taskinen 2001, 36), ja monet vanhemmat näyttävätkin sisäistäneen tämän periaatteen. Vanhempien valjastaessa lapset entisen puolison nykyisen elämän vakoilijoiksi lapset voivat joutua vaikeaan lojaliteettiristiriitaan (Aaltonen 2002, 148).

Vanhempi on vastuussa lapsen turvallisuudesta. Lasta ei tarvitse luovuttaa tapaamissopimuksen nojalla esimerkiksi päihtyneelle tai psyykkisesti epävakaa tilassa olevalle vanhemmalle turvattomiin olosuhteisiin (siinä tapauksessa on aiheellista pyytää puolueeton henkilö todistajaksi). (Taskinen 2001, 39.) Vaikka lapsen siirtyessä toisen vanhemman luokse kaikki vaikuttaisi hyvältä, huoli lapsen hyvinvoinnista voi iskeä kesken tapaamisen. Huolen tai ahdistuksen tunteet voivat saada vanhemman soittamaan toiseen kotiin, mikä vuorostaan saattaa vahvistaa tai heikentää olemassa olevia epäilyjä. Epäluottamus voi aiheuttaa myös sen, että usein se vanhempi, jonka luona lapset asuvat, ottaa lapsen jälleen läsnäolevaksi pois toisen vanhemman luota. Katriinan entisellä miehellä on päihdeongelma, eikä Katriina voi tietää ja luottaa, onko mies päässyt kuiville, kuten väittää. Sen vuoksi Katriinan aika lapsen poissaollessa ei ole rentouttavan huoletonta omaa aikaa, vaan varuillaan olemista. Äiti on tarvittaessa hakenut lapsen takaisin omaan kotiinsa:

Katriina: --- Ja sillai et kylhän mä oon joskus hakenu kesken sen, tapaamisen Miikan poiski sieltä, ku on kuulostanut niin epämääräselä. Ja sit siellä on kerranki tilanne tällanen et siellä oli ainoastaa tää Markon uus vaimo ja ne pienet muksut ja Miikka. Isää ei näkyny missään. Mä menin sinne ku tuulispää ja oikein mietin jälkikäteen se Arja varmaan pelkäs mua ku se oli siellä viimesessä nurkassa ja, kämppä oli aivan hujan hajan joka paikassa oli mitä ryönää. Yritin katella lattialta mitkä on Miikan kamoja ja (naurahtaa), ja keräsin ne roinat ja vein muksun sieltä pois että.

Edellä mainituille naisille heidän entisten miestensä päihteidenkäyttö oli jo liiton aikana tuttua, mikä siis synnytti epäluottamusta. Vaikka päihteitä olisi käytetty jo liiton aikana ja ne olisivat olleet yhtenä erosyynäkin, huolestuttava käyttö voi alkaa vasta eron jälkeen. Juha Siltala (1994, 423) toteaa, että ”humala on miesten valtakuntaa, itseyden ja uhoamisen aluetta päällekaatuvassa maailmassa kyyristelyn vastapainoksi”. Tosin neljäsosa valtakuntaa humalasta – tai ainakin kulutuksesta – kuuluu Stakesin (3/2002) tutkimuksen mukaan nykyisin naisille. Miesten humalahakuinen juominen on edelleen hyvin yleistä ja miehet juovat naisia enemmän. Mutta naisten keskuudessa raittius on vähentynyt ja harvoin tapahtunut humalaan juominen kasvanut. (Metso, Mustonen, Mäkelä & Tuovinen 2002.)

4.7.2 Väki­valta

Maria Eriksson ja Marianne Hester (2001) pohtivat naisten ja lasten turvallisuutta eron jälkeen ja kysyvät, ovatko väkivaltaiset miehet tarpeeksi hyviä isiä. Nämä tutkijat väittävät, että monissa Euroopan maissa pyritään säilyttämään perheyhteydet eron jälkeen ottamatta huomioon sitä, että naisiin kohdistuva väkivalta voi lisääntyä ja lapsiin kohdistuva väkivalta ja hyväksikäyttö voi jatkua. Lasten edun nimissä isän ja lasten yhteydenpito tapaamisineen on mennyt isän väkivaltaisuuden edelle. Isän väkivaltaisuutta saatetaan pitää sosiaalityössä lastensuojelukysymyksenä vanhempien liiton ja eroprosessin aikana, mutta eron jälkeen mies näyttäytyy lasten pahoinpitelijän sijaan ensisijaisesti isänä, jolla on oikeuksia. Lapsiaan puolustavia äitejä pidetään liiton aikana aktiivisina, mutta äidit, jotka eron jälkeen ottavat esille isän väkivaltaisuuteen liittyviä ongelmia tai estävät lasten tapaamisen, saavat helposti yhteistyökyvyttömän leiman otsaansa ja joutuvat edesvastuuseen. Ammattilaisten asenteiden ja lainsäädännön taustalla on se, että isyyttä eron yhteydessä pidetään itsessään väkivallattomana, millä on vakavat seuraukset naisten ja lasten turvallisuudelle ja hyvinvoinnille.

Kyselytutkimus miesten naisille tekemästä väkivallasta osoittaa, että väkivalta ei välttämättä lopu eron, vaan viideosa naisista oli kokenut eronkin jälkeen käsiksikäymistä, luvattomia asuntoon tulemisia, uhkailuja tai seurailuja ja kuusi prosenttia naisista oli kokenut fyysistä väkivaltaa. Jo liiton aikana väkivaltaisesti käyttäytyneistä miehistä 36 % jatkaa edellä mainittuja käyttäytymistapoja myös eron jälkeen, ja 6 % liiton aikana ei-väkivaltaisesti käyttäytyneistä miehistä syyllistyy johonkin väkivallan muotoon. (Heiskanen & Piispa 1998, 62.) Väki­valta voi alkaa myös vasta sitten, kun eroa­ikeet ovat tulleet päivän valoon. Avioeron yhteydessä miehen asemaa heikentää tapa, jolla mies saattaa kapinoida. Väki­valtaiset reaktiot ovat merkkejä siitä, että mies on kyvytön hal-

litsemaan tilannetta ja että vaimolla on kaikki moraaliset ja juridiset perusteet päättää suhde. (Kortteinen 1984, 71.)

Usein lasten hyvinvointi ja vastaavasti ongelmat ja pahoinvointi liitetään itsestäänselvytyksenä äitinä ja naisena olemisen psykologiaan. Lapsiin kohdistuva väkivalta liitetään usein äidin huolenpidon laiminlyömiseen tai äidin väkivaltaisuuteen. Äidin väkivaltaisuus lapsiaan kohtaan nähdään usein kuitenkin reaktiona hänen itsensä kokemaan väkivaltaan. Isien ja äitien suhteelliset osuudet väkivallantekijöinä vaihtelevat tutkimuksissa, mutta jos mies on jossakin suhteessa perheeseen, hän on naista useammin todennäköinen väkivallantekijä. Yhdysvalloissa on esitetty tuloksia, joiden mukaan 70 % niistä miehistä, jotka pahoinpitelevät naisia, pahoinpitelee myös lapsia – englantilaisen tutkimuksen mukaan yli puolet. (Lehtonen & Perttu 1999, 93-94.)

Miesten ja naisten harjoittaman väkivallan eroina parisuhteessa Mildred Pagelow (1985) on todennut, että naisten väkivalta ei ole läheskään yhtä yleistä kuin miesten. Kieltämättä monet naiset ovat väkivaltaisia – jotkut erittäin väkivaltaisia – ja he pystyvät luomaan todellisen pelon ja vaaran ilmapiirin miehilleen. Miehillä on kuitenkin naisia enemmän mahdollisuuksia toimia väkivaltaa kohdattuaan. Suurimmalle osalle miehistä on fyysisesti ja taloudellisesti mahdollista kävellä ulos ovesta lopullisesti, jos vaimo on käyttäytynyt väkivaltaisesti. Miehet ovat keskimäärin isompia ja voimakkaampia kuin naiset. Jos miehet valitsevat takaisin lyömisen, he voivat saada aikaan suurempaa ruumiillista tuhoa kuin mitä heille on tehty. Miehet voivat myös puolustautua sortumatta itse väkivaltaan. Tai miehet voivat poistua tapahtuman näyttämöltä ilman voimakasta estämistä. (Mt., 179, 186.) Keskeinen ero naisten ja miesten harjoittamassa väkivallassa liittyy uhriuteen. Väkivallatapahtumassa uhri on se, joka pelkää. Naiset joutuvat useimmiten pelkääjän asemaan juuri vähempien fyysisten voimiensa vuoksi. (Partanen & Holma 2002, 200.)

Naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyprojektiin liittyvä Stakesin *Lähestymiskielto-opas* kertoo, että vuoteen 1999 asti määrätyistä lähestymiskielloista suurin osa eli 68 % koskee kariutuneita parisuhteita, joissa miehelle määrätään lähestymiskielto naisen suojaamiseksi miehen väkivaltaa, häirintää ja uhkailuja vastaan. Nainen voi hakea itsensä lisäksi suojaa myös lapsilleen, sillä vastapuolen väkivalta tai päihteiden käyttö lasten läsnäollessa tekee tapaamisista riskialttiita tai vahingoittaa lapsia suoranaisesti. (Ropponen 1999, 27-28.). (Opas ei kerro, onko ”vastapuoli” useimmiten äidin miesystävä vai lasten isä). Huoltaja voi hakea lähestymiskieltoa alaikäisen lapsensa turvaamiseksi. Jos lapset suojataan lähestymiskielloilla tapaamisoikeuden omaavaa vanhempaa vastaan, on luontevaa ajatella lähestymiskiellon uudempana ratkaisuna ohittavan tapaamisoikeuden. Näin ollen lähestymiskieltoon määrätyllä vanhemmalla ei ole oikeutta tavata lapsiaan kiellon aikana. (Mt., 6, 18.)

Lapsia ja nuoria käytetään vallan ja kontrollin välineinä vielä sen jälkeen, kun väkivaltainen parisuhde on päättynyt. Vaikka lapsen oikeutta tavata isäänsä nykyisin korostetaan, onko myös väkivaltaisella isällä oikeutta tavata lapsiaan. Voidaan pohtia, onko se turvallista lapselle ja miten se vaikuttaa äidin ja lapsen suhteeseen. (Jokinen 2000, 41.) Terhi Partanen ja Juha Holma (2002, 192) toteavat, että lapsiin kohdistuvana väkivaltana voidaan pitää sitä, että lapsi jou-

tuu seuraamaan väkivaltaisia tilanteita kerta toisensa jälkeen. Mikko Oranen (2001) tähdentää, ettei miehen naiseen kohdistama väkivalta ole vanhemmuudesta erillinen ilmiö ja pahoittelee sitä, että viranomaiskäytäntömme on aikuiskeskeistä ja lapsen ja vanhemman suhdetta ihannoiva. Orasen mukaan perheväkivalta tulisi aina ottaa huomioon lapsen huolto- ja tapaamiskäytännöissä. Kirsi Nousiaisen (2004, 72-76) tutkimuksessa sosiaalityöntekijät ja muut viranomaiset ovat kuitenkin antaneet hyväksynnän lasten asumiselle väkivaltaisen isän luona, vaikka väkivalta olisi jatkunut lasten pahoinpitelynä. Nousiainen selittää ilmiötä tasa-arvoisen vanhemmuuden ideaalilla ja miehen väkivaltaisuuden hiljaisella hyväksynnällä kulttuurissamme.

Lapsen ja vanhemman tapaamista erotilanteessa on syytä rajoittaa tai kokonaan lopettaa, jos lapsi on joutunut häntä traumatisoineen väkivallan tai seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi tai todistajaksi. Etenkin perheväkivaltilanteissa joudutaan harkitsemaan, pitäisikö lasta suojella niin, ettei hänen tarvitse tavata väkivaltaisesti käyttäytyvää vanhempaansa, vaikkei hän itse ei olisikaan joutunut väkivallan kohteeksi. Väkivallan näkeminen tai kuuleminen on voinut vaurioittaa lasta, jolloin on syytä hankkia lastenpsykiatrin lausunto hänen tilastaan. (Taskinen 2001, 39.) Vaikka tässä yhteydessä puhutaan vain väkivaltaisesti vanhemmasta, perheväkivallan asetelma näkemisineen ja kuulemisineen voi sisältää myös vanhemman väkivaltaisen puolison. Lastensuojelutyö ei ole ennaltaehkäisevää, jos lapsen täytyy ensin traumatisoitua – tai kuolla – tapaamisten rajoittamiseksi tai lopettamiseksi. Vuoden 2002 traagiset, eron yhteydessä tapahtuneet lapsensurmat osoittavat, että vanhemmat ovat usein voimattomia aiheellistenkin epäilyjensä kanssa. Juhannuksena etä-isä tappoi kolme lastansa ja lokakuussa etä-äiti pienen tyttärensä.

Omassa aineistossani väkivalta tuli esiin muutamissa haastatteluissa. Katriina oli liiton aikana kärsinyt miehensä väkivaltaisuudesta, joka ei suoraan kohdistunut lapseen. ”Meijän elämä oli niin hirveetä että, Marko oli niin väkivaltainen, hajotti niin paljon kaikkea kotona että. Sit oikeestaan se ku oli ensimmäisen kerran oma koti niin, vaikka oli tosi yksinäinen olo ni riitti se että oli rauhallista” (Katriina). Tommi joutui kohtaamaan entisen vaimonsa väkivaltaisuutta eron jälkeen lapsia tuodessa tai viedessä, kuten näimme kappaleessa 4.5. Pidän sitä onnekkana sattuma, että sain Iston haastateltavakseni, sillä silmäni avautuivat tietysin osin. Siihen asti olin yhdistänyt väkivallan ongelman lähinnä vanhempiin, tilastollisesti useimmiten isään. Vanhemman käyttäytyessä väkivaltaisesti on mahdollista tehdä etävanhemman ja lapsen välisistä tapaamisista valvottuja tai muuttaa lähivanhemman huoltajuutta. Mutta astetta lainsuojattomampana näyttäytyy vanhemman uuden puolison väkivaltaisuus suhteessa siihen, mitä asioille voi käytännössä tehdä. Iston lapsi ei asu isänsä luona, mutta viettää aikaa hänen kanssaan joka viikko pitkän viikonlopun. Tämä etä-isä oli erittäin ahdistunut entisen puolisonsa elämäntavan ja tämän uuden, väkivaltaisesti käyttäytyvän miehen vuoksi – tai lähinnä lapsensa vuoksi näissä olosuhteissa:

Isto: --- nää ihmiset on eläny tämmöstä elämää, tai sanotaan heidän perhe, on eläny tämmöstä elämää vuosikausia. Ja se on valitettavasti näin että, siellä se on normaalia ettei nyt tietenkään jatkuvasti mut sanotaan et se ei oo mitään uuttakaan. Ja nyt tosi-

aan näyttää siltä että esimerkiksi viranomaisten kanta on myös ihan samanlainen. Et tämmösissä tapauksissa oo mitään tehtävissä koska siinähan on justiin tää hankala asetelma että, niinku tavallaan ketään muuta vastaan ei voi käydä kuin äitiä. Mutta jos katotaan toiselta puolelta tätä asiaa niin äitihän on myös uhri. Eli ((naurahtaa)) siinä on justiin tää että, tää on niinku aika merkillinen tilanne. Kyl mä niinku ihmettelen edelleen tätä viranomaisten välinpitämättämyyttä. Et ei esimerkiks mua ei ole koskaan katottu aiheelliseksi edes ottaa niinku haastatteluun tai keskusteluun ees puhelimesta näistä asioista. ---

Iston mukaan hänellä ja lapsen äidillä ei ole samantyyppisiä käsityksiä siitä, mikä on "normaalial" perhe-elämää. Isän mukaan lapsen toisessa kodissa normaalia on se, että alkoholia käytetään runsaastikin, isäpuoli harjoittaa parisuhdeväkivaltaa ja poliisit käyvät kotikäynnillä aina silloin tällöin. Isä pelkää, että väkivalta tulee todennäköisesti laajentumaan ja kohdistumaan myös hänen lapsensa. "Ja sehän on tässä se mitä mä haluan välttää" (Isto). Sen lisäksi tämä isä pelkää välillisiä seurauksia – onko pahoinpidellyllä äidillä voimia valvoa lasta silloin, kun tämä on hänen luonaan: esimerkiksi minkälaisia kavereita lapsella on, onko hänellä kotiintuloaikoja ja jos on, valvotaanko niitä. Isto ei viitsi kysyä asiaa lapseltaan, josta ei halua tehdä kyttäilevää ja muistiinpanoja kotonaan tekävää salaista agenttia. Kysyin Istolta, onko lapsella jotain pelkotiloja tai muuta sellaista. "Ei varsinaisesti ku sehän se hurjinta onkin et ei oo mitään tietenkään ku tää on sitä normaalia" (Isto). Nuorempana, uuden perheen alkumetreillä oli kuulemma ollut selvää rauhattomuutta ja turvallisuuden tunteen puuttumista, mutta ei enää mainittavasti. Isä ei olisi silloinkaan pystynyt tarkistamaan lapsen olosuhteita – lapsen poissaolon tilanne näyttää olevan aluetta, johon ei pysty juuri vaikuttamaan.

Isto pitää yhteishuoltajuutta täytenä kliseenä ja valittaa viranomaisten välinpitämättämyyttä ja asenteellisuutta: "Et lähetään siitä että äiti on hyvä ja isä on paha. Tai siis sanotaan näin et äiti on joka tapauksessa hyvä tapahtu mitä tahansa" (Isto). Isällä ei ole kertomansa mukaan mitään sitä vastaan, että lapsi asuisi jatkossakin äitinsä luona, kunhan hänen turvallisuutensa pystyttäisiin takaamaan. Hänen mielestään ei ole muuta mahdollisuutta kuin se, että hänen entinen puolisonsa eroaisi nykyisestä miehestään ja hän on tätä suoraan näin neuvonutkin. On täysin mahdollista, että eronneet puoliset joskus yrittävät hallita toistensa elämää ja uusia suhteita eri tekosyiden varjolla, mutta tämän isän kohdalla oli aistittavissa aito huoli lapsensa ja tämän äidinkin puolesta. Isto näki kuitenkin mahdollisuutensa taistella asian puolesta hyvin pieninä: "Sieltä täytyy jonkun lähteä pussissa ennen kuin tota mitään..." (Isto).

4.7.3 Seksuaalinen hyväksikäyttö

Vanhempien esittämät epäilyt lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä avioerojen yhteydessä ovat erityisen ongelmallisia. Ne voivat olla yritys tietoisesti mustamaalata toista vanhempaa huoltajuudesta tai tapaamisoikeuksista käytävissä kiistoissa. Vanhempi voi myös olla niin hämmentynyt ja ahdistunut, että tulkitsee lapsen oireilua omien huolien ja kokemusten kautta. Toisaalta on vaikea edes kuvitella sitä inhimillistä kärsimystä, joka lapsella ja vanhemmalla on, jos

hyväksikäyttö on todellista ja lapsen täytyisi altistua hyväksikäyttäjensä taapamisille ilman riittävää valvontaa. (Turunen 2000, 17.)

Stakesin (5/2000) raportissa termillä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö viitataan laajasti kaikkiin niihin tilanteisiin, joissa aikuinen on seksuaalisessa kanssakäymisessä lapsen kanssa. Tämä raportti lasten seksuaalisesta hyväksikäytöstä osoittaa, että hyväksikäytetyksi epäillyt lapset asuvat keskimääräistä useammin yksinhuoltajaperheissä. Luku on kasvanut 1980-luvun alussa tehtyyn tutkimukseen verrattuna. Muutos voi osaksi liittyä siihen, että hyväksikäyttöepäilyt liittyvät nykyisin huoltokiistoihin, joissa sitä käytetään aseena. Toisaalta luvut heijastelevat yleisemminkin perheen muutosta ja erojen yleistymistä. Vuonna 1990-1991 joka kolmas aiheeton hyväksikäytön epäily oli esitetty avioeron tai huoltoriidan yhteydessä. Vanhempien ero tai huoltoriidat eivät tietenkään poissulje hyväksikäytön mahdollisuutta; ero voi johtua juuri hyväksikäytöstä. Kuitenkin on hyvä huomioida, että eroavat ihmiset näkevät toisensa usein korostetun kielteisesti. Elämäntilanne on otollista maaperää hyväksikäyttöepäilyille, joten tutkimukset joudutaan tekemään tavanomaista huolellisemmin. Yleisin lapsi-epäilty hyväksikäyttäjä -asetelma oli tytär ja biologinen isä, toiseksi yleisin tyttö ja tuttu mieshenkilö, joka ei ole sukulainen, kolmanneksi yleisin tyttö ja isäpuoli sekä neljänneksi yleisin poika ja tuttu mieshenkilö, joka ei ole sukulainen. Hyväksikäyttöepäilyt eivät kosketa ainoastaan miehiä: biologiset äidit ja muut naiset (lapsen tutut, sukulaiset tai lasten kanssa työskentelevät ammattilaiset) muodostivat neljä prosenttia tapauksista. (Kauppinen, Sariola & Taskinen 2000, 10, 20-22, 35, 49.)

Insestiepäilyt eivät olleet tuntemattomia pienessä aineistossanikaan. Haastattelun aikana lähi-isä Pentti kertoi ristiriidoistaan entisen vaimonsa kanssa: erimielisyyksistä yhteishuoltajuuden merkityksistä ja entisen vaimon sukulaisen tapaamisesta. Pentti kertoi lasten äidin hänelle esittämistä syytöksistä tuohuneena seuraavasti: "Koska tässä on taustalla vielä insestiepäily, nuoremman lapsen suhteen. Ja tää insestiepäily lähti liikkeelle silloin sen ensimmäisen, ensimmäisen taistelun yhteydessä ja se johtu yksinkertaisesti siitä että tällä nuoremalla lapsella on pippelissä ontelosyytä". (Pentti). Isä esitti asian itsestäänselvyytenä niin, ettei hän ole syyllistynyt lapsensa hyväksikäyttöön, vaan että syytökset liittyivät hänen elämänsä vaikeaksi tekemiseen.

Kysymykseen luottamuksesta Pentti vastasi, että "kyllä mä niinku siinä mielessä luotan elikkä kyl mä luulen että nää ongelmat mistä mä äsken puhuin ne liittyy ehkä enemmänki mun ja, lasten äidin keskinäiseen suhteeseen ja sen tulenarkaan tilanteeseen" (Pentti). Tarina ei kerro, kääntyikö lapsen äiti epäilyjensä kanssa viranomaisten puoleen ja miten asia ratkesi, jos ratkesi. Pentin mielestä ei ollut olemassa parempaa vaihtoehtoa lasten elämän järjestämiseksi ja totesi jossain syvemmillä pelkäävänsä sitä, että lasten huoltajuus muuttuu joskus äidin hyväksi: "Elikkä suurin piirtein siihen tyyliin että kun mun kännykkä soi ni mä melkein lasken housuuni" (Pentti). Miksi isä pelkää huoltajuuden menettämistä, jos hän kerran on syytön? Siihenhän tarvittaisiin jokseenkin vankat näytöt. Toisaalta, jo pelkät epäilyt insestistä ovat niin rankkoja asioita, että ne saattavat johtaa käsittämättömiinkin tapahtumasarjoihin.

Eräs isä, kutsuttakoon häntä vaikkapa Matiksi, kirjoitti minulle omalla nimellään ja yhteystiedoillaan elämänsä tarinan, joka sisälsi vaikean avioeron ja raskaat ristiriidat entisen vaimon kanssa. Matin kertoman mukaan hänen entinen vaimonsa oli uhannut järjestää hänelle potkut työpaikastaan ja levitti huhua, että isä pärjää lastensa kanssa hyvin vain siksi, että harrastaa inestiiä tyttärensä kanssa. ”Ex tiesi jyrkän suhtautumiseni ko. asiaan, jota hän osasi käyttää hyväkseen” (Matti). Matti kävi työpaikan kahvilassa ja huomasi ”eräitten henkilöiden katseet ja supisupijuttelut kun saavuin sinne. Silloin ymmärsin, että urani on loppu, mitkään vakuuttelut eivät tule auttamaan minua, vaikka olen syytön” (Matti). Minut vakuuttaakseen tämä isä lähetti myös kopion lääkärin-todistuksesta, jonka mukaan mitään inestiin viittaavaa ei ole tapahtunut. Isä oli huhuista kuultuaan vienyt tyttären lääkärin vastaanotolle, äiti ei ollut ottanut yhteyttä viranomaisiin. Kaikkien menetysten jälkeen isä toteaa olevansa surullisin siitä, että heidän lapsensa ovat joutuneet kärsimään syyttöminä.

Päihteiden käyttö, väkivalta ja seksuaalinen hyväksikäyttö voivat esiintyä myös toisiinsa kietoutuneina. Ne ovat vakavia asioita, joihin vanhemmalla on velvollisuus puuttua ja ottaa viranomaisiin yhteyttä lapsen ja vanhemman auttamiseksi. Lapsen ja vanhemman yhteydenpitoa on syytä rajoittaa tai kokonaan lopettaa, jos lapsi on joutunut esimerkiksi väkivallan tai seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi tai todistajaksi (Taskinen 2001, 39).

Epäilyjä hyväksikäytöstä voi aiheuttaa esimerkiksi se, jos lapsella on hyvin erilaiset tavat toisessa kodissa ruumiillisen läheisyyden suhteen. Esimerkiksi Jarin pieni lapsi nukkuu äitinsä luona aina yksin, mutta isäänsä tavatessaan hän ei koskaan halua mennä yksin nukkumaan. Jari arvelee, että poika ei kenties tunne itseään täysin turvalliseksi silloin, kun ei ole äitinsä luona ja omassa sängyssään. Joka tapauksessa isän ja pojan välillä on tavanomaista enemmän ja tiiviimpää ruumiillista läheisyyttä. Isä on keskustellut asiasta äidin kanssa, joten heillä ei ole päässyt syntymään epäselvyyksiä. Myös Riston lapset nukkuvat isänsä kanssa samassa sängyssä: ”---Sitten että, tuntuu siltä et lapset kans niin on huomattavasti tiivimmin sitten niinku minussa kiinni, etenki illalla” (Risto). Toinen lapsi haluaa olla täysin kiinni kainalossa ja toista täytyy silitellä uneen asti, mutta se tuntuu isästäkin mukavalta.

4.8 ”Kolmannet” äitien ja isien välisessä suhteessa: lapset ja raha

Äitien suhde lasten isään näyttää useimmiten välittyvän lasten kautta. Lapsivälitteisyyttä voidaan siis pitää jokseenkin äititapaisena. On hyvä muistaa, että haastatellut äidit olivat lähi-äitejä, jotka ovat tiiviissä tekemisissä lastensa kanssa ajallisesti ja paikallisesti. Näiden äitien ja lasten elämällä on siis paljon yhteistä. Jos isä ei juuri tavannut lapsiaan tai pahoitti heidän mielensä tavalla tai toisella, se kiristi välejä äidin ja isän välillä. Vastaavasti jos isä oli aktiivisesti lasten elämässä mukana, piti lupauksensa lapsille ja oli ylipäätään hyvä heille, äidin oli helpompi suhtautua isään positiivisesti. Äidit antoivat helposti anteeksi isien

tekemiä vääryksiä itseään kohtaan, jos isä kunnostautui eron jälkeisessä isyydessä.

Leila ei halunnut ottaa puolikastaan yhdessä kerätystä omaisuudesta eron yhteydessä, ettei omaisuutta olisi tarvinnut myydä. ”Niin mä oon sanonu, et mä toivon et sä joskus niinku ymmärrät, että miten reilu mä oon sua kohtaan siinä asiassa niinku ollu. Ja se sano, et hän niinku auttaa” (Leila). Koska Leila luopui omaisuudesta, hänen entinen miehensä lupasi auttaa rahallisesti tiukan paikan tullen. Leila pyysi kerran kahta tuhatta markkaa, jota hän ei lupauksesta huolimatta saanut. Se ei kuitenkaan vaikuttanut huonontavasti heidän eron jälkeiseen suhteeseensa. Tärkeimmäksi parantavaksi tekijäksi osoittautuu isän suhtautuminen lapseen: ”Niinku nytki ku aattelin viime viikolla kuinka hirveen hyvälle musta tuntu se, et se kantaa todella sen vastuun. Varmaan parempaa isää ei ole” (Leila). Elisa koki epäoikeudenmukaisuutta osituksessa, mutta ei takertunut kokemaansa vääryyteen, kenties siksi, että isä hoitaa velvollisuutensa lapsia kohtaan tunnollisesti.

Katriina pahoittaa mielensä poikansa puolesta silloin, kun isä ei saavukaan lupaamiinsa paikkoihin: ”Sillä on niitä tekosyitä niin miljoonanalaisia, ja sitten että Miikka on pettynyt niin monesti ku se on oottanu isää eikä isä tuukkaan ja. Se että siihen ei voi luottaa yhtään tippaa, se on kaikista hirveintä” (Katriina). Sari kertoi entisen miehensä häneen kohdistuvasta vihamielisyysdestä, jonka lapsetkin ovat aistineet. Äiti oli tilannut ajan perheneuvolasta ja toivoi, että käynnin jälkeen isä ymmärtäisi tilannetta paremmin: ”Niinku sillai mä sanoin että sä niinku tulisit tajuaan, et niin et sä mua enää tolla vihamielisyydellä satuta, siinä on lapset jotka siitä kärsii. Ja sit tietysti että satuttaahan se mua sitä kautta että mä nään et lapset kärsii siitä” (Sari). On paljon mahdollista, että jotkut isät tiedostavatkin äidin lapsivälitteisyyden ja sen vuoksi toimivat juuri sitä kautta, jos ei enää muutakaan reittiä tunnu olevan.

Äitien lapsivälitteisyyttä voidaan pitää tunteenomaisenakin äititapaisuutena. Miten onkaan isien laita? Onko heidän suhtautumisensa lasten äitiin suoran rationaalinen, lapsivälitteinen tai välitteinen jonkin muun asian kautta? Kun käy läpi esimerkiksi Sepon (lähi-isä) haastattelua, ainakaan lapsivälitteinen ajattelutapa ei tule helposti esille. Hän yrittää ja tuntuu ymmärtävänkin entistä vaimoaan, joka on tehnyt valintoja vastoin monia kulttuurisia malleja siitä, miten olla hyvä äiti. Harvat tapaamiset lapsen kanssa tapahtuvat äidin ehdoilla ja pienellä varoitussajalla. Vaikka lapsi ei äidin tavasta juuri pitäisi, isä ei anna sen vaikuttaa hänen ja lapsen äidin väliseen suhteeseen huonontavasti. Voisi kuvitella, että samoin toimiva isä ei saisi äidiltä kovin helposti ymmärrystä. Kun lapsivälitteisyyttä ei isien kohdalla löytynyt, kuvittelin aluksi tutkimukseni miesten, isien suhtautuvan entisiin vaimoihinsa, lastensa äiteihin jokseenkin suoraan ilman välitteisyyksiä. Huomasin kuitenkin, ettei se pidä paikkaansa.

Jos asiat asioina tai henkilöt henkilöinä -ajattelutapaa ilman välitteisyyksiä pidetään rationaalisenä, eivät aineistoni isät näyttäyty loppujen lopuksi yhtään sen järjellisempinä olentoina kuin äiditkään. Isien suhde lasten äitiin näyttää usein kulkevan eron kautta: sen, miten se on hoidettu, miten ositukset ja elatusmaksut ovat määräytyneet. Paul Amato ja Alan Booth (1996) ovat pitkittäistutkimuksessaan huomanneet, että avioliiton huono laatu vähentää sekä äitien

että isien tunteita lapsia kohtaan. Molempien vanhempien lapsisuhde on siis altis heidän keskinäisten hankaluuksien epäsuotuisille vaikutuksille. Mutta ero ei vaikuta äitien tunteisiin lapsia kohtaan. Suurin ero sukupuolten välillä on siinä, että isien suhde lapsiin välittyy eron kautta, mutta ei äitien, väittävät Amato ja Booth. Tämä sama asia tulee esiin myös omassa tutkimuksessani.

Tommi, joka haastatteluhetkellä oli juuri saanut virallisen eron, koki hävinneensä rahallisesti vaimonsa alulle panemassa erossa "6-0". Kuvailujensa perusteella häntä voitaisiin pitää jo liiton aikana vastuullisena "uutena" isänä, joka hoivasi ja rakasti syvästi lapsiaan. Tämä ei kuitenkaan estänyt häntä pohdimasta vaihtoehtoa, että hän jättäisi entiselle vaimolleen aivan kaiken, kuten hän näytti haluavan – myös lapset:

Tommi: ---Ja sitten tietenkin toinen pelko se että ku niin monet, parisuhteet rikkoutuu, ja tulee se tilanne, että äiti korjaa potin, rahat toiselta, perinnöt toiselta puolelta sieltä ja sitte siinä kaiken kukkuraks vetää lapsetki itelleen ja elatusmaksut päälle. Siinä moni mies heittää hanskat tiskiinkin ja sanoo että hoida muksus ite sit, mua ei näy enää. Tavallaan ni mä oon käynyt tätä läpiti omalta osalta kanssa että jos mulle se tilanne tulee, pystynkö mä hylkäämään omat lapseni noin vaan ja noin vaan vaikka mä rakastan kuitenkin niitä hirveesti molempia. Mut se tilanne on hirveen kärjistyttävän raskas, painostava, sun pitäis se päätös tehdä. Tää on semmonen mikä on jossain vaiheessa mietityttänyt aika voimakkaastiki että ni. Jos väännetään noin vahvan ihmisen kanssa ja sä häviät totaalisesti kaikki järjestelmällisesti ni, se on karvasta tappiota.

Tommi seurusteli eronneen naisen kanssa, jonka lasten isät eivät halua mitään kontaktia lapsiin heidän toiveistaan huolimatta. Tommi huomasi, kuinka kenties juuri se on tuottanut lapsille katkeruutta, vihaa, levottomuutta ja jopa väkivaltaista käyttäytymistä. Sen vuoksi hän ei enää ajattelekaan lastensa hylkäämistä: "---ja täältä tulee se mitä oon miettinyt että, että ni, onko todella tilanteet niin huonosti että mä joutuisin tekeen tän tilanteen omille lapsilleni. Tarvii olla aika karski kaveri et sen pystyy tekeen jos rakastaa lapsiaan" (Tommi). Hän puhuu mielenkiintoisella tavalla pystymisestä ja joutumisesta, ikään kuin lasten hylkääminen täydellisessä häviämistilanteessa olisi ainoa vaihtoehto. Vai onko se todellakin isien yksi tapa säilyttää kasvonsa ja kunniansa kyseisessä tilanteessa? Tommin katkeruutta lisäsi se, että Tommin kertoman mukaan oikeusaputoimistossa äidille tarjottiin vinkki taloudellisen edun saamisesta, mutta isä ei saanut kysymäänsä asiaan vastausta, vain epäkohteliasta käytöstä.

Henriä vaivaa ositus (ja ilmeisesti avioehdon puuttuminen), elatusmaksut ja se, ettei lasten äiti suostu sijoittamaan säästöön jääviä lapsilisiä Henrin mielestä järkevämmällä tavalla. "---me ollaan taloudellisesti jouduttu niin eriarvoiseen asemaan sitte tuon eron jälkeen, et et ((huokaisee)). Niistä asioista niitä on sitten oikein vakaviakin riitoja ollut" (Henri). Henri ja hänen entinen vaimonsa huolehtivat kuitenkin jokseenkin sovussa lapsistaan omassa ajassaan (puolet ja puolet) ja paikassaan. Kenties juuri samassa veneessä olemisen tunne on välttänyt ylitsepääsemättömät keskinäiset vaikeudet. Sen sijaan etä-isä Risto on katkeroitunut vain sadan markan tähden:

Risto: On se sillai liian suuri että ja se koko tilanne koska sitä, siinä missä sitä, sovittiin niinku elatusmaksua koska minä maksan kun, ne asuu äidin luona. Niin, mä en oikeen ymmärrä että minkä takia se tilanne meni sellaseks, miten mä nyt sanoisin, se

oli ku huutokauppa. Ja, mä olin niinku ihan järkyttyny, ku tää työntekijä teki näitä laskelmia. Mä vein sinne mun edellisen vuoden verotuksen, tilinauhat, mistä nyt näki kaikkee. Niin, aluks puhuttii sitä, mä, mä mielestäni olin, vilpittömästi olin reilu. Mä sanoin Anulle sitä että mä oon ajatellu näin, et se ois tuhat markkaa per lapsi. Ja mä olin mielestäni reilu. Mut sitte ku mentiin tänne tänne, neuvottelemaan tästä että kirjoitetaan paperit, niin se summa ei sit riittänytkään. Ja, et sit alko tällanen, tavallaan vedättäminen ja mun mielestä, tää työntekijä joka oli paikalla, ni hän oli yks niinku tavallaan vähän vedättämässä sitä asiaa. Mä niinku ainakin ymmärsin että se on meidän kahenkeskinen päätös, et se jäi ärsyttämään minua aivan hirveesti. Se, ei se siitä paljon oo niinku enemmän mutta no sata markkaa enemmän, ja se että, sitten siinä vielä kun se laskelma oli kun hän teki, niin hän laski mun, jälkeinpäin vasta huomasi että hän laski väärin, esimerkiks mun verotuksen. Ja, tää on kans yks asia mikä tällä hetkellä katkerottaa aika paljon ja, myös, minun ja entisen vaimon välistä suhdetta niinkun rikkoo minun mielestä hirveen paljon. Uskoisin et jos tää asia ois niin, tuota tuota, jos se ois keskenään, oltu sillä tasolla mitä sovittiin niin, ois paljon paremmin.

TH: Sinun mielestä siis tämä työntekijä piti äidin puolia sitten.

Risto: Kyllä aika vahvasti piti ja sit hän vielä soitti kesken sen neuvottelun johonkin ja, mul nous tavallaan vähän karvat pystyyn, se soitti jolleki esimiehelleen. Ja sitte se sano siinä meille kummallekin että hänen esimies sanoi hänelle että muista, älä sitten pomota siellä. Ja, mutta sitten kuitenkin hän käyttäyty erilailla, et se kyllä niinku tavallaan pomotti.

Kun kahdenkeskiseen päätökseen sekaantui kolmas, äiti ja isä joutuivat ikään kuin vihollisleireihin. Äitikään ei sanonut tälle, että he olivat jo sopineet asian. Vaikka sosiaalityöntekijä varmaankin yritti vilpittömästi auttaa myös lapsia parantamalla lähi-äidin toimeentuloa, seurauksena oli lähinnä vanhempien kiristyneet välit. Katkeruus sadasta markasta nousi suuremmaksi kuin se, että Riston entinen vaimo ei halunnut osaa omaisuudesta, johon hänellä olisi ollut laillinen oikeus:

Risto: --Ja ennen ennenku ollaan menty naimisiin mä oon maksanu sen ja näin ni hän sano et hän ei nyt halua mitään et se on sinun, sä pidät sen. Ja siitä mä nostan hattua hänelle, se oli erittäin hienosti tehty koska niin mä koini että.

TH: Et se kuuluu sulle.

Risto: Niin. Mut siitä ei oltu tehty mitään papereita. Et sit mä olisin ollu huomattavasti enemmän katkera jos näin ois menny.

Sata markkaa kuukaudessa lasten täysi-ikäisyyteen asti on tuskin murtoosaakaan siitä omaisuuden arvosta, jonka Risto sai pitää. Risto myöntää itsekin, että on kyse pienestä asiasta, mutta kuitenkin "se on vieläki sellanen että mä saatan niinku pysähtyä miettimään ja mietin kuule illalla ja, välillä tulee niin mä oon niin raivostunu" (Risto). Raha, sen määrä ja pois päin kulkeva suunta näyttävät kaiken kaikkiaan tuottavan katkeruutta ja jopa vihaa monille isille. Vai onko se sittenkin vain alue, johon voi purkaa mahdolliset epäonnistumisen ja hylkäämisen kokemukset maskuliinisuuden kärsimättä? Elatusmaksuista ja osituksista puhumista pidetään varmaankin miehekkäämpänä kuin loukatuista tunteista puhumista.

Rahasta katkeroituminen ainakaan elatusmaksujen suhteen ei näyttäydä aina perustellulta ottaen huomioon lasten kulutuksen. Kuronen (2003) muistuttaa, että puhe taloudellisesta vanhemmuudesta ja rahasta on yksipuolista siten, että on kiinnitetty huomiota vain toisen vanhemman elatusvelvollisuuteen ja elatusavun määrään. Kuitenkin molemmat vanhemmat ovat laillisestikin ela-

tusvelvollisia lapsiinsa nähden. Vuonna 1998 kahden vanhemman perheessä alle 18-vuotiaan lapsen kustannuksiksi on laskettu 2700 markkaa kuukaudessa. Erilaisten perheiden lasten kulutuksessa on kuitenkin huomattavia eroja. Lisäksi voidaan todeta, että mitä vanhempi lapsi on, sitä suurempi on hänen kulutuksensa. Yksinhuoltajaperheiden lapset ovat tilastollisesti pieni ryhmä, jonka kulutusta ei voida tarkasti erikseen kuvailla. (Kartovaara & Sauli 2000, 175, 185-186). Edes korkeat elatusmaksut eivät lähentele puolta keskiarvosummasta puhumattakaan siitä, että huolenpitotyölle laskettaisiin arvo. Monen elatusvelvollisen mielikuvan mukaan lähivanhempi – eivät siis lapset – saattaa jopa rikastua heidän rahoillaan. Vain Heidi totesi pärjäävänsä taloudellisesti nykyisin huomattavasti paremmin kuin liiton aikana: ”Et mä saan niinku ylimäärästä pari tonnia kuussa niinku ((naurahtaa))” (Heidi). Useimmiten äideillä kuitenkin on niin, ”et kyl se niinku hirveen tiukille vetää ja tiukkaa on että. Rahat loppuu kyllä ennen ku uutta tulee et se on kyllä just niin” (Jaana).

Voisi kuvitella, että taloudellinen tyytyväisyys tulisi lähinnä rahan riittävästä määrästä. Rahan filosofiaa pohtinut Georg Simmel (1978, 259) toteaaakin, ettemme rahan suhteen kysy mitä tai miten, vaan kuinka paljon eli rahan laatu tulee yksinomaan sen määrästä. Monet äidit olivat kuitenkin taloudellisesti tyytyväisiä pienentyneistä tuloista huolimatta: talouden ainoana aikuisena voi itse päättää kaikista mahdollisista hankinnoista ja tietää tarkalleen taloudellisen tilanteen. ”---että nyt mä sitte tiesin, että mul on sen verran rahaa ja mä tiedän, että kukaan ei ainakaan tuu tekeen mitään ostoja yli mun, eikä velkoja, eikä muita että tota. Rauhallisempaa, rauhottihan se minua, että tota tiedän tasan tarkkaan, mitä hommaan” (Paula). ”Itse asiassa mä oon kauhean tyytyväinen, et kun mä tiesin, et mitkä on mul tulot ja mitkä mul on menot. Ja sitten mä, mä säädän ne, et mä saan tuloni riittämään. Sillai mä oon ihan tyytyväinen” (Pirjo). Pienikin määrä rahaa voi olla laadukasta, jos sitä voi hallita yksin oman mielen mukaisesti.

Avioeron taloudellisia vaikutuksia ja naisten selviytymistä selvittänyt Mavis Maclean (1991, 34-35) väittää, että naiset eivät maksimoi taloudellista hyötyään, sillä he ajattelevat epäitsekkeästi ja vastuutaan muuttuvaakin perhetään kohtaan. Edellä on kuvattu, miten Leila ei ottanut itselleen kuuluvaan osuutta omaisuudesta, vaan jätti kaiken miehelleen myös siitä syystä, ettei perheyrittäjä tarvitse myydä, mikä vaikuttaisi monen ihmisen elämään. Pirjon entinen mies oli valittanut entiselle vaimolleen elatusmaksujen suuruutta, jolloin he tarkistivat sitä. Pirjo oli juuri saanut palkankorotuksen, joten he päättivät pienentää summia. En kuitenkaan pitäisi taloudellista epäitsekkyttä äititapaisena ja taloudellisen hyödyn maksimointia isätapaisena. Joka tavoittelee taloudellista hyötyä, tuskin paljastaisi sellaista haastattelussa. Joidenkin isien haastatteluissa välittyi kuva taloudellisesti laskelmoivasta ja jo hyvissä ajoin eroa varten varustautuvasta lasten äidistä. On äitejä, jotka yrittävät maksimoida taloudellisen hyödyn ja on myös niitä äitejä, jotka luopuvat omastakin omaisuudesta eron yhteydessä:

Paula: Mä annoin kaiken, kaiken jäädä sinne. Mä en jaksanu. Niinku mä sanoin, ei siinä tilanteessa, vaikka mullekin kyllä sanottiin, et pidä pidä puoles, et joskus se harmittaa. Mut ei siinä tilanteessa, ku on niinku tosiaan se olo, että kunhan *hengissä*

edes niinku pääsee sieltä pois. Niin niillä ei ole *mitään* merkitystä niillä tavaroilla et-
tä. Vaikka nyt kattilan ja patjan kanssa olis lähteny, kunhan vaan pääsee ja saa niin-
ku *rauhan*, niin ei jaksa siinä tilanteessa ajatella yhtään mitään ja. Toisaalta mä niinku
nyt sitä nään, että vaikka mä oon niinku kaikki antanu pois niin mä uskon, että mä
tuun saamaan moninkerroin takaisin ja vielä jotakin parempaaki että.

Sukupuoleen katsomatta usein se puolisoista, jolla on suurempi tuska lähteä
suhteesta pois, ei kiinnitä niin paljon huomiota tavaroihin ja raha-asioihin. Ilmiö
on verrattavissa pelastautumiseen jostain henkeä uhkaavasta tilanteesta, jolloin
materia menettää ainakin hetkellisesti merkityksensä. Aineistossani oli isiä, joita
raha-asiat katkerointivat syvästikin ja myös niitä, jotka olivat tyytyväisiä eronsa
talouspuoleen ja maksoivat elatusta mielellään. Helpottaakseen lähi-äidin ja
lasten elämää jotkut isät olivat antaneet kaiken mahdollisen irtaimiston lasten
äidille, koska tämä ei olisi itse pystynyt kaikkea hankkimaan. Jari jätti esimer-
kiksi kihlajaisastiatot jakamatta ja vei yhteisestä pesästä vain vaatteensa ja ur-
heiluvälineensä:

Jari:--- Mä aattelin että ku, että tota, et minä en niinku rupee riiteleen jostain astian-
pesukoneesta, et mä voin olla ilmanki ihan hyvin, se ei mun elämää kaada. Taval-
laan se että ((rykii)) olin tehnyt silloin sitä, se tilanne oli niinku tota, sillä hetkellä
niinku päällä ni sitä niinku aatteli et kunhan pääsee vaan pois että se niinku on mul-
le ihan sama vaikka muutamat sukkaparit jäis tänne, et kunhan pääsee vaan pois.
Kuitenki ite on työssäkäyvä ihminen ollu ni, on sit kuitenkin ollu varaa ne hankkia
melko pikaseen. Ei oo sillai taloudellisesti ollu mitään huolia ja.

Viviana Zelizer (1985) on tarkastellut lasten arvoa Yhdysvalloissa historiallisesta
ja taloudellisesta näkökulmasta. Entisaikojen maatalousyhteiskunnan talou-
dellisesti hyödyllinen, mutta vain vähän tunnearvoa omannut lapsi on ajan
myötä muuttunut pyhäksi ja taloudellisesti hyödyttömäksi kaupunkilaislapsek-
si – ylellisyydeksi, johon aina ei ole varaa. Kirjoittajan mukaan 1980-luvulla oli
havaittavissa kasvava kiinnostus löytää innovatiivisia tapoja valjastaa lapset
mukaan tuottavaan elämään yhteisössä ja kodissa. Kirjoittaja epäili, ettei uu-
denlaisessa perheessä välttämättä ole tilaa hyödyttömälle lapselle, vaan kotiäi-
din tavoin itsensä hyödylliseksi tekevä ”kotilapselle”. (Mt., 208, 223.) Heikki
Waris (1948, 239) totesi jo viime vuosisadan puolella välissä suomalaisesta yh-
teiskunnastamme seuraavasti: ”Vanhassa maatalousyhteiskunnassa, niin kuin
maalaisissa tuottajatalouksissa suuressa määrin yhä edelleen, jokaisella lapsella
oli syntyessään, kuvaannollisesti puhuen, kaksi kättä. Kaupunkimaisissa olois-
sa, kuluttajatalouksissa syntyvällä lapsella on suuri suu.” Onko asia näin vielä
2000-luvun Suomessa?

Jo heti syntyessään – ja sitä ennen – lapsi saa korvaamattoman emotionaa-
lisen arvon. (Ydin)perheissä ei ole tapana juuri laskea lasten kulutusta. Olemme
tottuneet ajattelemaan, että lapset vain kuluttavat, eivätkä vielä tuota mitään –
lapset ovat ”hyödyttömiä” ainakin kaupungeissa. Leena Alanen ja Marjatta
Bardy (1990) toteavat, ettei lasten koulutyölle lasketa mitään rahallista arvoa.
Olemme tottuneet ajattelemaan, että koulutuksella on lähinnä yksilöllistä hyö-
tyä ja että se on yksilön etuoikeus. Kouluttautumisella on kuitenkin suuri yh-
teiskunnallinen arvo, sillä ilman koulutettua väestöä nykyelämä eriytyneellä
työnjaolla ei voisi jatkua samankaltaisena. Siitä huolimatta lapsille ei makseta

vuosikausien uurastuksesta, vaikka koulunkäynti vie lapsilta erittäin paljon aikaa ja vaivaa joka arkipäivä.

Vanhempien eron jälkeen lapset säilyttävät edelleen taloudellisen hyödyttömyytensä ja elatuksen määrittämisen kautta lapset saavat arvotuksensa sen mukaan, kuinka paljon heistä maksetaan elatusta: kuinka suuri taloudellinen taakka he ovat elatusta maksavalle vanhemmalle ja kuinka suuri taloudellinen etu he ovat lähivanhemmalle. Edellä oleviin lauseisiin sisältyy monta arkiajattelussa esiintyvää oletusta tai virhettä: 1) liiton aikana korvaamattoman arvokkaat, hintalaputtomat lapset hinnoitetaan, 2) elatusmaksut ovat suuremmat kuin mitä meni rahaa perheen ollessa yhdessä, joten elatusta maksava vanhempi joutuu sen vuoksi entistä kovemmalle – lapsista taloudellisesti huolehtiminen ei ole ilo ja oikeus, vaan velvollisuus, 3) elatusmaksu menee lähivanhemmalle, yleensä äidille, joka voi saada taloudellista hyötyä, jopa rikastua. Jälkimmäistä saattoi pelätä isä, joka jätti elatusmaksut maksamatta äidin ostettua vanhan mersun helpottaakseen elämäänsä neljän lapsen kanssa. Äiti kirjoitti asiasta seuraavasti:

Liisa: Mutta ex-mies sai hepulit! Nyt hän ei maksa enää elatusmaksuja (100 mk/lapsi, yht. 400 mk/kk – saan loput elatustukena kunnasta). Kun minä elän leveätä elämää, ajan mersulla ja ostelen kuulemma merkkivaatteita (joita minä en ole kyllä nähnyt). Hän oli käynyt ihan sosiaalitoimistossa vaahtoamassa asiasta. Minun ei auttanut muu kuin laittaa elatusmaksut ulosottoon. Nyt on kolmen kuukauden maksu saamatta. Ja siitähän sai taas uuden metelin. Hänelle monen tonnin laskun laittaa... Ja hirveä valitus siitä, kuinka vaikeeta ja ankeeta ja tiukkaa hänellä on. (Entäpä minulla lasten kanssa?)

Haastattelukysymyksiä miettiessäni minulle ei tullut aluksi mieleenkään kysyä vanhemmilta mitään raha-asioihin liittyvää. Ei siksi, ettenkö ymmärtäisi rahan merkitystä jokapäiväisessä elämässä ja etenkin eron jälkeen, jolloin molempien vanhempien taloudellinen tilanne useimmiten huononee. Kenties sivuutin puheenaiheen senkin vuoksi, ettei mielestäni vanhemmuudella ollut mitään tekemistä rahan kanssa. Ei ihme, sillä Kuronen (2003) väittää, että raha on haluttu erottaa vanhemmuudesta, jolla nykyisin useimmiten viitataan ihmissuhteisiin ja tunteisiin, etenkin positiivisiin sellaisiin. Lisäksi raha saattaa olla jossain määrin tabu vielä nykyisinkin, eikä aina tunnu sovelialta udella toisten taloudellisista ratkaisuista ja tilanteesta.

Minkälainen sitten on rahan ja vanhemmuuden suhde? Kokemus epäoikeudenmukaisuudesta osituksessa ja elatuksen määrässä vaikuttaa huonontavasti etenkin isien suhteeseen lasten äitiin, jolloin lapsetkin voivat saada osansa. Jos lähivanhemmalla on raskaita taloudellisia huolia, hän ei välttämättä jaksa vastata lasten henkisiin tarpeisiin jokapäiväisessä elämässä. Jos etävanhempi asuu kaukana, rahavaikeudet voivat vähentää jo tapaamisten määrää. Raha tuli selvästi esille jo ensimmäisessä haastattelussa, jonka jälkeen päätin kysyä taloudellisista asioista jatkossakin, jos vanhempi ei itse rupea niistä omaaloitteellisesti kertomaan. Useimmat haastatellut äidit ja isät kuitenkin puhuivat myös rahasta hämmentymättä kenties senkin vuoksi, että he ovat eroprosessin yhteydessä joutuneet ja tottuneet selvittämään myös taloudellisia seikkoja.

Raha voidaan ymmärtää esimerkiksi luottamuksen osoituksena tapauksissa, jossa vuorovaikutuksen osapuolet eivät muutoin uskoisi toistensa lupauksiin. Rahan välityksellä muodostetaan suhteita yksilöiden välillä, jotka voivat olla hyvin kaukana toisistaan ajassa ja paikassa. (Giddens 1988, 276.) Niin kauan kun vanhempien välillä raha liikkuu säännöllisesti esimerkiksi elatusmaksun muodossa, heillä on myös jonkinlainen suhde toisiinsa. Elatuksen maksamatta jättäminen voi olla myös osoitus siitä, että entisestä suhteesta halutaan selvä irti. Entisen vaimon nimen kirjoittaminen tai näkeminen tilisiirrossa tai maksukuitissa kuukaudesta ja vuodesta toiseen saattaa olla rasittavaa, vaikka raha meneekin lasten hyvinvoinnin turvaamiseksi. Joskus lapselle aukaistaan tätä tarkoitusta varten oma tili, johon lapsen kustannuksista vastaavalla lähivanhemmalla on käyttöoikeus. Elatuksen voi hoitaa niin pystyessään myös kertakorvauksena, jolloin vanhempien rahasuhte ei ole jatkuva. Ongelmat elatuksen maksamisessa eivät ole pieniä, sillä kuntien elatusvelvollisilta perittävää elatusapuvelkaa on vuosien saatossa muodostunut peräti 492,8 miljoonaa euroa (Stakes 2004).

Elatuksen maksamista voi haitata myös se, että kerralla maksettu summa voi tuntua suurelta. Lähivanhempi käyttää rahaa lapsiin päivittäin, jolloin hänen elatusosuutensa menee huomaamattomammin. Toisaalta pienistä ja päivittäisistä puroista voi syntyä helposti huomattavasti suurempi summa. Jos eron jälkeistä vanhemmuutta toteutetaan yleiseen tapaan niin, että lapset asuvat äidillä, joka huolehtii heistä, ja tapaavat isäänsä, joka maksaa lapsilleen elatusmaksua, kuvio vahvistaa mielikuvaa perinteisen sukupuolijärjestelmän hoivajaäidistä ja leiväntuojaisästä yhteishuoltajuudesta huolimatta. Lasten arjessa olemisen ja heistä huolehtiminen näyttäytyy vahvasti äititapaisuutena, eron jälkeen äiti mielletään hoitajaäitinä. Vastaavasti isätapaisuuteen kuuluu aukoa osallistua elatukseen, eron jälkeen isä näyttäytyy maksajaisänä. Tässä kuitenkin unohtuu, että myös isä hoitaa omassa ajassa ja paikassa ja että äiti ei ainoastaan osallistu elatukseen, vaan saattaa hoitaa siitä loppujen lopuksi suuremman osan kuin isä.

Monet vanhemmat pitivät elatustukea parempana vaihtoehtona kuin elatusapua, joka tulee – jos tulee – toiselta vanhemmalta. Keijo kiteyttää tyytyväisyytensä kunnalta tulevaan elatustukeen seuraavasti: ”Mun ei tarvi sitte niitä, ootella, eikä et mun mielestä se on parempi näin. Et ei tarvi hänen kanssaan siten taistella näistä maksuista” (Keijo).

4.9 Tapaamisen ja elatuksen kokemuksellinen liitto

Eron jälkeiset oikeudet ja velvollisuuden kristallisoituvat tapaamisoikeudeksi ja elatusvelvollisuudeksi. Etenkin ristiriitaisissa tilanteissa vaikeudet elatusavun maksamisessa, lapsen huollossa ja tapaamisessa voivat kietoutua yhteen solmuksi ja kärjistyä molemminpuoliseksi painostukseksi ”jos et maksa, et tapaa – jos en tapaa, en maksa”. Tällöin harvoin muistetaan se, että tapaamisella ja elatusavun maksamisella ei ole laillisesti yhteyksiä toisiinsa. (Kuronen 2003.) Eva

Gottbergin (1995) mukaan vanhempien on joskus vaikea ymmärtää, että elatusvelvollisuus ja huollolliset oikeudet tapaamisoikeuksineen ovat juridisesti täysin erillisiä asioita ja omin säännöin määräytyviä kokonaisuuksia. Päinvastoin kuin lainsäätäjät, lasten vanhemmat kokevat taloudelliset seikat henkilökohtaisen vuorovaikutussuhteen osaksi. Jos lasten ja vanhemman välistä kontaktia ei ole, elatusvaateitakaan ei pidetä oikeutettuina ja velvollisuus jätetään usein hoitamatta. (Mt., 359-360.) Lapsen jäsenyys uusperheessä tai lapsen ja vanhemman henkilökohtaisen yhteyden puute ei vähennä vanhemman elatusvastuuta (Gottberg 1996, 182). Elatuksen ja tapaamisen yhteenkietouminen tulee kuitenkin hyvin esiin erään yhteishuoltajaisän kirjoituksessa:

Petteri: Yhdessäolo oli kivaa, joka toinen viikonloppu ja pari viikkoa kesällä. Hän ei oikein vielä osannut puhua puhelimessa, joten rytmi oli vakio. Kesäisin kävimme tutuissa paikoissa, joissa olimme käyneet aikaisemminkin, silloin kun kaikki oli hyvin. Tyttö kasvoi aika vauhtia. Tuli ikään kuin enemmän ihmiseksi jolla oli omia haluja ja toivomuksia. Tapaamisen tarve oli molemmilla. Pikku perkele alkoi kehittyä. Ei saanut soittaa niin usein. Pahimmillaan luuri otettiin itkevän tytön korvalta ja pantiin sanaakaan sanomatta koukkuun. Ei saa soitella. "Sinä olet vain viikonloppuisä" minulle sanottiin. Pahin jonka kuulin oli "Maksa enemmän niin saat tavata". Maksan yli keskiarvon, yli 900 markkaa per kuukausi.

Tässä tapauksessa lapsen tapaaminen näyttäytyi äidin vallankäytön välineenä – äiti toimi portinvartijana isän ja lapsen välisessä suhteessa lisäksi yrittäen kiristää lisää rahaa. Vastaavasti isät voivat käyttää valtaansa jättäen elatusmaksuja maksamatta tai ainakin viivyttelämällä. Reetta kirjoitti, että asiat menevät hänen entisen miehensä kanssa hyvin vain silloin, kun ne menevät hänen toiveitensa mukaan: "Nyt suhteemme on taas paranemaan päin – edelleen tarkasta tapaamisoikeusasiakirjasta on ollut hyötyä ja siitä, että elatusapuasiat olen siirtänyt kotikaupunkini elatusaputoimistoon. Hän kun hoiti elatusapurahat tililleni sen mukaan olisinko suostunut elämään hänen ehdoillaan vai en" (Reetta). Todennäköisesti vähävaraisuus ja taloudellinen riippuvaisuus ovat mahdollistaneet maksamisen ehdollistamisen ja vallankäytön. Kiusanteko ei olisi ollut yhtä tehokasta, jos Reetta olisi varoissaan ja elatusmaksun saaminen tai saamatta jääminen olisi yhdentekevää. Mutta näin ei kuitenkaan ole asioiden laita suurimmassa osassa eronneista perheistä, joiden elintaso on yleensä laskenut.

Tutkimusten mukaan isät, jotka tapaavat lapsiaan säännöllisesti, maksavat muita isiä enemmän elatusapua lapsilleen. Mutta he eivät välttämättä maksa enemmän sen vuoksi, että tapaavat lapsiaan enemmän kuin muut isät. On mahdollista, että ne isät, jotka ovat muita sitoutuneempia isyyteensä ja lapsiinsa, myös tapaavat lapsiaan enemmän ja maksavat heille enemmän. (Furstenberg & Cherlin 1991, 73.) Se, että isä saa jatkaa yhteishuoltajana eron jälkeen, ei tilastojen valossa näytä edesauttavan elatusavun maksamista (Huttunen 2001, 111). Eva Gottberg (1995) muistuttaa, että perusteltu ja todistettu maksukyvyttömyys on ainoa hyväksyttävä syy laiminlyödä lapsen elatus- ja elatusturvajärjestelmässämme. Muutoin voidaan puhua maksuhaluttomuudesta. Jos maksuvelvollisuus on epämiellyttävä tai yhdentekevä, tehokkaiden pakkoperintämahdollisuuksien puute edistää laiminlyöntejä. Myös elatusvelan korottomuus vaikuttanee asenteisiin samansuuntaisesti. Elatusavun hyväksyttävyydestä puhut-

taessa Gottberg huomauttaa, ettei elatusjärjestelmää voida rakentaa sen mukaan, mitä elatusvelvollinen on halukas maksamaan. Hyväksyttävyyks kuitenkin paranisi, jos elatusavun määrä perusteltaisiin nykyistä täsmällisemmin kriteerein. (Mt., 358-359.)

Kirsti Kurki-Suonio (1996) toteaa, että sukupuolineutraalista lainsäädännöstä huolimatta vanhemmuuteen liittyvä kulttuuri ei ole neutraalia, vaan se kohtaa naiset ja miehet erilaisina vanhempina. Nykyisin oikeudellinen äitiys näyttäytyy erityisesti tilaa antavana vanhemmuutena, ja äidin oletetaan luopuvan oikeuksistaan tai asemastaan isän hyväksi. Jaetun vanhemmuuden perusteluna esitetään lapsen etu, mutta myös vanhempien välinen tasa-arvo. Isälle tilan antamisen uskottiin johtavan vastuun tasaisempaan jakautumiseen vanhempien välillä. Mutta käytännössä äidiltä vaaditaan aktiivisen isyyden tukemista. Äidin tulee asennoitua myönteisesti sikon uhalla isän tapaamisiin, mutta isää ei voi pakkovoimin velvoittaa lastensa tapaamisiin. Kurki-Suonion mukaan oikeusjärjestelmä pitää sisällään rakenteita, jotka aiheuttavat äideille suurempia vaatimuksia kuin isille. Ylläpitämällä uhrautuvaa äitimyönteisyyttä naiselle voidaan helposti asettaa uusia vaatimuksia, kuten tukea uutta isyyttä opettelevaa entistä miestänsä. Mutta jos äidin on jatkuvasti uhrauduttava, isä ei joudu koskaan oppimaan. (Mt., 7, 10, 103.)

Vaikka vanhemmat näkisivät ja keskustelisivat vain harvoin toistensa kanssa eron jälkeen, he ovat kuitenkin edelleen sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Lapsien tapaamatta jättäminen ja/tai elatusmaksujen hoitamatta jättäminen voivat olla yrityksiä vähentää vuorovaikutuksen määrää. Käytännössä vanhemmat näyttävät usein ajattelevan, että he vaihtavat lapsia rahaan, rahaa lapsiin. Nämä konkreettiset resurssit eivät kuitenkaan ole laillisesti rinnastettavissa. Jos lähivanhempi pyytää etävanhemmalta lisää rahaa laajemman tapaamisoikeuden vastineeksi, oletuksena ovat etävanhemman positiiviset tunteet lapsia kohtaan. Lapsilla on siis tunnearvoa, jonka oletetaan näkyvän myös rahassa. Eron jälkeen lapsista voi pahimmillaan tulla kauppatavaraa, jota myydään ja ostetaan. Jos lapsia ei ajatella konkreettisina olioina, vaan tarkastellaan heidän läsnäolossaan tarjoamaa rakkautta, se käy vielä vähemmän sosiaalisen vaihdon resurssiksi rahan kanssa. Rahalla voi ostaa esineitä, tietoa ja palveluja, mutta rakkautta rahalla ei saa tai ei ainakaan pitäisi saada. Tämä johtuu siitä, että raha ja rakkaus vaihdettavina etuina ovat kaukana toisistaan konkreettisuuden ja erityisyyden suhteen. (Uriel Foan & Edna Foan 1974, Helkaman, Myllyniemen ja Liebkindin 1998, 65-66 mukaan.)

4.10 Huolletaan yhdessä, vanhemmoidaan erikseen

Yhteisyyden ja erillisyyden problematiikan pohtiminen oli yksi tehtäväni eron jälkeisen vanhemmuuden tarkastelussa. Kuinka yhteistä tai erillistä yhteishuoltajuuden viitekehyksessä tapahtuva vanhemmuus on? Vanhemmuutta yleensä tarkastellessaan Anna Rotkirch (2000) kirjoittaa pirstoutuneesta vanhemmuudesta ja väittää sen johtuvan siitä, että jakaminen tapahtuu "väärin" ja hermoja

koettelevalla tavalla. Hän jatkaa, että jaetussa vanhemmuudessa jakamisesta (*sharing*) käytännössä siirrytään *dividing*-jakamiseen, jossa yksityiskohtaisesti sovitaan, kuka vastaa mistä ja minkä vuoksi. Lisäksi oma elämä jaetaan eri osiin: työhön, lastenhoitoon, ystäviin ja harrastuksiin. (Mt., 192.) Jos näin käy perheissä, joissa samanaikaisesti on kaksi vanhempaa läsnä, vielä enemmän voisi kuvitella näin tapahtuvan yhden vanhemman perheissä. Vai onko se sitenkään kiinni perhemuodosta?

Vanessa May (2001) esittää yksinhuoltajaäitejä koskevassa väitöskirjassaan, että usein kahden vanhemman perheissä äidit saattavat olla yksin vastuussa lasten kasvatuksesta, jos perheen isä ei ole taipuvainen jakamaan vastuuta tai jos hän asuu suurimmaksi osaksi toisaalla. Vaikka näitä äitejä ei kutsuta yleisesti yksinhuoltajaäideiksi, he voivat itse asiassa olla vielä yksinäisempiä vanhempina kuin mitä varsinaiset yksinhuoltajat ovat. Tosin kaikki yksinhuoltajaäiditkään eivät ole käytännössä yksin – lasten isä voi olla olennainen osa lasten elämää ja vanhemmuus saattaa olla jaettua vanhempien kesken, mikä voi olla ”uuden isyyden” seurausta. (Mt., 49.)

Furstenberg ja Cherlin (1991) toteavat monien vanhempien olevan liian vihaisia tai loukkaantuneita toimiakseen yhdessä lastensa kasvatuksessa. Tilannetta, jossa äidit ja isät ylläpitävät erillisiä ja eristettyjä suhteita lapsiinsa ja joilla on sanaton sopimus toistensa elämään puuttumattomuudesta, nämä tutkijat kuvaavat rinnakkaiseksi tai samansuuntaiseksi vanhemmuudeksi (*parallel parenting*). Samansuuntainen vanhemmuus, joka useimmiten vahvistuu uusien liittojen myötä, on heidän mielestään paras vaihtoehto monille vanhemmille eronjälkeisten riitojen välttämiseksi. Kontaktit toisaalla asuvaan entiseen puolisoon voivat aukaista vanhoja haavoja tai synnyttää uusia ristiriitoja. Siksi vanhemmat kontrolloivat riitoja ylläpitämällä erillisiä kotiin liittyviä elämänpiirejään ja kommunikoimalla keskenään mahdollisimman vähän. Tämä ratkaisu ei ole välttämättä paras mahdollinen, mutta se on useimmille realistinen järjestely riitojen vähentämiseksi. (Mt., 18, 40, 112.)

Rinnakkaisella vanhemmuudella konfliktien hallinnan tyylinä on kuitenkin myös huonot puolensa sekä lasten että vanhempien kannalta. Lasten täytyy ylläpitää kahta hyvin eristettyä elämänpiiriä. Joskus lapsia kehoitetaan olemaan puhumatta siitä, mitä äidin tai isän luona on tapahtunut. Ja usein lapsilla on ristiriitaisia sääntöjä eri kodeissa. Mutta Furstenberg ja Cherlin kuitenkin tunnustavat, ettei kukaan loppujen lopuksi kuitenkaan tiedä, onko tällainen kahden perhekulttuurin järjestely lapsille haitallista vai ei, ja voivatko lapset paremmin, jos heidän vanhempansa olisivat tiiviissä yhteydessä toisiinsa. Vanhempia koskevaksi haittavaikutukseksi esitetään se, että väärinymmärryksiä toisen vanhemman toiminnasta ja motiiveista syntyy entistä helpommin silloin kun kommunikaatio on hyvin vähäistä. (Mt., 41.)

Tutkimukseni vanhemmat – jakoivat he sitten lasten ajan tasapuolisesti tai eivät – pitivät elämänsä ja vanhemmuutensa jokseenkin erillisinä toisesta vanhemmasta. Joillakin vanhemmista oli samansuuntainen linja kasvatustavoissa: ”Niinku nyt huomaa tässä, niin rupee tulemaan niitä semmosia kasvatusjuttuja. Just niistä mä olisin toivonu ja Asko on ollu samaa mieltä, et puhuttais niistä ja sitte se, että ois niinku samanlainen linja että” (Leila). Suurista linjoista ja kasva-

tuksellisista periaatteista saatettiin joskus keskustella, muttei juuri muusta. Useimmiten vanhemmuutta toteutettiin samansuuntaisesti omassa ajassa ja paikassa. Siihen, mitä lasten poissaollessa tapahtuu, puututtiin vain harvoin. Jos puututtiin, ainakin kritisointimielessä, siitä harvoin seurasi mitään hyvää.

Henri on puolet ajasta vastuussa lapsistaan, ja eronneet vanhemmat yrittävät olla puuttumatta toisen kodin sääntöihin ja tapahtumiin. Henrin haastattelussa tulee kuitenkin usein esiin vahva me-henki entisen vaimonsa kanssa uusista kumppaneista huolimatta. "Sitä eletään sitä eronneen perheen elämää", kiteyttää Henri arkeaan. Vanhan perheen tuntu voi säilyä uudenkin rinnalla, jos molemmat vanhemmat huolehtivat lapsistaan sovussa, vaikka omassa ajassa ja paikassa ja omilla säännöillä. Lapset edustavat edelleen jatkuvaa yhteistä projektia ja lasten hyvinvointi on molempien päämääränä.

Vanhempien välistä yhteistoimintaa voi usein vaikeuttaa se, että he huo- maavat olevansa saman ihmisen, entisen puolison kohdalla tietyissä asioissa samalla puolella yhteistyökumppaneita ja tietyissä asioissa jopa vihollisleireis- sä. Lapset ovat yhteinen asia, jossa yritetään puhaltaa samaan hiileen, mutta raha-asiat voivat asettaa vanhemmat vastakkain, jolloin entiset puoliset riitele- vät. "Sitten kun tuli se ositusvaihe se oli vasta vuosi sen jälkeen niin, niin se oli sitten hirveen raskas kans sitte ku siinä huomas, että nyt me niinku ollaan vas- takkaisilla puolilla" (Elisa). Keijo kertoi riitaisista ajoistaan ja niiden päättämi- sestä seuraavasti:

Keijo: --Riideltiinhan me silloin se syksy, syksy kaikista asioista. Sitten mä tuota niin niin, vein lasten äidin ulos ja, sitku se tuli taas käymään ja oli asioita selvitettävänä ni kaikki, ku siin on kaikki ositukset ja mitä siinä tulee siis niin karmeesti asioita ni, mä vein sen ulos ja sanoin sille et ei mun kannata riidellä että, mä pidän asioista kiinni ja pidä sä kiinni. Asianajajat tappelee, et ei mejän kannata tapella. Ja sit mä halasin sitä ja, me ei olla sen jälkeen tapeltu sitte. Meillä on hyvät välit nykyisin, tosi hyvät välit. Se käyki lasten äiti meillä usein. Et ei oo semmosta sitte."

Keijo puhui entisen vaimonsa sijaan lasten äidistä, minkä voi tulkita haluksi korostaa vanhemmuutta entisen puolisuuden sijaan. Tämä isä halusi päästä so- vintoon, mikä ei tarkoittanut omista eduistaan luopumista tai sitä, että olisi suostutellut toisen luopumaan omistaan, vaan likaisen työn jättämistä kolman- sille osapuolille, asianajajille. Asiat ovat ristiriidassa keskenään ja kun tarvitaan ihmisiä niitä selvittämään, heidän olisi hyvä olla suhteen ulkopuolisia. Tässä tapauksessa, jossa vanhempien välit olivat riitaisat, kolmansien osapuolien ot- taminen ikävien asioiden hoitamiseen paransi vanhempien suhdetta. Kun van- hempien välit ovat hyvät ja he pystyvät sopimaan keskenään asioista, voi kol- mannen osapuolen väliintulo aiheuttaa hankaluuksia, kuten näimme Riston kommentissa kappaleessa 4.8.

Jos aineistossani olisi ollut pelkkiä yhteishuoltajaäitejä, olisin voinut kuva- ta yhteishuoltoa sanonnalla "äidin vastuu ja isän valta". Vastaavasti pelkkien yhteishuoltajaisien vastauksia analysoituani olisin voinut päätyä tulokseen "isän vastuu ja äidin valta". Jos yhteishuolto ylipäätään tuli vanhempien pu- heessa näkyväksi, se värittyäytyi useimmiten negatiivisella tavalla. Miten sama huoltomuoto voi kokemuksellisesti olla haitaksi itselle ja suosia toista vanhem- paa sekä äidille että isälle? Ennen tämän pohdintaa on syytä tarkentaa vastuun

sisältöä. Lähi-äidin kokemuksen mukaan hänen elämänsä saattaa muistuttaa yksinhuoltajan elämää ja äidillä on arjessa täysi hoitovastuu lapsista. Sitten isä tulee ja käyttää valtaansa eväämällä lapsen passin, kuten Katriinan perheessä tapahtui. Vastaavasti etä-isällä voi olla mielikuva yhteishuollon tarjoamista, todellisuutta suuremmista käytännön vaikutusmahdollisuuksista ja hän voi kokea olevansa lopulta vain taloudellisessa vastuussa huolimatta osallisuudestaan hoitotyöhön ja äidin olevan vallan kahvassa, kuten esimerkiksi Ismon tapauksessa. Tällöin kokemuksia luonnehtivat toteamat "äidin hoitovastuu ja isän valta", "isän taloudellinen vastuu (ja hoitovastuu) ja äidin valta". Valta liittyy lapsen arjen asioihin, joilla voi olla vaikutuksensa myös lähivanhemman elämään.

Äidit, jonka luona lapset useimmiten asuvat, saattavat käyttää valtaansa ja vaikeuttaa tai estää isän ja lasten välisiä tapaamisia. Vastaavasti isät, jotka useimmiten tapaavat äidin luona asuvia lapsiaan, voivat osoittaa valtaansa äidille olla tapaamatta lapsiaan (tai olla maksamatta elatusmaksuja). Erona on, että lähivanhemman, siis useimmiten äidin vallankäytön mahdollisuus on sanktioitu uhkasakon muodossa, jos tapaaminen ei onnistu. Voidaan myös pohtia, milloin tapaamisten estäminen on vallankäyttöä, milloin lasten suojelemista todellista uhkaa vastaan. Tapaavaa vanhempaa, useimmiten isää ja hänen vallankäyttöään ei ole sanktioitu mitenkään. Tulisiko sanktioida molemmat rikkeet vai poistaa sanktio tapaamisen estämisestä? Lasten näkökulmasta saattaa olla parempi, ettei etävanhemman tapaamatta jättäminen ole sanktioitu, vaan että tapaaminen perustuu vapaaehtoisuuteen.

Tilanteessa, jossa vanhemmat huolehtivat ajallisesti yhtä paljon lapsistaan, valtaa voi ainakin kuvitella olevan jokseenkin yhtä paljon. Kenties sen vuoksi Henrin eronneessa perheessä, jossa eletään puolet ja puolet -mallin mukaisesti, vanhemmat yrittävät olla puuttumatta liiaksi toisten kotien elämään: "On yritetty molemmat kyllä niinkun pitää silleen että me ei niinkun, ohjailla sitä elämää siellä toisessa perheessä eikä kysellä kauheesti mitä siellä tehdään. Annetaan oma rauha, kummallekin" (Henri). Tosin Henri haluaa tietää toisen kodin suurimmat linjat, kuten esimerkiksi uudelleen avioitumiset ja syntyvät lapset – asiat, jotka voivat vaikuttaa myös hänen lapsiinsa. Lapsilla on hieman erilaiset rajat eri kodeissa esimerkiksi nukkumaanmenoaikojen ja karkkien syömisen suhteen, mutta ne eivät ole Henrin mukaan tuottaneet suurempia ongelmia ainakaan toistaiseksi: "Sitten vaan nauretaan että mutta kun täällä on nyt tämän säntö. Siellä on semmoset säännöt ja täällä on tämmöset säännöt, ne on ymmärtäny sen, sillä sanomisella, eivät oo vielä ruvennu mua testaamaan, kai se sieltä vielä tulee" (Henri). Vanhempien välistä suhdetta tasapainottaa se, jos vallan ja vastuun määrä samoissa käsissä on likipitäen sama.

Oma tutkimukseni on tietynä aikana tehty poikkileikkaus. Olisi kuitenkin mielenkiintoista tietää, miten käytännöt ja suhtautumistavat muuttuvat ajan kanssa. Osa jo jonkin aikaa sitten eronneista haastateltavista oli jo kokenut muutoksia, mutta aikaisemmista kokemuksista kerrottiin vain muistin varassa. Maccoby, Depner ja Mnookin (1990) tarkastelivat vanhempien yhteistoimintaa puolentoista vuoden päästä erosta. Tuolloin neljänneksellä vanhemmista oli yhteistyökykyinen vanhemmuuteen perustuva suhde, kolmanneksella oli kon-

flikteja mm. lasten kuljetuksista, lähes kolmanneksella kommunikaatio ja samalla ristiriidat olivat vähentyneet. Loput eronneet puoliset eivät kuuluneet selkeästi mihinkään edellä mainittuun ryhmään. Mielenkiintoista on, että etävanhemmat olivat selkeästi lähivanhempia tyytymättömämpiä järjestelyihin. Toisaalta lähivanhemmat ilmoittivat enemmän kuljetusongelmia, ilmaisivat enemmän vihamielisyyttä entistä puolisoaan kohtaan, eivätkä yrittäneet saada aikaa samanlaisia sääntöjä molempiin koteihin yhtä ponttevasti kuin etävanhemmat.

4.11 Yhteenveto

Tutkimukseni vanhemmat perustelivat yhteishuoltajuuden usein itsestäänselvää valintaa tunteenomaisestikin korostaen sitä, että näin lapsella olisi edelleen molemmat vanhemmat. Myös yhteisen kasvatuksen merkitystä korostettiin. Yhteishuoltajuuteen päädyttiin myös jätetyn puolison hyvittelemiseksi tai etävanhemmaksi ryhtyvän oikeuksien varmistamiseksi. Arjessa huoltomuodon merkitys jäi kuitenkin vähäiseksi.

Aineistossani vanhempien keskinäiset suhteet vaihtelivat haastatteluhetkellä ”sokuriväleistä” repiviin ristiriitoihin. Yhteishuoltoon kaivattiin joskus ulkoapäin tulevia sääntöjä helpottamaan etenkin tunnekuuhuisia aikoja. Kun arki sujuu yksityiskohtaisten sopimusten ja tarkkojen sääntöjen avulla, ajan myötä niissä voi helpommin joustaa.

Haastatellut vanhemmat usein puhuivat eron jälkeisestä keskinäisestä suhteestaan jokseenkin säädyllyiseen tapaan. Jos jotain ongelmia oli, niistä puhuttiin usein arvottavan sävyn sijaan vihjailevasti, jolloin kuulijalle annettiin mahdollisuus tehdä omia johtopäätöksiä. Vaikka ero olisi kuvattu pitkänkin prosessina ennen ja jälkeen virallisen eron, siitä huolimatta se ikään kuin tuli yllättäen, kuin salama kirkkaalta taivaalta, myös jättäjälle.

Perheasioiden sovittelussa naisten ja miesten tarpeet näyttäytyvät erilaisilta samaan aikaan. Kun mies on vihdoon saatu asiantuntijan luokse, hän toivoo apua suhteen jatkamiseen, nainen apua asioiden selittämiseen miehelle ja eron käytännön järjestelyyn. Vertaistukea pidettiin usein ammattilaisten apua parempana. Eron jälkeen naisten puhuminen naistapaisuutena ja miesten puhumattomuus miestapaisuutena kääntyvät usein pääläelleen: miehillä on tarve puhua entisen vaimonsa kanssa, mutta naiset kieltäytyvät puhumasta. Naisella, joka on ollut useimmiten jättäjän roolissa, ei välttämättä ole enää mitään puhumista. Avioeron jälkeen nainen ei aina halua jäädä vanhoihin, hänelle annettuihin kaavoihin parisuhteen tunnetyöläisenä.

Koti herättää voimakkaita tunteita ja muistoja. Vanhan kodin lähimaantiede voi olla vaikeakulkuista etenkin eron alkuaikoina, mutta helpottuu ajan myötä. Lasten tuomiset ja viemiset ovat tilanteita, joissa vanhempien välillä voi olla ainakin alkuvaiheessa voimakkaita tunteita tai avointa ristiriitaa.

Eron jälkeisessä vanhemmuudessa on nähtävissä monenlaista luottamusta: ansaitusta luottamuksesta seurasi annettu luottamus, mutta myös annettu

luottamus saattoi muuttua ansaituksi. Luottamus toiseen vanhempaan jakautui vanhemmuuteen ja (entiseen) puolisuuteen. Toiseen saatettiin luottaa vanhempaan, muttei (entisenä) puolisona. Luottamus vanhemmuuteen jakautuu käytännön huolenpitoon ja henkiseen puoleen. Joskus luotetaan toiseen vanhempaan käytännön asioissa, muttei henkisissä. On myös mahdollista, että luotetaan henkiseen puoleen, muttei käytäntöön tai osaan siitä. Käytännöllistä ja henkistä puolta on toisinaan vaikea erottaa toisistaan niiden rajojen ollessa paikoin häilyviä. Luottamuksen suhteen aineistosta ei nouse vahvasti esiin joitain tiettyjä äiti- tai isätapaisuuksia. Yleisellä tasolla vanhempien välinen luottamus muistuttaa strategista luottamusta.

Äitien suhde lasten isään näyttää useimmiten välittyvän lasten kautta. Lapsivälitteisyyttä voidaan siis pitää jokseenkin äititapaisena. Jos isä ei juuri tavannut lapsiaan tai pahoitti heidän mielensä tavalla tai toisella, se kiristi välejä äidin ja isän välillä. Vastaavasti jos isä oli aktiivisesti lasten elämässä mukana, piti lupauksensa lapsille ja oli ylipäättään hyvä heille, äidin oli helpompi suhtautua isään positiivisesti.

Lasten arjessa oleminen ja heistä huolehtiminen näyttäytyy vahvasti äititapaisuutena. Vastaavasti isätapaisuuteen kuuluu osallistua elatukseen. Kuitenkin myös isä hoitaa omassa ajassa ja paikassa ja että äiti ei ainoastaan osallistu elatukseen, vaan saattaa hoitaa siitä loppujen lopuksi suuremman osan kuin isä. Taloudellinen tyytyväisyys ei johdu ainoastaan rahan määrästä. Vaikka rahaa olisi entistä vähemmän, monet tutkimuksen äidit olivat tyytyväisiä oman rahansa itsemääräämisoikeuteen. Vanhempien välistä yhteistoimintaa voi vaikeuttaa se, että he huomaavat olevansa saman ihmisen, entisen puolison kohdalla tietyissä asioissa samalla puolella ja tietyissä asioissa jopa vihollisleireissä. Lapset ovat yhteinen asia, jossa yritetään puhaltaa samaan hiileen, mutta rahaasiat voivat asettaa vanhemmat vastakkain, jolloin entiset puoliset riitelevät.

Tutkimukseni vanhemmat – jakoivat he sitten lasten ajan tasapuolisesti tai eivät – pitivät elämänsä ja vanhemmuutensa jokseenkin erillisinä toisesta vanhemmasta. Useimmiten vanhemmuutta toteutettiin samansuuntaisesti omassa ajassa ja paikassa. Siihen, mitä lasten poissaollessa tapahtui, puututtiin vain harvoin. Jos puututtiin, ainakin kritisointimielessä, siitä harvoin seurasi mitään hyvää.

5 LAPSET JA VANHEMMAT ERON JÄLKEEN

Lapsen ja vanhemman välistä suhdetta voi käsitteellistää monin tavoin: yhdessä vietetyn ajan pituuden perusteella, kuinka usein vuorovaikutus tapahtuu, vuorovaikutuksen sisällön ja laadun perusteella (Russell 1983, 174). Ajan pituus määrittelee vanhemmuuden kokemuksia hyvin vahvasti ja vaikuttaa myös vuorovaikutuksen sisältöön. Lisäksi otan huomioon ajan ja paikan vaihtumisen tilanteet eli kun lasten läsnäolon tilanne muuttuu poissaoloksi ja päinvastoin. Mitä kokemuksia koko asetelma vanhemmalle tuottaa? Miten sukupuoli näytetään vanhempien ja lasten kohdalla?

Liiton aikana isän suhde lapseen on usein äidin välittämää ja tukemaa (ks. esim. Furstenberg & Cherlin 1991, 39), myös meillä Suomessa. Eron jälkeen äidit voivat edelleen kannustaa ja tukea tapaamisia isän ja lasten välillä, mutta varsinaisissa kohtaamisissa ja yhdessä olemisessa ei kolmatta osapuolta, äitiä, ole enää läsnä. On myös väitetty, että isyyden tukemisesta onkin tullut äitien uusi velvollisuus eron jälkeen (Kurki-Suonio 1996). Isä saattaa olla ihmeissään siitä, miten lasten kanssa ylipäätään ollaan, ja se voi olla kriittinen tekijä tapaamisten jatkuvuuden kannalta. Oman suoran suhteen muodostaminen vaatii tahtoa ja työtä. Vaikeamman reitin valinta on kuitenkin yleensä hyvin palkitsevaa, ja isä voi saada isyyden interaktiiviselle esitykselleen oman näyttämönsä, jossa ylimääräiset katselijat tai osallistujat eivät pysty häiritsemään:

Esa: --Sitten niinkun tähän on ollu kauheen niinku tämmöseen eroonhan myös liittyy paljon positiivisia asioita, et se on niinku helpottavaa, että vaikka se vähäinen aika mun luona, että siellä mä voin niinku toimia omalla tavalla. Ja mä olen helpottunu, sit se helpottaa mua, koska mua usein askarrutti se just, että näistä jättää kaikkia asioita käsittelemättä silloin avioliiton aikana ja mitä ne lapset ajattelee ja sit kuitenkin mä aattelin, et se perintö, henkinen perintö, minkä voi jättää, ois just mun mielestä oikea. Mä oon helpottunu, että siellä on tää auditorio, missä mä toimin omalla tavallani ja lapset näkee sen, että se on tollanen, että se, mun ei tarte niinku muuttaa sitä miksikään kenenkään takia, niin se on mun mielestä se on hyvä asia niitten lasten kannalta. Eikä se sillä tapaa oo missään suoranaudessa ristiriidassa, miten Marjut toimii ja näin, mut kuitenkin siinä on semmosia jotain makueroja tai jotain eroja.

5.1 Äidin vai isän luokse? Lähi-isyyden häpeä

Ensimmäisiä ajatuksia eron jälkeisen vanhemmuuden suhteen ovat usein kysymykset siitä, kumman vanhemman luona lapsen on parempi olla ja minkälaiset huoltajuuden käytännöt, ajan ja vastuun jakamiset olisivat parhaimmat kullekin eroavalle perheelle. Kysymys siitä, mikä on lapsille parasta, muotoutuu käytännössä usein pohdinnaksi siitä, kumpi on parempi: isä vai äiti. Kansainvälisessä eroa käsittelevässä tutkimuskirjallisuudessa tulee kiintymysuhdeteoria hyvin pian vastaan. Lasten asumisjärjestelyistä käytävät yleisetkin keskustelut ja perustelut ovat selkeästi psykologisoituneita. Erotapauksissa ja nimenomaan asumisratkaisuisissa kiintymyssuhdeteoriaan pohjautuvia tutkimuksia saatetaan käyttää hyväksi.

Kiintymyssuhdeteorian isän, John Bowlbyn (1973) mukaan vauvan ja pienen lapsen psyykkiselle hyvinvoinnille on oleellista lämmin, läheinen ja jatkuva suhde äidin (tai pysyvän äidinkorvikkeen) kanssa, josta molemmat osapuolet saavat iloa ja tyydytystä. Kauniissa periaatteessa isät ovat kuitenkin asetettu korkeintaan pysyvän äidinkorvikkeen kategoriaan. Myös Suomessa äidin uskotaan olevan isää parempi vauvaikäisen hoidossa, ja lapsen ikä näkyy huoltajuussopimuksissa: äiti on yksinhuoltajana yli puolella vauvaikäisistä lapsista (Kartovaara & Sauli 2000, 73). Ottaen huomioon imetysmyönteisen ilmapiirimme äitien monopoli vauvaiässä lienee hyvin käytännöllistäkin. Bowlby (1973) itse huomauttaa, että läpi kirjan puhutaan äitihahmon sijaan äidistä, joka viittaa henkilöön, joka äitii lasta ja johon lapsi on kiintynyt. Ja useimpien lasten kohdalla tämä henkilö on tietenkin biologinen äiti. (Mt., 3.) Smart, Neale ja Wade (2001, 37) väittävät, että Bowlbyn vuoksi ainakin kaksi äitien sukupolvea Englannissa ovat tunteneet erityisen paljon syyllisyyttä lähtiessään töihin, vaikka heillä ei olisi ollut muuta vaihtoehtoa.

Perinteisten teoreettisten, ammatillisten ja kulttuuristen uskomusten mukaan äidit ovat parempia lastenhoidossa ja siten heidän tulisi olla päävastuussa etenkin hyvin pienistä lapsista. Usein ajatellaan, ettei isillä ole samankaltaista kykyä hoivaan, eivätkä he ole yhtä sensitiivisiä lapsen tarpeille. Siten äidin ja pienen lapsen välinen suhde voi näyttäytyä sekä ainutlaatuisena että välttämättömänä ja isän ja pienen lapsen välinen suhde vähemmän tärkeänä. Äitien paremmuudella on oletettu olevan universaali ja peruuttamaton biologinen perusta. Vain äideille varatulle sensitiivisyydellä, joka on oleellista lajien säilymiselle, on nähty olevan suotuisia seurauksia sekä lapsen lyhytaikaiselle (esim. emotionaalille ja sosiaaliselle) kehitykselle että pitkäaikaiselle kehitykselle (esim. kyvyille muodostaa syviä ihmissuhteita). Suurin osa varhaisista tutkimuksista on kuitenkin tehty naisäkkäille tai äideille ja lapsille. Näiden tutkimusten äitien ja lasten kiintymystä ei voida kiistää, mutta ne eivät todista, että lapset kiintyisivät vain äiteihin tai että äidin ja lapsen välinen suhde olisi ainutlaatuinen tai välttämätön tai että isät tai muut hoitavat aikuiset eivät voisi olla kiintymyksen kohteita. (Russell 1983, 98, 111.) Russell (1983) väittääkin, että isät voivat olla yhtä kyvykkäitä lastenhoitoon, hoivaan ja sensitiivisyyteen lasten tarpeille kuin äidit. (Mt., 98-99.)

Lasten hoidon ja huollon järjestelyt eron jälkeen yleensä muistuttavat tilannetta avioliiton aikana. Näin ollen useimmiten äideille lankeaa suurin osa vastuusta. (Furstenberg & Cherlin 1991, 39.) Tyyppillinen valinta eron jälkeen siis on, että lapset asuvat äidin luona. Suomessa yli 80 % yhteishuollossa olevista lapsista asuu äidin luona (Kartovaara & Sauli 2000, 70). Lastenpsykiatri Jari Sinkkonen (1998, 228) väittää, että lasten asumiseen isän luona löytyy yleensä jokin erityinen syy, kuten esimerkiksi äidin päihteiden väärinkäyttö tai mielen-terveysongelmat. Näin tuskin aina on, mutta epäilykset äitiä kohtaan epäta-
vanomaisten asumisjärjestelyjen kohdalla näyttävät vallitsevan arjen ajattelussa. Lasten asumiseen isän luona voi vaikuttaa esimerkiksi äidin liikkuva ja epä-
säännöllinen työ, halu etsiä itseään yksin asuessaan tai yksinkertaisesti se, että isä omistaa tilavan kodin, johon lapset haluavat jäädä. Kenties juuri vallitsevien negatiivisten mielikuvien vuoksi niillä tutkimukseni isillä, joiden lapset asuivat heidän luonaan, oli usein tarve puolustaa lasten äitejä:

Keijo: --- Ei äidissä mitään mitään semmosta ole ettei (lapset) sen kans tulis toimeen.
Seppo: No se oli vähän niinku, se oli vähän niinku molempien semmonen ja, ja pojan äiti ei hirveesti sitte halunnu hänen elämää elämää ku on (liikkuvan työn tekijä) et se vähän niinku, hankaloittaa sinänsä sitte tällaista ja. Kyllä hän pojasta tykkää ihan samalla lailla eikä eikä, pojalla on äiti ja. Et ei se oo mitään siinä mielessä, me vaan kaks aikuista ihmistä erosi.

Isänpäivänä 12.11.2001 TV:n Sunnuntairaportissa pohdittiin syitä siihen, miksi lapset eivät useimmiten jää isälle eron jälkeen ja ihmeteltiin tutkimustiedon vähäisyyttä tämän asian tiimoilta. Isien jäämiselle usein viikonloppuisen rooliin voi löytyä hyvin paljon ulkoisia syitä. Miehillä voi olla esimerkiksi naisia vaativampia (vai joskus vain arvostetumpia ja paremmin palkattuja?) töitä, joiden yhdistämistä lasten päävastuullisena vanhempana olemiseen vieroksutaan ja pelätään. Aineistoni paljastaa, että isien jäämiselle vanhemmuuden sivurooliin löytyy yksi merkittävä sisäinen syy: häpeä. Kun vanhemmat asuvat yhdessä avioliitossa, isien osallistuminen lastenhoitoon on useimmiten kunnioitusta ja ihailua herättävää (ks. esim Kolehmainen 2001, 22). Ihailijoina ovat useimmiten naiset, äidit, mutta kielivätkö heidän reaktionsa oman työnsä arvostuksesta vai päinvastoin epäarvostuksesta? Naisen ihailu miehen aktiivista isyyttä kohtaan voi myös viitata siihen, että miehen katsotaan tekevän jotain ylimääräistä, joka ei periaatteessa kuulu hänelle ollenkaan. Tällöin voi vahvistua syvään juurtunut käsitys siitä, että miehen tekemä työ on aina arvokkaampaa. Kyse ei ole aina vain sukupuolten välisestä työnjaosta ja erilaisista arvostuksista, vaan yleensä hierarkiasta. Ilmiö on hiukan vastaava kuin reaktiot siihen, että (naispuolinen) tasavallan presidentti piipahtaa tavallisen kansan ruokakaupassa ostamassa maitoa ja jugurttia. Hän saa osakseen ihailua, koska eihän hänen tarvitsisi tehdä sitä itse.

Kansainvälisissä tutkimuksissa on todettu, että harvinaisia lähi-isiä pidetään usein jopa sankarillisina olentoina, kun taas etä-isiä kuvataan sekä ammatti- että populaarikirjallisuudessa negatiivisilla tavoilla, jotka heijastavat poissa-
oloa, hylkäämistä tai huonoa vanhemmuutta (Pasley & Minton 1997, 118-119). Omassa suomalaisessa aineistossani eron jälkeen aktiivinen isyys päävastuulli-

sen vanhemman roolissa ei kuitenkaan enää näyntyä kunniallisen arvostetulta isien omista silmissä. Päävastuullisuus voi olla isän aktiivinen valinta, mutta sen jälkeen vapaaehtoisuus häviää ja isyys arjessa on ylimääräisen puuhastelun sijaan pakkorako. Häpeän tunteita voi tulla myös tai etenkin siitä, miten isä arvelee toisten ihmisten, etenkin toisten miesten asian näkevän. Miten toiset (miehet) voivat sitten ajatella päävastuussa olevasta isästä? Että mies ei ole osannut valita paremmin, vaan otti huonon naisen, joka jätti hänet pulaan lasten kanssa? Miehestä tulee ei-mies ja naisellinen äiti-hahmo? Mies joutuu luopumaan mieskunniansaan ottamalla vastaan rahaa elatusmaksun muodossa lasten äidiltä? Kohtaamani häpeä oli minulle yllättävää, koska en (naisena) osannut ajatella asioita sillä tavalla. Kaiken kaikkiaan häpeä voi johtua siitä, että tehdään toisin kuin suurin osa miehistä ja miehinen kunnia on vaarassa (ks. Siltala 1994). ”Normaalius” on päättynyt ja häpeä alkanut. Häpeästä tulee keskeinen mahdollisuus, joka lähtee yksilön omasta näkemyksestä häpeällisestä ominaisuudestaan (Goffman 1963, 18).

Tässä yhteydessä normaalius liittyyneen eniten muihin eronneisiin ihmisiin ja heidän valintoihinsa. Sanattoman sukupuolisopimuksen rikkomisesta voi seurata suuri ja epämiellyttävä sisäinen huuto. Useimmiten lasten asumis- ja hoivajärjestelyt eron jälkeen kun muistuttavat ikiaikaista sukupuolisopimusta, jonka mukaan äiti hoitaa ja isä osallistuu elatukseen. Kahden työssäkäyvän (ydin)perheessä vanhemmat saattavat jakaa varsinaisen hoitotyön ja taloudellisen osallistumisen tasapuolisemmin kuin eron jälkeen, jolloin ainakin sopimusten tasolla usein otetaan askel menneisyyteen ja sen sukupuolisidonnaisiin järjestelyihin.

”Normaaliuden” puute ja sitä seuraava häpeä voivat aiheuttaa hiljaisuutta vanhemmuudesta ja sen todellisista käytännöistä. Markku vastasi haastattelukysymyksiini hyvin lyhyesti, eikä avoimuudesta ollut juuri tietoaakaan. Haastattelun päätteeksi päävastuussa lapsistaan oleva isä huolestuneena kysyikin, mahtoiko siitä olla tutkimukselleni hyötyä. Kyllä oli, sillä hiljaisuus, välttely, kiertely ja kaartelu kertovat myös paljon. Tiesin etukäteen, että lasten aika vanhempien kesken oli jaettu isän hyväksi. Mutta haastattelussa Markku ei halunnut korostaa sitä, vaan kertoi huoltajuuden toteutuksen olevan ”puolet ja puolet suurinpiirten viikosta”. Markku keskeyttää hätäisesti lauseeni sanan elatusapu kohdalla ja painottaa maksun aiheeksi yleisiä (harrastus)kuluja sen sijaan, että kulut aiheutuisivat siitä, että lapset viettävät enemmän aikaa isän luona.

TH: Onko elatuksesta sovittu kirjallisesti tai markkamääräisesti?

Markku: Joo on.

TH: Kumpi maksaa kummalle vai maksatteko te...?

Markku: No me jaetaan niitä kuluja.

TH: No sanoit, et kuitenki tulee sitte raha-asioista [riitaa].

Markku: [Niin pikkusen pikkusen mä oon niinku siinä, mä nyt menee noihin bensoihin ja noihin. Mult menee enempi rahaa ja niin pois päin, mut pikkusen mä sit saan, saan enemmän siitä. Mut käytännössähän se ei niinku, korvaa ihan täysin että.

TH: Et toivoisit, et entinen vaimosi sit osallistuisi enemmän?

Markku: No joo, tai ainaki se, että maksais sen, mikä on sovittu, ettei tarttis erikseen ruveta riitelemään ((naurahtaa)). Et sehän se siin on ollu oikeestaan se riidan aihe.

TH: Eli siis niinku sun entinen vaimo maksaa sinulle elatus[...?]

Markku: [Niin, ihan pikkusen. Ihan noitten kulujen perusteella, mitä kertyy, niistä maksaa vähän enemmän.

Markun puheessa vilisi sana normaali lukuisia kertoja, mutta vakuuttelusta huolimatta hän ei näyttänyt pitävän käytännön järjestelyjä, isän päävastuullisena olemista kovin normaalina, vaan häpeän saattamana. Häpeällisen lisän tuonee vielä se, että nainen maksaa miehelle, tai lähinnä hänen kauttaan, lasten aiheuttamista kuluista. Rahan tuominen kotiin on ollut perinteisesti miesten osa, ja nykypäivänä eron jälkeisissä järjestelyissä miehet ovat useimmiten elatusvelvollisia. Vielä haastattelun lopulla isä pitää kiinni ”puolet ja puolet hyvinki lähellä” -määrittelystään ja pohtii samalla muiden ihmisten mielipiteitä. Rupesin jo itsekin lohduttelemaan isää maalaamalla tilannetta häpeästä päinvastaiseen suuntaan:

TH: Tunneksä paljon muita isiä vastaavassa tilanteessa?

Markku: No kyllä mä sellasia tunnen, mut emmää nyt näistä asioista sillälailla niitten kanssa koskaan oikeestaan puhu. Työpaikalla on pari ja kaveripiirissä on pari ja. Kyllä niitä niinku taitaa, kyllä niitä mun lähipiiristä löytyy, jotka on justiin tämmösiä, niin, sanotaan puolet ja puolet hyvinki lähellä että. Joku sitä saattaa joskus ihmetellä, miten tämmöseen ratkasuun on päädytty, mut emmä sitä ainakaan koskaan pitäny mitenkään, erikoisena ((huokaus)).

TH: Eikö se ole ihan tavoiteltu ihanne, että...

Markku: Niin, kuinka yleistä se sitte on, sä varmaan näistä...

Vaikka Markku tietäisikin jonkun vastaavassa tilanteessa olevan isän, hän ei näe kokemusten jakamista tai uskoutumista tarpeellisena. Yksinselviämisen eetos on suomalaisille yhteistä katsomatta sosiaaliluokkaan, sukupuoleen tai -polveen. Miehillä yksinselviäminen merkitsee myös mieskunniaa. (Siltala 1994, 15.) Isä päävastuullisena vanhempana ei ole kovin yleistä, eikä se ole siksi ”normaalina”. Juha Siltala (1994, 139) väittää, että miehet eivät ole yhdessä, vaan miehet tekevät yhdessä. ”Miehet voisivat oppia naisilta toisiin tukeutumisesta ja yhteistyöstä (ja naiset voisivat sallia sen myös miehille). Toiseen turvautuminen ja toisen ihaileminen eivät välttämättä ole homoutta, vaikka suhde latautuisi voimakkailla tunteilla ja persoonallisuuden rajat hetkeksi katoaisivat suhteessa toiseen. Kieltäessään miesten väliltä muut kuin tiukasti asiakeskeiset kilpailusuhteet kulttuurimme polkee normaalia ihmiseksi kehittymisen dynamiikkaa. Toisen elävyyttä ja osaavuutta ei kielteisen itsemäärittelyn kulttuurissa saa ottaa omakseen, mutta sen saa kyllä tuhota kadehtimalla. Silloin siitä ei ole iloa kenellekään.” (Mt., 469).

Erittäin puhelias Seppo on puhunut elämästään lapsensa lähi-isänä ainakin naisten kanssa ja kenties sen myötä häneen on tarttunut äitiyteen kuuluvaa sanastoa. Hän puhuu jopa napanuorasta, jota hän ei kuitenkaan sano olevan paljon. Vai onko naisten vaikutuksen sijaan tai lisäksi niin, ettei isyydelle ole aina edes omaa kieltään? Sepon mielestä ihmiset, joilla on jaettu kokemuksia, ovat hyvää seuraa ja he ymmärtävät selittämättä asioita juurta jaksain. Seppo vakuuttaa, ettei hän ole lapsensa kanssa karttanut ihmisiä, eikä piilotellut tosiasioita:

Seppo: --- Niille (muille lapsista päävastuullisille vanhemmille) on niinku hirveen helppo selittää keskustella asioista ku ei tarte kaikkea selittää. Ett suurin osa kaikki ymmärtää, osan asiasta, ei tarte aina selittää. Emmä nyt sitä emmä oon koskaan pelänny sitä enkä en oo piilotellu ja ja sillee ja ku mä oon kuitenkin liikkunu ja ja tunnen ihmisiä paljon, kaikenlaisia ihmisiä (harrastus)porukan puitteissa. Ja tälle ja näin et

emmä oo oikeestaan piilotellu enkä pelotellu ja sillei. Ja tosin siinä ei ole mitään semmosta.

TH: Lasta vai (käytännössä) yksinhuoltajuutta?

Seppo: Ei kumpaakaan. Ja kyllä me pojan kanssa tunnetaan me ollaan niin paljon (harrastus)tapautumissa oltu et me tunnetaan ja.

Miksi miehen pitäisi todistella sitä, ettei piilotele lastaan ja elämäntilannettaan, ellei siihen liittyisi jonkinlaista tiedostettua häpeää? Lasten asuminen isän luona ei ole kovin yleistä. Koska se ei ole yleistä, siihen liittyy häpeää. Se ei yleisty, koska siihen liittyy häpeää. Noidankehä alkaa purkautua silloin kun enemmän isää uskaltaa tehdä toisenlaisia elämänvalintoja kuin suurin osa muista isistä. Vai alkaako? Kappaleessa Kohti normaaliutta arjessa ja suhteessa ympäristöön (5.11) huomaamme, ettei avioeron yleisyys ole tehnyt avioerosta ilmiötä, joka ei (enää) leimaisi millään tavalla. Tekisikö päävastuullisten isien kasvava lukumäärä käytännöstä yhtään vähemmän häpeällistä?

Päätöstä tehdä toisin kuin muut auttaa se, jos isällä on voimia vastustaa vahvoja, kulttuurisia normistoja ja hän on varma omasta miehisyydestään, sillä isien kokemaan häpeään voi liittyä maskuliinisuuden menettämisen pelko. Jos isä on päävastuussa lapsistaan ja huolehtii heistä suurimman osan ajasta, hän saattaa pelätä muutosta itsessään äidillisempään ja naisellisempaan, tai ainakin androgyynisempään, suuntaan. Markku, jonka perheessä on "normaalista poikkeavat järjestelyt", totesi että "mun mielestä vähän ne isän ja äidin roolit vähän sitte menee sekasin tämmösessä tilanteessa. Se on vaan se vanhemman rooli sitte, mä sanoisin näin". Markku oli naimisissa ollessaan keskittynyt lähinnä lasten kanssa ulkoiluun äidin siivotessa ja laittaessa ruokaa. Kysyin, olisiko hänen vaimonsa halunnut hänen tekevän enemmän kotitöitä. "Kyllä tietysti ((naurahtaa)), ainahan ne haluaa". Mitä perinteisempi työnjako liiton aikana vanhempien kesken on vallinnut, sitä suurempia muutoksia ero voi saada aikaan.

John MacInnesin (1998, 1, 45) mukaan maskuliinisuus on ideologia, jonka miehet loivat modernin aiheuttamaa uhkaa vastaan patriarkaalisen, sukupuoleen perustuvan työnjaon säilyttämiseksi. Kun tämä työnjako muuttuu ja miehet tekevät entistä enemmän alempiarvoisina pidettyjä "naisten" töitä, myös maskuliinisuus on uhattuna. Kenties tämän vuoksi päävastuulliset isät ottavat usein selvän pesäeron äitiydestä ja naisellisuudesta:

Seppo: --- Niinku pojalla on äiti ja, mulle on jotkut jopa puhunu et kuinka sä voit olla siellä isänä ja äitinä yhtäaika. Ja siihen mä oon sanonu et siihen minen pysty. Et ehkä mä oon kätevä käsistäni muissa aloissa mut *siihen* minen pysty. Mä voin olla vaan isä et äitiä minusta ei tule, ja pojalla on äiti erikseen, minä olen isä.

TH: Et sä et yritäkkä olla...

Seppo: Ei ku musta ei tule ((huudahtaa naurahtaan)). Mä pystyn ehkä kaikkee muuta mä pystyn sanotaanko mä pystyn tekemään käsilläni ja tälle näin mutta tämmöseen mä en pysty tämmöseen kaksjakosuuteen ni mä en pysty, mä voin olla vaan isä. Ja yritän olla mahdollisimman hyvä. Niin vaikka mulla ei niinku isän mallia sinänsä ole ku mun vanhemmat on kanssa eronnu ja, mä en ees tiedä mä en oo ees nähny isää tiettävästi koskaan. Tai sillei että olen nähnyt mutten muista miltä isä näyttää. Ja joskus oon ollu puhelinyhteydessä nyt oon ollu muutaman vuoden ollu mutta, kyllä sen ymmärtää että puhe on hirveen hankalaa. Ei meil oo mitään yhteistä. Että mä oon aina miettinytki et mistä mä oon isän mallin saanut että. Ku ei ole ollu mitään

semmosta ollu semmosta miesmallia oikeestaan misään sillä tavalla että. --- Toden näköisesti se on jonkun kulman takaa hypänny ((naurahtaa)).

TH: No tuntuuks susta esimerkiks ku sä oot lapsen kanssa kahestaan et sun pitäis olla hänelle myös äiti kenties?

Tommi: Ei, emmä, mä en haluu olla äiti. Äiti on siellä ja pysyy ja on siellä. Ei mun tarvi esittää äitiä ja vetää hametta päälleni että mä oon äiti. Kyllä me saatetaan se pilkallaan tehdä ja esittää äitiä että ni, lyödään huivi päähän ja viipotetaan torppaa ympäri luudan kanssa ja sillei mutta ni tota. Mut ei sen kummosempaa että ni, ei oo niinku tarvista semmoseen.

Sekä Sepon että Tommin kertoman mukaan heiltä on aina hoitunut kaikki lapsiin ja kotiin liittyvät työt pullataikinasta lähtien. Lisäksi Seppo on aikoinaan jäänyt kotiin hoitamaan puolivuotiasta vauvaansa, mistä hän oli nauttinut suunnattomasti. Nämä isät hoitavat "naisten työt" luonnollisella tavalla eivätkä pelkää muuttuvansa äidiksi. Merja Korhosen (1999) isyyden muutosta käsittelevän väitöskirjan aineistosta löytyi isien joukosta yksi selkeä poikkeus, jota tutkija kutsuu Rikuksi, poikkeuksellisen "äidilliseksi" isäksi. Tämä siksi, että Rikulle isyys ja perhe ovat ensisijaisia elämässä, kun taas useimmiten miehille työ tai työ ja perhe muodostavat merkityksellisen kokonaisuuden. Korhonen nimesi tämän isän äidilliseksi, koska hänen kerronnassaan tuli ilmi samoja painotuksia kuin naisten kertomuksissa äitiydestään, vaikka yhtä hyvin hän olisi voinut nimetä tämän kasvatustöiden hoivaavaksi isäksi (Mt., 155-159.) Äidilliseksi isäksi leimautumisen pelko saattaa olla juuri yksi este (pää)vastuullisen isyyden tiellä etenkin eron jälkeen, jolloin arjessa ei ole enää vastakkaista sukupuolta, johon peilata omaansa. Vaikka uuden isyyden ruumiillistumat saisivatkin osakseen naisten ihailun, suurimmalle osalle miehistä tärkeämpiä tuntuvat olevan muiden miesten mielipiteet. Tämän taustalla lienee myös se, millainen isän suhde etenkin omaan isään on ollut.

Yhteistä lähi-isille oli, että he asumisratkaisun yhteydessä puhuivat siitä, että he pitävät lapsista. "Periaatteessa varmaan aika lapsirakas luonteeltani muutenkin oon" (Markku). "--- mä oon aina lapsista tykänny, lapsista tykänny jo aikaisemminki ja" (Seppo). "--- mä tykkään lapsista ---" (Keijo). Lähi-äidit eivät tulleet puhuneeksi siitä, pitävätkö he lapsista vai eivät – lapset lankeavat äidille automaattisesti ja perustelematta. Se, että on lapsen isä, ei näytä riittävän perusteluksi lasten asumiselle isän luona, vaan lisäksi tarvitaan lapsista pitämistä. Etä-äiti Kaarinan lapset asuvat isänsä luona, koska hän ei halunnut tarjota lapsilleen niin huonoa arkea, kuin mitä hän työnsä ehdoilla olisi joutunut tarjoamaan. Äidin luona lapsille olisi muodostunut hoidossa pitkät päivät, koska työpaikka oli kaukana, eikä äidillä ollut autoa. Isä vastaavasti työskenteli kotona, jolloin lapset pystyivät jatkamaan kotona olemistaan. "Olisiko pitänyt luopua ekasta oikeasta työpaikasta", Kaarina kysyy. Hän kertoi asumisratkaisuun liittyneen myös pientä uhmaa: "nytpä näet kuinka raskasta elämä pienten lasten kanssa on" (Kaarina). Vaikka lasten isällä olisi ollut raskasta alussa, hän on äidin mukaan nykyisin enemmän isä kuin liiton aikana. Tällä etä-äidillä on usein sellainen tunne, että ihmiset luulevat, ettei hän pidä lapsista. Sen vuoksi Kaarina joutuu vakuuttelemaan lapsirakkauttaan työpaikallaan ja muuallakin. Lähi-isä joutuu vakuuttelemaan sitä, että lapset asuvat isän luona, koska isä pitää lapsista. Etä-äiti puolestaan vakuuttelee sitä, että lapset asuvat isän luona,

vaikka äiti pitää lapsista. Sen sijaan tyypilliset järjestelyt eivät tässä asiassa kaipaakaan sanoja ja selittelyä. Myös tämän vuoksi äiti hoivaa ja isä elättää –järjestely pysyy tiukassa.

Koska äiteihin kohdistetaan isää enemmän odotuksia, etä-äitiys voi olla lähi-isyyttä suurempi taakka. Eron yhteydessä usein nainen jää kotiin ja mies lähtee. Sen vuoksi nainen, joka lähtee kodistansa, joutuu uimaan vastavirtaan sekä ympäristön odotusten että omien tunteidensa suhteen. (Veijola & Jokinen 2001, 128.) Kirsi Nousiainen (2004) onkin todennut etä-äitien kantavan syyllisyyttä tekemisistään ja tekemättä jättämisistään lasten hyvinvoinnin nimissä. Nousiainen havaitsi naisten kertomuksissa myös häpeää, joka liittyy läheisesti syyllisyyteen. Kulttuurissamme on häpeäksi, jos äiti jättää tai joutuu jättämään lapset isälle eron yhteydessä. Läheiset ihmiset ja jopa ventovieraat olivat syyllistäneet tutkimuksen naisia tekemistään ratkaisuista. (Mt., 154, 159, 162-163.) ”Etä-äiti kiinnittää pikkuasioihin huomiota enemmän kuin äiti joka asuu lasten kanssa”, toteaa Kaarina. Hän kertoo joskus ylireagoivansa ja arvelee sen johtuvan huonosta omatunnosta. Ei siitä, etteiko hän olisi hyvä äiti, vaan siitä, etteivät lapset asu hänen luonaan. Kaarina kuvailee itseään huolehtivaksi ja usein jopa turhia hössöttäväksi äidiksi. ”Tiedän olevani hyvä äiti mutta sitä täytyy kuitenkin vakuutella” (Kaarina). Koska hän tietää olevansa hyvä äiti, ihmisten epäily loukkaa häntä syvästi. Kun lähi-isä, kuten esimerkiksi Pentti, ei saa aina työrauhaa lastensa kanssa, se voi johtua siitä, että etä-äiti yrittää epätoivoisesti asioihin puuttumalla vakuutella hyvyyttään omissa ja ympäristön silmissä.

Tutkijat, jotka tarkastelevat avioeron vaikutuksia lapsiin, ovat kiinnostuneita muun muassa siitä, miten jomman kumman vanhemman menetys oidiopaali-iässä (n. 3-7-vuotiaana) vaikuttaa lapsen kehitykseen. Onkin mielenkiintoista, että Suomessa erotapahtumat ovat kasautuneet juuri 3-7-vuotiaille lapsille eli puolet eronneiden vanhempien lapsista ovat olleet tuon ikäisiä eron aikaan (Kartovaara & Sauli 2000, 73). Urpu Niemisen (1993) mukaan tässä iässä lapsi taistelee samaa sukupuolta olevaa vanhempaa vastaan vastakkaista sukupuolta olevasta vanhemmasta. Lapsi jää kivuliaasti, mutta vääjäämättä häviölle ja kasvaa pettymyksen kokemuksestaan. Tämä prosessi saattaa jäädä kesken, jos vanhempien ero osuu tähän kehitysvaiheeseen. Jos poika jää äitinsä luokse tässä iässä, hän voi kokea voittaneensa isänsä ja isän luokse jäänyt tyttö voi uskoa samoin äidistään. On väitetty, että vanhempien ero lapsen oidipaalivaiheessa voi vaikuttaa lapsen sukupuoli-identiteetin jäämiseen epävarmaksi. (Mt., 122.) Voidaan myös väittää, ettei vanhempien ero välttämättä merkitse toisen vanhemman menetystä asumisjärjestelyistä huolimatta, kunhan suhde toisaalla asuvaan vanhempaan säilyy.

Kun lapset viettävät suunnilleen yhtä paljon sekä äidin että isän kodissa, väittely jomman kumman vanhemman paremmuudesta ei nouse kynnyskysymykseksi. Asiantuntijat eivät ole kuitenkaan tukeneet tätä ratkaisua, sillä heidän mielestä lapsella tulisi olla vain yksi selkeä koti (ks. esim. Pettilä & Yli-Marttila 1999, 82-83). Sellaista suomalaista tutkimustietoa, joka antaisi viitteitä kahden kodin järjestelmän huonommuudesta, ei kuitenkaan ole olemassa. Emilia Dowling ja Gill Barnes (2000, 23) esittävät, että systeemi, jossa lapset asuvat vuorotellen kummankin vanhemman luona (*joint residence*), tarjoaa ainakin

vanhemmille positiivisia vaikutuksia pitkässä juoksussa, kunhan neutraalisuus tai hyvä tahto säilyvät vanhempien kesken. Isät voivat tulla enemmän sinuiksi isyytensä kanssa olemalla tekemisissä lastenhoidon emotionaalisten ja käytännöllisten puolien kanssa. Samalla äideillä voi olla vähemmän lastenhoidollista kuormitusta ja aikaa toteuttaa myös omia tavoitteitaan. Lasten näkökulmasta jokaviikkoinen vaihto kotien välillä voi aiheuttaa jännitteitä, jos siihen liittyy riitelyä heidän edessään tai välityksellään, jos vanhemmat käyttävät heitä sanna-aattajina.

Smartin, Nealen ja Waden (2001) tutkimuksessa joillekin lapsille, etenkin heidän kasvaessaan, kahdessa kodissa asuminen oli hyvin ongelmallista. Kahden kodin sijaan heidän mielestään heillä ei ollut yhtään kotia. Taas toisten lasten mielestä vain yhdessä kodissa asuminen olisi äärimmäisen tylsää ja kahdessa kodissa asuminen jännittävää näkökulmien laajentumista. Tällöinkin alkuvaihe on saattanut olla hieman pelottavaa ja lapset korostivat huolellisen suunnittelun tärkeyttä etenkin silloin, kun kodit olivat etäällä toisistaan. Kun vanhemmat olivat vihamielisiä toisiaan kohtaan ja kun kodeissa oli hyvin erilaiset säännöt ja kasvatustyyli, lapsilta vaadittiin paljon joustavuutta ja sopeutumista. Vanhempiin suhtauduttiin eri tavoin ja suhtautumistavat muuttuivat tilan myötä. Joillekin lapsille muutokset tuottivat vaikeuksia ja heidän ontologinen turvallisuutensa oli uhattuna tilanteessa, jolloin heidän piti olla kuin kaksi eri ihmistä. Joskus lapset tunsivat, että saivat liikaa vanhemmuutta – etenkin silloin, kun lapset joutuivat karsimaan harrastuksiaan ollakseen vanhempien kanssa. Jos molemmat vanhemmat halusivat viettää laatuaikaa, lapsilla ei ollut aikaa olla vain lapsia. Yhteisvanhemmuus voi olla turvallisuuden ja lämmön lähde joillekin lapsille, kun taas toisten kohdalla se voi vähentää onnellisuutta ja pitkittää kärsimystä. Useimpien lasten mielestä kahdessa kodissa asuminen / yhteisvanhemmuus ei ole helppo vaihtoehto, mutta monet pitivät sitä kuitenkin parempana kuin sitä, että he näkisivät toista vanhempaa vähemmän tai vain satunnaisesti. (Mt., 127-140.) Kahden kodin mallissa voi löytyä myös sävyeroja riippuen yhtämittaisen ajan pituudesta, oli se sitten esimerkiksi pari kolme päivää tai viikko tai enemmänkin. Brittiläisen tutkimuksen mukaan jaettu vanhemmuus eron jälkeen yhdistettynä sosiaali- ja työvoimapolitiikkaan antaa sykkäksen etenkin äitiyden rapautumiselle uuden vanhemmuuden alun sijaan (Smart 1999, 113).

Tutkimukseni selkeimmät kahden kodin vanhemmat, Elisa ja Henri, olivat verrattain tyytyväisiä elämäänsä ja vanhemmuuteensa. Tämä vihjaa, että kahden kodin malli saattaa olla mainettaan paljon parempi. Joillekin lapsille se ei välttämättä sovi ollenkaan, mutta joillekin se voi sopia erinomaisen hyvin – paremmin kuin mikään muu. Asiantuntijat voivat kohdata työssään voimakkaastikin oirehtivia lapsia, mutta samalla ne lapset, joille se käy hyvin, jäävät piiloon, koska he eivät tarvitse asiantuntijoiden apua. Vanhempien näkökulmasta systeemi tarjoaa molemmille tavallista arkea lasten kanssa, mutta myös reilusti omaa aikaa.

5.2 Lapsesta avioerolapseksi

Keskenään avioliitossa olevien vanhempien lasten hyvinvointi otetaan usein itsestään selvyytenä vielä nykyisinkin. Ritva Nätkinin (1997, 210) tutkimuksen aineistossa systemaattisin hiljaisuus lasten hyvästä vallitsi silloin, kun vanhempien parisuhde oli kunnossa ja perhe ehjä. Avioeron jälkeen asiat kuitenkin kääntyvät pääläelleen. Kirsti Kurki-Suonio (1999, 25) katsoo, että 1960-luvulla alkanut psykotieteiden esiinmarssi tuotti avioerolapsia koskevan sosiaalisen leiman, joka perustui tieteellisiin tutkimuksiin. Vielä tällä uudella vuosituhanella vanhempien avioeron jälkeen tavallinen lapsi syntyy uudelleen avioerolapseksi – näin näyttää olevan ainakin yleisessä kielenkäytössä. Avioeroa on perinteisesti tarkasteltu lasten näkökulmasta: esimerkiksi miten se vaikuttaa lapsen kehitykseen, oppimiseen, sosiaalisiin taitoihin, itsetuntoon, menestymiseen, itsemurha-alttiuteen, alkoholismiin syntyyn, myöhemmän aikuiselämän omiin parisuhteisiin. Negatiivisia vaikutuksia ja suoranaisia ongelmia painottavia tutkimuksia on hyvin paljon vuosikymmenien ajalta. Tavallinen kadunmies tai -nainen ei ole välttämättä lukenut yhtäkään varsinaista tutkimusta, mutta kuitenkin mielikuva synkeän tulevaisuuden avioerolapsesta elää vahvasti ja yleisesti. Usein tutkimukset lähtevät liikkeelle ongelmahakuisesti, jolloin odotetusti löydetään lähinnä vain ongelmia. Alkava trendi tutkimuksessa saattaa olla se, että ymmärretään asetelman sisältävän lasten kannalta mahdollisesti myös positiivisia asioita, kuten esimerkiksi Galambosin ja Ehrenbergin (1997) artikkelissa, jossa nähdään avioeron tuovan lapsille ja nuorille riskejä, mutta myös mahdollisuuksia.

Smart, Neale ja Wade (2001) väittävät, että aito halu parantaa lasten elämänlaatua on aivan eri ilmiö kuin voimakkaasti symbolinen ja poliittisesti hyödyllinen harmin, kärsimyksen ja viattomuuden retoriikka. Harmin retoriikasta (tai "harmismiin" ilmiöstä) tai lasten hyvinvoinnista on tullut sentimentaalisen retoriikan muoto, joka voidaan valjastaa poliittisiin tarkoitukseen. Mitä enemmän lasten tarpeet valjastetaan tiettyihin tavoitteisiin, kuten esimerkiksi avioliiton säilyttämiseen, äitien siirtymiseen kotiin työmarkkinoilta tai isien oikeuksiin, sitä vaikeampaa on aikaansaada keskustelu, joka lähtisi lasten näkökulmasta. Aikuisten tarkoitukset ottavat vallan ja lapsista tulee enemmän symboleja kuin oikeita ihmisiä. (Mt., 22-23.) Harmismilla kirjoittajat tarkoittavat taipumusta nähdä vain harmia, vaikka todisteet ovat tätä monimutkaisempia. Se mässäilee surullisilla tarinoilla ja sivuuttaa muut epäoleellisia tai "totuuden" vääristyminä. Harmismiin ilmiön mukaan avioero on pahinta, mitä lapselle voi tapahtua. Se kieltää tai minimoii vakavia ongelmia, kuten esimerkiksi perheväkivaltaa, köyhyyttä, huonoja elinoloja tai sitä, että vanhempien edelleen jatkuva avioliitto voi olla eroa pahempi. (Mt., 37-38.)

Harmismiin ilmiö liittyy usein myös suomalaiseen keskusteluun avioerosta ja lapsista alkaen avioerolapsen lanseeraamisesta. Mikä on avioerolapsi? Lapsi, joka on ollut naimisissa ja eronnut? Avioerolapsella tarkoitetaan lasta, jonka vanhemmat ovat eronneet ja joka on kokenut vanhempiansa eron. Ero on vain yksi vanhempien elämänvalinnoista, mutta se määrittää lapsenkin uudelleen.

Yleisen mielikuvan mukaan avioerolapselle tulee käymään huonosti tavalla tai toisella epäsuotuisten lähtökohtien vuoksi. Termi avioerolapsi ei esiinny ainoastaan suomen kielessä: englanninkielisessä tutkimuskirjallisuudessa puhutaan yleisesti "avioeron lapsista" (*children of divorce*) genetiivissä. Huonosta maineestaan huolimatta – tai juuri sen vuoksi – avioerolapsi on kuitenkin lehdistön myyvä lempilapsi. Esimerkiksi Helsingin Sanomissa 20.4.2001 hätkähdyttivät suuret otsikot "Yksinhuoltajaperheen pojan vaara itsemurhaan suurempi kuin muilla" ja "Yksinhuoltajan lapsella alttius joutua aikuisiällä vaikeuksiin", jotka koskettivat Anu Sauvolan väitöskirjaa. Haastattelutekstissä väittelijä korosti, ettei yksinhuoltajuus ole rikollisuuden tai itsemurhan syy, vaan mahdollinen riskitekijä, ja muistutti aineiston puutteista. Otsikot olivat jo kuitenkin tehneet tehtävänsä yksinhuoltajaperheen eli useimmiten avioerolapsen huonosta karmasta.

Minua haastateltiin avioeroa lasten näkökulmasta käsittelevään lehtijuttuun, jonka luettuani kirjoitin palautteessa avioerolapsi-käsitteen käytöstä. Kirjoitin, että ymmärrän jo vakiintuneen käsitteen käytön sen helppouden ja lyhyden vuoksi sen sijaan, että puhuttaisiin lapsista, joiden vanhemmat ovat eronneet. Mutta kerroin, etten pidä käsitteestä sen leimaavuuden vuoksi – ei hän puhuta avo- tai avioliittolapsistakaan. Kauneus ja Terveys -lehden (5/2001) kannessakin kuitenkin komeili mainosteksti "Avioerolapsi kahden kodin paineessa". Yrityksistä huolimatta avioerolapsi elää ja voi huonosti.

Haastattelemani vanhemmat eivät olleet säästyneet yleisiltä mielikuvilta. Asiantuntija oli sanonut Kaarinan toisesta lapsesta, ettei millään huomaisi, että hän on avioerolapsi. Kaarina pohtikin, kuinka häiriintyneitä avioerolapset sitten yleensä ovat, jos se ihan päällepäin näkyy niin selvästi. Jotkut vanhemmat olivat hyvin huolissaan lastensa tulevaisuudesta: "No lasten puolesta mä tietenkin pelkään että ni, niillä tulis myöhemmin olemaan näitten takia, omia vaikeuksia ku ne näkee tän rikkinäisen suhteen. Ja mitenkä se vaikuttaa nämä niihin nyt ja myöhemmin" (Tommi). Amerikkalaisen pitkittäistutkimuksen mukaan vanhempien avioero on yhteydessä lasten kasvaneeseen riskiin erota aikuisuudessa etenkin, jos molempien puolisoitten vanhemmat ovat eronneet. Tai tarkemmin sanottuna vanhempien avioero lisää jälkikasvun avioeroriskiä lisäämällä todennäköisyyttä, jonka mukaan jälkikasvu käyttäytyy tavalla, joka häiritsee läheisen ja keskenään palkitsevan ihmissuhteen ylläpitämistä. (Amato 1996.) Erojen periytyminen on todettu myös suomalaisessa tutkimuksessa: perhebarometrin eronneiden vastaajien omat vanhemmat olivat eronneet useammin kuin avioliitossa olevien vanhemmat (Paajanen 2003, 22).

Kieltämättä monet lapset kärsivät pitkäaikaisista ongelmista vanhempien eron jälkeen ja monilla nuorilla aikuisilla on tuskallisia muistoja vanhempiensa erosta. Niistä tuntemuksista ei kuitenkaan välttämättä seuraa heikentynyttä kykyä toimia aikuisena omassa parisuhteessa. Jos lasten vanhemmat eivät olisi eronneet, lapsilla voisi silti olla yhtä kipeitä muistoja avioeron sijaan riitaisasta avioliitosta. (Furstenberg & Cherlin 1991, 68.) Asiaan vaikuttaa myös hyvin monia muita tekijöitä, eikä vanhempien tarvitse vaipua synkkyteen lastensa elämän pilaamisesta. Vanhempien ero voi toimia myös suojaavana tekijänä, jos lapsi ottaa opikseen vanhempien liitosta ja erosta ja yrittää omassa elämässään

välttää tiettyjä haitallisia toimintatapoja, joiden seuraukset on jo nähnyt. Siten vanhemmat ovat voineet tietämättäänkin auttaa lastaan tekemästä ainakaan samoja virheitä.

Vanhempien avioero synnyttää lapsen siis uudelleen avioerolapseksi. Tämä lapsi aina kärsii erosta ja on olosuhteiden viaton uhri, objekti. Vai onko? Anne-Marie Ambert (1992) toteaa, että sosiologisen ja psykologisen kirjallisuuden valtavirrassa näkökulma ja suunta ovat yksipuolisia – vanhemmista lapsiin. Vanhempien vaikutusta on laajalti tutkittu lasten sosiaalistumiseen, kehittymiseen ja vanhempi-lapsi -suhteeseen, mutta lasten vaikutus vanhempiin on jäänyt vain marginaalisen kiinnostuksen kohteeksi. Jos lapset ymmärretään sosiaalisina toimijoina pohjimmiltaan hyvien tai jopa enkelimäisten ”tyhjiä taulujen” sijaan, voidaan heidät helpommin nähdä vaikuttavan toisiin toimijoihin, kuten vanhempiin, negatiivisesti tai positiivisesti. (Mt., 6-7, 14-15.) Furstenberg ja Cherlin (1991) toteavat, että joillakin lapsilla voi olla käyttäytymisongelmia, jotka kuluttavat vanhempien avioliittoa ja pikemminkin aiheuttavat avioeron kuin että olisivat sen seurausta. Nämä tutkijat kuitenkin muistuttavat, ettei voida väittää luonnostaan vaikeiden lasten aiheuttavan suurimman osan avioerosta. (Mt., 64.) Vanhemmat eivät usein etsi syytä eroonsa lapsistaan joko viisautaan ja vastuullisuuttaan tai siitä pelosta, että löydettyään yhden erosyyntä lapsesta, he alkaisivat syyttää lasta. Tutkimukseni Antero puhui eronsa syyistä seuraavasti:

Antero: No. Se hän hän oli tällanen varmaan vaan tämmönen kasvukriisi. Puhutaan paljon näistä kolmenkymppin kriiseistä ja näistä että. Tavallaan sit ku lapsiki syntyy se muutti meidän avioliittoon varmaan tai siis muutti aivan hirveesti että.

TH: Millä lailla?

Antero: No se oli tosi rankkaa aikaa meille se alku. Ja sit lapsi oli koko ajan vaativainen. Siinä oli sillei, etten mä siihen suhteen hoitoon ei kyllä jäänyt aikaa sen kolmen, kolmen puolen vuoden aikana (...).

Antero toteaa lapsen syntymän ja lapsen vaativuuden muuttaneen hänen ja nyt entisen vaimon suhdetta. Hän ei kuitenkaan syytä lastaan, jota hän kuvaa kaikesta puolin ihanaksi lapseksi. On paljon mahdollista, että avioerolapsi on usein pahan maineensa vuoksi erityisen tarkastelun alla päivähoitossa ja koulussa. Kasvatuksen ammattilaisilta saattaa joskus unohtua, että lapsikin voi surra vanhempiensa eroa ja siitä aiheutuneita muutoksia. Esimerkiksi tavanomainen, ”normaali” vilkkaus voidaan helposti tulkita negatiivisin linsein ylivilkkauksiksi. Lapsi ei välttämättä saa ymmärrystä surun moninaisille ilmaisuilleen, vaan lähetteen eri tutkimuksiin. Lapset ovat toiminnallisia ja siten heidän käyttäytymisensä heijastaa tunnetiloja. Sen sijaan, että lapsi puhuisi esimerkiksi masennuksesta, hän voi ilmaista pahaa oloaan häiriökäyttäytymisellä. (Ukura, Ebeling & Linna 2000.) Vanhempien avioeron kokeneen lapsen ymmärtäminen ei kuitenkaan tarkoita lapsen epätoivotun käyttäytymisen hyväksymistä, vaan oikeanlaisen tuen tarjoamista. ”Tosin sinänsä tietysti varmaan hyvää tarkottava kuvio mut tulee vaan mieleen semmonen, semmonen asia että, ollaanko nykyaikana pikkasen liian yliherkkiä tämmösille jutuille jos joku on vähän erilainen ku muut” (Pentti). Pentin vanhemman lapsen kohdalla epäillyt neurologiset ja liikunnallisympäristölliset huolenaiheet olivat osoittautuneet turhiksi: ”Elikkä nää

kaikki jutut mitä sillä on pelätty ni ainakin tällä hetkellä näyttää siltä et se oli aiheeton” (Pentti). Tutkimusten esittämät arviot yliaktiivisuuden ja/tai tarkkaavaisuushäiriön yleisyydestä liikkuvat välillä kolmesta seitsemään prosenttia lapsista (ks. Poikkeus et al. 2002, 163-164).

Lasten reaktiot vanhempien eroilmoitukseen vaihtelevat iän mukaan. Alle kouluikäiset lapset, joiden kyky ymmärtää tilannetta on rajoittunut, ovat useimmiten peloissaan ja hämmentyneitä. Pienet lapset näkevät maailman hyvin itsekeskeisellä tavalla, joten he usein olettavat, että vanhempien ero on heidän syytään – heidän on täytynyt tehdä jotain todella pahaa, että toinen vanhempi lähtee. Vanhemmat, jo kouluikäiset lapset ymmärtävät tilanteen paremmin ja sen, ettei se ole heidän syytään. Mutta he voivat silti olla ahdistuneita siitä, mitä ero tulee merkitsemään heidän kannaltaan. Kuten arvata saattaa, nuoret saattavat olla usein vihaisia toiselle vanhemmista tai molemmille perheen rikkomisesta. Yleensä tytöt käyttäytyvät poikia paremmin vanhempien eron yhteydessä. Kuitenkaan siitä ei voi päätellä, että ero vaikuttaisi tyttöihin poikia vähemmän. Kenties tytöt sisäistävät ja muuttavat tuskansa masennukseksi tai alentuneeksi itsetunnoksi. Tai heidän tunteensa aiheuttavat ongelmia, jotka tulevat esiin vasta vuosien kuluttua vanhempien erosta. Tutkijat ovat yksimielisiä siitä, että lähes kaikki lapset ovat jonkin verran tai erittäin onnettomia vanhempien erotessa ja että monilla lapsilla hämmentyneisyys, suru tai viha jatkuu kuukausia tai jopa vuosia. Lasten lyhytaikaiset reaktiot voivat olla hyvin erilaisia jopa saman perheen lasten kesken. Suurin osa variaatiosta on yhä selvittämättä, mutta iän ja sukupuolen lisäksi asiaan vaikuttanee osaksi lasten persoonallisuustekijät – jotkut lapset kestävät menetyksiä ja epävarmuutta paremmin kuin toiset. (Furstenberg & Cherlin 1991, 65, 67.)

Ainoastaan lapsia ei määritellä uudestaan eron jälkeen, vaan myös vanhemmat. Heistä tulee useimmiten lähi-äitejä ja etä-isiä, tapaavia tai lasten kanssa asuvia vanhempia tai vielä ikävämmältä kuulostavia yksinhuoltajia tai elatusvelvollisia. Arkikielessä yksinhuoltajalla tarkoitetaan lasten kanssa asuvaa vanhempaa, vaikka vanhemmat olisivatkin sopineet yhteishuollosta (Sinkkonen 1998, 228).

5.3 Jälleentapaaminen lasten kanssa

Kysyin haastateltavilta vanhemmilta, miten he valmistautuvat lasten tulemiseen. Yllättävää oli, kuinka vähän erityistä henkistä orientoitumista tai konkreettista valmistautumista tarvittiin. Jos lapsilla oli myös siinä kodissa, jossa vietettiin vähemmän aikaa, oma sänkynsä, leikkikalujaan ja muita tarpeellisuuksia, vanhemman ei juuri tarvinnut tehdä etukäteisvalmisteluja. Ruokakaupassa käyminen ennen lasten tuloa tai heti alkajaisiksi heidän kanssaan oli yleisimmin mainittu konkreettinen, käytännöllinen tapahtuma. Vanhempien ei tarvinnut varta vasten virittäytyä lasten vastaanottamiseen, joka sujui useimmiten luonnollisesti. Jälleentapaaminen mainittiin niin äitien kuin isienkin puheessa yleisesti positiiviseksi, mukavaksi kokemukseksi.

TH: Joo. No minkälainen on teidän jälleentapaamisenne sitten tytön kanssa, kun hän tulee äitinsä luota sinun luoksesi?

Antero: Ei siinä mitään sellasta kauheen erikoista oo. Et me kuitenkin loppujen lopuksi tavataan niin usein toisiamme. Kyl se ainaki mua (odottaa), et näkee et hän on tosi mielissään siitä.

TH: Joo, tapahtuuko silloin mitään erityistä vai...?

Antero: Ei siinä, no ku hän näkee mut niin lopettaa leikit ja juoksee siihen mun luokse ja selittää kaikkia omia juttuja, mitä on tapahtunu.

TH: No mitäs susta silloin tuntuu ku sä näät taas tytön?

Antero: Kyl se tuntuu joka kerta tosi mukavalta.

TH: Niin et sul ei tuu sit ikävä siinä välissä kun on niin pieniä jaksoja?

Antero: Se vähän vaihtelee että. Kyl joskus, kyl joskus tulee semmonen ikävän tunne, mut ei oo sillei kovin pahasti.

Vanhemmat kokevat jälleennäkemisen loppujen lopuksi myönteisenä siitakin huolimatta, että kohtaamiseen liittyy lasten kiukuttelua: "No itse asiassa ne rupee riskaamaan silloin ku ne tulee takas. Kauheen kiva on aina nähä." (Pirjo). Myönteisyys säilyy, kun vanhemmat pystyvät ottamaan lasten negatiivisetkin tunteet vastaan ja näkemään ne normaaleina (olivat ne sitten sitä tai eivät). Tommi osaa ennakoida lasten tunneilmaisuja ja selittää ne ikäväksi. Repliikistä ei tosin käy ilmi, uskooko hän lapsen ikävöivän äitiään vai ikävöineen itseään. Mutta jos vanhempi sallii toisen vanhemman ikävöimisen, positiivisuus on helppompi säilyttää:

Tommi: Hmm, kyllä siinä, ei siinä oikeestaan sillä viisiin valmistautua tarvi, mutta asennoitua siin täytyy sillä viisiin että ni, sieltä tulee sitä negatiivista palautetta pojan suusta sitte kun hän on viikonloppuna ollu äitin luona ni, sitte kun hän tulee ja, ensimmäinen ilta ku jäähään kahestaan ni silloin sitä tahtoo tulla sitä negatiivista että tää ei nyt oo mitään suurin piirtein ja sit jos (siinä ihminen sitte että). Ni sitte ku mennään jo seuraavaan päivään ni sitte on taas kaikki neutraalia siinä että ne tavaltaan unohtuu ja purkautuu ja. Mä aika pitkälle näen myös sitä että se on sitä ikävää, mikä sillä viisiin sitte puretaan.

Tommin perheessä lapset on jaettu: poika isälleen ja tyttö äidilleen. Lapset ovat yhdessä joka viikonloppu vuorotellen jomman kumman vanhemman luona, jolloin toisella vanhemmalla on vapaaviikonloppu. Kohtaamisissa äidin luona asuva tyttö osoittaa lämpimiä tunteita isää kohtaan, mutta isän luona asuva poika on varauksellisempi äitiään kohtaan:

TH: No minkälainen on teidän jälleentapaamisenne? Sanoitki jo että vähän riskaa sitte siinä ja?

Tommi: No joo, niitä silloin tällöin niitä tilanteita on mut sitten useinkin niinku, esimerkiks viikkotapaamisissa on niin tota, se on niin jännä se tapaaminen et lapset reagoi sillä viisiin että ni, esimerkiks ku poika asuu mun luona ja tyttö äitin luona, ni sitte tulee se tapaamistilanne, ni tyttö juoksee kädet ojossa suoraan minun kaulaan kapsahtaa ja suukottelee ja kertoo miten hänellä on ikävä ja mitenkä hän rakastaa mua. Mut ei sitte päinvastoin että poika on taas äitin kaulassa kiinni ja halaamassa sitä, et siinä tulee tällänen ristiveto sitte ja. Se on kuitenkin hellyyttävä tilanne kokonaisuutena että ni, kuitenkin kaikki saa sitä, ikäväänsä purkaa sit sillä viisiin ja halauksia joka on mun mielestä ihan oikein reilua et. Se on hyvä lapsilleki et ne näkee sitä, halausta ja, tai hellyydetunteita, niit ei saa unohtaa.

Tommi: Tyttö on erikoinen tapaus siinä että se, no eilen viimeks oli ku oltiin siellä pelikentän laidalla ja, äiti tuli tytön kanssa sinne ni, kauhee riskaaminen oli äitin kanssa ensteks siellä ja mistä asioista nyt liekään siinä sitte nahistellu ja. Ja tuota, minua ei niinku tavallaan huomattukaan siinä vaikka kuitenkin vieressäki seisoin ja.

Hetken päästä vaivihkaa ni, tyttö tuli siihen minun viereen ja, ei tuu lähelle eikä ana halata ja, sit kuitenkin ni yks kaks se kapsahti kaulaan ja. Iskä mulla on hirvee ikävä sua, tuli ihan yllättäen siinä ja. Tavallaan tuntu et ei muuta ku rutistamaan ja pussaamaan vaan että niin on mullakin ikävä sua että. Se niinku tulee se niinku että kiers hetken ku kissa kehää konsanaan ja sitte iski kiinni ((naurahtaa)). Mut se on sellanen pien laps ni siltä voi oottaa vähän tämmösiä ex tempore tempauksia että. Mut ne on kuitenkin niin hellyyttäviä että kun sen tietää et ei ne mitään, ennemmin tai myöhemmin se tulee että, se tarvii ensteks purkaa se, ensimmäinen energia ja sit se vasta pääsee siihen, varsinaiseen ikävään.

Entä kiukuttelevatko lapset usein palatessaan sille vanhemmalle, jonka luona asuvat? Viikonloppuvanhempien tarinoissa ei tullut esille lasten negatiivisia reaktioita tapaamistilanteissa. Ehkä lapset eivät aina uskalla kenties menettämisen pelosta osoittaa mieltä sille vanhemmalle, jota he näkevät vähemmän. Kuu-luuko "riskaaminen" ja negatiivistenkin tunteiden näyttäminen läheisyyteen? Toisaalta myös vähemmän aikaa lastensa kanssa viettävät vanhemmat pitivät suhdettaan läheisenä. Vai pitäisikö ajatella, että toinen vanhempi on usein läheinen ja toinen läheisempi? Lapsilla on joskus kausia, jolloin he ovat jomman kumman vanhemman perään. Näinä kausina yhden vanhemman seuraa kaivataan ja toisen läsnäoloa syrjitään ehkä hyvinkin selkeästi. Elisan poika reagoi voimakkaasti äitiinsä, mutta Elisa katsoi asiaa lapsen kannalta ja salli lapsen tunteet isäänsä kohtaan:

Elisa: Nyt se onneks menee ihan hyvin, sillai kun ne tulee ilosella mielellä. Mutta pitkäänhän se oli niin, että Jonne ei halunnut tulla mun luokse. Ja sitte se huusi vaan, että "äiti paskapää". Jonne ei tosissaan halunnut tulla mun luokke. Ja sitte, sitten ne tulee sisään ja ottaa reppunsa ja sitten ne yleensä kaivaa sieltä jotain, omat lelut jos niillä on jotain uutta tai mielenkiintosta, ne rupee leikkimään niillä. Mutta sitte ne menee omien lelujensa, meillä olevien lelujensa luokse tai, tai sitte ehkä leikkii jonkun aikaa siinä ja sit ne menee ja avaa telkkarin ja kattoo videoita ja. Se on semmosta rauhallista. Ja sitte mä jossain vaiheessa mä kysyn, et syöttekö ruokaa vai ette. --- Niin sillei, että Jonne kun on ollu kovasti isänsä perään niin mä oon niinku saanu tehdä enempi töitä niinku Jonnen kanssa. Mutta on se sitte kuitenkin säilyny Jonnen ja minun suhde läheisenä myöskin. Ja se on vaatinut multa sitä, että mä nyt en niinku reagoi lapsenomaisesti siihen, että se minua torjuu, vaan niinku hirveän hirveän aikuisesti, että sillä on nyt tämmönen reaktio nytte. Se ei tarkoita, että se ei minusta välittäis tai että meidän välinen kiintymyssuhde ois poikki, vaan se että kun minun. Ilmeisesti minun näkeminen tarkoittaa Jonnelle sitä, että joutuu eroon isästään. Kun se on niin sen perään.

5.4 Lasten kanssa arkena: "sitä normaalia" kotona

Missä on eri perheenjäsenten koti eron jälkeen ja mitä merkityksiä koti paikkan kulloinkin saa? Ne vanhemmat, joiden lapset asuvat sekä äidin että isän luona ajallisesti kutakuinkin yhtä pitkiä aikoja, ajattelivat, että heidän lapsillaan oli kaksi kotia. Myös tapauksessa, jossa paperilla lapset oli jaettu, mutta käytännössä kulkivat yhdessä kodista toiseen, äiti ajatteli lapsillaan olevan kaksi kotia:

Elisa: Tai siis, ne on sillai että virallisesti Leevin *osoite* on minun luona. Jonnen *osoite* on Jarmon luona. Ja käytännössä ne kulkee enimmäkseen yhdessä kodista toiseen. Siitä on yritetty pitää kiinni, että on suunnilleen yhtä paljon kummassakin kodissa.

Mutta sitte aika paljon näitten, näitten työasioitten ehdoilla. Saattaa olla, että ne on ollu ehkä enempi nyt Jarmolla.

Elisan puheessa toistuvat sanapari ”kumpikin koti” ja ”toinen koti”. Todennäköisesti myös lasten kokemuksen mukaan heillä on kaksi kotia. Lapset eivät tosin puhu äidin tai isän kodista – ja miksi puhuisivatkaan, jos tuntevat ne omikseen. Omistusmuotona äidin kotihan on äidin ja isän koti isän. Äitinsä kertoman mukaan Jonne ja Leevi puhuvat kodeista niiden värien perusteella, vihreästä ja valkoisesta kodista. Myös Henrin lapset asuvat yhtä lailla tasapuolisesti sekä äitinsä että isänsä luona. Henri uskoo, että ”lapsilla on varmaan heidän omastakin mielestä kaks kotia” ehkä myös sen vuoksi, että hän on investoinut asumiseen:

Henri: No mää kyllä sitten, kun täyty, sitten se lopulta oli se ositus tehty ja näki niinkun sen mitä, mikä se tilanne on niin kyl mä niinku hyvin tarkkaan sitten laskin että, minkälainen asunto mulla on varaa hommata ja, laskin niinkun tätä ((huokaus)) suht koht, tiukille olen niinkun sen vetäny sillei mutta tota, se asunto, hommasin sitten semmosen, vanhan, no vanhemman omakotitalon kuitenkin sitten halusin, et satsasin siihen asumisympäristöön sitten niinkun lasten kannalta että se olis todella toinen koti eikä mikään vaan sitten *kämppä* missä käydään. Et enkä oo sitä katunu se satsaus tietysti on sitten vieny sen niinkun, ((huokaus)) talouden hyvin niinkun sille tiukalle rajalle että sitä nippa nappa toimeen tullaan mutta tota. Se on ihan tietonen ratkasu et ei se oo sillai henkisesti sillee vaikee.

Esa, jonka lasten äidillä on yksinhuoltajuus, hankki huoltomuodosta huolimatta itselleen ison asunnon ”kaiken maailman vippaskonsteilla”, koska ”kun on kolme lasta et se on vaikee olla yksiössä viikko jos yks niistä on esimerkiks alle vuoden ikänen” (Esa). Mielikuva viikosta yksiössä kolmen lapsen kanssa ei näytäkään kovin ruusuiselta, vaan kaikkien kannalta tuskaiselta hotellioleskelulta pienessä huoneessa, tosin ilman huonepalvelua. Jotta isommat lapset saisivat nykyistä enemmän huomiota isältään, pienin lapsi silloin tällöin ”jää kotiin”, äidin luo. Kodista ei ollut muuta puhetta. Ehkä juuri ison asunnon ansioista isän ja lasten keskinäinen halu tavata toisiaan ei ole hiipunut, mutta asunnon suomista tiloista huolimatta ainakin Esan pienimmän lapsen koti näyttää olevan äidin luona. Kenties osittain sen vuoksi, että Esa on ”vain” lasten isä, mutta ei huoltaja, lapset ovat hänen luonaan keskimäärin vain puolitoista päivää viikossa. Lisäksi pienin lapsi on vielä kovin nuori.

Toisen pienen lapsen isän, Jarin puheessa hänen parivuotiaan poikansa koti on äidin luona, vaikka isäkin on lapsen huoltaja. ”Kotona” lapsi tekee jonkun asian yhdellä, ”mulla” toisella tavalla. Isän kertomana lapsen äiti kommentoi ”se on niinku liian pitkä aika olla kotoo pois” isän ehdotukseen siitä, että lapsi olisi viikon kerrallaan hänen luonaan. Lapsi on isän puheessa siis ”mulla”, ”mun luona” tai ”mun luona hoidossa”. Isä ja lapsi viettävät muutaman päivän viikossa yhdessä, joten lapsi viettää suurimman osan viikosta äitinsä luona. Usein ajatellaan, että pienen lapsen on paras olla äitinsä hoivissa, joten äiti mielletään lapsen kodiksi. Voi myös olla, että lapsen äiti on selkeästi määritellyt, missä lapsen koti on, ja toisen kodin tekeminen isän luokse on jäänyt.

Halusin haastateltujen vanhempien kertovan, mitä heidän lastensa läsnäoloon sisältyy: mitä tyypillisenä arki-iltana tai viikonloppuna tapahtuu ja teh-

dään. Etenkin monesta lähivanhemmasta kysymys saattoi kuulostaa jokseenkin tylsältä, sillä jotkut olisivat halunneet kuitata kysymyksen vastaamalla vain tyyliin "se on sitä normaalia" (Elisa). Siihen liittyy ruokakaupassa käynnit, ruuanlaitot, syömiset, ulkoilut, pelailut, iltapuuhat ja muut rutiinit. Puhetta ei aina näytä tulevan paljoakaan, paitsi lypsämällä. Arkeen liittyvät toisto ja rutiinit, joista ääneen kertominen saattaa pistää kertojan itsensäkin pohtimaan sitä, onko elämäni todella niin tylsää kuin miltä se kuulostaa. Arjen eläminen ja sen tutkiminenkin saattaa kuitenkin olla huomattavasti mielenkiintoisempaa kuin siitä puhuminen yleisellä tasolla. Jälkikäteen tehdyssä haastattelussa on vaikeaa muistaa edes edellisen illan tekemisiä, joten reaaliaikaiset tutkimusmenetelmät kertoisivat eletystä arjesta todennäköisesti paremmin ja tarkemmin. Työssäkäyvissä perheissä arjen illat menevät suurimmaksi osaksi rutiininomaisiin asioihin ja oleskeluun, ellei lapsilla ole kovasti harrastuksia. Tekemiselle ja menemiselle löytyy aikaa lähinnä viikonloppuisin:

Henri: Puhutaan paljon, yleensä arkisin ollu ihan töissä, se on sitten silloin kello viiden nurkilla ku viiden välillä kun ollaan kotona niin siinä menee tietysti siinä ruuanlaitossa aikansa ja, aikaa yleensä kyllä mahdollisimman vähän aikaa menee siihen, pyritään, tehään nopsasti. Sitten on läksyjentekoa ja, piirtämistä ja. Me ei olla haluttu kovin paljon lapsille semmosia kerhoja ja muita tämmösiä harrastuksia kehittää mut on meillä jokunen tämmönen. Kyllä se aika paljon semmosta oleilua on et en mä kyllä jaksa kauheesti silleen niinkun, aktiivisesti keksiä tekemistä lapsille, lasten kanssa. Se on sitten lähinnä viikonloppuisin.

Vuoden 2001 perhebarometrissa on tarkasteltu Väestörekisteristä poimittujen kahdentuhannen 5-, 8- ja 11-vuotiaiden lasten vapaa-aikaa huoltajan näkökulmasta. Arki-iltaisain viisivuotiaiden aikaa eniten vei askartelu ja piirtäminen, aikuisen kanssa lukeminen, sisarusten ja kavereiden kanssa leikkiminen sekä television katseleminen. Kahdeksanvuotiaat käyttivät eniten aikaa kavereiden ja sisarusten kanssa leikkimiseen ja urheilemiseen, television katseluun ja itseksensä lukemiseen. Yksitoistavuotiailla suurimman osa ajasta vei kavereiden kanssa leikkiminen tai urheilu, koulutehtävien tekeminen ja television katselu. Huoltajien mukaan yli 90 prosenttia lapsista vietti viikonloppuja vanhempien luona. Viisivuotiaiden aika kului vanhempien ja sisarusten kanssa esim. ostoksilla ja erilaisissa tapahtumissa, televisiota katsellen, kavereita tavaten ja harrastustoimintaan osallistuen. Lähes 60 prosenttia kahdeksanvuotiaista kävi ostoksilla ja tapahtumissa perheen kanssa ja leikki tai pelaili kavereiden kanssa. Myös sisarusten kanssa vietettiin aikaa ja osallistuttiin harrastustoimintaan. Yksitoistavuotiaista lapsista jo yli puolet osallistui ohjattuun harrastustoimintaan. He myös käyttivät tietokonetta ahkerasti ja tekivät koulutehtäviä ja kotitöitäkin. Myös kavereiden kanssa vietettiin aikaa tyypillisenä viikonloppuna. (Paajanen 2001, 31-37.)

5.5 Lapset läsnä laadukkaasti viikonloppuna

”Laatuaika” oli vielä jonkin aikaa sitten suosittu käsite, jonka mukaan tärkeintä ei ollut lapsen kanssa vietetyn ajan pituus, vaan mitä ja miten yhdessä tehdään – ja nimenomaan tehdään. Vanhempi saattoi viedä lapsen esimerkiksi lyhyelle visiitille elämykselliseen paikkaan ja intensiiviseen toimintaan, jonka jälkeen vanhempi saattoi palata omien kiireiden pariin tyytyväisellä mielellä ja hyvällä omatunnolla. Keskeisintä laatuaika-ajattelussa on siis määrän korvaaminen laadulla. Tosin kodin ja työn yhteensovittaminen voi tuntua hankalalta, sillä kodin elämä aika on erilaista kuin työelämän (Katvala 2001, 69).

Katvalan (Mt., 68) äititutkimuksen kaikilla kolmella sukupolvella oli aikapuhetta, mutta vain nuorin sukupolvi puhui laatuajasta, jolla viitataan lapseen keskittymiseen, muiden asioiden sivuuttamiseen ja jaksamiseen seurustella lapsen kanssa. Tällä hetkellä laatuaika muistuttaa yleisessä kielenkäytössä lähinnä jo kirosanaa lapsen ja vanhemman välisessä suhteessa, vaikka sitä ei ole vai-vauduttu määrittelemään tarkasti. Julkisuuden henkilöt saattavat lehtien palstoilla katuen ihmetellä, kuinka he saattoivatkin luulla, että laatuaika korvaisi määrän ja korostavat nykyisin perheelle annettua aikaa. Nykyisin vallalla oleva ajattelutapa korostaa nimenomaa aikaa, sen pituutta – aikaa perheelle, lapselle, ja vain olemisenkin on tärkeää. (Torkkeli 2001.) Tavoiteltavin tapa elää ja olla lasten kanssa lienee kultainen keskitie, jossa sopivassa suhteessa joskus tehdään jotain ajatuksella ja täydellä sydämellä, ja joskus vain antaumuksella ollaan. Mutta miten ero asumis- ja tapaamisjärjestelyineen vaikuttaa ajankäyttöön?

Nykyisin pidetään myös viikolla tapahtuvia tapaamisia tärkeinä, jotta lapsi ja etävanhempi voisivat elää myös yhteistä arkea eikä vain viihteellisiä viikonloppuja (Taskinen 2001, 37). Yksi arki-ilta viikossa lienee parempi kuin ei mitään, mutta siinä ajassa tuskin arjen makuun pääsee vielä kiinni. Arkeen liittyy toisto ja yksi ilta on vain yksi lyhyt ilta, vaikka toistuisikin seuraavalla viikolla. Niillä tutkimukseni etä-isillä, joiden lapsilla oli vain vähän tapaamisoikeutta isäänsä, juuri aika ja ajan vähyys määrittelivät paljolti eron jälkeisen vanhemmuuden kokemusta ja lapsen ja isän välistä suhdetta. Aikaa yritettiin säästää eri tavoin ja joitain asioita jätettiin tekemättä ajan vähyden vuoksi. Lapset ja vanhemmat, jotka tapasivat toisiaan esimerkiksi joka toinen viikonloppu, viettivät usein aikansa laadukkaasti, jos laatuajalla viitataan lapsen kuuntelemiseen, lapsen ehdoilla tekemiseen ja olemiseen, aitoon kohtaamiseen lapsen ja vanhemman välillä. Isät, joiden lapset eivät asuneet heidän luonaan, kaipasivat nimenomaan aikaa. Mutta aikaa ei voi taikoa enempää, vaan tilanteeseen on sopeuduttava, jos järjestelyjä ei ole tarkoitus muuttaa. Pelkkä oleminen tuntui usein olevan heille ylellisyyttä, johon ei vain ole varaa. Etävanhemman ja lapsen vähäisellä ajalla varustettu läheinen ihmissuhde vaatineekin enemmän aktiivista työstämistä kuin lähivanhemman ja lapsen välillä. Toiminnallinen tekeminen yhdessäolon muotona näyttäytyykin pitkälti (etä)isätapaisena. ”Kyllähän sitä tulee elettyä hyvin pitkälle lapsille ku lapset on mun luona”, totesi Risto, jonka yhdessäolo lasten kanssa koostuu sekä huippukohdista että arkisesta tekemisestä tietoisena ajankulusta:

TH: Silloin ku ootte yhdessä lasten kanssa ni mitkä asiat täyttää sen ajan tai mitä te teette tai oletteks te vaan jos sä aattelet tyypillistä iltaa tai viikonloppuun?

Risto: No, me yleensä *tehdään* jotain. Leikitään pihassa, meillä saattaa olla ennalta sovittuja asioita mitä me tehdään niinku esimerkiks eilen lasten kanssa rakennettiin hyppyri mistä polkuautolla on hyvä ajaa, tälläsiä asioita. Sitten yks sellanen tärkeä asia on että me käydään uimassa, yhdessä ja. Oikeestaan ihan ni ku on semmosta, normaalia, tehdään ruokaa, syödään. Vapapäivinä sitten kun on koko päivä ni otetaan päiväunet ja. Totta kai sitte jotain huippujaki on joita sitten vähän etukäteen esimerkiks suunnitellaan et mennään käymään jossain.

TH: Eroaako se siitä ajasta kun olitte koko perhe läsnä, siinä (arjessa)?

Risto: On se varmaan sillä lailla, no on joo. Ei välttämättä niinku asiat, mitä tehdään, ne ei oo välttämättä kauheesti muuttunu. Mutta tietysti sitte ku lapset on mun luona ni kylhän sitä on hyvin tiiviisti sitten lasten kanssa ettei mihinkään muuhun, semmoseen arkirutiiniin käyttää mahdollisimman vähän aikaa. Et tavallaan niinku yrittää käyttää sen ajan hyödyks, hyvin tarkkaan.

Toiminnallisuutta ja tekemistä on usein pidetty ainakin mielikuvissa miehisenä tapana jäsentää elämää. Siten pelkkä ajan vähyys ja ajan sijoittuminen viikonloppuun ei välttämättä yksin selitä isien ja lasten ajankäyttötapoja. Vaikka laatu-aika-ajattelusta olisikin suurimmaksi osaksi luovuttu, vanhemmat – myös äidit – haluavat usein tarjota lapsilleen virikkeitä eri toimintojen ja harrastusten parissa. (Voidaan myös pohtia, onko mikään loppujen lopuksi muuttunut vai puhutaanko nykyisin pohjimmiltaan samoista asioista vain eri termein). Lapsen ehdoilla eläminen ja toiminnallinen ohjelmallisuus arkirutiinien lisäksi toistuvat myös Anteron puheessa:

TH: No mitkä asiat täyttää ajan lapsen kanssa silloin, kun olette yhdessä?

Antero: No kaikki nää ihan mitä on nyt arkipäivän juttuja ja. Sitten sitten kerta kun on lapsen kanssa sitä on aika paljon sen lapsen ehdoilla sitte. Tosiaan sitten me aina tehään jotain, käydään jossakin uimassa tai tälläst tehdään.

Amerikkalaistutkimuksen lapsilta, jotka tapasivat toisaalla asuvaa isäänsä vähintään kaksi viikkoa vuodessa, kysyttiin miten he viettivät aikaa isänsä kanssa. Heidän vastauksistaan kävi ilmi, että useimmat isät toimivat enemmän läheisten sukulaisten tavoin kuin vanhempina. He veivät lapsiaan ostoksille, ulos syömään ja elokuviin. Ja joskus he urheilivat heidän kanssaan. Mutta rutiinimaiset toiminnat lasten ja vanhemman välillä (esimerkiksi kotitehtävissä auttaminen) olivat harvinaisia. (Furstenberg & Cherlin 1991, 36.) Tietenkin voidaan todeta, että nämä isät toimivat sukulaisten tavoin, mutta vanhemmuuden kiistäminen näillä perusteilla olisi kyseenalaista. On selvää, että vanhempana olemisen tapa muuttuu sen mukaan, kuinka paljon ja minä aikoina lapsen elämässä ollaan mukana, ja tuloksena on erilaista vanhemmuutta. Sen sijaan, että vaadittaisiin etävanhempia vain oleskelemaan lasten kanssa viikonloput, olisi hyvä järjestää tälle vanhemmalle ja lapsille reilusti lisää arki-aikaa. Oli perhemuoto mikä tahansa, viikonloppuihin kuuluu usein juuri tekeminen. Elämä voi ruveta tuntumaan tylsältä sekä lapsen että vanhemman kannalta, jos viikonloppunaakaan ei tapahdu mitään. Yksi eron jälkeisen isyyden paradokseista on se, että usein monet isät havahtuvat isyyteen vasta eron jälkeen, jolloin yhteinen aika lasten kanssa on kaventunut minimiin.

Tämän vuosituhanen alussa tehtyjen tutkimusten mukaan nuoret itse eivät kaipaa ”laatu-aikaa” vanhempiensa kanssa. Keskisuomessa tehdyn Nuor-

ten ihmissuhteet ja hyvinvointi (NISU) -tutkimuksen 13-14-vuotiaat tytöt ja pojat eivät halunneet mitään erityistä "laatu-aikaa" vaan arkista yhteiseloä. Miten siis olla hyvä vanhempi? Tutkimus osoitti, että vanhempien tarjoama lämpö, oman ajattelun tukeminen ja valvonta (ei kuitenkaan utelu ja luottamukseton kontrollointi) edistivät molempien sukupuolten hyvinvointia. (Rönkä & Poikkeus 2000, 4, 14-15). Myös Mikko Innanen (2001) päätyi väitöskirjassaan vastaaville linjoille todetessaan nuorten kaipaavan vanhemmiltaan laatuajan sijaan nimenomaan arkista läsnäoloä. Vastaaajina molemmissa tutkimuksissa olivat siis nuoret, eivätkä lapset. Voidaan kuvitella, että juuri lapset useimmiten haluavat vanhemmiltaan tekemisen värittämää yhdessäoloä, leikkimistä ja jakamatonta huomiota.

Laatu-aika voi vastoin mielikuvia olla myös pelkkää olemista. Se voi itse asiassa olla lähes mitä tahansa: esimerkiksi telttaretki, pallon pelaaminen, iltasadun lukeminen, aarteenetsintä tai murrosikäisen kanssa kahvittelu ja musiikkinkuuntelu – laatuajan ei tarvitse maksaa mitään (Parsons 1996, 94). Kenties tärkeintä on lasten ja vanhempien välinen aito kohtaaminen sekä turvallinen ja luottamuksellinen ilmapiiri. *Kuudenkymmenen minuutin isä* -kirjan keskeinen sanoma on, että sitoutuisimme muodostamaan lapsiimme lujia ja säilyviä siteitä. Useimmat isät haluavat sitä, mutta ongelma piilee siinä, ettei mikään ihmissuhde rakennu ilman aikaa. Usein joutuu antamaan paljon aikaa, että saisi oikein hyvää laatua. (Mt., 95). Laatu on yhteydessä lapsen kanssa vietettyyn aikaan – laatua ei ole olemassa ilman määrää (Keltikangas-Järvinen 2000, 287). Näillä perusteilla etävanhempien ja lasten välillä ei olisi edes mahdollista, että he viettäisivät aikaansa laadukkaasti, koska heillä ei useimmiten ole paljon aikaa. Laatuajan kaltaista ajanviettotapaa on arvosteltu siitä, että se väsyttää sekä vanhemmat että lapset. Määritelmän lisäksi laatu-aikaa arvottaessa olisi kenties hyvä ottaa huomioon se, keneltä aloite tulee ja kenen ehdoilla mennään. Jos lapsi itse ehdottaa jotain tiettyä toimintaa ja näyttää jaksavan sen parissa, hän tuskin siitä väsyä, vaan saa ehkä jopa uutta energiaa.

Jacob Needleman (1998, 21) väittää romaanissaan, että muistaminen tapahtuu pienessä mielensopekassa, jossa satunnaiset ajatukset ja tunteet sekoituvat menneisyyden hajanaisiin katkelmiin. Muistaminen ja muistot näyttävät kuitenkin olevan yhteydessä laatuajan kanssa. Lapset tarvitsevat rutiinimaisuutta ja turvallista arkea, mutta toisaalta samankaltaiset päivät eivät erotu toisistaan, vaan unohtuvat toistensa joukkoon. Mitä erityistä me aikuiset muistamme omasta lapsuudestamme? Eivätkö ne usein ole juuri elämyksellisiä tapahtumia, irtiottoja arjesta. Kiinnostus muistoihin ja menneisyyteen on lisääntynyt niin paljon, että on puhuttu jopa "muistibuumista" – muistoilla on aiempaa suurempi merkitys myös ihmisten arjessa (Peltonen & Eskola 1997, 8).

Muistomme äidistä ja isästä eivät välttämättä ole tasavahvoja. Anni Vilkkonen (1997) on tutkinut keski-ikäisten naisten kirjoittamia omaelämäkertoja ja tarkastellut myös äitiä ja isää tyttären omaelämäkerrallisissa muistoissa. Isän kuvauksiin liittyi muiston voimaa useammin kuin äiteihin. Kirjoitusten luennassa isämuistot piirtyvät usein eloisiksi, voimakkaiksi, yksityiskohtaisiksi, aistimellisiksi ja kirjoittajaa edelleen liikuttaviksi. Äitiin ei yleisesti ottaen liity yhtä paljon vahvoja ja tiettyyn ainutkertaiseen hetkeen liittyviä tunnelatauksia, mutta ei

myöskään yleistettyjä, monista tilanteista koostuvia eläviä muistikuvia, kuten isään. Se ei tarkoita, ettei äiti voisi olla tyttäreille tärkeä ja myös ihailtu henkilö. Muistojen äidin arkkityyppi vaan näyttäytyy usein arkisena, toistuvuudelle rakentuvana ja siinä mielessä yleisenä äitinä. (Mt., 200-205.) Eikä ihme, sillä vielä tänä päivänä äidit ovat useimmiten päävastuussa jokapäiväisistä, rutiininomaisista asioista perheessä. Isät saattavat olla äitejä vähemmän läsnä lasten arjessa, jolloin kenties harvat yhdessäolon hetket muuttuvatkin helposti ikimuistoisiksi tähtihetkiksi lasten muistoissa. Etä-isät voivat tulla muistetuksi jo pelkästään vähäisten yhteisten hetkien vuoksi. He saattavat kuitenkin pelätä lasten unohtavan, jos he eivät tapaa usein ja vietä pitkiä aikoja yhdessä. Elämykselliset kokemukset synnyttävät muistoja takuuvarmasti, ja hyvien muistojen kenties odotetaan kannattelevan lapsen ja vanhemman välistä suhdetta lapsen poissaollessa seuraavaan tapaamiseen asti. On yleisinhimillistä haluta tulla ja jäädä muistetuksi – jos ei koko maailman, niin ainakin oman lapsen edessä.

Susan Stewart (1999) on tutkinut etä-isien ja etä-äitien ajanviettotapoja lasten kanssa ja todennut, ettei sukupuolten välillä löydy suuria eroja. Ne äidit ja isät, jotka ylipäättään tapasivat lapsiaan, käyttivät aikaansa jokseenkin saman kaavan mukaan painottuen vapaa-ajan toimintoihin. Tutkimukseni ainoan todellisen etä-äidin, Kaarinan, tapaamisviikonloput sisältävät ”ihan semmosta normaalia”. Äidin kertoman mukaan lapset tulevat yleensä likaisina, pyykki mukanaan. Sen vuoksi he menevät heti perjantai-iltana saunaan ”kuuraukseen”, joka on ”ihan semmonen rituaali” (Kaarina). Iltapalan jälkeen he menevät nukkumaan. Lauantaisin he menevät yleensä yhdessä ruokakauppaan ja kirjastoon, tekevät ruokaa ja syövät, pelaavat pelejä ja katsovat telkkaria. Äiti ja lapset eivät tee mitään elämyksellisiä ”ihmehommia”, vaan korkeintaan käyvät joskus kylässä. Kaarina siivoaa sunnuntai-iltaisina, koska ei halua käyttää yhteistä aikaa siivoamiseen. Tässä tapauksessa asumisjärjestelyistä huolimatta rutiinomaiset huolenpitotehtävät ovat säilyneet pitkälti etä-äidin harteilla. Kirsi Nousiainen (2004,121-123) tutkimuksen etä-äidit halusivat lasten läsnä ollessa elää mahdollisimman tavanomaista arkea kodissa, jonka myös lapset tuntevat omakseen. Arjen jatkuvuus näyttäytyi erityisen tärkeänä näiden suomalaisäitien elämäntilanteessa, jossa lapset viettivät suurimman osan ajasta isän luona.

5.6 Tasapainoilu läheisyyden ja etäisyyden välillä

Tutkimuksessa ja arkiajattelussa tulee usein esiin ajatus siitä, että lasten kanssa asuvan äidin ja lasten suhde pysyy muuttumattomana ja vain isän ja lapsen suhde on koetuksella uudessa tilanteessa. Asetelma on monimutkaisempi kuin se, että lähivanhemmat olisivat yksinkertaisesti läheisiä ja etävanhemmat etäisiä, kuten nimityksistä voisi päätellä. Omassa tutkimuksessani sekä äidit että isät näyttävät joutuvan entistä enemmän tasapainottelemaan läheisyyden ja etäisyyden välillä suhteessaan lapsiin eron jälkeen. Vanhempien erosta kulunut aika ja lasten kanssa vietetyn ajan tai poissaoloajan pituus – ja sen myötä myös paikka – näyttelevät suurta roolia läheisyyden ja etäisyyden problematiikassa.

Läheisyys ja etäisyys on mielekästä jakaa henkiseen ja ruumiilliseen. Usein juuri isät totesivat muistellessaan aikaa ennen eroa, etteivät he liiton aikana olleet aina täysipainoisesti mukana perhe-elämässä. He saattoivat olla ruumiillisesti läsnä, mutta henkisesti etäämpänä. Tämä ilmiö voi koetella sekä puolisoitten välisiä suhteita että lapsen ja isän välisiä suhteita.

Ritva Nätkin (1986) on todennut, että miehen ruumiillinen tai henkinen etäällä oleminen on keskeinen sukupuolten välisen epäsymmetrian ulottuvuus. Naiset kokevat olevansa yksin vastuussa perheestään; heillä on yhteisyyden tunne lasten kanssa, muttei miehen. Miehen poissaolo tai ”omiin maailmoihin” uppoutuminen työn vuoksi onkin ollut perinteisesti sallittua toimeentulon hankkimisen vuoksi. (Mt., 169.) Kahden työssäkäyvän vanhemman perheissä tämä ei välttämättä ole enää niin hyväksyttävää. Tutkimukseni Antero ei ollut liiton aikana yhtä täysillä mukana kuin tällä hetkellä, jolloin yhdessäolo ei ole enää itsestäänselvä:

TH: --- Mä jo oikeestaan jo kysyinki, et onko mielestäsi ero muuttanut suhdettasi lapseen.

Antero: No on se, mun mielest me ollaan tultu läheksi läheisemmäksi. Ku niin se on se lyhyt aika mitä me tavataan. Niin sitä on aika paljon sitten sen lapsen ehoilla. Et silloin ku vielä asuttiin yhdessä ja näin, niin sehän oli just sillei semmosta *arkipäivästä* että. Että ei välttämättä niin täysillä ollu mukana sitte.

Risto: ---Tuota, välillä tuntuu että olemme ollaan paljon läheisempiäki ku avioliiton aikaan. Mut sitten, välillä taas tuntuu toisinpäin. Et jos on esimerkiksi, sanotaan vaikka viikko että ei olla nähty, ni viikon aikana kerkii tapahtumaan paljon juttuja mitkä lapsille on niinku ihan päivänselviä, ne on lähitapahtumia, sit ne kertoo minulle niistä, mä oon vähän sivussa mä en tiedä niinku mistä he puhuu mitä tarkoittaa. Ni silloin tulee että hei mä en ihan nyt oo hommassa mukana. Sillä lailla läheisempiä varmaan että kyllä silloin ku lapset on tosiaan, kotona tuota niin, silloin tulee elettyä just vaan lapsille.

Ruumiillisen läheisyyden ajan vähäisyydestä huolimatta – tai nimenomaan sen vuoksi – etä-isälle voi olla peräti entistä läheisempi suhde lapsiinsa henkisesti. Avioliiton aikana äidit vastaavasti kokivat useimmiten sekä ruumiillista että henkistä läheisyyttä lapsiinsa. Läheisyyden ja etäisyyden kortit kuitenkin sekoitetaan ja jaetaan uudelleen eron jälkeen. Lähi-äidit säilyttivät ruumiillisen ja henkisen läheisyyden lasten läsnäolon aikoina, eivätkä myöskään etääntyneet henkisesti lasten kanssa heidän lyhyinä ruumiillisina poissaoloaikoinaan. Ongelmana on, että lähi-äideille läheisyyttä saattaa tulla liikaakin. Jaanan lapset asuvat hänen luonaan ja tapaavat vain silloin tällöin isäänsä. Heti eron jälkeen Jaana hankki ulkopuolista apua saadakseen hieman etäisyyttä poikansa kanssa. Hän puhuu ahdistavasta läheisyydestä ruumiillisin termein ”saman ilman hengittämisenä”, mutta todennäköisesti hän kuvaa liiallista henkisen läheisyyden tunnetta:

Jaana: No kyllä me ollaan läheisiä, kyllä. Että silloin tosiaan eron jälkeen ni Roopehan oli siellä lasten, lasten tota erokurssilla. Koska mä, musta alko tuntuu niin se tulee ihan niinku jo liian lähelle mua. Et mä koin et siinä puolessa mussa oli niinku semmonen oma terve, terveys jäljellä että. Silloin mä aattelin et nyt mun täytyy niinku tehdä jotaki että. Se alko ihan ahdistaa mua ku must tuntu et se tulee ihan niinku hengittää samaa ilmaa jo ku minä että, että tota noi ni. Niinku että se on jo niinku vaarallista meille kummalleki ja varsinki vielä enemmän sille. Ja sen erokurssin jälkeen ni musta tuntu et se, et se teki kyllä hyvää Roopelle, et ne meidän välit sillai

niinku vähän, siis ei *liian* etäisiks että läheiset välithän meillä on mut se että se ei tuu niinku muhun kiinni liikaa. Et se, se on mun mielestä ihan hyvä pointti, mun mielestä.

Lasten kanssa asuvien lähi-isien kokemukset muistuttivat pitkälti lähi-äitien kokemuksia. Henkinen läheisyys tulee isillekin usein kaupan päälle silloin, kun asutaan yhdessä: ”--- Hyvin läheinen, ni se on kyl tullu myös kun on asuttu kahden ja oltu sillei kahden ja. Ku se on koko ajan ollu sitte kuitenkin, poika on tavannu äitiensä aika vähän, ne on lyhyitä ja on menny useita kuukausia et ei oo tavannu. Et se tulee väkisi semmonen läheinen, ---” (Seppo). Vaikka tutkimukseni lähivanhemmillä olisikin lähes poikkeuksetta myös henkisesti läheinen suhde lastensa kanssa, tilanne ei välttämättä aina ole sellainen. Jos lähivanhemmalla on esimerkiksi paljon huolia ja murheita johtuen esimerkiksi taloudellisesta toimeentulosta, hän voi olla asumisjärjestelystä huolimatta henkisesti etäällä lapsistaan.

Läheisyyden ja etäisyyden kokemukset voivat molemmat määritellä eron jälkeisiä vanhemmuuden kokemuksia, vaikkei välttämättä samaan aikaan. Esimerkiksi viikon tai parin aikana, jolloin lapset ovat lähivanhemman luona, etävanhempi saattaa ainakin osittain olla tietämätön siitä, mitä lasten elämässä tapahtuu. Tilanne voi aiheuttaa jonkinlaista vieraantumista ja henkisen etäisyyden tunnetta. Pitkän poissaolon jälkeen lapset saattavat kuitenkin liimautua fyysisestikin kiinni viikonloppuvanhempaan myös yöaikaan ikävöityään tätä tai toista vanhempaa kaivaten. Tällöin vanhemman mielestä ruumiillista läheisyyttä voi olla kenties liikaakin. Parivuotiaan pojan isä Jari kuvaa viikon muuttamien yhdessäolopäivien ruumiillista läheisyyttä kuitenkin ymmärtävään tapaan:

Jari: No kyllä me nyt ollaan sillai todella niinku läheisiä että. Aika useesti ku se on ollu mun luona esimerkiks hoidossa ni, se on niinku halunnut nukkua mun vieressä. Ei se halunnu nukkua yksin. Että se niinku, ja sitten niinku semmonen niinku on huomannu sen et esimerkiks et ku hänen äitinsä kanssa olen joskus jutellu sit nukkumaanmenosta että. Se niinku kotona menee aina, yksin nukkumaan. Mutku se on mulla ni se ei halua koskaan mennä yksin nukkumaan. Et se haluaa aina että vaikka mä en ite menis nukkuun ni mä meen siks aikaa sen viereen siihen et se nukahtaa. Et se niinku, se ei ehkä jollain tavalla tunne itseään turvalliseksi ku se on minun. Mut tota, sillä lailla niinku mielellään pyytää et tuu viereen, tykkää semmosesta läheisyydestä sitte aina ku on mun luona. Et kyl meil on niinku tosi hyvät välit ((hiljaisella äänellä)).

Edellä mainituissa tapauksissa ruumiillinen läheisyys liittyy juuri nukkumaanmenoon tai nukkumiseen. Syystä tai toisesta jotkut lapset, näissä esimerkeissä alle kouluikäiset lapset, haluavat läheisyyttä illalla nukkumaan mennessä, vaikkeivat välttämättä kaippaa sitä toisessa kodissa. Wallerstein ja Blakeslee (1991) ovat huomanneet, että joskus lapset nukkuvat toisessa kodissa omassa sängyssään ja toisessa vanhempiensa vieressä. Tutkijoiden mielestä se ei ole vaarallista, jos lapsi nukkuu joskus toisen vanhemman vieressä – lapsen ja vanhemman suhde ei ole välttämättä eroottinen. Mutta tutkijat toteavat, ettei tapaa ole syytä jatkaa koko lapsuuden ajan. (Mt., 331-332.) Wallerstein ja Blakeslee käsittelevät kotien eri nukkumisen tapoja lähinnä erilaisina sääntöinä ja rajoina, mitkä saattavat aiheuttaa nukkumishäiriöitä tai kitkaa lasten ja vanhempien tai

vanhempien kesken, ei sitä, minkä vuoksi lapsen haluavat joskus nukkua toisessa kodissa vanhemman vieressä.

5-6-vuotiaita lapsia tutkinut Tiina Kirmanen (2000) toteaa, että pelon hetkellä läheisyys houkuttelee ja tuo turvaa. Kummitukset, möröt ja muut mielikuvituspelot sekä öiset pelot nukkumaanmenosta ja mahdollisista painajaisunista saavat lapset turvautumaan läheisiin aikuisiin. Lapset tarvitsevat silloin tällöin läheisten aikuisten apua erottaakseen tai säilyttääksien eron todellisen ja kuvitellun välillä. Saadessaan riittävän usein aikuisen turvaa ja esimerkiksi todisteluja siitä, ettei kummituksia ole olemassa, lapsi oppii hallitsemaan pelkojaan myös ilman aikuisen apua. Kirmanen muistuttaa, että läheisyys voi synnyttää turvallisuuden lisäksi myös pelkoja. Aikuisten tavoin myös lapset pelkäävät oman sekä oman että läheisten hyvinvoinnin puolesta. Liiallinen läheisyys voi olla pelottavaa, koska samalla uhkaa minuuden rajojen häviäminen, minuuden tukahtuminen tai jopa häviäminen. Kirmanen väittää, että tämä näkyy etenkin lasten syödyksi tai tuhotuksi tulemisen peloissa heidän mielikuvituksessaan tai unissa. Pienten lasten minuuden rajat ovat häilyväisempiä kuin aikuisten, jotka terveesti kehittyttyään eivät pelkää läheisyyttä oman minän itenäisyyden menettämisen pelosta. (Mt., 130-131.)

Esan kokemuksen mukaan pitkät lasten poissaolon, ruumiillisen etäisyyden ajat saavat lapset näyttämään epätodellisen rakastettavilta, mitä hän ei kuitenkaan pidä tavoiteltavana asiana:

Esa: --- Siinä on kummallinen ristiriita tota, öö, kun niistä on erossa pidempään se kaipaus lisääntyy. Ja toisaalta sit kun ne tulee, niin tota, tai ne ajatukset niin niinkun, saa jotenkin epärealistisenkin luonteen että, että *missä* ne lapset nyt on ja *mitä* ne ajattelee ja näin. Ja sit kun ne on siinä, tulee, tulee tota noin ja alkaa se touhu ja huuto niin tota, sillä tapaan niinkun. Tavallaan on sit taas helpottunu nyt taas sit ne lähtee ja. Mikä se sit onkaan joku epätasapaino mitä mä en oikein osaa tässä nyt oikein kuvata.

TH: Hyvin kuvattu tähän mennessä.

Esa: Joo, mut joku joku siinä on ja sit se suru ja ikävä alkaa taas välittömästi ja ja. Nopeesti niinku kaikki se semmonen, huuhtoutuu semmonen *nostalgia* siis siinä arjen hyörinässä niin. Et sillä tavalla se on tavallaan helpottavaakin että että. Sit taas niinku ne mielikuvat niinku, ((naurahtaa)) muuttuu että kuinka kilttejä ja rakastettavia ja, kasautuu ja. Ja näin että niinku niitä *kaipaa* mutta tavallaan sitä on ihan taas tyytyväinen sitte kun saa hetken levähtääki. Musta on ihan et käy niinku arki-iltasin niinku, illan hoitamassa tai noin jos on tota, Marjutilla jotain menoa tai näin, kuten vaikka tänäänkin niin sekini on semmonen, se on keskellä viikkoa niinku se, huomattavasti helpottaa sitä ikävää ja tota, semmonen pikkupätkäkin joku tommonen on hyvä olemassa. Että jotenkin sitä niinku ei sit viikolla ehdi niinku ihan väärin käsitäisiin päätymään että, että sitä rupee aatteleen niin sillai enkelimäisesti tai noin että, joo.

Samaisen isän mielestä häneltä ei ole koskaan ainakaan tunnetta lapsiaan kohtaan puuttunut, vaan sitä on jollain lailla ollut liikaakin ja se saa hänet joskus ylireagoimaan, jos lapsille tapahtuu jotain ikävää. Ehkä eron jälkeisten järjestelyjen myötä lapsiin liittyvät tai kohdistuvat tunteet voimistuvat ja uusia, ristiriitaisiakin tunteita syntyy. Esan kuvaus muistuttaa välimatkan aiheuttamaa rakastetun kaipuuta ja idealisointia – ja siten myös kaukorakkauden mahdollisesti aiheuttamaa pettymystä silloin, kun lopulta tavataan. Miten lapseen ja naiseen tai mieheen kohdistettu rakkaus eroaa toisistaan, jos eroaa? Filosofitimo

Airaksinen (2001, 49) luonnehtii vanhemman lasta kohtaan tuntemia tunteita ja niiden kuvauksia seuraavasti: "Tunteet – rakkauskin – ovat moninaisia ilmiöitä, kuten huomataan, jos palataan äidinrakkauteen. Kun isä katsoo ulkomailla vaihto-oppilaana olevan lapsensa valokuvaa lipaston päällä pölyjä pyyhkiessään, hänen sydäntään kouristaa kaipuun ja hellän rakkauden tunteen yhteinen hyökkäys. Mutta olisi naurettavaa sanoa, että tässä hän rakastuu omaan lapseensa uudelleen. Vanhempainrakkauden kuvauksen on oltava erilainen kuin eroottisen rakkauden, kuten esimerkki osoittaa." Tunteiden takana on haluaamista, ja Airaksinen ehdottaa, että esimerkin isä haluaa lapsensa luokseen, haluaa hänelle kaikkea hyvää ja haluaa kokea lapseen liittyviä positiivisia tunteita. Halujen ja niiden aktivoitumisen kautta isän rakkaudelle ei kuitenkaan löydy yksinkertaista selitystä. Vanhempainrakkauden tehtävä liittyy suojelemiseen ja tarkoittaa turvallisuutta, jatkuvuutta ja kehitystä, johon erityisen voimakkaat tunteen ilmaisut eivät sovellu. Erotiikan poissulkeminen perheen piiristä on tabu, jonka särkemiseen kenelläkään ei ole varaa. Siten vanhempainrakkautta ja eroottista rakkautta ei voida selittää ja ymmärtää samoilla keinoilla ja sanoilla. (Mt., 50-51.)

Tarja koki, että hän joutui avioliittonsa aikana olemaan miehelleen vaimo, äiti ja isäkin, ja miehen muuttaminen tuntui yhtä helpottavalta kuin lapsen lentäminen pesästä. Tarja näkee, että vasta eron jälkeen hänen entinen miehensä on kasvanut aikuiseksi, myös isäksi: "No musta tuntuu sillee, että tää ero kuitenkin niinku teki mun miehelle sen, että hän niinku rupes tajuamaan sen oman vastuunsa vanhempana, että hän on niinku enemmän ollu isä lapsilleen nyt eron jälkeen, ku sillon avioliiton aikana. Silloin avioliiton aikana hänellä oli niin paljon niitä omia juttujaan mihin hän keskitty ja lapset unohtu siinä" (Tarja). Myös Anja Taanilan (1999, 22) tutkimuksessa yksinhuoltaja- ja uusperheiden suhteista jotkut äidit kuvasivat isän ja lapsen välisen suhteen tulemistä läheisemmäksi. Suurimmalla osalla lapsista oli läheinen suhde äitiinsä. Jotkut äidit kokivat suhteen jopa liian läheiseksi, jos lapsi oli hyvin riippuvainen äidistään tai ripustautui häneen. Etäiset suhteet isään ja käytöshäiriöt olivat sitä yleisempiä mitä pienempi lapsi oli ollut vanhempien eron aikaan. Lapsilla, jotka olivat vanhempien eron aikaan neljävuotiaita tai sitä vanhempia, oli useammin läheiset suhteet isään ja vähemmän käytöshäiriöitä. (Mt., 22-23, 26.)

Taanilan tutkimuksen perheistä kolmasosa oli valinnut yhteishuoltajuuden, jolla sinällään ei näyttänyt olevan vaikutusta lasten käyttäytymiseen – puolella lapsista oli käytöshäiriöitä, toisella puolella taas ei. Tutkija toteaa myös haastatteluihin nojaten, että yhteishuoltajuus ei sinänsä takaa lapsen hyvää kehitystä, vaan tärkeämmäksi tekijäksi muodostuu se, miten vanhemmat toimivat keskenään ja hoitavat asioita. Ei myöskään yksinhuoltajuus sinänsä vaikuta huonolla tavalla lapseen tai johda vääjäämättä epäsuotuisaan kasvuympäristöön. Ratkaisevampaa on, miten eron jälkeinen perhe (myös poismuuttanut vanhempi) määrittelee yhteisen tilanteen ja miten vanhemmat hoitavat suhteensa toisiinsa ja lapsiinsa. (Mt., 25, 27.)

Kokonaan oma aiheensa voisi olla tutkia kauas, toiseen kaupunkiin tai maahan muuttaneen vanhemman ja lapsen välistä suhdetta: sen ylläpitoa, laattaa jne. Jouko Huttunen (1999, 181) toteaa, että etenkin isän ja lapsen välille

muodostunut pitkä fyysinen matka muuttuu hämmästyttävän usein myös henkiseksi välimatkaksi. Kaikki haastattelemani vanhemmat asuivat verrattain lähellä lapsiaan. Vain yhden lapsen äiti asui toisessa kaupungissa ja isä, Seppo, tuki lapsen ja äidin välistä suhdetta viemällä lasta aika ajoin näyttille.

5.7 Lapset äidin uskottuina

Merja Korhonen (1994, 56) toteaa, että vanhempien kasvatustapa on muuttunut tottelevaisuuskulttuurista yhdessäoloa muistuttavaksi keskustelukulttuuriksi. Nykyisissä vanhemmissa on selkeästi tietoisempaa ja vastuullisempaa vanhemmuutta kuin koskaan aikaisemmin. Monet vanhemmat kohtelevat lapsiaan ystävällisesti ja kunnioittavasti sekä ohjaavat hyviin tapoihin. Vanhempien ja lasten välisiin suhteisiin on tullut vastavuoroisuutta, josta aikaisempien sukupolvien lapset osasivat tuskin edes haaveksia. Lapsen tarpeille herkistyminen, lasten kuunteleminen ja heidän kanssaan neuvotteleminen ovat kuitenkin tuoneet mukanaan myös loputtomia ja uuvuttavia neuvonpitoja ja kiistoja vanhempien ja lasten välille. Ääritapauksessa vanhempi ei enää uskalla päättää itse pienintäkään asiaa, vaan neuvottelee asiasta lapsen tai nuoren kanssa. (Korhonen 2002, 59, 69.)

Etenkin eron jälkeisessä tilanteessa lasten kuunteleminen ja heidän kanssaan keskusteleminen on erityisen tärkeää. Mutta keskustelukulttuurin myötä lasten ja vanhemman välinen läheisyys voi helposti muuttua vääränlaiseksi läheisyydeksi, johon etenkin äidit saattavat sortua puhumalla asioista, jotka eivät kuulu lapsille. Jos puhuminen yleensä on naistapaista, lapsille puhuminen näyttäytyy äititapaisena. Kuten olemme kappaleessa 4.3 nähneet, monet äidit olivat jo käsitelleet verrattain hyvin oman eronsa, eikä puhumisen tarvetta vanhasta suhteesta juuri ollut entisen miehen, saati lapsen kanssa. Sitä vastoin Anja, jonka mies oli ollut aloitteellinen eroon, oli erotuskassaan uskoutunut aikuiselle, naimisissa olevalle tyttärelleen:

TH: Miten nää vanhimmat lapset on suhtautunu sitten eroon ja tähän nykyiseen tilanteeseen?

Anja: No ei ne sillä lailla ottanu, ne sano että se on teijän välinen juttu että he ei puutu siihen. No tietysti mä tyttärelle mä aika paljon puhuin että, hän melkein kyllästymiseen asti sai kuunnella minua ni, hän sanoki joskus kuule että, älä äiti soita joka päivä et hänellä on omiaki murheita että. Mutku hän oli läheisin ja mä sitten kerroin ja. Miehen mielestä en ois saannu kertoa. Mutta kun hän on aikuinen naimisissa oleva, mutta niinku mä kysyin hältä että muuttiko se hänen suhdetta isäänsä tämä, sano että ei. Että hän on aina aina tienny minkälainen isä on että, ei se paljon. Ja olen sanonut et tasapuolisesti käykää katsomassa isäänne.

Anjan tytär on hänen läheisin ihmisensä ainakin eron jälkeen, mikä oli Anjan kertoma syy uskoutumiseensa. Vaikka keskustelun aiheena oli tyttären isä, Anja lukee puolustukseksi sen, että tytär on jo aikuinen ja naimisissa. Maininta kehoituksesta tavata isää viittaa siihen, ettei Anja halua entisen miehensä mustamaalaamisen ja vaikuttamisen lasten ja isän tapaamisiin näyttäytyvän motii-

vinaan. Anjan tytär ei kieltänyt äidin uskoutumista kokonaan, mutta asetti läheisyyden rajoja pyytämällä, ettei äiti soittaisi niin usein. Myös tyttärellä on omat arjen vaateensa tai murheensa, joten äidin ongelmien ylenpalttinen kuunteleminen olisi voinut aiheuttaa ylikuormitusta henkisellet kestokyvylle.

Muutammat äidit olivat uskoutuneet lapsilleen rahahuolien vuoksi. Leilan kolmivuotias tytär kulkee äitinsä mukana joka paikassa ja äidillä ja tyttärellä on läheiset välit: "Et se on niinku kaveri mulle että. Kyllä mä nyt yritän tietysti, etten mä liian aikuismaisia asioita sille kerro" (Leila). Vaikka äiti ei puhuisikaan seurustelu- ja seksielämänsä asioista, lapsi ei ole säästynyt kehnon taloudellisen tilanteen kuvauksilta:

Leila: --- Ainoo on tuo raha, niinku Vilmakin sano täs ku oltiin mummolaan menossa, et. Meil oli semmonen vanha auto ja mä myin sen nyt pois, niin mejän auton ohite ajoi semmonen hieno auto, niin mä sanoin Vilmalle, et ostetaan meki joskus tomonen hieno auto. Niin se sano mulle, se oli vähän aikaa hiljaa ja sano: "Kuule äiti, ostetaan se sitte, kun meil on enemmän kuin se yksi raha". Ni mä aattelin sitte mä sanoin meidän äitillekin, et nyt loppu rahasta puhuminen. Sillai tosiaan pitää vähän miettiä mitä puhuu sen kuulen että. Emmä halua, et sen tarvii vielä tossa vaiheessa murehtia että. ---

Yksinhuoltajien perheet ovat useimmiten tiukoilla (Kartovaara & Sauli 2000, 173), kuten myös taloudellisesti vastaavassa asemassa olevat yhteishuoltajat, jotka ovat lähivanhempia. Yhtäältä lapsen olisi hyvä ymmärtää rahatilanne pääperiaatteiltaan, jottei vaadi vanhemmaltaan mahdottomia asioita ja jotta hän oppii pitämään hyvää huolta tavaroistaan ja vaatteistaan, sillä uusien hankkiminen ei ole muuttuneessa elämäntilanteessa itsestään selvää. Toisaalta rahatilanteen kurjuudella mässäily voi aiheuttaa lapsessa ylimääräistä ahdistusta. Jatkuva puhe rahasta ja sen vähyydestä voi saada aikaan sen, että lapsi rupeaa ottamaan liikaa vastuuta asioista, jotka eivät hänestä johdu tai hänelle kuulu. Satu Katvalan (2001, 67) tutkimuksessa tuli ilmi vanhempien ja lasten välisen keskustelun tärkeys, mutta ei kuitenkaan ihan kaikesta: äidin uskoutuminen huonosta rahatilanteesta ahdisti lasta ja sai hänet luulemaan olevansa syyllinen tilanteeseen. Tutkimukseni Leilan kertomuksessa tuli esiin korjaavuus: kolmivuotiaan lapsen puhe "yhdestä rahasta" sai hänet miettimään omaa rahapuhettaan ja päättämään, että hän lopettaa sen.

Perhesysteemitheorian näkökulmista tarkasteltuna sukupolvien välisten rajojen ylläpitäminen on oleellinen tekijä lasten ja nuorten terveessä kehityksessä. Siten äidin tyttäreille uskoutuminen voisi merkitä rajojen rikkomista ja sen myötä riskitekijää tyttären sopeutumisessa. Toisista näkökulmista käsin lapsilla ja nuorilla ei ole emotionaalista kapasiteettia ollakseen vanhemman uskottu ja siten äidin uskoutuminen voi olla jälkikasvulle musertavaa. (Silverberg Koerner, Jacobs & Dornbusch 2000.) Laajamittaista tutkimusta vanhempien uskoutumisesta nuorille ei ole juuri tehty lukuunottamatta amerikkalaistutkimusta, jossa todettiin vanhempien uskoutuvan hyvinkin paljon perheen nuorille. Lisäksi tutkimuksessa paljastui ero sukupuolten välillä: lähihuoltajaäidit uskoutuivat lähihuoltajaisiä todennäköisemmin nuorilleen, etenkin jos kyseessä oli tytär. Tutkimus ei tosin paljastanut paljoakaan uskoutumisen luonteesta, sisäl-

löstä ja kontekstista. (Buchanan, Maccoby & Dornbusch 1996, Silverberg Koerner, Jacobs & Raymond 2000 mukaan.)

Silverberg Koerner, Jacobs ja Raymond (2000) ovat tutkineet hiljattain eronneiden äitien uskoutumista 11-17-vuotiaille tyttärilleen kahdesta teemasta: taloudellisista huolista ja tyttären isän synnyttämästä vihasta tai aiheuttamasta valituksesta. Suurin osa tutkimuksen 62 äidistä oli puhunut tyttarelleen näistä kahdesta teemasta, tosin yksityiskohtaisuuden aste ja motiivit vaihtelivat. Äidit, jotka joskus puhuivat tyttarelleen tämän isästä negatiiviseen sävyyn, omasivat kahdenlaisia motiiveja: äiti halusi, että tytär pääsisi irti idealisoidusta isäkuvas-taan kertomalla isän todellisesta minästä tai ongelma-alueesta. Tai äiti halusi tyttären ymmärtävän, ettei ero ollut täysin äidin syytä. Uskoutuminen raha-asioista nivoutui usein valitukseen tyttären isästä ja elatusmaksuista. Siten myös puheella taloudellisista asioista saattoi olla vaikutelmien käsittelyn tavoite, jolloin äidit halusivat muokata tyttären isäkäsitystä, käsitystä erosta yleensä ja eroon liittyvästä syyllisyydestä. Vaikka jotkut äidit eivät olisi suunnitelleet uskoutumista, he päätyivät paljastamaan lukuisia yksityiskohtia.

Vanhemman uskoutuminen herkeistä asioista voi johtaa siihen, että nuori rupeaa murehtimaan perheen tilanteen lisäksi myös vanhempien hyvinvointia. Nuoret voivat tuntea itsensä ylikuormitetuiksi, jonka seurauksena he saattavat kokea psyykkisen ahdingon oireita, esimerkiksi masennusta tai ahdistusta, tai ajautua ongelmakäyttäytymiseen kuten huumeiden käyttöön tai antisosiaaliseen käyttäytymiseen. Monet tämän amerikkalaistutkimuksen tyttäristä kirjoittivat, että he loukkaantuvat äidin arvostellessa entistä miestänsä, tyttären isää. Tytär ei välttämättä halua olla vanhempien riitojen välissä, ja tyttarelle isä voi edustaa jotain vallan muuta kuin äidille. Tosin joissakin tapauksissa tyttären tunteet ja mielipiteet saattoivat olla hyvinkin yhdenmukaisia äidin kanssa. Taloudellisista asioista uskoutuminen aiheutti usein tyttärissä halua auttaa ja turhautumista, kun siihen ei merkittävästi pystytty. Nämä tutkijat päätyivät toteamaan, ettei äitien uskoutuminen tyttärille ole pahasta silloin, kun äiti puhuu esimerkiksi vapaa-aikaan liittyvistä asioista kuten elokuvista, vaatteista ja ehos-tuksesta sekä miehistä ja suhteista yleensä – kunhan jättää oman seksuaalisuutensa käsittelemättä. (Mt.)

Smartin, Nealen ja Waden (2001) mukaan lasten pitäminen ystävinä sisältää teeskenneltyä tasa-arvoisuutta. Heidän tutkimuksensa esimerkkinä oli 14-vuotias poika Charlie, jonka äiti piti lastaan ystävänsä eron jälkeen, mikä tuotti suuria ongelmia. Isä katosi kuvioista tyystin, eikä äidillä ollut läheisiä aikuisia, joihin luottaa ja joille uskoutua. Äiti oli liian uppoutunut omiin ongelmiinsa, jotta hän olisi pystynyt huolehtimaan pojastaan kunnolla käytännöllisesti. Vanhemman ja lapsen tavanomaiset osat vaihtuivat, ja pojasta tuli emotionaalisen tuen antaja ja uskottu. Äiti ei säästänyt poikaansa avioliittonsa ongelmien yksityiskohdilta tai kertomuksilta pojan isän epäonnistumisista isänä ja avio-puolisona. Tämä intensiivinen suhde äidin ja pojan välillä kesti joitain vuosia, kunnes äiti löysi pysyvän ihmissuhteen. Tällöin äiti pystyi jakamaan ajatuksensa ja tunteensa uuden aikuisen kanssa. Alkuinnostuksen jälkeen Charlie huomasi tullessa jätetyksi sivuun. Hän tunsu tullessa emotionaalisesti hylätyksi silloin, kun hän vielä itse tarvitsi äitinsä läsnäoloa. Eikä hänen isäpuolensa tun-

tunutkaan olevan pojasta kiinnostunut. Tutkijoiden mukaan äidin ja pojan narratiivit olivat hyvin samankaltaisia. Äiti ei peitellyt sitä, että hän oli "ylentänyt" poikansa uskotuksi eron jälkeen ja "alentanut" hänet silloin, kun uuden ihmisuhteen myötä tunsu elämänsä jälleen täydemmäksi. Haastatteluhetkellä poika kertoi olevansa onneton ja yksinäinen sekä tuntevansa voimattomuutta elämänsä suunnasta ja tarkoituksesta. Hän ei nähnyt mitään ratkaisua ongelmiinsa, vaan halusi muuttaa pois kotoa. (Mt., 144-147.)

Lapsille uskoutuminen ja heihin tukeutuminen liittyy omassa aineistossani ja monissa muissa tutkimuksissa äiteihin. Koska naiset ovat aloitteellisempia eroon kuin miehet, voisi kuvitella miehillä olevan enemmän puhuttavaa, etenkin jos ero on tullut yllätyksenä. Kukaan tutkimukseni isistä ei kuitenkaan tunnustanut uskoutuneensa lapsilleen henkilökohtaisista asioistaan tai raha-asioihin liittyvistä asioista. Tämä vielä ei kerro, tapahtuuko sitä juuri ollenkaan vai ei. Se on kuitenkin selvää, että uskoutumisesta puhuminen ei näyttäydä isätapaisena. Jos isät eivät uskodu lapsilleen, se on osoitus siitä, että isyys eron jälkeenkään ei perustu vahvasti puhumiseen.

5.8 Sukupuolittuneet vanhemmat ja lapset

Vanhemmuutta voidaan pitää pitkälti sukupuolittuneena toimintana, äitiytenä ja isyytenä, etenkin liiton aikana. Marjorie Starrels (1994) on todennut pitkäaika-aineistonsa perusteella äitien ja isien välillä olevan lukuisia eroja heidän suhteissaan tyttäriin ja poikiin. Äidit esimerkiksi antoivat huomiotaan ja jakoivat hellyydenosoituksia sekä tytöille että pojille, kun taas isät olivat enemmän tekemisissä poikiensa kanssa. Isien suhde poikiin koostui usein yhdessä tekemisestä puhumisen tai uskoutumisen sijaan ja isät antoivat usein rahaa tai lahjoja pojilleen. Tämän tutkimuksen mukaan sekä tytöt että pojat identifioituvat enemmän samaa sukupuolta olevan vanhemman kanssa.

Eron jälkeen vain toinen vanhemmista on kerralla läsnä lasten elämässä. Vanhemmalla voi olla vain yksi tyttö tai poika, useampia samaa sukupuolta olevia lapsia tai useampia eri sukupuolta olevia lapsia. Liittyykö vanhemmuuden sukupuolittuneisuus lähinnä sukupuolten väliseen työnjakoon vai tapoihin ja ominaisuuksiin, joilla näyttää olevan kiinteä yhteys sukupuoleen? Säilyykö vanhemmuus sukupuolittuneena toimintana myös eron jälkeen ja miten lapsen sukupuoli vaikuttaa vanhemmuuteen?

5.8.1 Lapset – entisen miehen tai vaimon kuvia?

Merja Hurri (1991) kirjoittaa artikkelissaan siitä, kuinka hän muistutti isäänsä sekä ulkonäöllisesti että tavoiltaan ja äiti siirsi isää kohtaan tuntemansa katkerat tunteet tyttäreen:

"Kun lapsena näin tuon vanhan valokuvan, hämmästyin kuin *déjàvu*-ilmiötä: Täsähän olen minä, mutta kuka tuo toinen on? Aikuiset nauroivat, mutta myönsivät: kovin olet äitiisi tullut.

Myöhemmin yhdennäköisyys hävisi. Kömpelöä, ylipainoista murrosikäistä miniaäni ei kukaan sanonut äidin näköiseksi. Eikä äiti enää ollut ylpeä tai onnellinen. Tuskin kovin tervekään.

Sillä tytär oli pettymys. Lihava, ei oppinut soittamaan viulua eikä päässyt Suomalaiseen Yhteiskouluun. Pahinta, että lapsi yhä enemmän muistutti isäänsä. Ei vain ulkonäöltään, vaan käytökseltään ja puheiltaan. Sillä avioliitto oli pettymys. Tytär, joka kasvoi isänsä näköiseksi, oli elävä muistutus vihasta. Katkeruudesta, jota ei saanut tuntea.

Toisaalta lapsi oli helpotus. Aina läsnä ja riippuvainen. Luonnollinen kohde raivolle, jolle ei ollut muuta purkautumistietä. Isän puutteet ja poissaolot oli nyt yksinkertaista kostaa. Olihan tyttö herkkä ja karkäs ottamaan syyt niskoilleen. Liiankin helppoa oli käyttää häneen sitä kaksoisasetta, jonka viha ja rakkaus yhdessä, keskenään liitoutuen muodostavat.

– Sinä olet samanlainen kuin isäsi ja koko isäsi suku! Itseriittoisia, itsekeskeisiä, omahyväisiä jok’ikinen.

Olen kuusivuotias enkä ymmärrä mitään. Tai oikeastaan vain tämän: minä olen paha. Äiti väittää, etten välitä kenestäkään. Mutta välitähän minä. Eniten äidistä, sillä epätoivoisella vimmallalla, jolla jokainen pieni lapsi rakastaa vanhempiaan. Koska on näistä riippuvainen.” (Mt., 187-188.)

Olet ihan niin kuin isäsi! Kuulostatkin jo äidiltäsi! Toteamuksissa on jotain yleistä tuttuutta. Tiedustelin haastateltaviltani, kumpaa vanhempaa heidän lapsensa ulkonäöllisesti tai tavoiltaan muistuttivat. Arvelin esimerkiksi, että isän saattaisi olla vaikeampi suhtautua äidiltään näyttävään tyttäreeseen tai äidin isältään näyttävään poikaan. Kukaan ei tunnustanut moista, vaikka lapsi olisikin kuin entisen puolison pienoismalli näöltään ja tavoiltaan. Moni ei kuulemma ollut tullut edes ajatelleeksi sellaisia asioita, ja monet olivat kysymyksestä hie-man hämmästyneitä. Pienen pohdinnan jälkeen Sari päätyy siihen, että hänen tyttärensä muistuttavat enemmän isäänsä kuin häntä itseään, mutta se ei tunnu hänestä ollenkaan pahalta: “---no, Ellan silmät on vielä enemmän samankaltaset ku isänsä silmät ni. Kyllä mä niihin katon ihan hyvin ((nauraa)), ei ne...”, vaikka Sarilla on syviä ristiriitoja entisen miehensä kanssa. Jaana kuvaa isäänsä muistuttavaa poikaansa ja sen herättämiä tunteita seuraavasti:

Jaana: ((huokaus)) No nyt varsinkin ku mä katoin tuolla jalkapallopelissä Roopee ni, fyysisesti ja aikasemminki sen ilmeet ja jotku eleet se muistuttaa hirveesti isäänsä. Vaikka mä nään niinku hänessä minunki ulkonäköä. Mut jotkut niinku ilmeet ja eleet ja joku liikehtiminen ja joku kävely- tai juoksutyylä ni, hirveesti muistuttaa niinku isäänsä, et tulee kauheesti mieleen, se---

TH: No miltä susta tuntuu jos sä näät tosiaan sen kaikki ne liikehdinnät ja eleet ja semmoset jotka muistuttaa sun entistä miestä ni. Mitäs se herättää sussa?

Jaana: Ihan ensin ajattelin sitä että voi ei ((naurahtaa)). Mutta sitte tota noi ni, tuli tosiaan semmonen ajatus että voi ei. Ihan just nyt tosiaan viikolla ku oli ne, ku mä oikein katoin siellä ku se pelas. Mut sitte mä ajattelin että, että ku tota, mul oli tässä oli semmonen tilanne yhen tutun kanssa, et mä mul oli semmonen käsitys että kun sen toinen lapsi muistutti sitä vastapuolen, sitä eronnutta vanhempaa, et senkö takia sä suhtaudut siihen vähän eri tavalla. Mut mä aattelin et *mä* en niinku ainakaan sorru siihen. Et et meil on Roopen kans ollu, meillähän on niinku hirveen semmoset läheiset välit Roopen kanssa ollu aina. Ja isänsäki kanssa hänellä on ollu mutta tietysti nyt eron myötä ni on, vähän viilentynyt. Mut siis semmoset hirveen läheiset ja Roopehan on aina et “äiti sä oot ihana” ja “äiti mä rakastan sua” ja sillä lailla. Ei se nyt sitte enää tässä vaiheessa siihen voi mitenkään vaikuttaa.

Voidaan väittää, että hyvään eron(kin) jälkeiseen vanhemmuuteen kuuluu lapsen pitäminen omana itsenään, näytti hän keneltä tahansa, muistutti hän ketä

tahansa tavoiltaan, eleiltään tai puhetyyleiltään – oli suhde toiseen vanhempaan kuinka kivulias tahansa. Siihen kuuluu myös se, ettei toista vanhempaa muistuttavaan lapseen pureta toiselle vanhemmalle kuuluvia tunteita. On varmaan-kin helpompi suhtautua sitä kypsemmin, mitä enemmän tunteita lasta kohtaan on. Jos lapseen on ennestään suora suhde ja hän saa itsessään osakseen syviä tunteita, kypsä suhtautumistapa säilynee. Kuten Jaana asian edellä ilmaisi, yhdenkaltaisuus isän kanssa ei enää voi vaikuttaa, kun välit lapsen kanssa ovat läheiset.

Vanhemmilla on yleensä syviä tunteita omaa lastaan kohtaan. Eron jälkeen lämpimät tunteet useimmiten jatkuvat ainakin silloin, kun vanhemmat ovat ehtineet asua yhdessä jo jonkin aikaa ennen eroa ja lapsi ei ole aivan pieni ja häneen on ehditty tutustua ja kiintyä kunnolla. Vanhemman uudella kumppanilla ei useimmiten ole suuria tunteita lasta kohtaan, joten tämän ja lapsen suhteeseen ennen mainitut asiat voivat vaikuttaa helpomminkin. Elisan entinen miesystävä ärsyyntyi usein hänen kahdesta pojastaan isäänsä muistuttavalle pojalle, vaikka Elisan mielestä pikemminkin toista poikaa voisi pitää ärsyttävämpänä. Elisa arveli syyksi miehen käyttäytymiselle sitä, että hänen entinen miehensä on hyvin miehinen mies, johon verrattuna joku toinen mies voisi tuntea olevansa vähemmän miehekäs.

5.8.2 Äitejä ja tyttäriä, äitejä ja poikia: "Pitää luonteesta löytyä sitte kyllä skaalaa"

Ei ole vaikeaa löytää äidin ja tyttären vaikeasta suhteesta kaunokirjallisuutta, jota maailmassa on metritolkulla – suomalaisestakin kaunokirjallisuudesta löytyy useita esimerkkejä. Useimmiten aihepiirin käsittelijöinä ovat nimenomaan tyttäret (vaikka heillä olisi jo omiakin lapsia), jotka kirjoittavat kipeästä suhteestaan omaan äitiinsä. Harvoin, jos koskaan, törmää äitiin, joka kirjoittaessaan ruoskii itseään kuvatessaan suhdettaan oman tyttärensä kanssa. Kaikessa vaikeudessaan äiti-tytär -suhteet ovat kuitenkin jokseenkin läpikäymätön alue, jota ei ole vielä otettu systemaattiseen tarkasteluun huolimatta aikakautemme kiinnostuksesta ihmissuhteisiin (Pohjola 1999, 102).

Tuija Nykyrin (1998) mukaan äidin ja tyttären suhde käsitetään usein kuin luonnostaan vaikeaksi, samoin kuin naisen suhde muihin naisiin, ystäviin tai työtovereihin. Poikien viljeily on voinut tuottaa ongelmia, mutta äideillä ei ole ollut pitkäkestoisia ongelmia poikiensa kanssa. Elämän yllätyksellisyys, kuten esimerkiksi lasten temperamenttieroitukset pitävät Nykyrin mukaan huolta siitä, ettei mitään vakaita suhdekuvioita tai lainalaisuuksia lapsen sukupuolen mukaan pääse syntymään. (Mt., 132.) Vaikka äidin ja tyttären suhde näyttäytyisikin usein vaikeana, tutkimukseni äideillä ei ollut mitään erityistä sanottavaa suhteestaan usein vielä pienten tyttärien kanssa. Monet vaikeudet saattavat tulla vastaan vasta tyttären kasvaessa ja silloin ne saattavat olla lähinnä tyttären kokemia. Tyttäret olivat äideille läheisiä kuin itsestäänselvyytenä. Eronneiden äitien ja lasten välisiä suhteita selvittäessään Joyce Arditti (1999) huomasi, että monet lapset, erityisesti tytöt, kertoivat muodostaneensa erityisen läheisen suh-

teen lähi-äitinsä kanssa. Monet tytöt, jotka haastatteluhetkellä olivat yliopisto-opiskelijoita, kuvasivat äitiään parhaana ystävänä. Yhtäältä tämänkaltainen ystävyysuhde voi johtua itse erosta ja sen myötä tulleista roolimuuutoksista ja lapsen saamasta ylimääräisestä vastuusta. Toisaalta kyseessä voi olla normaali kehitysvaihe, tyttären kasvaminen aikuisuuteen, jota luonnehtii lisääntynyt autonomia ja kypsyys.

Äideille heidän ja poikiensa suhde näyttäytyi kuitenkin joskus erityisen pohtimisen aiheena. Äideillä ei omien puheittensa mukaan aina ollut *kotiuskottavuudeksi* kutsumaani kykyä pärjätä poikiensa kanssa nykyhetkellä tai he saattoivat pelätä sen puutetta myöhemmin poikien murrosiässä. Kotiuskottavuus liittyy lähinnä erilaisiin tilanteisiin – sen tarve ei ole jatkuva, vaikkakin kenties usein tapahtuvaa. Siihen liittyvät kasvatuksellinen jämäptiys ja jämäkkyys, rajojen asettaminen ja pitäminen. Kotiuskottavuus näyttäytyy isätapaisena kykynä, ominaisuutena tai toimintana, joka liiton aikana on työnjaollisesti saattanut olla lasten isän tehtävä. Ennen eroa sitä on useimmiten ollut perheessä ja eron jälkeen sitä on puuttunut. Sen myötä äidit voivat kokea itsensä vajavaisina ja puutteellisina, koska isän asettamaan normiin ei enää omillaan yletetä. Sen vuoksi jotkut äidit ovat huomanneet tarpeen laajentaa toimintaansa isälliselle puolelle eron jälkeen.

Kotiuskottavuus isätapaisuutena näyttäytyy arvokkaana ja haluttuna ja sen aikaansaama tila sellaisena, jota erityisesti nyt arvostetaan ja jonka saavuttamiseksi joutuu tekemään töitä. Tämä ei ole ihme, sillä länsimaisessa ajattelussa historiasta tähän päivään miehisyyteen liitetyt ominaisuudet on määritelty naisellisia arvokkaammiksi (Lloyd 2000, 136). Kotiuskottavuuteen ei kuitenkaan liity mitään mystistä tietoa, joka avautuisi vain miehille. Paula pystyy toimimaan kotona uskottavasti, vaikka toivookin, ettei hänen tarvitsisi tehdä niin. Eron jälkeen se on kuitenkin pakon sanelemaa – kaikki täytyy tehdä itse:

TH: Osaaksä sanoo, onks sun vanhemman roolis muuttunut jotenki...?

Paula: Onhan se muuttunu, mä oon niinku, mä oon niinku, olin mä sitä varmaan ennenkin, mut nyt mä oon niinku niin konkreettisesti. Mä olen mies ja mä olen nainen, siinä. Että tota ni, just se, että yleensä äidin rooli, yleensä, ehkä ei, pitäs ja olis hyvä jos olis se kuuntelija ja ymmärtäjä ja syli. Ja sit olis se, joka sanois, et missä kaappi seisoo ja niinku nyt hiljaa ja muuta, mutta mulla on niinku molemmat ((naurahtaa)). Että todellakin sekin niinku siinä ymmärtää että, liukuma on aika suuri ja pitää luonteesta löytyä sitte kyllä skaalaa että. Et niinku, kyl nää nää niinku pyörittää tän ikäset niin sit ihan miten haluaa. Siis aivan kirjaimellisesti, josset sä oo niinku ajan tasalla. Niitten kanssa olis äkkiä lirissä ((naurahtaa)).

Rajoista ja rakkaudesta on viime vuosina puhuttu ja kirjoitettu lähes kyllästymiseen saakka. Mutta tässä asiayhteydessä täytyy kuitenkin palata näihin paljon käsiteltyihin aiheisiin. Anna Wahlgren (1997, 464) toteaa käytännön elämästä kummunneessa klassikkokirjassaan, että rajojen asettaminen on välttämätöntä, vaikka mieluiten sitä ei tekisikään. Rajoittaessaan ei voi välttyä olemasta epämiellyttävä sille, josta pitää, mikä ei ole mukavaa. Lapset kysyvät, etenkin teoilla, ja vanhemman täytyy antaa vastauksia lapsen ohjaamiseksi ja suojelemiseksi. Aikuisten täytyy sitoutua myös rajojen noudattamisen kontrollointiin: "Ehdoton sääntö on se, että taho, joka asettaa normin, myös valvoo sen noudattamista" (Tahkokallio 1995, 84). Vaikka aivotutkija Matti Bergström (1997, 13-

14) ei pidä niin sanottua vapaata kasvatusta oikeana ratkaisuna lapselle, hän korostaa lapsen oikeutta valita vapaasti, mikä on eräänlainen luonnollinen välttämättömyys. Vapaan kasvatuksen kannattajat eivät Bergströmin mukaan sisällytä vapauteen minkäänlaisia pakkoja – lapsen ei täydy tehdä valintoja, mitä aivot eivät kestä. Lasten lienee hyvä saada tehdä valintoja, mutta aikuisten asettamien rajojen sisäpuolella.

Marjatta Bardy (2002) väittää, että fraasi ”rajat ja rakkaus” on kulunut latteudeksi, eikä se auta kohtaamaan lapsia tai näkemään lapsuuden paikkaa elämässä ja yhteiskunnassa. Rajojen jatkuva korostaminen saattaa olla oire ehkä vakavastakin kasvatuskriisistä, mutta se kenties peittää enemmän kuin paljastaa. Kuitenkin rajoja tarvitaan, ja arki asettaa rajoja koko ajan. Mihin on unohduttu se, että lapsi rakastaa ja asettaa vanhemman elämään aivan uudet rajat, kysyy Bardy. (Mt., 36-39, 41.) Eron jälkeen (tai eron vuoksi) äidit ja isät saattavat ainakin hetkellisesti löysätä otettaan rajojen asettamisessa ja valvomisessa esimerkiksi oman voimattomuuden tai syyllisyyden tunteiden takia. Tai voittaakseen lapset puolelleen:

Pirjo: Enemmän niitä mielisteli heti sen eron jälkeen. Tai sillai, kosiskeli.

TH: Et vältti riitaa vai?

Pirjo: Niin ja. Et niinku halus niinku miellyttää niitä heti sen eron jälkeen. Et yritti olla mieliksi enemmän niille. Semmosta, emmä osaa sitä oikein selittää, vähän semmosta. Yrittää leikkiä ja olla hyvä äiti ja ymmärtäväinen ja lempeä ja semmosta. Mä yritin niinku ostaa niitä puolelleen jollain tavalla.

TH: Henkisillä avuilla?

Pirjo: Ja kaikilla muillakin ((naurua)). Kaikki konstit oli siinä vaiheessa sallittuja ((naurua)).

Joskus lasta kohdeltiin kuin silkkihansikkain heti eron jälkeen siksi, että lapsella on jo ollut muutoinkin kestettävää ja muutoksia. Vanhemman epätyypillinen käytös saattaa kuitenkin olla lasten mielestä epäilyttävää: ”--- mä pidän hirveen paljon sylissä ja sillä tavalla osotan niille sen mut kyllä mä tosin niinku huudanki niille ((naurahtaa)) et mä käytän ääntä hirveen paljon. Et se on että tuota lapset on joskus sanonu et ”äiti et oo tänään huutanut yhtään”.--- Et ne yleensä sanoo et silloin et siitä tietää et äiti on ihan normaali ku se huutaa. Et silloin ku se ei huuda ni sit kuulemma on jotain vinossa ((naurahtaa))” (Heidi). Uudessa, tai ainakin muuttuneessa tilanteessa lapsi tarvitsee turvallisia rajoja kenties entistä enemmän. Mutta taas toisaalta, vanhempien ero voi synnyttää lapsissa voimakkaita, negatiivisiakin tunteita, joita heidän tulisi saada ilmaista. Usein tähdennetään sitä, että vanhemmat ottaisivat vastaan lastensa tunteet ja hyväksyisivät ne. Vanhempien eron yhteydessä lapset tarvitsevat erityisen paljon emotionaalista tukea (Furstenberg & Cherlin 1991, 66). Vanhempien on kuitenkin vaikea kulloinkin tietää, milloin lapsi tarvitsee rajoja ja milloin lämmintä ja ymmärtävää lohdutusta.

Omiin asioihin uppoutunut vanhempi ei ole keskittynyt lapsen asioihin ja keskustelee vain vähän lapsen kanssa. Lisäksi hän saattaa olla epäjohtonmukainen ja epäoikeudenmukainen tai kohtuuton rangaistuksissaan. Tällainen aikuiskeskäinen ilmapiiri voi olla yhteydessä lasten käytösongelmiin kotona ja koulussa sekä sosiaaliseen avuttomuuteen. (Pulkkinen 1994, 38-39.) Monet klii-

nikot uskovat, että vanhempien kyvyttömyys keskustella lasten kanssa lisää lasten epävarmuutta ja lasten kokemaa taakkaa vanhempien avioerosta. Toisaalta ei ole ihan sama, mistä lasten kanssa puhuu. Vanhempia usein varoitetaan puhumasta omista ongelmistaan ja päätyneestä avioliitostaan ja sysäämättä tunteitaan lasten kestettäviksi heidän omiensa lisäksi. Neuvo on hyvä, mutta usein vaikea noudattaa täydellisesti. (Furstenberg & Cherlin 1991, 24, 27-28.)

Äiteinäkin naiset käyttävät puhumista ja selittämistä käytännön menetelmänä rajojen luomiseen lapselle (Nykyri 1998, 192). Puhuminen kovalla äänellä, huutaminen ja karjuminen, ei kuitenkaan aina tuota kotiuskottavuutta. Äidillä ei välttämättä ole äänenkäytöstä huolimatta yhtä paljon uskottavuutta kuin isällä. Äiti voi kuitenkin löytää omia, tehokkaita tapoja toimia poikien kanssa, jos haluaa:

Elisa: Niin isä siinä mielessä, että mun pitäis saaha ne tottelemaan. Että kun aikaisemmin tälle ku liikuttiin yhdessä jos lähetettiin jonneki kodin ulkopuolelle, ainakin joskus liikuttiin yhdessäkin. Niin sitte tota, Jarmo oli se joka karjasi kovasti ja sillä karjaisella se sai pojat tottelemaan. Ja mä en saanu, vaikka mä karjuin. Niin niin tuota, sitten on pitänyt opetella sitä, että miten mä saan ne tottelemaan. Ja sekin on siitä kiinni, kyllä mä nyt huomaan, että jos mä niille tarpeeksi lujana oon, niin mulla on niinku tapoja saaha ne tottelemaan. Mutta aina ei kuitenkaan jaksu. Että siinä mielessä pitäis olla myös, isänä. --- Ja sitte mä pelkään sitä, että ((naurua)) että tota, ootas joku oli mielessä. Niin mä pelkään poikien murrosikää. Että mitä sitte, minkälaisia niistä, minkälaisia ne ongelmat sitte on. Sitä itsenäistymisvaihetta, et ne voi kohdata tosi isoja juttuja, mitä kaikkea niitten elämässä voi tapahtua ja. Ja semmosia pelkään juu.

Haastatellut äidit vahvistavat kulttuurisia kuvia äidin ja isän rooleista. Vaikka pienten poikien kanssa äiti pärjäisikin, poikien murrosikä saattaa pelottaa jo etukäteen yksin arjessa olevaa äitiä kuten Elisaa. Ennakoiva pelko on usein kuitenkin aiheetonta, sillä useiden tutkimusten mukaan äideillä näyttää olevan jännitteistä huolimatta isää parempi ote murrosikäisiin nuoriin (Korhonen 1999, 66), myös poikiin. Tutkimuksen Anjalla ei ollut aikaa murehtia poika ja murrosikä -yhdistelmää, sillä hän oli haastatteluhetkellä vasta hiljattain eronnut. Anjalla on murrosikäinen poika, jonka kanssa hänellä on lämmin ja läheinen suhde. Anja on kuitenkin varuillaan ja kuljettaa paljon poikaa autolla harrastuksesta toiseen ja ostaa pojan haluamat urheiluvälineet, ettei ongelmia syntyisi tekemisen puutteessa.

13-14-vuotiaita nuoria käsittelevän tutkimuksen mukaan sekä tytöillä että pojilla oli tiiviimpi suhde äitiinsä kuin isäänsä. Äideille uskouduttiin enemmän kuin isille, ja samalla äidin kanssa oli enemmän ristiriitoja kuin isän kanssa. Erityisesti äitien ja tyttärien välillä oli runsaasti läheisyyttä, mutta myös riitoja. (Rönkä & Poikkeus 2000, 11.) Päävastuu kodin ja perheen asioista on edelleen äideillä huolimatta isien lisääntyneestä osallistumisesta lasten hoitoon ja kasvatukseen. Äidit viettävät isää enemmän aikaa lastensa kanssa ja vastaavat arkisesta hoivasta ja huolenpidosta isien keskittyessä vapaa-ajan toimintaan. (Korhonen 1999, 65.) Eronnut äiti voi pitää asemaansa kahden vanhemman perheen äitiä huonompana. Usein kun nähdään, että myös eron jälkeen lapsien kasvaneminen kunnon kansalaisiksi on enemmän äitien kuin isien vastuulla. (Dowling & Gorell Barnes 2000, 18.) Tämä saattaa selittää osittain sitä, että tutkimukseni

äidit kokivat usein enemmän huonommuutta kuin isät. Että heiltä puuttuu jostain, jota he yrittävät korvata.

Tämä kokemisen tapa ei ole yllättävää, jos ottaa huomioon esimerkiksi angloamerikkalaisen avioeroon liittyvän tutkimuskirjallisuuden. On lukuisia tutkimuksia siitä, kuinka isien osallistumisen hiipuminen tai loppuminen eron jälkeen on suuri yhteiskunnallinenkin ongelma. Vaikka Suomessa tämä ei ole ollut korostetusti esillä, yleinen huolenaihe miehen mallin puuttumisesta on ilmeisen syvään juurtunut. Siten äitien riittämättömyyden tunteet eivät ole kovin yllättäviä. Monessa kansainvälisessä tutkimuksessa (ks. Depner 1993, 41) on kuitenkin todettu, että ensisijaisen vastuun lapsista kantavat vanhemmat, yleensä äidit, ovat sitä mieltä, että he tekevät hyvää työtä ja että he ovat toista vanhempaa kyvykkäämpiä, hoivaavampia ja tasapainoisempia. Omassa tutkimuksessani en pyytänyt vanhempia vertaamaan itseään toiseen vanhempaan, mutta siitä huolimatta äidit olivat usein taipuvaisia vähättelemään itseään. Päivi Mäntylä-Karppinen (1997, 47) onkin todennut vanhempien sovittelukeskustelussa lapsiin liittyvää puhetta tarkastellessaan, että itsensä syyllistäminen näyttäytyy äideille ominaisena tapana, kun taas isille on tyypillistä rakentaa kompromissia puolustautumalla ja myötäilemällä. Suomalaisille äideille tyypilliseen vaatimattomaan puhetapaan ei välttämättä kuulu omien hyvien puolien korostaminen, vaan heikkouksien esiintuominen, vaikka kaiken kaikkiaan äidit mielestään suoriutuisivatkin tehtävästään lastensa kanssa oikein hyvin.

Silloin kun lapset ovat äidin luona, äiti joutuu tekemään kaiken itse. Kurinpidolliset asiat ovat vain yksi osa sitä kaikkea, jossa keskeisiä ovat arkiset askareet liittyen ruokaan ja puhtauteen. Eron jälkeen naisilla on usein vain pienempi määrä uutta työtä, sillä useimmiten he tekevät suurimman osan käytännön huolenpitotyöstä perheessä. Ja joskus äidit voivat tehdä jo osan isälle kuuluvasta "kaikesta" esimerkiksi varustamalla lapset viikonloppua varten puhtaille vaatteilla ja pesemällä vaatteet ja lapset sen jälkeen. Liisa kirjoitti minulle isän toiminnasta omasta näkökulmastaan seuraavasti: "Lapset tulevat kohta isänsä luota. Usein ovat samoissa vaatteissa kuin lähtivät, likaisina. Silloin minusta tuntuu pahalta. Lapsista pitää huolehtia ja puhtaus on yksi asia. Olen lapsille puhunut, että vaihtavat isänsä luona saunan jälkeen vaatteet itse. (Olen huolehtinut vaatteita sinne, että siitä ei voi olla kiinni.) Lapsistani on tullut hyvin omaoimisia. Pakosta." (Liisa).

5.8.3 Isiä ja poikia, isiä ja tyttäriä: Ei minulta mitään puutu

Vastaavasti aineistoni isiltä ei näyttänyt puuttuvan isinä ainakaan mitään sellaista arvokasta, mitä äideillä olisi ja heillä ei. Näin koettiin silloinkin, kun isällä ei ollut ennestään suoraa ja läheistä suhdetta lapsiin, vaan sellainen jouduttiin rakentamaan lähes alusta lähtien eron jälkeen. Asiassa ei kuitenkaan ole mitään sellaista, mitä ei voisi oppia. Mahdollinen muutos ei myöskään näytä koskettavan heitä ihmisinä, vaan se näyttäytyy vain tekemisen tai olemisen muuttuneina tapoina. Haastatteleman isät tunsivat joskus syyllisyyttä tai riittämättämyyttä, mutta tunteet johtuivat lähinnä ajan vähäisyydestä olla lasten kanssa tai tehdä terveellistä ruokaa tai jostain muusta ulkoisesta tekijästä, ei isän persoonalli-

sista ominaisuuksista, kyvyistä tai niiden puutteista. Tutkimukseni isät, olivat he sitten lastensa kanssa joka toinen viikonloppu tai päävastuussa heistä, näyttävät käytännössä yhtyvän Jari Sinkkosen (1998, 38) ajatukseen siitä, että isän ei tarvitse muuttua, vaan hän on hyvä sellaisena kuin on. Jos isältä puuttuu jotain, se on useimmiten siis aikaa tai rahaa, eikä mikään äititapaisena pidetty ominaisuus. Äititapaisuus siis näyttäytyy isätapaisuutta vähempiarvoisena ja siten ei-tavoiteltuna. Lähi-isä Pentti ei ole sanojensa mukaan kovin urheilullinen tai toiminnallinen mies. Hänen puheessaan äititapaiset toiminnot näyttävät arvokkaina, mutta hän silti ottaa selvän pesäeron äitiydestä:

Pentti: Mä niinku sanosin näin ikään että koska mä oon lasten isä ja mä oon selkeesti ja pääasiallisesti lasten isä. Minä en yritä leikkiä äitiä, tai tavallaan. Mutta mä niinku yritän sen isänä olemisen hoitaa sillee että se niinku vastais mahdollisimman hyvin lasten tarpeita, sekä käytännöllisesti että myös tunnepuolella. --- Mä en niinku halua ottaa itselleni sellaista roolia joka musta itestään tuntuu vieraalta. Niinku mä en yritä mitään tämmöstä tarzan teräsmies voimamies tai jotaki muuta vastaavaa mallia antaa, mä oon sellanen ku mä oon, ihmiset on kaikki erilaisia. Mä oon perinteisesti aina pitänyt esimerkiks jostaki, ruuanlaitosta leipomisesta ja kaikesta tällasista jutuista. Ja mun mielestä siinä on ihan yhtä hyvä malli lapsille, tai siis pojallekin, että ne tulee mukaan esimerkiks johonki leipomispuuhaan ja näin kuin se että ne hirveesti pelais lätkää. --- Et mä yritän kattoon sillee, et jos niitä kiinnostaa joku juttu itteensä, ni yritän tukea siinä.

Aitous omalle itselle ja herkkyys lapsen tarpeille tulevat esiin Pentin puheessa. Sepon lapsen äiti ei ole kovin aktiivisesti mukana lapsen elämässä, hän on kuitenkin olemassa, eikä Seppo ole huolissaan äidin mallin puuttumisesta arkielämässä – eihän se ole perinteisestikään ollut yleisen huolenaiheen kohteena. Hän yrittää olla kuitenkin mahdollisimman hyvä isä. Tommi ei ollut juuri tehnyt ruokaa tai leiponut liiton aikana, sillä hänen vaimonsa ei halunnut häntä sotkemaan keittiöön. Hän on nyt joutunut opettelemaan näitä taitoja ja on ilmiselvän ylpeä onnistuneista sämpylä- ja pullataikinoistaan.

Kotiuskottavuus näyttää olevan jokseenkin automaattisena isien käsissä, sillä sitä ei koettu ongelmaksi. Mutta äidin kykyihin asettaa lapsille rajoja ei aina uskottu: "Että ehkä hänellä ei oo niinku, äitinsä puolelta ei ehkä ole semmosta, semmosta jämäkkyyttä ku mitä sit *mä* vaadin" (Jari). Äidin epäjämäkkyyttä lasten kanssa saatettiin epäillä, jos lapset tulivat vaativaisina isän kotiin:

Markku: --- Ainoa vaan, että, ehkä voi vähän se kasvatulinja sillä lailla (entisellä vaimolla) livetä että. Mut siitä mä en mul ei oo sillä lailla tietoo. Niinku nyt tietysti (mietti), ainoa asia mitä mä oon miettiny, et on joskus ajatellu, että ehkä vois vähän niinku jämä jämäkämpi olla noitten lasten kanssa.

TH: Äitinsä vois olla jämäkämpi.

Markku: Niin.

TH: Joo, Epäilet että hän ei oikein sitten pysty rajoja pitämään heille vai?

Markku: Välillä tuntuu joskus joo siltä mutta.

TH: No näkyyks se sitten jossain, onko lapset vallattomampia kun ne tulee takaisin vai?

Markku: Ehkä ne on sitte semmosia vaativimpia ja niin pois päin saattaa olla. Mä oon joskus ajatellu, et se voi johtua siitä. Tai sitte ne vaan kokoilee, kokeilee, et mitä isä on valmis tekemään.

Isien on todettu edustavan järjestystä ja rajojen asettamista äitien epäjärjestyksen ja lepsuilun sijaan. Läheinenkään, kasvatukseen osallistuva isä ei ala liikoja "paapomaan" etenkin poikalapsia. Sen sijaan äidin toimet näyttävät hie- man kyseenalaisena pehmoiluna. (Kolehmainen 2001, 108-109.)

Jos haastatellulla isällä oli sekä tyttöjä että poikia, tiedustelin mahdollisia eroja suhteessa eri sukupuoliin. Isän ja tyttären suhdetta kuvastaa epäilyttävä hiljaisuus, ikään kuin se ei ole ollenkaan merkittävä ja pohtimisen arvoinen. Isän tehtäviin näyttää kuuluvan poikien tekeminen miehiksi, mutta tyttöihin lähinnä vain suhtaudutaan, vaikka tyttöjen erityistarve tuskin on jäädä ilman isien pojille antamaa huomiota. (Kolehmainen 2001, 111.) Sue Sharpe (1994, 11) väittää, että miehet tuntevat "toiseutta" tyttäriensä kanssa enemmän mitä äidit poikiensa kanssa. Toisaalta isät ja tyttäret voivat joskus muodostaa erityisen läheisen suhteen, joka voi olla läheisempi kuin äidillä ja tyttärellä. "Isän tyttö" ja isä voivat joskus jopa sulkea muut perheenjäsenet ulkopuolelle. Jos perheessä on vain yksi lapsi, joka on tyttö, jotkut isät investoivat tyttöön kaiken, mitä he mahdollisesti olisivat halunneet pojasta, ja he saattavat tehdä yhdessä kaikenlaisia "poikamaisia" asioita. (Mt., 25, 27.) Aineistostani löytyy sekä isän tyttöjä että ei-niin-läheisiä tyttöjä:

TH: Onks sulla erilainen suhde sitten tyttöön ja poikaan? Onks siinä mitään eroo?

Risto: No on ehkä sillä lailla että, erilaisia juttuja tehdään keskenään. Että välillä voi olla että, esimerkiksi Alekski jää äidin luokse ja Anna lähtee sit mun kans johonki silloin tehdään eri juttuja. Ja sitte taas toisinpäin, Alekski on mun kans ni silloin käyään niinku viikonloppuna kattomassa ralleja ja, tehään vähän kuitenkin niinku poikien juttuja ja tyttöjen juttuja.

TH: Tunnetko kumpaakaan toista läheisemmäksi tai?

Risto: Mähän oon miettiny tota asiaa jonkun verran, ja tuota tuota. Se ehkä menee hetkittäin, välillä toinen tuntuu läheisemmältä ja mut mä en oo, tavallaan ittelleni myöntäny sitä että näin asia on. Ehkä se tuntuu silloin kun esimerkiksi nyt viikonloppuna, Alekski oli mun kans, niin jälkeinpäin vielä mietin et näin oli, että kyllä se tuntuu läheisemmältä. Mut sitte taas kun on toisenlainen tilanne niin, niin.

Suhteet lasten kanssa muistuttavat mitä tahansa muita ihmissuhteita: joskus tuntuu läheisemmältä, joskus kaukaisemmalta. Läsnäolo tuo usein mukanaan läheisyyttä ja se, että kiinnostuksen kohteet muistuttavat toisiaan. Siten poikien jutut voivat olla isälle joskus mieluisempia. Keijon kolme lasta asuvat hänen luonaan. Yksi lapsista on teini-ikäinen tyttö, joka on kotona mielellään omissa oloissaan. Keijo hankki tytölle television hänen omaan huoneeseensa, että hän voi katsoa mieluisia ohjelmia, koska olohuoneessa miehet katsovat eri kanavia. Vaikka suhde teini-ikäiseen tyttäreeseen ei (enää) olisikaan kovin läheinen, "enempi isän silmäterä se tyttö on kuitenkin kuin pojat. Elikkä tuota, loppujen lopuks" (Keijo). "Tyttöjen jutut" on keskusteltu äidin kanssa: "--- jotkut asiat hän on sitte äitinsä kanssa jutellu enempi. Ja tuota niin niin, oon jääny vähän tästä syrjään että tota. Et niinku musta tuntuu et ne on menny ihan hyvin, ehkä parempi tytölle sillä tavalla että" (Keijo). Isä ei ehkä olisikaan omimmillaan keskustellessaan tyttöjen jutuista, joten silloin tällöin tarpeelliset keskustelut voivat jäädä äidin tehtäviksi. Keijo ei kuitenkaan viittaa siihen, ettei hän pystyisi ja jonkin verran puhuisikin "tyttöjen asioista" tyttären kanssa, mutta arveli, että näin lienee tytölle mukavampaa.

Opaskirjallisuudessa yksinhuoltajaisia on kannustettu puhumaan tyttärilleen kuukautisista, jos he pystyvät tekemään sen luontevasti. Ainoaksi ongelmaksi esitetään se, ettei isillä ole asiasta omakohtaista kokemusta. Jos äiti ei ole käytettävissä, neuvotaan isiä etsimään ymmärtäväisen ja tyttäreille läheisen naisen, joka pystyy neuvomaan, keskustelemaan asiasta ja vastaamaan kysymyksiin. (Marone 1993, 286-287.) Isien puhuminen nuorten ruumiissa tapahtuvista muutoksista ja seksuaalisuudesta näyttäytyy kenties hiukan hankalalta, mutta kuitenkin hyvin kertaluontoiselta tehtävältä, johon voi myös delegoida jonkin toisen henkilön. Liiton aikana mahdollisesti vallinnut työnjako ei ole kuitenkaan äideille suotuinen eron jälkeen: rajojen asettamisessa ei riitä, että toisaalla asuva isä muistuttaisi asiasta poikia tai tyttöjä kerran kahdessa viikossa, sillä tilanteet voivat olla päivittäisiä. Herää myös kysymys siitä, kuka puhuu ”poikien jutuista” poikien kanssa. Hankkivatko he tietonsa koulusta, toisilta nuorilta, pornografiasta (jolloin enää ei voi puhua tiedosta) vai jääkö tieto kokonaan saamatta ja hankkimatta?

Moni isä sanoi, että erona entiseen on lähinnä se, että nykyisin lasten läsnäollessa ja äidin poissaollessa kaikki täytyy tehdä itse. Sama ajatus hiukan eri sanoin toistui kerta toisensa jälkeen. Samassa hengenvedossa monet isät kuitenkin totesivat, että asiassa ei kuitenkaan ole mitään ylivoimasta, ja usein jo poikamiehenä ollessa kaikki kotityöt tulivat erittäin tutuksi. Isyydessä on pitkälti kyse työstä. Isyys, kuten äitiys, sisältää arjessa ryvettymistä ja työntekoa, joka parhaimmillaan koettuna voi olla erittäin mielekästä ja antoisaa.

Vanhemmuuden sukupuolittuneisuus näyttää aineistoni perusteella liittyvän sukupuolten väliseen työnjakoon, joka ei enää toimi eron jälkeen, jolloin läsnä on kulloinkin vain toinen vanhemmista. Sekä äitien että isien täytyy tehdä kaikki lapsiin liittyvät asiat itse omassa ajassa ja paikassa. Työnjaon pohjalla ovat vanhempien erilaiset tavat, kyvyt tai ominaisuudet, joista kotiuskottavuus on yksi. Kotiuskottavuus näyttäytyy isätapaisena ja siten haluttavana asiana, jota äidit tarpeen vaatiessa pyrkivät opettelemaan. Kaiken kaikkiaan kuva isistä periaatteessa kyvykkäämpinä vanhempina eron jälkeen piiryy sekä äitien että isien kautta, vaikka tutkimustenkin mukaan äidit pärjäävät usein isiä paremmin lastensa kanssa ja vaikka joskus äidit hoitavat osan isillekin kuuluvista tehtävistä.

5.9 Kun lapset lähtevät: alun tunnekuohuja ja helpotuksen tunteita

Kun erosta on kulunut vain vähän aikaa, lasten lähteminen voi herättää voimakkaita, usein surun ja yksinäisyyden tunteita etenkin etävanhemmassa. Risto on virallisesti juuri eronnut, mutta *oikeasta* erosta on jo vuosi. Siitä huolimatta lasten lähteminen herättää tunteita:

TH: No millaset on sun ajatukset tai tuntemukset silloin kun lapset lähtee sun luota takasin äitinsä luokse?

Risto: ((huokaus)) Ne on aika vaikeet. Kyl mä uskon et se tasottuu tietysti jollain aikavälillä mutta kyllä niinku vielä on, niin erittäin vaikeeta sitten kun lähen ajamaan

pois niin, niin niin, ei voi mitään. Yheksänkytäprosenttisesti siinä purskahtaa aina itkuun.

TH: Sinä siis?

Risto: Niin. Mut välillä, välillä saattaa Alekski, se on vanhempi mut jotenki se on kuitenkin paljon herkempi niin, Alekski myös välillä purskahtaa itkuun mut mä niinku yritän että, siinä vaiheessa mä oon kuitenkin hyvin, cool ja yritän olla ilonen. Ole reipas poika ja ole reipas tyttö ja näin mut sitten jälkeen vasta ku häivyn paikalta.

TH: Et halua et lapset näkee.

Risto: Joo mä luulen et ne ei ehkä ymmärtäis et mikä on, ja sitte taas että heille tulee paha mieli, sitten silloin.

Isä kestää tunteensa ja uskoo eroamisen olevan helpompia tulevaisuudessa, kuten useimmiten tulee käymään. Entä jos lapset itkisivät erotilanteissa? Eron jälkeisissä arkisissa tilanteissa joillekin vanhemmille sekä omat että lasten epämiellyttävät tunteet ja niiden ilmaisut saattavat olla liikaa, ja vanhemman ja lasten välisten tapaamisten jatkuminen voi vaarantua.

Anteron lapsi on hänen luonaan viikonloppuisin, mutta asuu äitinsä luona. Anteron virallinen ero on vasta astumassa voimaan, mutta nyt tyttären lähteminen ei enää aiheuta voimakkaita tunteita:

Antero: No alkuvaiheessa niin, se oli tosi vaikeeta. Mut nyt on, on tuota tiettyä hakeutta mut ei mitään sen suurempaa. Tavallaan kun sitä on, asiat lähtee rullaamaan tällä omalla painollaan ja ku täst tulee niinku *rutiniä*, niin se rupee niinku helpottuun. Tavallaan se on niinku osa mun elämää sitten varmaan loppuikäni. Tietty laps kasvaa ja muuttuuhan se tietenki vähän se tilanne mut.

TH: Mut oot hyväksynyt sitte tän tilanteen?

Antero: Kyllä, kyllä.

Markun lapset asuvat suurin piirtein puolet ajasta isän luona ja puolet äidin luona. Järjestelyä on kestänyt jo viitisen vuotta ja Markun mielestä "se on sitä normaalia eestakasin kulkemista". Mutta "ei mulla niinku koskaan oikeastaan semmosta, että hyvä hyvä, että lähtee" (Markku). Isän puolesta lapset voisivat olla aina pidempäänkin ja hän on niin sanonut myös lapsilleen, mutta samalla muistuttanut sovitusta systeemistä – edestakaisin kulkeminen kuuluu kuvioon. Kysymykseen lasten lähtemisestä aiheutuneista ajatuksista tai tuntemuksista Elisa vastaa seuraavasti: "No siitäki on se semmonen tunnereaktio jäänyt pois, että mä vaan aattelen, et nyt ne vaan lähtee. Ja oon mä siitä ilonen kuitenkin, et ne lähtee hyvällä mielellä ja. Ja ne tietää, et kohta taas nähdään. Ja ne jaksot ei oo pitkiä meillä, ne on ihan jotain kolme, kaks tai kolme päivää." Elisan eron jälkeistä perhettä on tehty jo kolmisen vuotta ja elämä "on sitä normaalia".

Kaikille lasten tulemiset ja etenkin lähtemisets eivät kuitenkaan muutu rutiiniksi ajankaan kanssa. Aineistossani oli yksi esimerkki pitkittyneestä tai päätymättömästä surusta. Vaikka erosta on kulunut jo viisi vuotta, tutkimukseni ainoa varsinainen etä-äiti Kaarina toteaa, ettei hän koskaan toivu erosta, vaikka miehestä onkin päässyt yli. Lasten lähteminen aiheuttaa aina surua, joka keskittyy tiettyyn viikonpäivään. "Sunnuntaina on surutyöilta", kiteyttää Kaarina.

Lähi-äiti Pirjon lapset ovat vuoden verran kulkeneet kahden kodin väliä, ja Pirjo suhtautuu asiaan jo luontevasti ilman suuria tunteita: "ne vaan tulee ja menee ((naurua))". Sarin lapset lähtivät juuri ensimmäistä kertaa hiukan pidemmäksi aikaa isänsä luokse, mikä äidistä tuntui hiukan vaikealta. Mutta kui-

tenkin ennen eroa ja eron jälkeen lapsistaan päävastuussa ollut Sari on pitänyt lasten lähtemistä positiivisena asiana jo alusta lähtien: ”Et musta sitte on toisaalta kuitenkin niinku, mä voin sanoa että, niinku eilenkin sanoin töissä että ”ihanaa, että tytöt...” vaikka musta tuntu niinku semmoselta jännältä et ku ne lähti mut kuitenkin et *ihanaa*, että tytöt lähtee isänsä kanssa nytte”. Aineistosta on vaikea löytää etä-äiti Kaarinan lisäksi montaakaan äitiä, jolle lasten lähteminen ei tuottaisi myös helpotuksen tunteita. Mutta haastatellut äidit olivat suurimmaksi osaksi ajallisesti päävastuussa lapsistaan, jolloin ilmiö edusti heille jotain muuta kuin usein vähäisellä tapaamisoikeudella varustetuille isille.

Helpottuneita lasten lähtiessä olivat myös isät, joiden luona lapset asuivat ja joiden äidit tapasivat lapsiaan vain harvoin ja lyhyitä aikoja kerrallaan. ”((huokaus)) No pieni helpotuksen huokaus tietysti sillä tavalla että on pikaisen omaaki aikaa, se on yks asia” (Pentti). Seppo näkee lapsen lähtemisen kaikille osapuolille nautinnollisena aikana omasta tyhjyyden tunteesta huolimatta: ”Ei mulla sen kummempia. Semmonen kyllä osittain vähän semmonen tyhjän tunne on mutta mutta mä aattelen sen sillai että, se on minusta riippumattomista syistä eli ite mää nautin siitä ihan yhtä lailla ku poika nauttii äitinsä luonosta ja äiti nauttii pojan luo tulosta ja näin että. Kyllä mullaki pitää olla sitä omaa aikaa. Vaikkei sitte mitään saakaan aikaan sinänsä silloin että ei sen kummempaa että”. (Seppo). Lasten lähtemisen aiheuttama helpotuksen kokeminen liittyy pääasiassa lähivanhemmuuteen ja lasten asumisjärjestelyistä johtuvaan työn määrään, ei niinkään vanhemman sukupuoleen. Vastaavasti ikävän ja surun kokemukset liittyvät sukupuolen sijaan etävanhemmuuteen ja lasten kanssa vietettävän ajan vähäisyyteen. Aineistoni vihjaa, että lasten poissaolon kokemisessa on kuitenkin eroja sukupuolten välillä, mistä tarkemmin seuraavassa kappaleessa.

5.10 Lasten poissaollessa

5.10.1 Yksin kotona: erosurua ja vapautta

Eron jälkeen vanhemmat eivät lasten tavoin liiku kahden kodin väliä (elleivät sitten seurustellessaan tai niin kutsutussa linnunkotomallissa), joten heille itselleen on selvää, missä heidän kotinsa on tai ainakin missä he asuvat. Äitien ja isien koti paikkana saa kuitenkin erilaisia merkityksiä eri aikoina. Paula on omien sanojensa mukaan aktiivinen ja tekevä ihminen, joka oli avioliittonsa aikana kotiäitinä ja työskenteli siis kotona. Nyt eronneena ja lasten poissaollessa hänellä on oma tila hallussaan:

Paula: --- Et sä saat ensinnäki olla *omassa* kodissa ja tähän niinku oli aina, et mä jos haluan olla yksin mun täyty omasta kodista lähteä pois. Lenkille. Mut nyt mä saan omassa kodissa olla yksin ja tota niin ja pitkin tai poikin räkiä kattoon tai mitä tahansa ((nauraa)). Et se on se on niinku aivan loistavaa.

Luetellessaan asioita, joihin ei ole nykyisessä elämässään tyytyväinen, Risto mainitsi myös kodin tai ajoittaisen kodittomuuden tunteen: "Ja tuota, kyllä mä tykkäisin että ei mun koti niin ei se ole koti silloin ku mä asun siellä yksin." (Risto) Vaikka samainen henkilö jäi eron jälkeen perheen vanhaan kotiin asumaan, hän kertoi että hän lähti "tavallaan niinku kotoota pois". Tässä tapauksessa koti näyttää muodostuvan suurimmaksi osaksi ihmissuhteista. Lapsilleen hän oli kuitenkin tähdentänyt, että heillä on vastedes kaksi kotia. "Juhollakin" on kaksi kotia avioeroa käsittelevässä lasten kuvakirjassa (Tarpila 1996). Lasten läsnäollessa Riston kokemuksen mukaan hänen asuntonsa on koti ja sitä niinä aikoina hoidetaan, vaikkakin aikaa säästään. Periaatteessa hän nauttii ruuanlaitosta ja muista kotitöistä, jotka toimivat vastapainona ansiotyölle. Kun Risto on yksin, silloin "jotenkin niinku ei aina jaksa välittää niinku esimerkiksi kotiaskeista" – ehkä siksi, että koti on silloin taas vain asunto. "Mut sit ku lapset on ni on huomattavasti semmonen, täsmällisempi ja aikaansaavampi", lasten seura tekee isälle hyvää. Lasten poissaollessa välinpitämättämyys kodinhoidosta näyttäytyy Riston puheessa miinusmerkkisenä. Sen sijaan lähi-äiti Pirjo näkee tyhjän jääkaapin, lattioiden villakoirat ja pesemättömän pyykin vapauden ja huolettomuuden positiivisina symboleina lasten poissaollessa.

Lasten poissaollessa miesten kodittomuuden tunne saattaa johtua osaksi siitä, että isän kotiin ei välttämättä jää paljon lasten tavaroita, jos lapset viettävät siellä vain vähän aikaa. Näin ollen lasten tavarat eivät jää muistuttamaan heistä. Vastaavasti usein äidit saavat kyllästymiseen asti kompuroida lasten leluihin tai urheiluvälineisiin myös lasten poissaollessa, ja lapset ovat esineiden ja vaatteiden kautta aina läsnä, eikä ikävää välttämättä muodostu. Kahdessa kodissa, jossa lapset viettävät lähes yhtä paljon aikaa, saattaa olla kaikkea kaksin kappalein käytännöllisistä syistä. Tällöin lapset voivat olla läsnä molemmille vanhemmille esineidensä ja kenties huoneensa kautta. Kun tavarat ovat läsnä, lapsi on läsnä.

Lasten ollessa läsnä vanhemman aika menee suurimmaksi osaksi arjen pyörittämiseen, eikä ylimääräistä aikaa ajatteluun ole. Kun lapset ovat poissa, vanhempi jää konkreettisesti yksin ja kysymykset erosta ja koko elämäntilanteesta voivat vallata mielen. Silloin on useimmiten myös aikaa surra ja pohtia keskinäisiä asioita ja eron syitä:

TH: Ehtiiks sulle tulla ikävä heitä ((lapsia)) sitten sinä aikana kun...?

Risto: Ehtii tulla. Välillä aika kovaki ikävä. Ja sit se ikävä korostuu silloin ku on yksin kotona. Niin et sitä jää miettimään aina kaikkia asioita ja ja. Välillä on aika kova ikävä. Mietti sitä että miksi näin.

TH: Mietiksä lapsia heidän poissaollessaan?

Henri: Kyllä. Mut enemmänkin sitä niinkun tahtoo olla sen sortista sillee että, silloin tulee se ero, eron jälkeiset tai taas niinku, perheen hajoamisen, harmi siitä sitten. ((miettii)). Ei siinä mitään semmosta loogista ajattelua välttämättä oo tai semmosta mikä on tilanteeseen liittyvää useinkaan, et se on semmosta ((huokaus)), jotain semmosta semmosta ikävää ja, ehkäpä välillä katkeruuttakin.

TH: Sitä eroa kohtaan vai?

Henri: Niin. Sitä, tosiaan mä oisin niinkun halunnu että ois niinku, saatu yhdessä niitä lapsia kasvattaa.

Lasten poissaolo ei siis välttämättä tarkoita lasten kaipausta, vaan lähinnä eron reaalistumista ja uudelleen kokemista. Oletuksiin etenkin hyvästä äidistä voi kuulua lapsen poissaollessa hänen ikävöinnin sisäänkirjoitettu vaatimus, jonka jäädessä toteutumatta seuraakin syyllisyys ja huono omatunto. Kulttuurisen mielikuvan mukaan hyvä äiti rakastaa (Perälä-Littunen 2004), ja jos rakastaa, täytyy myös ikävöidä. Leila ymmärtää vapaa-ajan tarpeensa, mutta tuntee huonoa omatuntoa siitä, ettei ikävöi lasta hänen poissaollessaan: "On mulla joskus vähän sillai huono omatunto ehkä siitä, että ku tota, Vilma on sillai sillä (isällä) monta päivää ja ehkä kuitenkin se, että mä pystyn olemaan sillai, et ei sillai niinku hirvee ikävä. Et mä aattelin just, et oonko mä huono äiti ((naurua)). Sitä mä mietin niinku joskus" (Leila). Virallisesti kaksi vuotta sitten, varsinaisesti kolme vuotta sitten eronnut Reetta kirjoitti lapsen poissaolon kokemuksista ja niiden muutoksesta ajan myötä seuraavasti:

Reetta: Alkuaikoina – poissaolot olivat kauheita. Tuntui kuin aina joutuisi kokemaan uudestaan ja uudestaan erohelvetin. Siis aluksi kun lapsi oli poissa olin koko ajan liikkeessä, tein koko ajan jotain, olin koko ajan poissa kotoa. Joten kun lapsi tuli kotiin oli väsynyt ja vanhempana huono – räjähdin helposti. Aluksi poissaoloista vanhemmuuteen oli haittaa. Nyt tilanne on tasaantunut – on selvästi erilaiset viikonloput – kun lapsi on poissa, hoidan kotia kuten alkuaikoina, mukaan on tullut paljon mielihyvää tuottavia asioita, rentoudun tavalla tai toisella. Tunnen helpotusta kun hetkeksi saan olla ilman vanhemmuutta. Alkuaikoina kun koin hyvää oloa ja helpotustakin lapsen poissaolosta koin jopa syyllisyyttä siitä. Teen kaikkea sellaista mikä on joko helpompaa esim. omien vaatteiden hankinta tai kivaa, esim. omien ystävien tapaaminen, leffareissut, pubillat yms. kun lapsi on poissa. Tai vaan olen ja luen pitkään lehteä, osallistun kursseille, seminaareihin. Vanhemmuuteen se vaikuttaa totta kai parantavasti – jaksan psyykkisesti ja fyysisesti kantaa vastuuni paremmin, jaksan olla parempi vanhempi kun saan ladata akkuja välillä.

On helpompi lähteä kodista kuin jäädä yksin tyhjään kotiin. Siten eron alkuaikoina vanhemmat saattavat täyttää yksinolon aikansa kodista poispäin suuntautuvalla tekemisellä jopa uupumukseen asti, kuten Reetta teki. Lapsen ajatteleminen ja ikävä tuovat lapsen läsnäolevaksi poissaoloonkin. Esine toimii muistin, muiston ja muistuttamisen käsinkosketeltavana välittäjänä (Koskijoki 1997, 269). Anja kertoi ajattelevansa murrosikäistä poikaansa ja siivoavansa hänen huoneensa tip top -kuntoon hänen poissaollessaan. Lapsen huoneen siivoaminen, tavaroiden järjestely ja vaatteiden käsittely voivatkin olla yksi tapa poistaa ikävää. Tai sitten on vain niin, että äidillä ei ole asiaa huoneeseen pojan läsnäollessa.

5.10.2 Omaa aikaa ja vapaa-aikaa

Miksi kutsuttua ja miten koettua aika lasten poissaollessa on? Käsité *oma aika* näyttää liittyvän lapsista päävastuussa olevien äitien ja isien puheeseen. Haastatellut päävastuulliset isät ovat olleet tekemisissä samassa asemassa olevien äitien kanssa, joiden kielelliset valinnat ovat saattaneet tarttua myös isiin. Mutta voi olla, että tietynlaiset kokemukset synnyttävät tietynlaista kielenkäyttöä. Pirjo kertoo nykyisin selviytyvänsä "ihän hyvin, paremmin ku aikasemmin avioliitossa ollessa ((naurua))" ja jatkaa, että "sikäli, että naimisissa ollessa ei ollu koskaan semmosta omaa aikaa. Tai oli huono omatunto sitte, jos, jos sai jostain ni-

pistettyä, et nyt teen tän tai tän. Mut nyt sitä tulee joka toinen viikonloppu ku Manulle illallinen, et sitte saa olla ihan rauhassa” (Pirjo). Oma aika avioliiton aikana saattoi myös merkitä mahdollisuutta tehdä rauhassa kotitöitä, jotka voivat olla myös rentouttavia. Tärkeintä omassa ajassa on valinnan vapauden mahdollisuus, ei niin eri asiat, tekemiset tai tekemättä jättämiset, jotka määrittelevät aikaa.

Sari: Ja sitte se mikä on ihanaa. Että se vapaus niinku *valita*, tää on se on aivan ihana asia että. Et ku mä oon *yksin* sen pienenki ajan et, mul on vapaus valita että. Et mä voisin lähtee käymään kaupungilla, kiertelen kauppoja tai sit mä voisin käydä pübissa yhdellä taikka kahella oluella. Tai sit mä voin mennä elokuvaan. Tai sit mä voin olla yksin kotona että. Et se et se et mä *tiian*, et mä voin valita mitä mä teen. Ja hirveen usein mä oon valinnu sit sen et mä oon kotona. Mut oon mä tos, oon kyllä elokuvissaki ja oon käyny kaljallaki mutta ni, usein oon valinnu se et oon kotona. Se on ihana tunne ku saa valita.

Risto: Öö, musta tuntuu että mä oon vasta nyt oppinu pikku hiljaa nauttimaan. Ja voin sanoo et sekin on noin, ehkä, kuukauden sisällä. Et se on vähän sellasta teennäistä ja sellasta rimpuilua se oma vapaa-aika. Mut nyt mä oon huomannu sen että nyt, ihan lähiaikoina, mä nautin välillä siitä että ku mä oon kotona, mä saan kattoo jonkun leffan, ihan rauhassa, tai teen jotain. Tai sitten, käyn pelaa sulkapalloa, niinku lähen esimerkiksi tän haastattelun jälkeen pelaamaan. Tälläsiä juttuja on tullu, et niistä oon nauttinu mutta, yksinolo on ollu aika vaikeeta. Välillä vähän liian vaikeeta.

Paula saa lasten poissaollessa kodin tilan haltuunsa ja voi toimia siellä eri tavalla kuin heidän läsnäollessaan, joilloin hän tuntee tarvetta toimia toisin. Onkin sitten eri asia, missä määrin usein äidin kokemat ”pakko tehdä” -tuntemukset lähtevät hänen ulkopuoleltaan ja todellisista tarpeista. Joskus äidin kokemat paineet voivat johtua pitkälti hänestä itsestään, johon kulttuuriset kuvat hyvästä äidistä ovat vaikuttaneet. Ohjaavuus ulkoapäin voi tulla vertailuista muihin äiteihin: omaan äitiin ja isoäitiin, naapurin äitiin jne. Äiti voi esimerkiksi leipoa pullaa, vaikka kukaan ei sitä söisikään, koska äidit tekevät niin. Tunne voi olla voimakas, vaikka kukaan ei omassa perheessä vaatimuksia esittäisikään.

Paula: Ei, et kyllä se on niinku tähän asti menny ihan siihen, et mä oon niin väsyny, tai siis sanotaanko, onko se nyt väsymystä, mutta mulla on silloin (lasten poissaollessa) *lupa* rentoutua, ku he on poissa. Koska mä oon ollu tämmönen, erittäin aktiivinen ja tekevä elikkä ei he oo tottunu siihen, et mä makaan sohvalla. Tai mä makaisin, nukkuisin kymmeneen aikaan tai yheksän aikaan. Elikkä se on niinku koko ajan semmonen, skarppi tilanne ja ajan hermolla olo. Et mä niinku huomasin sen sitte, ku tuli se viikonloppu, että pojat on poissa niin mulle tuli semmonen, aivoista lupa rentoutua -käsky ja silloin vasta rentoutui. Että yleensä mä vietin lauantain aamutakki päällä, että mä en ees lähteny ulos ja heistähän se olis ollu jotain *hälyyttävää*, jos minä oon aamutakki päällä koko päivän niinku kymmenen vuoden jälkeen oon niinku oikeutettu kyllä siihen mutta että niinku tommoset muutokset, totta kai, lapset ei tajua sitä. Että tota se on niinku menny ihan siihen, että mä oon vaan levänny. No sitte kun ne on sunnuntaina tullu, niin sitte on ollu jo ihan taas hyvät fiilikset, kun on saanu levätä ja ja sillai ja he on taas ollu ihan hyvällä päällä ja (...).

TH: No mul onki, et minkäläinen on jälleentapaamisenne tai mitä tapahtuu, kun lapset tulee luoksesi. He tulevat ihan iloisina...?

Paula: Joo ihan et tota ni, siinä ei oo niinku mitään että oikeestaan, et oon kokenu sen hyvin hyvänä sen heidän tulon sieltä. Toinen vanhempi poika ei aluks tai välillä ei oikeestaan halunnu isänsä luona sitte olla, että hän karkas sieltä sitte tänne näin. Mut sitte mä niinku aloin lyödä niitä rajoja, et sä oot siellä ja sillä selvä ja tota ei siinä oo niinku mitään että tota. Meillä kuitenkin, mä niin paljon asiaa käsittelin ja me ollaan puhuttu ja sillai, et se on niin sillail *selvä*. Et ei oo kyl niitä ongelmia ollu sitte.

TH: Tuleeks sulle koskaan semmosta tunnetta, et haluaisitki jatkaa sitä viikonloppua sitten...?

Paula: Ei ei ei ei, et kyl siinä niinku. Se on semmonen sopiva aika että. Oikeestaan itse asiassa siinä tulee jo vuorokauden päästä tulee semmonen et apua että, miten sitä on näin hiljasta ((naurahtaa)). Mut sitku menee sen yli, niin sit siihen alkaa tottua ((huokaisee)).

TH: Et tuntuu ihan mukavalta, kun ne (...)?

Paula: Joo, kyllä.

Viikonloppu lasten poissaoloa ja omaa aikaa vaikuttaakin aika optimaaliselta vanhemman näkökulmasta. On tarpeeksi aikaa levätä ja tehdä eri asioita, mutta yksinolon ei totu vielä niin paljon, ettei siitä haluaisi luopua lasten tullessa. Siiten lähivanhemmat ovat ajallisesti etävanhempia paremmassa asemassa.

5.10.3 Yhteydenpito lapsiin

Lasten poissaollessa yhteydenpito lapsiin on usein minimissä sekä äitien että isien kohdalla, oli kyse sitten etä- tai lähivanhemmasta. Perusteluksi annetaan myös se, etteivät lapset halua tai ehdi tulla puhelimeen. ”Ja sit ne ei yleensä halukaan tulla puhelimeen” (Elisa). Etä-isä Anteron tytär ei ehdi tulla puhelimeen:

TH: No sitte ku lapsi on toisen vanhemman luona niin ooksä silloin yhteydessä lapseen? Soitteleksä tai?

Antero: No en oikeestaan. Alkuaikoina yritin soittaaki ja ei hän koskaan kerinny puhelimeen. Aina oli joku leikki kesken ja ((naurahtaa)). Sit totesin et ei se, ku kuitenkin nähään niin usein.

TH: Suhtautuko sun entinen vaimo kuitenkin ihan positiivisesti tähän soitteluun?

Antero: Kyllä, kyllä.

Vanhempien puheissa lapset eivät useimmiten näytä haluavan toisen vanhemman sekaantuvan senhetkiseen olemiseensa. Tätä on yleisesti tulkittu merkinä lojaliteettiristiriidoista – että lapsi ei voi luontevasti puhua toisessa kodissa olemisesta toiselle vanhemmalle mahdollisten ristiriitojen välttämiseksi. Henri näkee kuitenkin asian positiivisena onnistumisen merkinä:

Henri:--- Tuota, mut toisaalta lapsetkin tekee sen helpommaks, ei he, he niinkun, se onkin oll jännää oikeestaan minkä tässä tämmösessä yhteishuoltajuudessa on niinkun huomannu, kokenu onnistuneensa siinä että lapset niinkun, ei *haluakaan* tietyllä tavalla puhua eikä muistella sitä mitä siellä toisessa kodissa tapahtuu vaan he elää niinkun sitä elämää mitä siinä kodissa, on. Ei he niinkun, ei he sitä toista kotiakaan missään tapauksessa unohda taikka niinku, kiellä sinä aikana että se on semmonen luonnollinen kuitenkin että ne elää tässä ja nyt. Eivätkä kannu huolta ja murhetta, se on siinä mielessä ilmeisesti osotus siitä että niillä ei oo syytä huoleen ja murheeseen ((naurahtaa)). Näin mä haluaisin ajatella.

Monet vanhemmat totesivat soittavansa toiseen kotiin useimmiten vain silloin, kun kyseessä on jokin käytännön asia. Näin oli myös äitien kohdalla, jotka eivät soittaneet vain kyselläkseen kuulumisia: ”Mut se on yleensä joku käytännön asia” (Elisa).

TH: No silloin kun lapset on äitinsä luona ni oleksä sinä aikana yhteydessä heihin? Soitteletko tai?

Risto: Öö, aika vähän, että enemmänki mä teen niin päin että joskus soitan, mut yleensä mul on silloin joku asia minkä takia mä soitan, että en niin että mitä kuuluu. Tai sitten niin että, jopa niin että mä pistän tekstiviestin että voisko Alekski tai Anna soittaa.

Sillä hetkellä poissaolevan vanhemman ja lapsen välistä yhteydenpitoa näyttää helpottavan se, jos lapsella on oma matkapuhelin. Sijaitsipa puhelin missä tahansa kodissa, yleensä siihen vastaa vain sen haltija. Siten eronneiden vanhempien ei tarvitse välttämättä keskustella keskenään ollenkaan.

5.11 Kohti normaaliutta arjessa ja suhteessa ympäristöön

Henkilökohtainen merkityksettömyyden tunne, että elämällä ei ole mitään arvokasta tarjottavaa, on perustavaa laatua oleva psyykinen ongelma myöhäismodernissa (Giddens 1991, 9). Jonkinlaisena sisäänkirjoitettuna tavoitteena lasten ja vanhempien välisessä suhteessa ja eron jälkeisessä elämässä yleisestikin näyttäisi olevan tunnepitoisuudeltaan tasainen ja rutiinien kautta normalisoituva olotila ja arki. Pyrkimyksenä on elämäntilanne, jossa ei täydy juurikaan pohtia, puntaroida ja puhua, vaan jossa asiat sujuvat pitkälti omalla painollaan. Anthony Giddens (1991) väittää, että myöhäismodernissa yhteiskunnassa, jossa traditiot ovat rapautuneet, kaikki ihmiset tarvitsevat erilaisia rutiineja kehittääkseen jonkinlaisen ontologisen turvallisuuden viitekehyksen. Näiden arkisten rutiinien avulla ihminen pystyy sulkemaan ahdistuksen elämänsä ulkopuolelle. Jokapäiväinen puhe tai toiminta on luonteeltaan hiljaista ja itsestäänselvää. Rutinoidut toiminnat pitävät loitolla henkilökohtaisen merkityksettömyyden tunteen uhan ja lisäksi ylläpitävät ontologista turvallisuutta (Mt., 6, 43-44, 201).

Traditio on rutiini, joka ei ole lähinnä tyhjä tapa tavan itsensä vuoksi, vaan itsessään merkityksellinen. Traditio on huomattava osa olemiseen liittyvää turvallisuutta, kunhan se ylläpitää luottamusta jatkuvuuteen ja yhdistää tämän luottamuksen rutinoituneisiin sosiaalisiin käytäntöihin. (Giddens 1990, 105). Arkiset rutiinit, ahdistus ja luottamus ovat kietoutuneita toisiinsa niin tiiviisti, että saatamme helposti ajatella arjen rituaaleja selviytymismekanismeina. Rituaaleja ei tulisi kuitenkaan tulkita funktionaalisesti ahdistuksen vähentämiskeinona, vaan siten, että ne ovat yhteydessä tapaan käsitellä ahdistusta sosiaalisesti. (Giddens 1991, 46.) Furstenbergin ja Cherlinin (1991, 66) mukaan vanhempien eron kriisiaikana lapset tarvitsevat sopeutuakseen entistä enemmän emotionaalista tukea sekä turvallisen rakenteen päiväänsä eli jokseenkin ennustettavan rutiinin. Rutiineista tuleekin entistä tärkeämpiä sekä lapsille että vanhemmille eron jälkeisessä tilanteessa. Muutamissa haastatteluissa äidit tai isät ovat kertoneet itsensä ja lastensa välille eron jälkeen syntyneistä uusista asioista tai vanhoista tavoista, jotka ovat saaneet vahvempia merkityksiä.

TH: No miten läheisiks sä tunnet sun tyttös?

Sari: Erittäin läheisiä on.

TH: Tuntuuks susta, että ero on lähentäny teitä tai?

Sari: On, on, kyllä. Ja sitte niinku, isommassa tytössä eli Liinassa niin, ihan semmonen semmonen muutos niinku tän eron myötä on tapahtunu että Liina on tullu avoi-

memmaks. Mikä on niinku hirveen ihana ihana asia. Tietysti siinä on osaltaa sitä, kun laps kasvaa niinku isommaks, et hän on niinku isompi tyttö ja sillai osaa osaa niinku helpommin puhua niinku tunteistaan ja näin mutta niin. Mä nään hyvin vahvasti et tän eron myötä niin Liina on tullu semmoseks avoimemmaksi. Meil on semmonen uudenlainen uudenlainen sara niinku auennu, paljon syvemmillä tasolla niinku just että jutellaan asioita ja asioista ja mikä painaa ja mikä mistä on pahaa mieltä että. Et se on semmonen melkeinpä rituaali että. Emmä nyt joka iltä mut useana iltana viikossa et mä meen sitte Liinanki viereen ennenku Liina nukahtaa kunnolla. No Ellalle meen lukeen iltasadun ja Liina sit lueskelee siellä omassa sängyssä ja meen Liinan viereen ja. Se on oikee semmonen, traditio jo et mä kysyn siltä et onko huolia tai murheita. Ja sitte Liina sanoo et arvaa. No sit mä tiän siitä et jotain on vähäsen ja. Sit mä rupeen arvuuttelemaan et mihin se liittyy ja. Ja sit se kertoo. Ja se on niin ihana ku se, sitte kohta kun entinen mies oli muuttanu mä muistan ne ensimmäiset kerrat ku ((huokaisee)) Liina sano sitte kun se oli kertonu jotain koulussa oli jotain ihan mitättömiä asioita mikä nyt lapsen mielessä on sit iso asia. Et sitten ku se oikein niinku itkee et miten musta tuntuu *hyvältä* nyt ku mä kerroin sulle.

TH: Sä et sitten aikasemmin kysynytään tommosia huolia tai?

Sari: No kyllä, mä oon ennenki kysyny et onko huolia tai murheita mutta. Se ei ollu niin *merkityksellinen* asia ku ton eron, tai että kun entinen puoliso muutti pois. Ni se ei ollu niin merkityksellinen asia ku sit vasta sen jälkeen.

Tämän jokailtaisen rutiinin sivutuote on tytön uskoutuminen äidille. Seuraavassa haastattelupätkässä saunomisesta on tullut uusi merkityksellinen asia äidille ja hänen lapsilleen. Kuten edellisessä esimerkissä, tässäkin tavassa on mukana puhuminen vuorovaikutuksellisenä aspektina.

Heidi: Päivät kun on töissä ni nyt on, itse asiassa ku kesäaikaa nyt lapset on hirveen paljon pihalla, leikkivät keskenään siis et meil on hirveen paljon lapsia siinä. Et niitten kanssa mutta tuota. Mut sitte siinä ruokaillaan ja sit istutaan ruokapöydässä aina et meillä edelleenkin on sillai et lämmin ruoka syödään sit siinä et kaikki on paikalla ja, ja tota sit hyvin usein on et käydään saunassa melkein joka iltä. Et se on kanssa semmonen meillä, tykätään saunoa kovasti ja. Ja tuota viikonloppusin sitte aina ku lapset on ni sitte käydään jossakin, et aika paljon nyt keväälläki et alkukesästäki ollaan käyty tota, siis semmosella laavulla, tehty niinku tavallaan retkiä ja paistettua makkaraa taikka sitten niinku jossakin Saarijärven eläinpuistossa. Mut aina niinku taikka uimahallissa et jotain on silloin ku lapset on ni jotain tämmösiä, et on yhtenä päivänä niinku viikonloppusin jotakin mukavaa. Mutta että viikot kyllä menee sillai et ne on hirveen paljon tosiaan kavereitten kanssa siis nyt ku loma alko ni huomas et kyl ne päivät tykkää niinku ulkona olla ja sitte syömässä käydään sisällä ja sit illalla tämmöset lukemiset ja saunomiset. Alkaa sillee olla aika paljo semmosta kaverivoitosta.

TH: Ootteks te aina syöny yhdessä ja saunonu et ne on niinku samoja asioita mitä ennenki?

Heidi: Joo joo kyllä meillä joo, varsinki se ruokailu et mä oon ite niinku mä en oo aikasemmin ollu koskaan hirveen kova saunomaan mut nyt on jotenki, se saunominen on tullu semmoseks et mä tykkään hirveesti niinku, lasten kanssa käydä ja siellä sitten niinku tavallaan puhua ja turista ja.

TH: Et se on tullut niinku eron jälkeen vähän uutena?

Heidi: Joo on tämä, kyllä.

Seuraava ote on erään isän haastattelusta, jossa jo itsekin puhun rutiineista.

Risto: --- että, esimerkiks illalla ku käydään nukkumaan niin, niinhän aikasemminki luettiin iltasadut ja, öö, mutta siitä on kyllä tullu sellanen ihan, tapa mitä ei voi niinku ohittaa. Iltasatu on luettava ja, iltarukous on luettava yhdessä. ---

TH: Oliko teillä vastaavia rutiineja silloin liiton aikana, iltarukouksia ja?

Risto: Oli joo mutta tuota, ne ei ollu ehkä ollu *niin* kuitenkaan, miten mä sanon, okei, oli ne tietyllä tavalla säännöllisiä mut nyt se on ihan niinku voi sanoo et *sääntö*. Tai

se on semmoinen huomaamaton juttu et näin se vaan menee. Et olihan iltasatuja silloin ja.

TH: Mut nyt ne on enemmän, pakko?

Risto: Niin, mun mielestä sillei hyvällä mielellä hyvässä mielessä pakko.

Myös pienempiä ja huomaamattomampia tapoja löytyy. Leilan mukaan lapsen lähtiessä toisen vanhemman luokse heiluttaminen on erittäin tärkeää molemmille osapuolille. Markun lyhyessä, puolisen tuntia kestäneessä haastattelussa sana "normaali" esiintyi kuutisen kertaa. Viiden vuoden jälkeen läsnäolon ja poissaolon tilanteet vaihtuivat jo mutkitta ja suuremmitta tunteita ja perheen arki sujui normaaliin, rutinoituneeseen tapaan. Tavallisesta, omalla painollaan kulkevasta arjesta, jossa ei ole tavanomaista enemmän tai suurempia ongelmia, puhetta ei välttämättä synny kovin paljoa. Rutiinit näyttävät helpottavan sekä lasten että vanhempien elämää.

"Normaali" elämä liittyy rutiineihin, mutta myös "laatu-aikaan". Lapsiaan tapaavien isien ongelmia ja parannusehdotuksia pohtinut James Loewen (1988) väittää, että "puuhamaa-isät" ovat aina *tekemässä* jotain, kun heidän joskus tarvitsisi vain *olla*. Lapset väsyvät ainaisesta tekemisestä, samoin isät. Eri tutkimusten pohjalta Loewen kiteyttää neuvoja tapaamisten uudistamiseksi: ensimmäisenä tapaamisviikonloppuna voi olla hyödyllistä, jos etävanhempi hakee lapset ja he lähtevät yhdessä vanhemman kotiin, joka näin ikään kuin perustetaan yhdessä. Puuhamaiden sijaan jäädään tekemään yhdessä kotia ja päivittäisiä rutiineja. Toistuvat ja siten turvalliset tavat, kuten esimerkiksi keskusteluhetki ennen nukkumaanmenoa, luovat uutta perhetradition ympäristöä, jossa luottamuksellinen ilmapiiri voi vallita. Pysyvä varasto vaatteita, pelejä ja muita tavaroita tekee myös etävanhemman kodista lapsille kodin. Siten jokaisen lapsen olisi hyvä saada edes hiukan omaa tilaa, oli se sitten vaikka vain oma lelu-laatikko. On viisasta valita heti aluksi mahdollisimman pysyvä asuinympäristö, jossa lapsille löytyy ikäisiään leikkitovereita. Ihanteellisessa tapauksessa äidin ja isän kotien välillä on vain lyhyt kävely- tai pyöräilymatka. (Mt., 206-208.)

Monet haastattelemistani äideistä ja isistä vasta hahmottelivat uutta elämänsä, myös siinä vaiheessa oli tärkeintä pystyä näkemään pitkälle. Risto oli haastatteluhetkellä vielä aika tunnekuohuisessa vaiheessa ja kuvaili itseään hättähousuksi, joka ei esimerkiksi jonoissa odottele. Hänen puheessaan tuli kuitenkin lukuisia kertoja esille kärsivällisyys ja pitkälle katsominen seesteisempään tulevaisuuteen monella elämänalueella: "Mutta kyllä mä uskon että mun elämä tulee olemaan myöhemmin tasapainosempi --- Niin, ja sitten ku saa pikku hiljaa lapset kasvamaan, niin mä uskon että sitte on täydellisempi. Tää on tämmönen kuvitelma mut näin mä uskon. --- Oman elämän suhteen, emmä hirveesti pelkää, kyl mä niinku uskon tulevaisuuteen, et se on parempi ku mitä tällä hetkellä" (Risto). Myös entisen vaimon kohdalla Risto näki parempaa tulevaisuutta suhteessa kommunikaatioon: "Niin mä luulen kun aika menee eteenpäin, sit se on helpompaa". Puhuttaessa surun tunteista, jotka syntyvät lasten lähtiessä äitinsä luokse, Risto uskoi "et se tasottuu tietysti jollain aikavälillä". Risto vierastaa sanontaa, että hän tapaisi lapsiaan, koska se ei tunnu niin normaalilta:

Risto: --- Sen sen joskus mietityttää kans niinku tuota, ympäristö että kun on ero ja lapset asuu äidin luona niin, välillä mua niinku häiritsee se, et ku kaikki niinku olettaa että minä käyn vaan kattomassa tai sitten oon päivän. Se välillä niinku sillä lailla, emmä nyt sanois et minua häiritsee mut mä oon huomannu sen että niinku moni kysyy että, ootko sä tavannu milloin lapsia.

TH: Sä et halua korostaa sitä tapaamista vaan että he elävät sun kanssa?

Risto: Aivan niin että se on niinku sillä lailla normaalia että, just oikeestaan vierastan hirveesti sanaa et mä tapaan lapsia. Se kuulostaa niin kylmälle että. Kyllä mä uskon että, kun aikaa menee eteenpäin ni se yhteiselämä niinku sillä lailla helpottuuki et se on normaalimpaa, et.

Kun puhutaan tapaamisesta, ensimmäiseksi todella tulee mieleen lyhyt kohtaaminen jossain kodin ulkopuolisessa paikassa sen sijaan, että tavatessa vähäinen aika vietettäisiin jokseenkin ”normaalisti” kotona.

Normaaliudessa voidaan nähdä erilaisia tasoja tai kehyksiä. Jos avioeroa ei pidetä kaikesta tavallisuudesta huolimatta alun perin tarkoitettuna tai toivottuna asiana, avioero ja sen jälkeinen perhetodellisuus voi näyttäytyä epänormaalina. Vielä tänä päivänä eronnut ihminen voi leimautua sosiaalisesti – Erving Goffmanin (1963) termein saada stigman, joka tarkoittaa yksilön tilanetta, jossa yksilöltä evätään täysi sosiaalinen hyväksyntä. Stigmatisoivaa ominaisuutta tai käyttäytymistä ei ole olemassa itsessään, vaan sama asia voi leimata toista ihmistä ja todentaa toisen ihmisen tavallisuuden. Esimerkiksi ammattirikollinen saattaa pelätä kirjastoon menemistä leimautumisen pelosta, kun se ei aiheuta tunnonvaivoja vaikkapa keskiluokkaiselle pojalle. Goffman kutsuu *normaaleiksi* ihmisiksi sellaisia, jotka eivät poikkea negatiivisesti tietyistä odotuksista. (Mt., 9, 13.)

Katja Forssénin (2000, 15-16) mukaan sosiaalipolitiikan solidaarinen ja yleisluontoinen luonne integroi ja sisällyttää koko väestön sen sijaan, että voimavaroja suunnattaisiin vain tietyille ongelmaryhmille. Esimerkiksi yksinhuoltajilla on samat oikeudet ja velvollisuudet kuin muillakin vanhemmilla. Tämän vuoksi esimerkiksi Yhdysvalloissa ja Britanniassa tapahtuva yksinhuoltajien stigmatisointi vältetään Pohjoismaissa, väittää Forssén. Yksinhuoltajia ei näytetä pidettävän maassamme samassa määrin kaikkien sosiaalisten ongelmien alkuna ja juurena kuin monissa muissa maissa. Yhteiskunnallisesti tarkasteltuna yksinhuoltajat ja eronneet perheet eivät ole erityisten sosiaalipoliittisten tukitoimien erityisryhmä, eivätkä siten stigmatisoituja makrotasolla. Yksin pärjäämisestä huolimatta sosiaalisen leimautumisen kokemukset voivat olla yleisiä yksilötasolla.

Tutkimukseni Jaana toivoi ympäristöltään – ystäviltä, työkavereilta, naapureilta ja lasten opettajilta – yksinhuoltajien katsomista inhimillisemmällä silmällä: ”Semmonen niinku, yleensä niinku ihmisten asenne ku on yksinhuoltaja ni, *mulla* on ainakin semmonen käsitys, onko se tunne käsitys kokemus mä en osaa sanoa mikä. Et mähän alkuun koin itteni hyvinki semmosena B-luokan kansalaisena”. Goffmanin (1963, 24) mukaan stigmatisoitu ihminen on epävarma siitä, miten ”normaalit” hänet näkevät. Jaanan mielestä häneen ja hänen lapsiinsa kohdistuva asenne ei vieläkään ole sellainen, kuin hän toivoisi. Lapsistaan hän ei haluaisi puhuttavan leimaavasti, oman statuksensa kautta ”sen yksinhuoltajan lapsina”. Mutta hän pystyy elämään ympärillään kokemiensa

asenteiden kanssa, koska tietää hoitavansa lapsiaan hyvin. Hänellä on myös ulkoiset puitteet kunnossa – työpaikka, auto ja kiva asunto paikalla, jossa asuu lähinnä ydinperheitä.

Erving Goffman (1963, 131) toteaa, että mitä enemmän leimautunut ihminen on tekemisissä ”normaalien” kanssa, sitä enemmän hän saattaa nähdä itsensä leimaamattomalla tavalla, vaikka tietyissä konteksteissa myös päinvastainen on mahdollista. Ehkä jonkinasteinen syrjintä naapureiden taholta johdukin osaksi siitä, että eronnut äiti lapsineen edustaa pelottavan uhkaavaa, ehkä myös tarttuvaa epänormaaliutta normaaliuden keskellä. Myös Paulalla on kokemus kakkoslaatuudesta kansalaisuudesta: ”Ja niinku täällä vallitsee, et te ootte toisen luokan kansalaisia, et jotain. Se on se leima sun otas. Ku sanot, et oot eronnu, niin se, sust ei tarvi muuta tietääkään” (Paula). Goffmanin mukaan ”normaalit” eivät kuitenkaan yleensä tarkoita mitään pahaa; usein kaikki johduu vain heidän tietämättömyydestään. Siten heidän mahdolliseen tönkeytyneisyydestään ei tulisi vastata tönkeydellä. ”Normaalit” ihmiset saattavat kuitenkin yrittää esimerkiksi auttaa kömpelöilläkin tavoilla, mikä voi olla rasittavaa tavalla tai toisella leimautuneesta ihmisestä. Sanotaan, että jos leimautunut ihminen on sinut erilaisuutensa kanssa, myös ”normaaleista” ihmisistä on helpompaa olla hänen kanssaan sosiaalisissa tilanteissa. Leimautunutta ihmistä kehoitetaan usein hyväksymään itsensä ”normaalina” henkilönä niiden hyötyjen vuoksi, mitä toiset ja samalla hän saa kasvokkaisessa vuorovaikutuksessa. (Mt., 141, 144-145.)

On mielenkiintoista, ettei avioeron yleisyyuskään ole tehnyt siitä ominaisuutta, joka ei millään lailla leimaisi eronnutta ihmistä tai hänen lapsiaan. Monet tutkimukseni vanhemmista kertoivat olevansa nykyisin tekemisissä lähinnä vain muiden eronneiden ihmisten kanssa: ”Mutta että, ku näitten eronneitten kanssa oon ollu ni mä sanon, et must tuntuu, et mä en enää keskustelekaan kenenkään muitten kanssa ((naurahtaa)). Et kyllä ne niinku, *ymmärtää jotain paljon enemmän* et ku on ite kokenut ((hiljaisella äänellä))”. (Paula). Osallistuminen yksinhuoltajien yhdistystoimintaan kertoo myös halusta olla yhteydessä vertaisryhmään. Stigmatisoituneen ihmisen todellisin viiteryhmä on sellaisten ihmisten ryhmä, jossa kaikilla on sama stigma ja joka toimii häpeäpaaluna (Goffman 1963, 137). Arkisesti ajateltuna vertaisryhmässä, samankaltaisia kokemuksia omaavien ihmisten parissa toimiminen voi saada leimautuneen ihmisen tuntemaan itsensä jokseenkin ”normaaliksi”.

Vanhempien eron kohdannut perhe voi siis alkuvaiheessa kohdata epänormaaliuden kaksinkertaisesti – yleisen epänormaalin ja erityisen epänormaalin eli arjen, joka ei vielä ole muuttunut normaaliksi. Kenties arjen käytäntöjen uudelleenmuotoutumisen ja rutinoitumisen myötä saavutettu normaalius vaikuttaa myös yleiseen näkemykseen epänormaaliudesta tai normaaliudesta. Kun perheen elämä sujuu sen verran kitkattomasti, ettei siitä riitä puhetta perheen sisällä, eikä etenkään ulkopuolella, perheen voi katsoa siirtyneen tai tulleen siirretyksi normaaliin – vaikei takaisin vanhaan, niin ainakin uudenlaiseen normaaliin.

Heidi, joka haastatteluhetkellä suri vielä eroaan, viittasi paikoin ydinperheeseen termillä *normaaliperhe*. Heidi kenties kokee, että hänen nykyinen per-

heensä ei ole (vielä) normaali. Lasten läsnäollessa hänellä on kuitenkin normaallimpi olotila kuin heidän poissaollessaan:

Heidi: Siis sillä tavalla et mul on hirveen voimakas syyllisyys ja suru siitä avioerosta ja sit ku lapset lähtee ni mä jotenki koen että että meidän pitäis niinku et ne lapset on tuo mulle jollaki lailla semmosta turvallisuuden tunnetta että tavallaan pitää niinku meidät perheenä. Et mul on jollaki lailla niinku semmonen ikävä jääny niitä, et vaikka mä tiän et niillä niinku on, ja nyt varsinki et alussahan Jyrki joi hirveesti silloin kun me erottiin ja, silloin oli semmonen huoli et mitenköhän se siellä niitten kanssa mutta että. Et nyt on sinällään niinku jännä että, et mä tiän et niillä on kauheen hyvä siellä, et Jyrki hoitaa ne varmasti hyvin ja ja eikä mitään tämmöstä ni siitä huolimatta mulla on niinku semmonen, jollaki lailla niinku, semmonen ikävä niitä. Et mä koen jotenkin että, et multa puuttuu niinku jotain ((naurahtaa)) et se ei oo niinku, siis semmonen normaali olotila.

Merja Hurrin (1991) näkemyksen mukaan nainen ilman aviomiestä on puutteellinen aikuinen, kuten myös naimisissa oleva nainen ilman lasta. Lapsettomuudesta ja aviomiehettömyydestä seuraa hurja sosiaalinen rangaistus. Kirjoittaja paheksuu sitä, että käytämme toisia ihmisiä passeina, hyväksytyksi tulemisen välikappaleina *normaaliin*. (Mt., 181-183.) Lasten läsnäolo tekee Heidin olon ainakin hetkelliseksi normaalimmaksi. Normaalius voidaan liittää myös staattisuuteen – siihen, että kukaan perheenjäsenistä ei lähde mihinkään, vaan kaikki pysyvät paikoillaan. Etä-äiti Kaarina kertoi haikeana miettivänsä sitä, minkälaista olisi olla ”normaaliperhe”, josta kukaan ei lähde pois. Ajan myötä vertailuja ei enää tehdä ydinperheiden elämäntapaan, vaan lasten edestakaisin kulemisesta tulee normaalia.

Mikä sitten onkaan lasten ”normaaliperhe” tai perhe ylipäätään? Smartin, Nealen ja Waden (2001) tutkimusten perusteella voi olettaa, että lapset käsitteellistävät perheen pikemminkin ihmissuhteiden kuin perherakenteiden kautta. Välittämisellä ja kunnioittamisella on suurempi merkitys kuin perheen koolla ja muodolla. Ihmissuhteiden laatu määrittelee sen, ketkä lapset laskevat perheeseen ja kenen kanssa he haluavat viettää aikaa. Siten hyvin monenlaiset kokoonpanot voivat muodostaa heille normaalin eronneen perheen. (Mt., 65.) Aino Ritala-Koskisen (2001, 114-125) tutkimuksen uusperheiden lapsilla oli erilaisia tulkintoja perheestään. Perheen muodostivat yhdessä asuvat, yhdessä asuvat ja tietyt muut henkilöt, biologinen perhe tai perhe nähtiin olevan liikkeessä, muutoksessa.

5.12 Katoavat isät, äidit ja lapsetkin

Kun tutkimushaastattelu perustuu vapaaehtoisuuteen ja aiheena on eron jälkeinen vanhemmuus, tutkittavaksi ei ymmärrettävästi ilmoitaudu vanhempi, joka on täysin kadonnut lastensa elämästä. Omassa aineistossani oli kuitenkin pari isää, joilla olisi saattanut olla alttius kadota lastensa elämästä. Kuten kappaleessa 5.9 näimme, lasten lähteminen äidin luokse oli Ristolle erityisen vaikeaa ja tunnepitoista. Tämän isän (ja lasten) pelastus oli se, että isä pystyi näkemään pitkälle tulevaisuuteen ja siihen, että lasten lähdoista ja poissaoloista tulisi ajan

mittaaan helpompia. Toinen lähestulkoon katoaminen tapahtui Tommin kohdalla. Syy liittyi vanhempien väliseen suhteeseen ja siihen, että Tommi koki vääryyttä taloudellisissa asioissa ja oli lopulta antaa kaiken, myös lapset, entiselle vaimolleen (ks. kappale 4.8). Tommi kuitenkin ymmärsi, että hänen katoamisensa koskettaisi erityisesti hänen lapsiaan ja esimerkin avulla hän näki minkälaisia seurauksia isättömyydellä lasten kasvaessa voisi pahimmoillaan olla.

Aineistossani oli joitain äitejä ja isiä, jotka olivat käytännössä yksinhuoltajia, ja lasten toinen vanhempi tapasi lasta vain harvoin, satunnaisesti ja vain vähän aikaa kerrallaan. Koska kyseessä ei ole pitkittäistutkimus, emme saa tietää, miten tällaiset suhteet kehittyvät. Lapsen ja vanhemman välisten tapaamisten luonne saattaa säilyä samankaltaisena, lisääntyä ja pidentyä lapsen kasvaessa tai vähentyä ja loppua kokonaan. Vaikka aineistossani on vain niukasti viitteitä lasten ja vanhempien välisten suhteiden hiipumisesta ja loppumisesta, ilmiö on kuitenkin yleinen Suomessakin ja siten vaikea sivuuttaa, kun puhutaan eronjalkeisesta vanhemmuudesta.

Eri kulttuureissa kerrotaan tarinoita vanhemmista, jotka ovat jostain syystä hylänneet lapsensa. Kertomusten lapset useimmiten selviytyvät omin neuvoin tai toisten ihmisten huolenpidon avulla (tai jopa eläinten avustamana, kuten Romulus ja Remus -myytissä). Kertomusta kuunteleva lapsi voi vakuuttua, että hänkin voisi yksin jäädessään selviytyä. Tarinoissa jää lähes aina kuvaamatta poissaolevan vanhemman tunteet, joita lapsesta erossa oleminen tuottaa. Nykyisin kulttuurinen kuva on hiukan toisenlainen: ilman äitiä tai isää kasvavat lapset eivät vain pysty sopeutumaan, mutta myös kärsivät jollain tapaa. Edelleen ei ole paljoa tietoa poissaolevan vanhemman tunteista ja toiminnan syistä. Vanhempien uskotaan katoavan syistä, joihin liittyy heikkous, välittämisen puute tai itsekeskeisyys. Vanhemman – useimmiten isän – puuttuminen nähdään usein jopa yhtenä aikakautemme suurimmista kriiseistä ja viimeistään tulevien sukupolvien aikana räjähtävänä aikapommina. (Greif 1997, v-vi.) Suomessa äidin katoamista pidetään hyvin marginaalisena, eikä isättömyyskään näyttäydy ainakaan vielä suurena yhteiskunnallisena ongelmana kuten esimerkiksi juuri Yhdysvalloissa. Mutta toisen vanhemman puuttumista lapsen elämästä pidetään kuitenkin useimmiten vakavana yksilötasoisena asiana.

Eri tutkimukset vihjaavat, etteivät taustamuuttujat, kuten taloudelliset syyt, eron syyt tai se, kumpi oli aloitteellinen eroon, eroprosessin kulku, lasten ikä, isien sitoutuminen ennen eroa, selitä isien luopumista lasten tapaamisista. Vastaus saattaa löytyä tapaamisten rakenteesta, joka saa synnyttää negatiivisia reaktioita myös niissä isissä, jotka ylläpitävät tapaamisia. Eronneita isiä koskevista tutkimuksista on koottu ongelmia, jotka selittävät tapaamisten ylläpitämisen vaikeutta: 1) angloamerikkalaisen kulttuurin odotukset siitä, että eron seurauksena äidin ja lasten suhde pysyy muuttumattomana, ja isän ja lasten suhde muuttuu huomattavasti, 2) konfliktit lähivanhemman kanssa tai lähivanhemman tapaamisten vastustaminen, 3) tapaamiset ovat emotionaalisesti vaikeita, mikä saattaa olla merkittävin syy tapaamisten hiipumiselle, 4) tapaamisten rajoitusten aiheuttama vanhempi-lapsi -suhteen keinotekoisuus, ja 5) isän uusien sitoumusten ja ihmissuhteiden aiheuttamat paineet. (Loewen 1988, 198-199.) Myös Jouko Huttunen (2001, 112) kirjoittaa tapaamisten psyykkisestä raskau-

desta ja sen yhteydestä tapaamisten harvenemiseen. Odotus, jälleennäkemisen ilo, eron haikeus ja erossaolon kaipaus vuorottelevat, eikä hyväkään isä aina kestä voimakkaita tunnelatauksia, etenkin jos lapset merkitsevät hänelle paljon.

Isän ja lasten tapaamiset eivät joskus toteudu, koska lapset eivät halua nähdä isäänsä. Vastentahtoisuus saattaa johtua siitä, ettei lapsilla ole sisäistä lupaa ikävöidä isää tai isä on mustamaalattu näyttämään hirviöltä lapsen silmissä. Lapsi voi olla oikeassa epäilyissään siitä, että haluamalla tavata isää äidin suosio on vaakalaudalla. Samalla lapsi voi pelätä molempien vanhempien katoavan. (Sinkkonen 1998, 250.) Lojaliteettiristiriitojen lisäksi lapsi voi olla pelon tai pettymysten vuoksi haluton tapaamaan toista vanhempaa. Isomman lapsen kohdalla harrastukset ja kaveripiiri saattavat houkuttaa enemmän. (Taskinen 2001, 37.) Lapsi voi saada monenlaisia hylätyksi tulemisen kokemuksia varhaisen kehityksensä aikana. Hän voi konkreettisesti menettää vanhempansa tai joutua vanhempiensa torjunnan kohteeksi. Lapsen menetykskokemuksen saattaa aiheuttaa myös vanhemman väsymys tai masennus. Toistuvat tai koko lasta koskettavat hylätyksi tulemisen kokemukset aiheuttavat lapselle voimakkaan pettymyksen, jota hän aluksi saattaa yrittää ilmaista. Jos vanhemmat eivät ota vastaan tai jaa lapsen kokemusta, tunteiden ilmaiseminen johtaa hyvin usein vain suurempaan hylkäämiskokemukseen. Itsensä suojelemiseksi lapsi oppii olemaan ilmaisematta tarpeitaan ja tunteitaan. Lisäksi hän oppii tukahduttamaan tunteensa ja rakentamaan niihin suojaavan etäisyyden. (Toskala 1997, 74.) Jokainen myttyyn mennyt tapaaminen etävanhemman kanssa voi aiheuttaa hylätyksi tulemisen tunteen. Toistuvien pettymysten myötä lapsi saattaa tukahduttaa tunteensa vanhempansa kohtaan, eikä haluakaan tavata häntä.

Uusia seurustelusuhteita ja avioliittoja solmivat isät saattavat vähentää lastensa tapaamista, sillä he sijoittavat usein uusiin perhevelvoitteisiin kuten uusiin lapsiin, jolloin lapset edellisestä liitosta saattavat jäädä huomiotta (Furstenberg ja Cherlin 1991, 37; Stephens 1996). Yhdysvaltoja käsittelevä tutkimustulos osoittaaakin, että muodostaessaan uusia perheitä isät vaihtavat myös lojaliteettejään, ja uusien biologisten lasten taloudelliset tarpeet ohittavat äidin luona asuvien, edellisen liiton lasten tarpeet (Manning & Smock 2000). Myös Risto Jaakkola ja Riitta Sääntti (2000, 37) ovat huomanneet, että vanha perhe ja uusperhe eivät sovi täysin yhteen. Mitä kiinteämmäksi uusperhe muodostuu, sitä enemmän se torjuu vanhoja ihmissuhteita. Joskus lapset koetaan esteeksi jo uutta elämää ja liittoa muodostaessa. Liisa kirjoitti asiasta seuraavasti: "Kerran lasten isä sanoi, että hänen elämään ei nyt lapset sovi, kun hän rakentaa uutta elämää. Minä sanoin, että parempi sopia, lapset on ja pysyy ja tarvitsevat isäänsä. Hiljaa mielessäni mietin, että jos lapset ovat esteenä uuden elämän rakentamiselle, niin milloin minä sitä rakennan, kun lapset ovat lähes aina minulla. Mutta niin vain tuo uusi elämä on eron jälkeen alkanut ja rullaa urallaan eteenpäin" (Liisa). Isän ja lasten tapaamiset saattavat vähentyä myös lähi-äidin uuden liiton myötä. Jotkut isät voivat tuntea itsensä korvatuiksi tai torjutuiksi, toiset taas ajattelevat äidin uuden liiton vähentävän heidän tapaamis- ja elatusvelvollisuuksiaan. (Furstenberg & Cherlin 1991, 38.) Kaiken kaikkiaan etä-äitien on todettu ylläpitävän merkittävästi enemmän ja pidempiä kontakteja

lapsiin kuin etä-isien (Stewart 1999). Sama on todettu myös Suomessa: Kirsi Nousiainen (2004, 94) tutkimuksen etä-äidit tapasivat lapsiaan säännöllisesti.

Täysin kadonneet isät ja äidit ovat yleensä niin perusteellisesti kadonneita, ettei heitä tutkimuskaan näytä tavoittavan. Tuskin kukaan ihminen haluaisikaan vapaaehtoisesti keskustella vanhemmuudesta, jos on vetäytynyt syrjään lastensa elämästä. Jo etä-äitinä olemisen näyttäytyy sen verran ei-äititapaisena, etteivät he juuri näytä haluavan tulla esiin kokemuksineen, saati sitten kadonneet äidit. Erään aikakauslehden jutun perusteella sain postia tytöltä, jota kutsuttakoon vaikkapa Emmaksi. Hän kirjoitti eron jälkeisistä perhesuhteistaan seuraavasti:

Emma: Me emme nähneet kovinkaan usein äitiämme. Ei siksi, etteikö isä olisi sitä sallinut, vaan siksi, ettei äiti halunnut. Hän nautti "sinkkuelämästään", eikä lapsille ollut siinä sijaa. Harvoin hän myöskään soitteli tai kirjoitteli. Joskus saimme kortin, jossa luki: mamin mussukoille, joita äidillä on ikävä. Äiti oli hyvä ystävä pienen kylämme postinhoitajan kanssa ja tiesi tämän lukevan kortit, joten kirjoitukset olivat pelkkää teeskentelyä. --- ja kesälomillaan äiti tuli käymään (sukulaisensa) luona, jolloin me myöskin oleilimme siellä. 5-10 min äiti jaksoi antaa aikaansa meille saavuttuaan, sen jälkeen hänellä olikin jo kiire korkata viinipullo (sukulaisensa) kanssa. --- Eivät he alkoholisteja ole, mutta viini maittaa kummallekin. --- Isä on ollut meille lapsille tärkeä. Hänellä oli eron jälkeen vaikeaa, mutta hän jaksoi aina tukea ja kannustaa meitä, kantaa huolta ja antaa meille aikaansa. Hän oli parempi äitinä, kuin äiti koskaan. Me jaoimme kotityöt ja teimme yhdessä ruokaa. Koska asuimme maalla, töitä riitti. Kaikkein parasta olivat yhteiset illanvietot, jolloin katselimme televisiota ja keskustelimme, nauroimme ja pelleilimme. Niitä hetkiä muistelen lämmöllä. Me myös matkustelimme paljon, lähinnä kotimaassa.

Äideiltä odotetaan paljon, enemmän kuin isiltä, joten epätyypillisesti käyttäytyvä, ei-äititapainen äiti voi aiheuttaa lapsissa suurtakin katkeruutta. Emman ymmärtämättömyyttä lisäsi se, että hänen silmissään äidillä ei ollut edes mitään todellista syytä eroon, vaan äiti halusi vain helpompaa elämää. Äidin suurin synty näyttää olevan se, jos äiti ei tunnu yksinkertaisesti välittävän. Hyvän äidin kulttuurisen mielikuvan keskeinen piirre on äidin rakkaus, hyvällä isällä on aikaa (Perälä-Littunen 2004). Emma ei usko äidin kirjoittamia hellittelysanoja kenties siksi, että äidin elämänvalinnat ja teot näyttävät puhuvan päinvastaista kieltä. Kirjoittaja on määritellyt äidin tehtäviksi ilmeisesti juuri tukemisen, huolen kantamisen ja ajan antamisen, sillä nämä ominaisuudet tai käyttäytymismallit ovat tehneet isästä henkilön, joka on äitiä parempi äitinä. Isän kanssa vietetyt arkiset laatuajan hetket ovat painuneet syvälle mieleen.

5.13 Yhteenveto

Päävastuullisen vanhemman roolissa aktiivinen isyys ei enää eron jälkeen näyttyä kunniallisen arvostetulta isien omissa silmissä. Häpeä voi johtua siitä, että tehdään toisin kuin suurin osa miehistä ja miehinen kunnia ja maskuliinisuus ovat vaarassa. Lähi-isä joutuu vakuuttelemaan sitä, että lapset asuvat isän luona, *koska* isä pitää lapsista. Etä-äiti puolestaan vakuuttelee sitä, että lapset asuvat isän luona, *vaikka* äiti pitää lapsista. Sen sijaan tyypilliset asumisjärjeste-

lyt eivät kaipaa selittelyjä ja siten pysyvät tiukassa. Vanhempien näkökulmasta kahden kodin malli tarjoaa sekä äidille että isälle tavallista arkea lasten kanssa, mutta myös reilusti omaa aikaa.

Jälleentapaaminen vanhempien ja lasten välillä koettiin yleensä positiivisena asiana, eikä erityisiä etukäteisvalmisteluja juuri tarvittu. Lapset mahdollista kiukuttelua jälleentapaamisen yhteydessä ei pidetty kovin ongelmallisena, etenkin, jos vanhempi salli lapsen ikävän tunteet myös toista vanhempaa kohtaan. Työssäkäyvissä perheissä arjen illat menevät suurimmaksi osaksi rutiinimaisiin asioihin ja oleskeluun. Niillä tutkimukseni etä-isillä, joiden lapsilla oli vain vähän tapaamisoikeutta isäänsä, juuri ajan vähyys määritteli paljolti eron jälkeisen isyyden kokemusta ja lapsen ja isän välistä suhdetta. Kaivattua aikaa yritettiin käyttää laadukkaasti ja säästää eri tavoin. Toiminnallinen tekeminen yhdessäolon muotona näyttäytyy pitkälti (etä)isätapaisena.

Tutkimuksessani sekä äidit että isät joutuivat entistä enemmän tasapainottelemaan läheisyyden ja etäisyyden välillä suhteessaan lapsiin eron jälkeen. Ruumiillisen läheisyyden ajan vähäisyydestä huolimatta – tai nimenomaan sen vuoksi – etä-isällä voi olla peräti entistä läheisempi suhde lapsiinsa henkisesti. Lähi-äidit säilyttivät avioliiton aikaisen ruumiillisen ja henkisen läheisyyden lapsiinsa, eivätkä myöskään etääntyneet henkisesti lasten kanssa heidän lyhyinä ruumiillisina poissaoloaikoinaan. Ongelmana oli, että lähi-äideille kumpaa-kin läheisyyttä tuli joskus liikaakin. Lasten kanssa asuvien lähi-isien kokemukset muistuttivat pitkälti lähi-äitien kokemuksia.

Läheisyys voi muuttua uskoutumiseksi. Jotkut tutkimuksen äidit uskoutuivat tyttäriinsä esimerkiksi rahahuolista tai suhteestaan lapsen isään, etenkin jos äiti ei ollut vielä täysin työstänyt eroaan. Isät eivät puhuneet vastaavasta uskoutumisesta. Lapsen yhdennäköisyys tai tapojen samankaltaisuus toisen vanhemman kanssa ei aiheuttanut ongelmia vanhemmalle silloin, kun suhde lapseen oli läheinen ja häntä pidettiin omana itsenään.

Tutkimukseni äideillä ei ollut mitään erityistä sanottavaa suhteestaan usein vielä pieniin ja läheisiin tyttäriinsä. Äideillä ei kuitenkaan ollut aina *kotiuskottavuudeksi* kutsumaani kykyä pärjätä poikiensa kanssa nykyhetkellä tai he saattoivat pelätä sen puutetta myöhemmin poikien murrosiässä. Kotiuskottavuuteen liittyvät kasvatuksellinen jämäptiys, rajojen asettaminen ja pitäminen. Se näyttäytyy isätapaisena kykynä, ominaisuutena tai toimintana, joka liiton aikana on työnjaollisesti ollut lasten isän tehtävä. Eron myötä äidit voivat kokea itsensä vajavaisiksi ja jotkut äidit olivatkin huomanneet tarpeen laajentaa toimintaansa isälliselle puolelle. Aineistoni isiltä ei näyttänyt puuttuvan isinä ainakaan mitään sellaista arvokasta, mitä äideillä olisi ja heillä ei. Isien suhteessa poikiin ei ilmaantunut mitään erikoista. Aineistossa oli hieman etäisiä tyttöjä, mutta myös isän silmäteriä. Puhumiset tyttöjen kanssa ”tyttöjen jutuista” sälytettiin mielellään äidille. Silloin, kun lapset ovat läsnä, sekä äidit että isät kokevat joutuvansa tekemään kaiken itse.

Lasten lähtemisen aiheuttama helpotuksen kokeminen liittyy pääasiassa lähivanhemmuuteen ja lasten asumisjärjestelyistä johtuvaan työn määrään, ei niinkään vanhemman sukupuoleen. Vastaavasti ikävän ja surun kokemukset liittyvät sukupuolen sijaan etävanhemmuuteen, lasten kanssa vietettävän ajan

vähäisyyteen ja eron konkretisoitumiseen. Läheisistä ihmissuhteista etenkin lapset tekevät kodin, samoin esimerkiksi kodin tilavuus, puhtaus ja ruoan määrä jääkaapissa. Lasten lähtiessä toisen vanhemman luokse lähivanhemmat saavat kodin haltuunsa ja etävanhemmat kokevat kodittomuutta.

Erot sukupuolten välillä tulevat esiin lasten poissaollessa: Äidit tunsivat syyllisyyttä, jos nauttivat omasta ajasta, eivätkä ikävöineet lapsia. Tähän kokemisen tapaan vaikuttavat käsitykset siitä, millainen on hyvä äiti. Lasten poissaollessa vanhempi jää konkreettisesti yksin ja kysymykset erosta ja koko elämäntilanteesta voivat vallata mielen. Tärkeintä omassa ajassa on valinnan vapauden mahdollisuus. Sekä lähi- että etävanhemman yhteydenpito lapsiin silloin, kun he ovat toisen vanhemman luona, on useimmiten vähäistä ja liittyy johonkin käytännön asiaan.

Avioero ei ole yleisyydestään huolimatta toivottu asia, eikä siten ”normaali”. Eronnut ihminen ei Suomessakaan välty tyystin sosiaaliselta leimalta, stigmalta. Vanhempien eron kohdannut perhe voi siis alkuvaiheessa kohdata epänormaaliuden kaksinkertaisesti – yleisen epänormaalin suhteessa ympäristöön ja erityisen epänormaalin eli arjen, joka ei vielä ole muuttunut normaaliksi. Rutiinit auttavat normaalin tekemisessä. Normaalius riippuu siitä mihin vertaa. Etävanhempien ja lasten välisten tapaamisten hiipumiselle ja loppumiselle löytyy moninaisia syitä. Vanhemman pitkäkatseisuus auttaa kestämään lasten lähtemisten ja poissaolojen aiheuttamia tunteita sekä näkemään omien valintojen mahdollisia seurauksia.

6 UUSPERHEIDEN ALKULÄHTEILLÄ

Tämän osion alussa tarkastelen eronneiden äitien ja isien hakeutumista uusiin parisuhteisiin, niihin liittyviä tunneprosesseja ja sitä, miten uusi kumppani valitaan. Vaikka tutkimusta hahmotellessani halusin rajata aineistosta uusperheelliset pitääkseni asetelmat mahdollisimman yksinkertaisina, kysymys uusista suhteista osoittautui kuitenkin merkittäväksi ja lähes kaikkia eronneita vanhempia koskettavaksi. Voitaisiin väittää, että vanhempien uudet parisuhteet ovat oma, erillinen asiansa ja liittyvät vanhemmuuteen vielä vähemmän kuin vanhempien keskinäinen suhde, mutta pyrin osoittamaan näiden yhteyden. Miten rakastuminen uudelleen vaikuttaa vanhempaan ja vuorostaan vanhemmuuteen? Voiko rakastunut vanhempi olla hyvä ja huomioonottavainen vanhempi? Miten kumppani valitaan? Miten uuden kumppanin suhtautuminen lapsiin vaikuttaa vanhemman suhtautumiseen, entä lapsen suhtautuminen uuteen kumppaniin? Miten uusi kumppani vaikuttaa vanhempien väliseen suhteeseen? Tematiikka synnyttää lukuisia kysymyksiä ja osoittaa, että yksityisillä tunteilla ja niiden aikaansaamilla valinnoilla on yleiset, pienyhteisölliset vaikutukset.

Kappaleessa 5.11 tarkastelin vanhempien ja lasten tapoja tavoitella uudenlaista normaalia olotilaa. Myös hakeutuminen uusiin ihmissuhteisiin ja mahdollisesti uusperheeseen voivat olla vanhemman henkilökohtaisia yrityksiä tavoitella normaaliutta. Puhuttaessa tulevaisuuden toiveista Henri kertoi, että ”mä haluaisin asua, elää semmosessa perinteisessä perheessä, missä on isä ja äiti ja lapsia. Kyllä mä sitä haluaisin vieläkin. Mut se vaan on pikkasen osoittautunu vaikeeks löytää siihen kaveria” (Henri). Henrillä tuntuu olevan hyvin konservatiiviset arvot, joihin avioero istuu huonosti. Uuden kumppanin kanssa perustettu perhe ei olisi ”perinteinen perhe”, vaan uusperhe, joka tietenkin voi pitkälti muistuttaa mielikuvaa ydinperheestä. Tässä tapauksessa uuden perheen perustaminen saattaisi olla yritys palata normaalina pidettyyn ydinperheeseen. Tommin ajattelutapa on kaiken kaikkiaan samantyyppinen, mutta tuleva perhemuoto on kuitenkin hahmottunut hänelle ainakin kielellisesti: ”((huokaus)) No sanotaan näin että ni, mä haluaisin semmosen tasapainoisen, perheen. No uusperheestä tässä tapauksessa puhutaan” (Tommi).

Wallersteinin ja Blakesleen (1991) pitkittäistutkimuksen mukaan avioeron emotionaalinen prosessi jakautuu kolmeen pitkäaikaiseen ja osittain limikkäiseen

vaiheeseen. Ensimmäinen eli akuutti vaihe alkaa epäonnistuneen liiton eneneväs-tä ankeudesta ja kulminoituu eropäätökseen ja toisen puolison poismuuttami-seen. Vihanpurkaukset, seksuaaliset impulssit, masennus ja perheen sisäinen se-kasorto ovat ominaisia tälle ”riihaantumisen” vaiheelle. Tällöin miehet ja naiset usein päästävät seksuaalitunteensa valloilleen ja toimivat itselleen hyvin epätyy-pillisesti. Lyhyet ja mielettömät seksisuhteet menevät useimmiten melko pian ohi, mutta voivat pelästyttää lapset. He luulevat äidin tai isän tulleen hulluksi, koska eivät tiedä tämän käyttäytymisen olevan tilapäistä. Akuutti vaihe kestää useista kuukausista vuoteen tai kahteen. Toisaalta se voi kestää vuosikautia, jos ero ei ole tapahtunut keskinäisen luottamuksen ja huomaavaisuuden merkeissä. Suurin osa eronneista perheistä siirtyy kuitenkin joskus avioeron toiseen eli siirtymävaihee-seen, jossa aikuiset ja lapset joutuvat kosketuksiin perheen uuteen rakenteeseen kuuluvien uusien roolien ja ihmissuhteiden kanssa. Kolmatta vaihetta leimaa va-kiintumisen tunne. Eronnut perhe on vakiintunut toimivaksi yksiköksi, jossa ih-missuhteet ovat selkiytyneet. (Mt., 33-35.)

Ruotsalaisen viihdetoimittajan Annika Sundbaum-Melinin (2001) kirjoit-tama kirja *Sinkkuäidin juoksuaika: ensimmäinen vuosi eron jälkeen* kuvastanee eron akuuttia vaihetta ja äidin uutta seksuaalista kevättä. Kirjan kannessa on valo-kuva äidistä ja pojasta istumassa vierekkäin: äidillä on päällään mustaa nahkaa oleva avokaulainen minimekko, josta vilkkuu punaiset pikkupöksyt. Iloisen näköisellä pojalla on yllään vain alushousut. Äitikin hymyilee, mutta kuva on rajattu niin, ettei silmiä näy. Kirjan kantta ja etenkin sen sisältöä olisi helppo kauhistella – myös siksi, että äiteihin kohdistetaan isä enemmän moraalisia odotuksia. Eron jälkeen lapset asuvat useimmiten äidin luona, jolloin he ovat äidin seurusteluelämän todistajia ja voivat olla sen tiellä. Nämä kaksi tekijää vaikuttavat äidin mahdollisen juoksuajan toteuttamiseen ja siihen suhtautumi-seen. Myös isä voi ruveta juoksuuttamaan eron jälkeen tai jo ennen sitä, mutta lapset eivät useimmiten asu heidän luonaan ja miesten rihaantumista pidetään muutoinkin ymmärrettävämpänä, miehiseen elämään kuuluvana. Vaikka isä-läkin olisi vastaavat menonsa, lapset eivät yleensä joudu kohtaamaan sitä omassa arjessaan ja siten lasten suhteet isään voivat pysyä parempina.

Usein väitetään, että onnettoman naisen tai miehen on vaikea olla hyvä äiti tai isä. Murhe saattaakin heikentää aikuisen kykyä toimia lasten tarvitse-mana hoivaajana ja ymmärtäjänä. Mutta vanhemman onnellisempi olotila ei kuitenkaan välttämättä heijastu vanhemman suhteeseen lapsen kanssa. Esimer-kiksi jännittävä rakkaussuhde voi tuottaa aikuiselle paljon mielihyvää, mutta ei ole syytä olettaa, että onnellisempi aikuinen herkistyisi lastensa tarpeille ja pi-täisi heistä parempaa huolta. Sen sijaan vanhemmalta voi helposti herua entistä vähemmän huomiota lapsille. (Wallerstein & Blakeslee 1991, 36.) Lapset eivät halua nähdä vanhempiaan onnettomina, mutta uuden rakastumisen vanhem-malle tuoma onni ei ole välttämättä myös lasten onni. Vanhemmat voivat pääs-tä onnelliseen ja tasapainoiseen elämään myös itsekseen, ajan kanssa. Mutta romantiikan kyllästämä yhteiskuntamme voi asettaa paineita parisuhteiden muodostamiseen. Bruce Fisher (1999, 102) pitää ongelmallisena sitä, että monet eronneet ihmiset etsivät epätoivoisesti uutta rakkaussuhdetta sen sijaan, että nauttisivat heitä ympäröivistä ihmisistä. Hän korostaa sitä, että on tärkeää en-

sin työstää emotionaalisesti vanha rakkaussuhde ennen kuin ryhtyy uuteen, sitoutuneeseen suhteeseen (Mt., 102, 104).

Kokemuksena rankka ero voi joskus aiheuttaa sekä jätetyssä että jättäjässä myös päinvastaisia ajatuksia. Moni haastateltavani kertoi ajatelleensa tai ajattelevansa, että ei kiitos – ei enää koskaan. Jos ei kokonaan kielletty uuden suhteen mahdollisuutta, korkeasta kynnyksestä puhuttiin sitäkin useammin. Yli kolmenkymmenen vuoden avioliiton jälkeen Anjalla oli jopa itsetuhoisia ajatuksia. Vaikka Anja on vuodessa päässyt pahimman ohi, hänellä on korkea kynnyks mennä ihmisten ilmoille ja pelko tulla jälleen hylätyksi: ”Siinä on semmonen pelko, sisällä että, et jos sattuuki löytämään ja rakastumaan ja mitäs jos sekin jättää. Ni mitäs sitte.” (Anja).

Amerikkalaisessa pitkittäistutkimuksessa eronneiden parien uusien avioliittojen hallitseva kaava oli, että toinen puolisoista oli solminut kestävän uuden avioliiton ja toinen ei ollut mennyt ollenkaan naimisiin tai eronnut toisen tai kolmannenkin kerran (Wallerstein & Blakeslee 1991, 59). Suomessa yhä useammat eronneet menevät uudelleen naimisiin ennemmin tai myöhemmin ja solmivat avoliittoja sitäkin useammin. Tilastot eivät kuitenkaan kerro mitään seurustelusuhteista ja niiden mahdollisista sarjoista tai kestoista. Vanessa Mayn (2001) tutkimuksen seitsemäntoista suomenruotsalaisen yksinhuoltajaäidin kertomukset osoittivat, että yksinhuoltajuus ei ole staattinen ilmiö, vaan se on usein vain yksi vaihe naisen elämässä. Useissa tapauksissa yksinhuoltajuus on monien perättäisten liittojen seurausta. (Mt., 90.) Elämänsä aikana ihmiset voivat rakastua lukuisia kertoja ja rakastaa montaa ihmistä peräjälkeen tai yhtäaikaisesti. Survey- ja elämäkertatutkimukset esittävät, että suomalaisista vain viidesosalla (20 %) on elämässään ollut vain yksi tärkeä rakkaussuhde. Rakkauden eri muodot voidaan nähdä osaksi rakkausprosessia, joka jatkuu koko elämän ajan ja voi käynnistyä aina uudelleen. (Haavio-Mannila 1998, 243-244.) Perhebarometrin eronneista suurin osa ei ollut koskaan katunut eroaan, vaan kokivat sen lisänneen elämänlaatuaan ja onnellisuuttaan (Paajanen 2003, 81).

Miten uusi puoliso valitaan, jos ylipäättään sellainen halutaan? Carol Smart ja Bren Neal (1999, 80) huomasivat, että ne vanhemmat, jotka toimivat yhdessä lastensa vanhempina yhteistyötä tehden, jättivät usein hakeutumatta uusiin ihmissuhteisiin. Nämä tutkijat rupeivatkin jo epäilemään, että se oli hinta, jonka vanhemman oli maksettava säilyttääkseen hyvän, vanhemmuuteen perustuvan suhteensa toiseen vanhempaan. *Romeo ja Julia* -näytelmän päähenkilöt eivät kohtaa valinnan vaikeutta, koska valinta on jo tapahtunut heidän rakastuessaan toisiinsa intohimoisesti. Saduissakaan ei pohdiskella puolison valintaa. Voimakas rakastuminen on tärkein puolison valintakriteeri. Tosin intohimoisesti rakastunut ihminen ei valitse, vaan heittäytyy tunteen vietäväksi. (Jallinoja 2000a, 48, 60-61.)

6.1 Järki vai tunteet?

Tunteet esiintyvät kolmella eri tasolla. Elämyksellinen taso pitää sisällään tunteiden havaitsemisen ja kokemisen. Tunteiden ilmaisemisen taso viittaa ihmisten tapaan osoittaa tunteita. Tunteiden fysiologinen taso käsittää tunteisiin liittyvät fysiologiset reaktiot. (Keltikangas-Järvinen 2000, 174.) Olen kiinnostunut tunteiden elämyksellisestä tasosta, tunteiden kokemisesta. Järjen ja sen vastakohtien välisen erottelun symboloijana on käytetty jakoa miehen ja naisen välillä. Järkeä on yleisesti pidetty miespuolisena ja näkemys pohjautuu syvälle länsimaisen filosofian perinteeseemme. Monet menneisyyden (mies)filosofit eivät pitäneet naisen olemusta ainoastaan puutteellisena, vaan myös uskoivat naisten olevan miehiä vähemmän rationaalisia. Jako mieheen ja naiseen on toiminut arvojen ilmauksena, ja kaikki arvokas on liitetty itsestänselvyytenä mieheyteen, oli kyseessä sitten vaikkapa aggressiivisuus hoivaavuutta vastaan tai järki tunnetta vastaan. Mieheyteen on samastettu parempina pidettyjä piirteitä ja vastaavasti naiseuteen liitetyt piirteet on nähty alempiarvoisina tai korkeintaan täydentävinä suhteessa miehiin normeihin. (Lloyd 2000, 12, 21, 136.)

Timo Airaksinen (2001, 32) väittää, että tunteet voivat olla järkeviä tai järjettömiä niiden uskomuspohjan perusteella. Rakkaus muodostuu useista eri osista ja voi ottaa eri muotoja. Yksi ainoa sana, rakkaus, voi viitata eri ilmiöihin, eri yhdistelmiin huolehtimisesta, tarpeista, tunteista ja niin edelleen. (Kelley 1983, 280.) Oli perhe mitä tai millainen tahansa, on sen perustana yleensä ollut tunteisiin pohjautuva parisuhde. Tunteiden kohdalla jotkut kirjoittavat rakastumisesta, jotkut rakkaudesta, jotkut molemmista sekaisin. Useimmiten rakkaudestakin kirjoitettaessa tarkoitetaan lähinnä rakastumista. Itse pitäisin rakastumisen ja rakastamisen erikseen tarkastelua mielekkäänä. Rakastamista sinänsä ei näytetä kuitenkaan pidettävän kovinkaan mielenkiintoisena kenties sen vuoksi, että se nähdään tavanomaisena, jokseenkin stabiilina ja suuria elämyksiä tuottamattomana.

Tunteidemme, emotionaalisten reaktioidemme, rakkauden juuret ovat lajimme hamassa menneisyydessä. Kieli ja sanojen rakenne ovat muovanneet niitä, mutta etenkin kunkin aikakauden luonteenomaiset sosiaaliset suhteet vaikuttavat niihin syvästi. Vaikka pohjalla voi nähdä jotain todella vanhaa ja ikiaikaista, asetelma on jatkuvasti uusi ja ennennäkemätön. (Alberoni 1992, 162.) Stjepan Mestrovic (1997) tosin väittää, että tunteet ovat alkaneet kuoleutua ja korvautua aitoja tunteita jäljittelevillä kvasitunteilla. Aitoja tai ei, tunteet, tunteminen, rakastuminen ja rakastaminen tuntuvat edelleen olevat keskeisiä asioita ihmisten elämässä ja sosiaalisessa todellisuudessa. Rakkaudesta, yhtenä voimakkaimmista tunteista, on tulossa entistä tärkeämpi, mutta samalla entistä mahdottomampi asia (Beck & Beck-Gernsheim 1995, 2).

Mitä rakastuminen on? Francesco Alberoni (1979) kuvaa rakastumista kahden ihmisen muodostaman joukkoliikkeen syntyvaiheeksi. Joukkoliikkeenä rakastuminen iskee meihin aina yllättäen (Mt., 5, 20). Rakastumisen yllättävyyteen ja äkillisyyteen on kiinnittänyt huomiota myös Riitta Jallinoja (1997) tutkiessaan naistenlehtien haastatteluja, joissa haastatellut kertoivat aviosuhteestaan.

Yllättävyys on suorassa yhteydessä kohtaloon, joka yllättäen ohjailee ihmisten elämää vieläpä koko elämänsä kannalta ratkaisevalla hetkellä. Individualistisina pidetyt, valintatilanteisiin tottuneet ihmiset tuntuvat luovuttaneen oikeutensa valita mystiseltä tuntuvalle voimalle, kohtalolle. Vaikkei kohtalolle anneta hahmoa, se vaikuttaa kuitenkin olennolta, joka päättää ihmisten puolesta ja saa heidät toimimaan tahtomallaan tavalla. Kohtalon sytyttämä tunne valtaa osapuolet niin, etteivät he enää sen jälkeen pysty päättämään jatkosta itsenäisesti, vaan se tulee heidän eteensä omalla painollaan. (Mt., 119-121.) Rakastumisen myötä ei ilmesty ainoastaan uusi rakkauden kohde, vaan myös elämänprojekti. Rakastettu on päämäärä, koska häntä halutaan palavasti ja väline, koska hän on myös tie uuteen elämään. Siten rakastumisen todennäköisyys on suurimmillaan aina silloin, kun meidän pitää syvällisesti muuttua. (Alberoni 1992, 8.) Timo Airaksisen (2001) mukaan se, mistä puhutaan romanttisena rakkautena, on lähinnä ohimenevää rakastumista, hetken tapahtuma pysyvän tilan sijaan. Rakastumista mahdollisesti seuraava rakastaminen voi kuitenkin olla pysyvää. (Mt., 135-136.)

Omaelämäkerrallisten rakkaustarinoiden ja kysely- ja haastattelutietojen avulla Elina Haavio-Mannila ja J.P. Roos (1998) ovat kuvanneet suomalaisten pidättyvyyden polven eli vuosina 1911-36 syntyneiden naisten ja miesten rakkaustyyliä. Siinä tutkimuksessa rakkauden tunnetta kuvattiin jokseenkin samalla tavalla naisten ja miesten seksuaalielämän tarinoissa, mutta rakkauden aika ja paikka vaihtelivat sukupuolen mukaan. Miehet käyttivät rakkaus-sanaa seksuaalielämäkertoissaan lähinnä kertoessaan intohimoisesta rakastumisesta tai hulluudesta muihin kuin omaan vaimoonsa. Vastaavasti naiset kirjoittivat kauniita kertomuksia aviorakkaudesta. Vaikka miehet kertoivat avioliiton ulkopuolisista suhteista avoimemmin kuin naiset, naisten ja miesten tarinoissa rakkauden tunteen kokeminen, sen laatu ja syvyys vaikuttivat paljolti samantyyppisiltä. Molemmat sukupuolet nauttivat myös rakastetuksi tulemisesta. (Mt., 244, 246, 270-271.)

Rakkaus voidaan nähdä esimerkiksi prosessina, johon voi liittyä intohimorakkautta, kumppanuusrakkautta, rakkauden väljähtymistä ja loppumista (Haavio-Mannila & Roos 1998, 244). Hyvänä uutisena voidaan pitää sitä, että rakkauden ei tarvitse olla itseohjautuva prosessi: rakkaussuhde, päinvastoin kuin muutaman viikon tai kuukauden kestävä rakastuminen, voi kestää hyvin pitkään, jopa koko elämän (Hendrick & Hendrick 1992, 19-20). Kaarina Määtä (1999) mukaan rakastumisprosessiin kuuluu regressio eli taantuminen. Ihmisessä heräävät uudestaan joksikin aikaa tunteet ja käyttäytymismuodot, jotka ovat ominaisia varhaisissa kehitysvaiheissa, jopa vauvaiässä. Toive jopa täydellisestä ja välittömästä keskinäisestä ymmärryksestä, symbioosista herää. Rakastavaiset hakeutuvat toistensa luo saadakseen olla lähellä. Kaipuu on samaa, jota pieni lapsi tuntee vanhempaansa kohtaan. Pienen lapsen tavoin rakastuneen ihmisen on tärkeää koskettaa toista, kulkea käsi kädessä ja ylläpitää kauan kestävää katsekontaktia. (Mt., 40.)

Anthony Walsh (1996) on luonnontieteisiin ihastunut lääketieteellinen sosiologi, jonka mukaan rakastumisen prosessi on biokemiallisesti identtinen stressireaktioiden kanssa. Rakastuminen on kaikkein voimakkain ihmisen ko-

kemista positiivisista tunteista, jos ei kaikista. Kun rakastuminen iskee meihin, meistä tulee eri ihmisiä: näkemyksemme muuttuvat rajusti, maailmamme pyörii rakastetun ympärillä, eikä millään muulla ole juuri merkitystä. Pelkkä euforia muuttaa meidät kikatteleviksi koululaisiksi ja samalla se saa meidät tuntemaan itsemme itsevarmemmiksi, kykenevämmiksi, viehättävämmiksi ja optimistisemmiksi. Koemme rajatonta energiaa ja vähemmän tarvetta syödä ja nukkua. Jos kuvaus muistuttaa pilvessä oloa, se johtuu siitä, että se on juuri sitä. Stimuloivilla huumeilla, kuten kokaiinilla tai amfetamiinilla, on jokseenkin sama vaikutus kuin rakastumisella, jonka on luonnollista huumetta. Romanttista rakkautta pidetään usein irrationaalisenä, mutta se on perusta lajien säilymiselle, jota järkevämpää asiaa ei ole, toteaa Walsh. (Mt., 187-189.)

Rakkauskurssin sovelluksia suomalaisissa rakkausromaaneissa tutkinut Markus Soikkeli (1998) näkee, että rakastavaisille avautuva identiteetti ei koske minuutta, eikä jonkinlaista myönteistä toiseutta, vaan meihin pohjautuvaa "meisyyttä", joka on tietoisuutta yhteisestä ja yhdistävästä identiteetistä. Rakastuminen asettuu kertomuksissa kaiken arkisen yläpuolelle, vaikka se olisikin alku yhteiselle elämänvaellukselle. (Mt., 9, 19.) Rakastumisen myötä vanhemman "me" ei siis enää tarkoita häntä ja lapsia, vaan häntä ja uutta rakastettua. Rakastuessaan ihmisestä tulee eri ihminen. Näkemykset muuttuvat rajusti, maailma pyörii rakastetun ympärillä, eikä mikään tai kukaan muu tunnu juuri merkitsevän mitään. (Walsh 1996, 187.) Tällainen ikään kuin lapsen tasolle taantunut, rakkauden huumaan täysin heittäytynyt "luomuhuumevanhempi" saattaa helposti unohtaa arkisen huolenpidon kuviot ja lapset, jotka todennäköisesti vielä tarvitsisivat entistä enemmän emotionaalista tukea. Vanhemman rakastuttua isoimmat lapset saattavat joskus joutua huolehtimaan nuoremmistaan ja astumaan aikuisuuden saappaisiin liian varhain.

Tommy Hellstenin (2000) mukaan lapsi voi olla lapsi vain, jos joku on hänelle läsnä ja jolle hän voi olla läsnä. Läsnäolemisella Hellsten tarkoittaa lapsen tunteiden, tarpeiden, kykyjen ja ajatusten syvällistä näkemistä ja tämän kokonaisvaltaisen herkistymisen tai tietoisuuden välittämistä lapselle niin, että hän kokee tulevaisuuden nähdynsä. Läsnä on ainoastaan sellainen äiti tai isä, joka on itsessään ja itselleen läsnä. Vanhemmuuteen liittyvä läsnäolo riippuu loppujen lopuksi vanhemman hyvinvoinnista, siitä että äidillä tai isällä on voimavaroja. Ilman rakastavaa läsnäoloa lapsi kehittää heikkouden kieltävän vahvuuden ja alkaa kantaa vastuuta asioista, jotka eivät hänelle kuuluisi ja joihin hänellä ei ole sisäisiä edellytyksiä. (Mt., 15-17.)

Vaikka ensimmäinen parisuhde ja liitto olisivatkin perustuneet romanttiselle intohimorakkaudelle, lapset tehdään useimmiten vaiheessa, jossa parisunnan välinen rakkaus on jo muuttunut symbioottisesta vaiheesta vähemmän suurista tunteista herättävään, mutta parhaimmassa tapauksessa syvää kiintymystä sisältävään toverilliseen vaiheeseen. Ensimmäisen liiton lapset saavat siis usein syntyä tilanteeseen, jossa myös heidän olemassaolonsa pystytään hyväksymään ja heidän tarpeensa näkemään.

Rakastumisesta, rakastumisprosessista tiedetään jo jokseenkin paljon. Rakkauden hiipuminen, loppuminen tai lopettaminen on tuntemattomampaa aluetta. Positiivisten tunteiden aikaansaaminen järjen käytöllä kuulostaa vaike-

ammalta tehtävältä kuin orastavien positiivisten tunteiden tukehduttaminen järjen käytöllä. Francesco Alberoni (1979, 138) kysyy ja vastaa seuraavasti: "Onko mahdollista pelkällä tahdonvoimalla lakata olemasta rakastunut? Ei ole. Onko mahdollista pelkällä tahdonvoimalla välttää rakastumista? On. Mitä tahto voi tehdä jo käynnissä olevan rakastumisen suhteen? Se voi päättää katkaista suhteen, olla näkemättä enää rakastettua, etääntyä hänestä. Kaiken tämän voi tehdä." Tämän kirjoittajan mukaan rakastumisen välttämisen taito on siis olemassa. Se on levinnyt kaikkiin insituutioihin, koska niillä on ainakin jonkinasteinen tarve estää rakastumista ja rajoittaa sen vaikutuksia. Näitä insituutioita voi olla esimerkiksi kirkko, jumala, isänmaa, puolue, liike ja luokka – kunhan se on kenen tahansa miehen tai naisen yläpuolella. Myös perhe on insituutio kaikessa monimuotoisuudessaan. Eronneelle perhe merkitsee usein vain lapsia. Miten lapset säätelevät vanhemman rakastumista? Heittäytyvätkö vanhemmat rakkauden vietäviksi lapset unohtaen? Henrin eron jälkeinen perhe-elämä vuosien kokemuksella rullaa jo omalla painollaan, ja arki on itsestäänselvän normaalia. Seurustelukuviot antavat kuitenkin miettimisen aihetta, vaikkei uuteen naiseen rakastuminen saa Henriä sekaisin:

Henri: --- eihän se huolto-, huoltohomma siinä mihinkään katkea vaikka johonkin toiseen rakastuu niin sitä on elettävä sitä samaa vuoroviikkosysteemiä edelleenkin ((naurahtaa)). Edelleenkin että siinä, se on sellanen, alue mikä niinkun eniten niinkun oikeestaan niinkun, askarruttaa tai niinkun normaali arkikuvio mun näitten lasten kanssa, se on niin itsestäänselvää että, se ei, oo henkisesti mitenkään raskasta. Sen on nähny että se pelaa, siihen voi luottaa että se ei, siihen ei niinkun ongelmia sen kanssa tuu. ---

Samainen isä on keskustellut seurusteluasioista muiden eronneiden ihmisten kanssa ja vaihtanut kokemuksia heidän kanssaan. Henrille asia oli haastatteluhetkellä ajankohtainen, ja orastavan suhteen keskelläkin hän pohtii asioita lastensa näkökulmasta:

Henri: Että tuota mä oon keskustellu siitä monien eronneiden ihmisten kanssa nimenomaan näistä asioista. Hyvinki paljon, hyvin monenlaisia, kokemuksia, hyviä ja huonoja. Siihen liittyy sellasta epävarmuutta sitten mikä *todella* panee miettimään vakavasti että mitä on tekemässä. Mitä tää meinaa lasten kannalta, onko tällä jotaki erikoisempia vaikutuksia heidän elämäänsä taikka heidän niinkun, tällaseen niinkun henkiseen psyykkiseen, jaksamiseen. Miten paljon se mahtaa lapsia rassata. Mut siinäkin mielessä mä oon ollu, vähän semmonen hyvä(uskoinen), haluan uskoo että, lapset, lapsilla on semmosta vahvuutta kohdata niitä tilanteita ja, olen sitten nähnytkin että he ovat, osanneet, niinkun, avoimin silmin lähteä eivätkä oo pelänneet niitä, tutustumisia. Sit tietysti jos semmonen suhde sit loppuu niin siinä on sitten taas omat murheensa mutta. Se on mulle vähän semmonen, mä en siitä puolesta kovin paljon tiedä.

Monet, samanaikaiset ja päällekkäiset ihmissuhteet, jotka liittyvät Henrin ja hänen naisystävänsä seurustelusuhteeseen, askarruttavat Henriä, vaikka hän puhuikin hyvin yleisesti: "--- ja miten lapset suhtautuu heihin ja miten tämä uusi miesnaisystävä ja mahdolliset *hänen* lapsensa suhtautuu sitten että siinä on yks semmonen kyllä sitten, *todella* niinku askarruttava ja vaikea asia että se ((huokaus))". Vaikka seurustelu oli vasta alkuvaiheessa, Henri katseli kenties jo mahdolliseen uusperheeseen ja sen moninaiisiin puoliin. Yksi pitkälle katsomi-

sen haittapuolista on se, että mahdolliset ongelmat voivat näyttäytyä kerralla suurena vyyhtenä, vaikka käytännössä asiat ratkeaisivatkin helposti yksi vuorolla.

Pentti on päättänyt, ettei ainakaan tietoisesti hae uutta suhdetta, sillä hän tietää sen jollain tavalla syövän voimavaroja. Toisaalta Pentti tietää, että uusi suhde tuntuu ainakin alkuvaiheessa mukavalta. ”Mutta tietysti mun on pakko myöntää seki että ei nää kello kaulassa tuu ja silloin ku tunteet saa vallan ni järjen ääni saattaa himmetä aika pahasti. Ja ku tunteita ei pahemmin järjellä ohjaila” (Pentti). Kirsi Pohjola (1999) huomauttaa, että juuri naisia on pidetty tunteellisina olentoina, jotka eivät osaa puhua ja toimia asianmukaisesti ilman tunteiden sotkemista kaikkiin asioihin. Naiset sekoittavat järjen, tiedon ja tunteen tietoisesti ja ottavat aistimisen tärkeäksi tiedon kanavaksi. (Mt., 127.) Järjen ja tunteiden sotkeminen tai jopa yksinomaan tunteiden varassa suunnistaminen elämässä ja ihmissuhteissa näyttäytyy yleisesti naistapaisena. Esimerkin Pentti ei puhu kovin miestapaisesti rationaalisuuden riemuvoittoa korostaen. Vai onko rakastuminen aluetta, jossa järjen himmeneminen on sallittua myös miehille? Vai rupeavatko miehet tunteilemaan ja aistimaan sen jälkeen, kun järkeilyn riittämättömyys huomataan? ”Naiset ajattelee tunteilla miehet järellä, siinä ei kohta. Mut sitte ku rytisee ja tulee se että miehen on pakko ruveta kans tuntosarvet työntää ulos ja kuulostelee et mitä se nyt oikein viestittää ja tällä viisiin ni” (Tommi). Tunteita voi säädellä ja näin monet tutkimuksen vanhemmista ovat joskus tehneetkin, kuten kohta tulemme taas huomaamaan. Järjellä tunteiden ohjaamista ei tulisi kuitenkaan sekoittaa laskelmointiin, joka on aivan eri asia.

6.2 Uutta kumppania ja suhdetta valitsemassa

Kuinka paljon nykyiset ihmissuhteet muistuttavat giddensiläisiä puhtaita suhteita? Ovatko jo ne suhteet, joista on erottu, sellaisia vai muodostuvatko viimeistään seuraavat suhteet sellaisiksi? Tommin ja Henrin haastatteluuissa löytyy paljon yhteneväisyyksiä: molempien suhteissa oli tiettyjä yhteisesti mietittyjä tavoitteita, joiden eteen piti tehdä työtä ja joiden hedelmistä piti nauttia. Mutta asiat eivät menneetkään suunnitellulla tavalla, mikä aiheutti pettymyksen ja katkeruudenkin tunteita. ”Tosiaan parin vuoden välein ne lapset synty niinku ihan tietoisesti mutta kun vasta kolmekymppisinä alotettiin niitä tekemään ja molemmat niinku ajateltiin että, tehään nyt suht pian se kolme neljä lasta ja sitten. Se niinku piti olla tiedossa että se on rankkaa aikaa” (Henri). Henrin mukaan suhde jäi väsymyksen vuoksi hoitamatta, asiat puhumatta, ja vaimo rakastui toiseen mieheen. Henri näytti syyttävän entistä vaimoaan näköalattomuudesta – siitä, että tämä tulkitsi raskaan elämänvaiheen olevan merkki parisuhteen ongelmista – ja pitkälle katsomisen puutteesta – siitä, ettei elämä näyttäytynyt helpompana lasten kasvaessa. Ovatko miehet kestävämpiä pitkän matkan juoksussa vai onko silloin helpompi nähdä pidemmälle, kun ei itse joudu laittamaan itseään samassa määrin alttiiksi lastenhoidolle? Onko näkyvyys sitä huonompi, mitä syvemmillä arjessa on? Tommi oli kirjaimellisesti rakentanut

yhteistä pesää viimeiseen asti, vaikka toinen osapuoli oli jo irtautumassa. Hän oli katkera siitä, ettei hänen silloinen vaimonsa osannut iloita heidän saavutetuista tavoitteistaan: molempien työpaikasta, yhteisestä kodista ja terveistä lapsista.

Vaikka nämä miehet peräänkuuluttivat avioliitossa yrittämistä ja sitkeyttä, he eivät enää olisi valmiita moiseen: "Mut sanotaan et jos aikuisena lähetään tekemään ni, siinä mieltii kyllä tarkasti montaki kertaa sen asian et toimiiko tää, kannattaaks tää. Jos ei se toimi se kannattaa lyödä mahdollisimman nopeesti poikki. Ei kannata kituuttaa siinä ja pilata silloin kahden ihmisen elämää puhumattakaan lapsista että. Nää on semmonen asia mikä pitäis pystyä tekemään, riidellään katotaan, jatkuuko tää vai lopetetaanko" (Tommi). Myös Henri haluaa helpon ja sujuvan suhteen: "Pääasia että sitten tapais semmosen naisen jonka kanssa niinku, hyvin, ois mukava ja helppo olla. On ajatukset saman-, useimmissa asioissa samalla aaltopituudella. Kovin semmoseen työlääseen suhteeseen en viittis lähtee kyllä. En tiedä sitten, osaanko minä sitä sitten ((naurahtaa)) niinkun junaila että niin käy mutta. En mä, kyl mä niinkun uskon että kyllä se vielä joskus löytyy" (Henri). Kysymyksessä voi olla iän ja kokemuksen tuoma järkiajattelu: enää ei haluta liian vaivalloista suhdetta. Joskus on kenties yritetty tehdä parisuhteen eteen töitä, mikä ei kuitenkaan ole kannattanut. Yrittämistä ei ole palkittu, joten sitä ei pidetä hyödyllisenä jatkossakaan. Joillekin avioliitto ja lapset voivat olla itseisarvoisia syitä olla antamatta helposti periksi. Epävirallinen ja lapseton suhde on entistä helpompi katkaista kuin veitsellä leikaten, jos se ei ole emotionaalisesti tyydyttävä. Siten suhteiden jatkumosta näyttää tulevan giddensiläisittäin yhä puhtaampia, ainakin väliaikaisesti. Kun erosta on kunnolla toivuttu, saatetaan pystyä kohtaamaan myös vastoinkäymisiä uudessa parisuhteessa.

Merete Mazzarella (1997) muistuttaa, että puhdas suhde, jonka avainsanoja ovat läheisyys ja molemminpuolinen antaminen ja saaminen, ei edellytä minäkäänlaista ankkuroitumista yhteiskuntaan, eikä sillä ole mitään tarkoitusta yli itsensä. Tällainen suhde on vaarassa muuttua elämäksi Kalypson luolassa – kestäättömäksi elämäksi, joka ei muutu siedettävämmäksi ajan myötä. Kirjailijoista Tolstoi korostaa kenties eniten sitä, että rakkaus tukehtuu kuoliaaksi sosiaalisessa tyhjiössä ennemmin tai myöhemmin, sillä rakastavaisten sitoutuminen toisiinsa ei ole riittävää yhteiselämässä. Siten avioliitto saattaa vielä nykypäivänäkin tarjota parhaat edellytykset yhteiselle projektille. (Mt., 334-335.)

Avioero tai avioliitto ja -ero yhdessä voivat tuottaa puhtaita suhteita, jotka ovat epävirallisia ja dokumentoimattomia. Puhtaan suhteen päättymisestä jää useimmiten korkeintaan henkisiä jälkiä. Puhtaaseen suhteeseen tyytymisen sijaan eronnut voi myös avioitua uudelleen, jolloin uudesta liitosta saattaa tulla entistä tiiviimpi sosiaalisten paineiden keskellä. Yksi ero voi vielä mennä esimerkiksi nuoruuden, kokemattomuuden tai yksinkertaisesti huonon tuurin lukuun, eikä välttämättä pilaa yksilön parisuhdeansioluettelo. Mahdollinen toinen virallinen liitto ja ero saattavat jo kohdistaa katseet ihmiseen itseensä, hänen ominaisuuksiinsa ja kykyihinsä tulla toimeen toisen ihmisen kanssa läheisessä suhteessa. Siten etenkin toisessa avioliitossa voi olla jopa aikaisempaa enemmän paineita onnistua.

Jos parin löytäminen ilman lapsia on joskus vaikeaa, sitä se näyttää olevan myös lasten kera – ja usein vieläkin vaikeampaa. Yksilö saa markkina-arvonsa ihmissuhdemarkkinoilla sen mukaan kuinka vähän hänellä on henkilökohtaisia sidoksia (Ahponen & Marttinen 1997, 183). Kulttuurissamme lapset (ainakaan toisen lapset edellisestä liitosta) eivät useimmiten ole rikkauten asemassa ja positiivisena lisänä suhteessa, vaan lapset saatetaan nähdä miinusmerkkisenä taloudellisena ja henkisenä taakkana. Jos uuden pariskunnan muodostavista ihmisistä kummallakin on lapsia edellisistä liitoista, kahdet miinusmerkit voivat tavallaan kumota toisensa ja muuttua plussaksi. Molemmat ”lapselliset” osapuolet jakavat myös samantyyppisen elämäntavan, ja lapsiperheen arki kaikkein iloiseen ja suruineen on molemmille tuttua.

Sen lisäksi, että naisella tai miehellä on lapsia, oleellista on myös se, missä lapset suurimman osan ajasta asuvat. Uuden ihmisen, jolla itsellään ei ole lapsia, lienee helpompaa hyväksyä toisen ihmisen miinusmerkit – lapset – jos he ovat läsnä esimerkiksi vain joka toinen viikonloppu, ja tulla mukaan vain ajoittaiseen perhe-elämään. Ehkä juuri sen vuoksi naiset, joiden luona lapset useimmiten asuvat, näyttävät kohtaavan miehiä useammin vaikeuksia uuden kumppanin löytämisessä. Lotta Lehmusvaara ja Tiina Torppa (1996) toteavat kokemustensa perusteella, että eritoten miehet vierastavat ajatusta seurustella naisen kanssa, jolla on lapsi. Nainen ei niin kammoa miestä, jolla on lapsi, mutta mies kiertää kaukaa naisen, universaalin äidin (Mt., 121.) Aihetta voisi tutkia syvemmin psykoanalyttisesti ja tarkastella esimerkiksi sitä, miten esimerkiksi lapsia omaavan miehen suhtautuminen lapsia omaavaan naiseen poikkeaa lapsittoman miehen suhtautumiseen. Se ei nähdäkseni ole kuitenkaan tarkoituksemukaista, eikä mahdollistakaan tässä tutkimuksessa. Elisa kertoi lapsettomasta miehestä, jonka kanssa hän oli puntaroinut ”ollako vai eikö olla”:

Elisa: ((vakavoituu)) Niinku se sano että, et hän ei halua seurustella naisen kanssa jolla on lapsia. Ja se oli kyllä sillei loukkaavaa musta että ku se niinku, varsinkin sitte että kun hän samaan aikaan oliko sitte kiinnostunu toisesta naisesta, jolla ei ollu niitä lapsia. Siinä niinku koki tulevansa tämmöselle vertailujanalle ja sitten joku tämmönen asia ku lapset oli niinku mun kohalla se miinusmerkki. Ja se oli musta hirveen loukkaavaa ja ällöttävää ja vaikka mitä kaikkee inhottavaa. Se on just sitä että että partneri ei nähny sitä, niitä mun lapsia sitte kuitenkaan semmosena elämää rikastuttavana asiana ja semmosena että niinku. Se ei halunnu tähän mylläkkään mukaan.

Ehkä mies kuvitteli, ettei nainen niin loukkaantuisi, koska ilmoitti naisen lasten olevan syy seurusteluhaluttomuuteensa – eihän se johtunut naisesta itsestään. Mutta kuitenkin Elisa otti asian henkilökohtaisesti omien lastensa kautta. Edellä on todettu, että haastateltujen äitien suhde lasten isään käy lasten kautta. Äitien lapsivälitteisyys on havaittavissa myös uutta elämänkumppania valitessa, etenkin jos on pieniä lapsia. Jos uudella miehellä, potentiaalisella miesystävällä on jo omia lapsia, naiset tekevät hänestä päätelmiä sen perusteella, mitä ja miten hän puhuu lapsistaan tai havainnoivat hänen olemistaan ja käyttäytymistään omien lastensa kanssa. Taas jos miehellä ei ole omia lapsia, vihjeitä hänen lapsirakkaudesta tai isällisyydestään – eli kelvollisuudesta naisen kumppaniksi – etsitään muilla tavoin:

Leila: Kyllä mä niinku, nytki mä huomasin tässä kaverissa, kun me oltiin vappu yhessä ja oltiin Helsingissä. Oltiin keskustassa sitte jätskillä silloin vappupäivänä ja sit tuli lapsia istuun siihen puistonpenkille. Mun ensimmäinen reaktio, mä en oikein itekään, mua oikein huvitti jälkepäin, mä katoin heti, et miten se niinku reagoi siihen, kun se laps tuli istuun siihen viereen. Ja sit ku se rupes jutteleen sen kans niinku aina ois ollu lasten kans tekemisissä, niin musta tuntu hirveen hyvältä ((liikuttuneella äänellä)).

Leila ei heti ensi kertaa mielenkiintoisen miehen tavatessaan mieti, millainen mies on lasten kanssa. Mutta hän kuitenkin kertoo heti, että hänellä on lapsi, vaikka tieto on selvästi näyttänyt pelästyttäneen jo jonkun sulhasehdokkaan. "Onhan se osa minua ja se pitää hyväksyä. Meit on kaks. Et jos ollaan mun kans ((hiljaisella äänellä)), se on tärkeää" (Leila). Viitteitä antavien tapahtumien puuttuessa Elisa etsii vihjeitä tarkastelemalla miehessä kasvoja ja silmiä, jotka kertovat miehen suhtautumisesta lapsiin:

Elisa: --- Koska, niinku mun mielestä se ois niinku vastenmielinen piirre miehessä, josse ei pidä lapsista. Musta tuntuis, et se ei sitte ehkä pitäis lapsista ylipäänsäkä ja se ei ehkä osais nähä lapsissa semmosta arvostettavaa eikä, eikä niinku. Mun mielestä mies ei voi olla viehättävä, jos se sen silmissä ei näy semmonen tietynlainen, kasvoille ei syty semmonen tietynlainen katse tai semmonen ilo tai semmonen kommunikointi silloin, kun se lapsen kanssa on. Se on musta hirveen viehättävää miehessä. Josse mies niinku osottas jotenki semmosta että, vetäytyvyyttä tai sellasta niinku kylmyyttä, niin. Paitsi että se ois loukkaavaa niitä mun lapsia kohtaan niin se ois mulleki merkki siitä, että se mies ei oo viehättävä. Se on ärsyttävä mies ((nauraa)).
(Elisa)

Miehen mahdollinen kylmyys Elisan lapsia kohtaan loukkaisi tavallaan myös Elisaa, joka ei pitäisikään miestä enää kiinnostavana. Myös seurustelusuhteiden kohdalla tie äidin sydämeen tuntuu käyvän lasten kautta. Mutta lapsivälittisyys ei kuitenkaan näytä olevan yhtä vahva kuin äidin ja isän suhteessa. Lasten isiltä odotetaan huomattavasti enemmän kuin uudelta mieheltä, jolla ei ole ennestään sidoksia lapsiin. Myös jotkut isät harkitsisivat vakavasti suhteeseen lähtemistä, jos uusi kumppani ja lapset eivät tulisi toimeen: "--- et jos sitä meinaa, saman katon alla molempien kanssa olla joskus ni kyllä se vähän hankalaks sen tilanteen tekee jos ne ei tuu toimeen keskenään" (Jari). Mutta isien perustelut olivat lähinnä käytännöllisiä, eivät tunteenomaisia. Isät eivät kertoneet loukkaantuvansa uuden kumppanin negatiivisista tunteista lasta kohtaan.

6.3 Pahat äiti- ja isäpuolet

"Tai sit se täytyy hyväksyä tosiasia, et ilkeä äitipuoli... ((naurahtaa))", päättää Antero pohdittuaan lapsensa suhtautumista uuteen aikuiseen. Uusperheisiin liittyvässä keskustelussa nousevat toistuvasti esiin stereotyyppiat pahasta äitipuolesta, jota esimerkiksi vanhat tutut sadut, kuten Tuhkimo, Hannu ja Kerttu sekä Lumikki, ylläpitävät ja uusintavat. Vastaavasti lapsipuoli näyttäytyy avuttomana, puolustuskyvyttömänä ja laiminlyötynä. Myös uusperhetutkimuksessa ste-

reotypia lapsen heikommasta asemasta uusperheessä tulee selvästi näkyviin. (Ritala-Koskinen 1993, 20; Ritala-Koskinen 2001, 36-37.)

Puolivanhemmillä saattaa olla ristiriitaisia tunteita puolisonsa vierailevia lapsia kohtaan. Yhtäältä tapaamisia voidaan ilolla odottaa, toisaalta voidaan tuntea pettymystä lapsen läsnäollessa hänen osoittaessaan ristiriitaisia tai vihamielisiä tunteita uutta aikuista kohtaan. Puolivanhemmat saattavat nähdä lapsen tunkeilijana muutoin rauhallisessa kotielämässä, ja vierailut voivat määrittyä ajaksi, jota yritetään kestää ja jonka loputtua hiljaisesti juhlietaan. (Ihinger-Tallman & Pasley 1987, 99.)

Kysyin haastatelluilta äideiltä ja isiltä heidän seurustelukumppaneistaan ja siitä, miten he ovat suhtautuneet heidän lapsiinsa. Vaikka suhtautuminen olisi ollut positiivista, kysyin hypoteettisesti, miltä se tuntuisi tai miten se heihin vaikuttaisi, jos asiat olisivat olleet päinvastoin. Ne naiset ja miehet, jotka eivät olleet eron jälkeen seurustelleet, joutuivat pohtimaan asiaa täysin kuvitteellisesti ja oletusten varassa. Moni vanhempi oli kertoman mukaan jo etukäteen miettinyt itsekseen lähinnä omien lastensa mahdollisia reaktioita uuteen ihmiseen, mutta asia päinvastoinkin tarkasteluna tuotti puhetta.

Leila luonnehti itseään herkäksi ja tunteella käyväksi ihmiseksi. Siinä tapauksessa, että hänen miesystävänsä ei pitäisikään hänen tyttärestään johtaisi Leilan mukaan suhteen loppumiseen. "Emmä usko, et mä *antaisin* itselleni semmoseen lupaa. Mitä siitä tulis?" (Leila). Hän siis ei seurustelisi sellaisen miehen kanssa. Pystyykö tunneihminenkin säätelemään ja estämään rakastumisen tunteet, jotka eivät ole järkeviä ja joilla ei todennäköisesti olisi hyviä seurauksia? Vai onko kyse yksinkertaisesti vain oman toiminnan rajoittamisesta? Asiaa on hyvä tarkastella lähemmin suhteessa sukupuoleen. Äidit, joiden luona lapset useimmiten asuvat, olivat jokseenkin ehdottomia siitä, että heidän uuden kumppanin täytyisi hyväksyä, mieluummin pitää heidän lapsistaan.

Paula: Mut mun mielestä se vaatii ihmiseltä aika paljon, et siihen niinku lähtee, toisten lapset kasvattaa ja eteenpäin viemään. Et kyl mä oon niinku miettinyt sitä, et kyllä mut varmaan moni ottas, mut ottasko sitte lapset, ja miten niitä sitten kohtelisi ja näin mut että. Ei ei ei, se. No sit tietysti jos mä asuisin yksin ja lapset ois isällä, niin eihän siinä sitten mitään, mutta ei tässä kokoonpanossa ja. --- Mut kyl-lähän me kuulutaan yhteen, et kaikki tulee kaupan päälle. Et se on ihan, ei nyt voi verrata, mut jos sanois, et mun elämään kuuluu koiria tai kissoja tai hevosia, niin ei niitä heitetä tosta pihalle. Mä tiedän sen, et moni on tehny, mut sen eestään löytää. Et se on niin suuri osa elämää, et ei sitä kenenkään takia heitetä pois ((hiljaisella äänellä)).

TH: No entäs toisin päin, et huomaisitki et tää sun uus miesystävä ei sitte oikein hyväksyiskä tai tykkäis sun lapsista...?

Sari: ((ponnekkaisesti)) Joo, ni se ois kyllä sitte mulle semmonen asia että niin. Silloin silloin kyllä miettisin että. Tai mä oon melko varma et sit kyl sit mä lopettasin tän suhteen.

Samoilla linjoilla olivat lähi-isät. Keijon mukaan hänen naisystäväkseen ei pääse, ellei tämä pidä lapsista yleensä ja nimenomaan hänen lapsistaan: "Mutta eihän siitä vois tulla, tuskin se keskinäinen kemiakaan ((naurahtaa)) toimis jos ei ei tykkäis lapsista, mä en usko ainakaan" (Keijo). Lähi-isä Pentti ei ainakaan haastatteluhetkellä olisi voinut kuvitella seurustelewansa naisen kanssa, jota hänen lapsensa ei hyväksyisi: "Emmä oikein tiiä onko semmonen edes mahol-

lista koska mä niinku kylmän rauhallisesti vedän yli sellaset josta lapset ei pidä.--- Et mul ois joku, joku ihana ihminen jota lapset ei hyväksy, ni mä tekisin aika ikävän tempun lapsia kohtaan silloin” (Pentti). Jos naisystävähedokas ei pitäisi lapsista, Pentti pistäisi ruksin päälle silloinkin: ”Ei kumminkaan päin, siis ei missään tapauksessa. Koska se, siinä tulee sen tyyppisiä jännitteitä jotka repii enemmän ku rakentaa” (Pentti). Tämä isä oli ollut hiljattain ihastunut naiseen, josta myös lapset pitivät. Seppo, joka on käytännössä poikansa yksinhuoltaja, ei kuitenkaan pidä mahdollisena sitä, että aloittaisi seurustelun tai jatkaisi sitä, vaikka uusi kumppani ei pitäisikään hänen lapsestaan. Uuden naisen negatiivinen asenne tosin koskettaisi isään ja vaikuttaisi tämän miehen ja naisen suhteeseen. Seppo toteaa, että on vaikea ajatella asiaa hypoteettisesti ja etukäteen, sillä tunteet voivat mennä järjen edelle, mutta arvelee, että asian voisi selvittää puhumalla:

Seppo: Eli kyllä poika kuitenkin tärkeä on mut emmä sano et joku uusi ihastus ni eikä sekään emmä sitä voi, jos se tunne tulee kun tiedetään se tunne mikä se on ku sille ei ite maha mitään, silloinhan on liikuttuneessa tilassa. --- että tota se ois *neuvoteltavissa* ((naurahtaa)). Niinku siinä ollaan liikuttuneessa tilassa siinä vaiheessa että ei siinä välttämättä tiedetä, missä ollaan menossa että. Se on niin vaikee (harkita) vaikka kuinka viisaaks tulis ni ei sit.

Kaiken kaikkiaan sekä lähi-äideille että lähi-isille oli tyypillistä se, että suhde uuteen kumppaniin välittyi lasten kautta. Lapsivälittyneisyys lähi-äideillä näyttyy hiukan heikompana kuin suhteessa lasten isään kenties siksi, että lasten isään kohdistetaan enemmän odotuksia. Vaikka lähi-isienkään suhde lasten äitiin ei näytä välittyvän lasten kautta, lähi-isien suhde uuteen kumppaniin näyttää käyvän lasten kautta. Äitien suhtautumistavat vaikuttavat omissa silmissäni loogisilta, mutta isien tavat herättävät kysymyksiä. Arvostavatko nämä isät lastensa äitejä itseisarvoisesti siinä määrin, että he katsovat äitien toimintaa läpi sormien? Koska äiti on äiti, hän on aina hyvä, vaikka hän esimerkiksi tapaisikin lapsia harvoin ja omilla ehdoillaan? Lähi-isät näyttävät usein pitävän äitiyttä itsessään hyvänä, joten myös mahdollisia naisystäviä tarkastellaan äitiyden kautta, vaikka he eivät olisikaan äitejä. Äitiyteenhän liittyy lähes itsestään selvänä oletamus lapsista pitäminen, jonka vuorostaan oletetaan ulottuvan myös muihin kuin omiin lapsiin.

Jaana on seurustellut monta vuotta miehen kanssa, jolla on myös lapsia. Jokseenkin samanikäiset lapset tulivat ensin hyvin toimeen keskenään, mutta sittemmin vanhemmilla lapsilla on ollut hankaluuksia keskenään. Jaana ei täysin pysty hyväksymään miesystävänsä lapsia, ja Jaanan mielestä tilanne on sama myös toisinpäin:

Jaana:--- Sitte kyllä se sillai niin on et ku ne lapset ei oo omia ni niihin, siis *äärimmäistä* kypsyä tarvii et pystyy niinku, sen sen vieraan tai toisen sanonko sanoisinko minä että toisen *äidin* lapsia nähä tai toisen miehen lapsiin suhtautumaan ihan vaikka ees neutraalisti tai ees positiivisesti tai sillä lailla että. Et niihin ilmeisesti jotenki, et se, ei me ei niinku pystytä *kumpikaan* siihen. Mun mielestä.

Lasten keskinäisten ristiriitojen vuoksi seurustelu on tapahtunut lähinnä lasten poissaollessa. Haastatteluhetkellä Jaanaa kyllästytti koko suhde ja hän oli ru-

vennut kyseenalaistamaan sen, oliko suhteessa mitään järkeä. Suhde ei tuntunut etenevän mihinkään, ja pelkästään yhteenmuuttamisen käytännön järjestelyt tuntuivat ylitsepääsemättömiltä. Jaana oli kuitenkin pitänyt yksinelämistään: ”Tai ku on yksin vastuu ni on myös valtakin. Mut sitte taas välillä väsy tähän pelkkään seurusteluunki et haluis jotain muuta. Mä en tiedä mitä mä haluan ((naurahtaa)), oikein tosissani” (Jaana). Pelkkä seurustelu voi alkaa vuosien mittaan tuntua turhauttavalta paikallaan oleskelulta, sillä usein seurustelua ja parisuhdetta seuraa aktiivinen edistysajattelu: seurustellaan, muutetaan yhteen, mennään kihloihin ja naimisiin, hankitaan lapsi. Suhde ei kehity välttämättä tässä järjestyksessä, mutta usein siinä oletetaan tapahtuvan edellä mainittuja asioita. Vanhemmat saattavat valita seurustelun lasten poissa ollessa syystä tai toisesta. Pidemmän päälle tällainen seurustelu voi kuitenkin osoittautua ainakin jompaakumpaa osapuolta tyydyttämättömäksi tavaksi olla parisuhteessa.

Perheen uusilla aikuisilla, jotka ovat tekemisissä kumppaninsa lasten kanssa lähes päivittäin, on suuremmat mahdollisuudet kehittää positiivisia tunnesiteitä lapsiin ja samalla myös kokea ristiriitoja lasten kanssa kuin aikuiset, jotka vain harvoin näkevät puolisonsa lapsia. (Ihinger-Tallman & Pasley 1987, 99.) Lähivanhemmilla voi olla suuremmat kriteerit uutta kumppania kohtaan sen vuoksi, että lapset ovat heillä suurimman osan ajasta. Jos uusi ihminen ja lapset eivät tule hyvin toimeen, arki voi muodostua hankalaksi. Etävänhempi voi kenties helpommin ajatella, ettei toimeen tulemattomuudella ole niinkään väliä, koska kyse on vain pienestä ajasta kuten viikonlopusta. Tosin voidaan pohtia sitä, minkälaiset vaikutukset sillä olisi vanhemman ja lapsen väliselle suhteelle, jos sitä lyhyttäkin aikaa leimaisi ikävä ja hyväksymätön ilmapiiri.

6.4 Lasten suhtautuminen uuteen aikuiseen: karsastamisesta innostumiseen

”Ja he elivät onnellisina elämänsä loppuun asti”. Saduissa toisensa löytäneillä ei ole lapsia entisistä liitoista, vaan he ovat vain kaksin. Jotkut äidit ja isät olivat ennakoiden pohtineet lastensa suhtautumista mahdolliseen uuteen kumppaniin ja valmistelleet lapsia uusien ihmissuhteiden varalta. Paula on pohjustanut poikiaan, jotka malttamattomina odottavat uuden miehen saapumista – ja pettyvät, kun ketään ei tulekaan.

Vanhemmat saattavat usein näyttäytyä puheessaan ikään kuin puun ja kuoren välissä, jos heidän lapsensa eivät tunnu hyväksyvän vanhemman uutta rakastettua. Tämä asia tai olosuhde saa helposti valinnan piirteitä. ”Emmä en osaa miten siinä, vaikee on, etku tällai et kummasta esimerkiks luopuu. Lapses-tahan ei voi luopua, mut emmä kyllä siitä toisestakaan luopuis. Et jotenkin yrit-täisin junaila sen asian” (Antero). Seppo on keskustellut seurusteluasiasta poikansa kanssa ja ”kyllähän se poika leikillään esittiki semmosen että sitte täytyis valita joko minä taikka hän ((naura))”. Ei niin pientä pilaa, ettei totta toinen puoli? Eron jälkeisen lapsuuden tekeminen on paljolti myös sen hyväksymistä,

että myös vanhemmat tarvitsevat onnellisuutta, mikä voi olla arvokas asia, vaikkei lapsi tai nuori pitäisikään tilanteesta (Smart, Neale & Wade 2001, 80). Paula on selittänyt pojilleen mahdollisen uuden miesystävänsä seuraavasti:

Paula: --- tää on *mua* varten ja teil on oma isä, ja tehny niinku selväks että. Tietysti siinä sitte on taitolaji sovitella niitä tilanteita, mitkä tulee. Mut mä niinku uskon, koska he on tommosia vastaanottavaisia ja ja sillä tavalla avoimia ja ajattelee, et minä voin hyvin. Jos mä nyt jonku ihmisen kautta voin hyvin, niin onhan se heilleki eduks sitte. Emmä usko, et siinä mitään ongelmaa on. Paits et silmälasia ei kuulemma saanu olla sillä miehellä ((nauraa)), sano pienempi ((nauraa)).

Usein lasten karsastamista ei tarvitse juurikaan pelätä:

Katriina: --- en mä en kyllä osaa kuvitella semmosta koska, Miikalla on niinku niin semmosen aikuisen miehen ikävä, sillä tavalla että. Ja se on niinku heti tuttu kaikkien kanssa ja tulee kaikkien kanssa toimeen, varsinki aikuisten.

Elisa: --- Ja sitte itse asiassa ku mä en oikein usko, että ne pojat niinku sillä tavalla, kun ne ei oo koskaan osottanu ketään aikuista kohtaan semmosta voittamatonta antipatiaa. Et ne ei oo ehkä vieläkään ehkä siinä vaiheessa, et ne (). Et ne on tähän asti kaikki aikuiset ottanu vastaan sillei kauheen, kiva kiva.

Tarja jonkin aikaa mietittyään arveli, että "et jos se niinkun tuntus siltä, että siitä ois pojalle aivan ylitsepääsemättömiä ongelmia tai tämmösiä, niin kyllä mä kuitenkin niinkun kallistuisin lapsen puolelle, että" (Tarja). Äidin kannanotto on kenties helpompi tehdä nykyisen suhteen laadun vuoksi. Tarja nimittäin kuvaillee miesystävänsä "ymmärtäjäksi", jolloin voisi kuvitella, ettei mukana ole järkyttävän suuria tunteita ja intohimoa. Miesystävä kuitenkin hyväksyy hänen lapsensa, millä sinänsä ei Tarjan mukaan ole merkitystä, sillä "enemmänkin tää on niinkun meidän kahen välinen juttu" – muun muassa sen vuoksi, että lapset ovat jo teini-iässä ja toinen heistä on jo täysi-ikäinen. Sari on tuoreessa suhteessa ja ilmiselvän onnellisen oloinen. Hän ei vielä tiedä, kuinka hänen lapsensa tulevat mieheen suhtautumaan, mutta heidän karsastaessaan hän ei ylläpitäisi perhekeskeistä seurustelua:

Sari: Niin, kyl se ois iso asia. Kyl mä mä kyl mieltisin kyllä monelta eri kantilta sitte. Mutta sitte siin on semmonen mahdollisuus tietysti tai vaihtoehto et jos niin olis, ja mä sit kuitenkin päätysin siihen että mä en halua siitä ihmisestä luopua niinku sen takia että. Sitten me jatkettas niinku tähänki asti elikkä et me tavat... me ollaan sitte vietetään aikaa yhdessä ilman lapsia.

Uusperheen "onnistumista" on usein mitattu muun muassa sillä, miten lapset ovat hyväksyneet uudet aikuiset. Tällöin uusperheen onnistuminen on suhteessa siihen, miten pitkälle se muistuttaa ydinperhettä. Lasten näkökulmasta onnistunut uusperhe ei välttämättä ole sitä. Lapsille uusperhe on onnistunut silloin, kun se antaa lapsille tilaa tärkeisiin ihmissuhteisiin ja kenties tuo uusia hyviä aikuissuhteita, jotka voivat vaihdella vanhemmuudesta kaveruuteen. Suhteet voivat olla myös etäisiä, mutta samalla kuitenkin toisensa hyväksyviä suhteita. (Ritala-Koskinen 2001, 151.) Eri tutkimuksissa on todettu, että uusperheessä tytöillä on nähty olevan poikia enemmän vaikeuksia suhteessa puolivanhempia, erityisesti äitipuoliinsa (ks. Ihinger-Tallman & Pasley 1987, 88). Jari Sinkkonen (1998) väittää, että pojat saattavat hyväksyä isäpuolen tyttöjä

paremmin. Tytöt ovat saattaneet nauttia äitinsä kanssa luottamuksellisesta yhdessäolosta, jota äidin uusi mies tyttöjen näkökulmasta häiritsee. (Mt., 232.) Monet lapset eivät halua tulla läheisiksi vanhempien kumppaneiden kanssa sekä varovaisuudesta ja itsensä suojelemisesta että lojaalisuudesta toista vanhempaa kohtaan (Dowling & Gorell Barnes 2000, 13).

Lasten perspektiivistä etenkin äidin uusi parisuhde saattaa näyttäytyä äidin ja lapsen läheisen suhteen rikkojana (Ritala-Koskinen 2001, 209). Joskus vanhemman uusi kumppani voi edustaa lapselle menetystä, jos hän ei saa yhtä paljon huomiota vanhemmaltaan kuin ennen. Lasten karsastaminen voi siis joutua pikemminkin mustasukkaisuudesta kuin siitä, että uusi aikuinen olisi itsensä epämiellyttävä. (Smart, Neale & Wade 2001, 78.) Mutta jos lapsi huomaa, ettei hän menetä vanhempansa täysin, vaan saa edelleen huomiota ja aikaa, suhtautuminenkin muuttuneen ajan kanssa. Karsastamisessa ei välttämättä ole mitään henkilökohtaista. Vastaavasti rakastuneessa tilassa olevan aikuisen näkökulmasta karsastava lapsi voi näyttäytyä hänen ja uuden kumppanin välisen suhteen rikkojana, heidän onnensa estäjänä. Tällöin kumppanin hyväksyminen voi olla jopa ehtona lapsen hyväksymiselle. Useimmiten lapset haluavat vanhemmalle vain hyvää ja karsastamiselle löytyy hyviä syitä: uusi kumppani on saatettu esitellä ja ottaa perheeseen liian pian, eikä tarpeeksi sensitiivisesti. Lapsia on voitu laiminlyödä, jolloin he saattavat syyttää tilanteesta vanhemman sijaan heille vierasta ihmistä, jota kohtaan heillä ei ole ennestään positiivisia tunteita.

On vaikea etukäteen spekuloida sitä, miten tulisi käyttäytymään rakastuneena silloin, kun ei ole rakastunut. Siten tutkimukseni vanhempien oli usein helppo ajatella asioista kypsällä tavalla. Lapsen ei-pitämistä ei pidetty niin vakavana tai muuttumattomana asiana, eikä sitä olisi pidetty lasta vastaan. Jotkut vanhemmat elivät kuitenkin haastatteluhetkellä tuoreessa suhteessa, mutta siitä huolimatta eivät olleet kadottaneet arjen realiteetteja.

Smart, Neale ja Wade (2001) toteavat, että joskus lapset toimivat aktiivisesti päästäkseen eroon uudesta aikuisesta esimerkiksi jättämällä lappusia ympäri asuntoa "Jimin täytyy mennä". Joskus lapset muodostavat läheisen suhteen uuden ihmisen kanssa. Vaikka se olisi joillekin mahdotonta, myös nämä lapset saattavat olla tietoisia siitä, että heidän mielipiteistään huolimatta uusi ihminen tekee vanhemman onnelliseksi. Vanhempien avioeron myötä lapset joutuvat arvioimaan uudelleen perheikäytänteet ja perheen ihmissuhteet. Tämä prosessi antaa heille mahdollisuuden ottaa aktiivisen ja itsenäisen position ja kokea itsensä autonomiseksi ihmiseksi. Perheensä uudelleenarvioinnin seurauksena lapset voivat huomata, etteivät juuri pidä toisesta vanhemmasta tai että he haluavat ylläpitää suhdetta vanhemman kanssa. Jotkut lapset oppivat arvostamaan vanhempiaan entistä enemmän. Kun lapset alkavat ajatella paikkaansa perheessä, ei ole yllättävää, että he haluavat sanoa sanansa heitä koskevissa asioissa. (Mt., 79, 82-83.)

6.5 Entisen parisuhteen kirjaimellisten ”kolmansien” parantava ja pahentava vaikutus

Jos yhteishuoltoon liittyy tarkka rakenne ja jos lapset viettävät aikaa molemmissa kodeissa, vanhempien on helpompi solmia uusia suhteita. Toisaalta vanhempien keskinäiset siteet säilyvät kiinteämpinä, jolloin kuvaan voi astua mustasukkaisuus tai vihamielisyys. Jos toinen vanhempi käy ulkona ja tapaa uusia ihmisiä, kotona pysyttelevä vanhempi voi esimerkiksi väittää toisen olevan huono vanhempi ja että hänellä on lapsia huonosti kohtelevia rakastajia. (Wallerstein & Blakeslee 1991, 333-334.) Heidän mukaan hänen entinen miehensä on hyvin mustasukkainen, eikä esimerkiksi lomajärjestelyt lasten suhteen ole yhtään joustavia, jos hänen uusi miehensä tulee mukaan: ” --- et kaikki mikä liittyy siihen minun nykyiseen, miesystävään tavallaan niinku ni semmosia että me ei pystytä niinku sopimaan” (Heidi). Pentillä on repiviä ristiriitoja entisen vaimonsa, lastensa äidin kanssa. Entisellä vaimolla on uusi miesystävä, jonka Pentti toivoo oman hyvinvointinsa vuoksi olevan mahdollisimman pitkäaikainen ja että heillä menisi mahdollisimman hyvin:

Pentti: --- Sitähän siinä ei kysytäkään vissii miten mä suhtauduin siihen, kun hän sitte kerto tästä uudesta poikaystävästä.

TH: Kerro vaan ((naurahtaa)).

Pentti: No ensimmäinen reaktio oli tietysti se että miesparka. En ollu mustasukkainen, en myönnä tänäkään päivänä että olisin ollu enkä oo vielääkään. Mun sympatiat on sen miehen puolella nytki, mikäli nyt enää seurustelekaan, mistä mä tiän mitä on tapahtunu mistä tää kaikki kiukuttelu on lähtösin. Voihan se olla että se aina silloin ku sillä menee huonosti, ne tappelee keskenään jostain. Sen jälkeen se sitten ku se on ollut tämmöstä aaltoliikettä välillä, ni sen jälkeen sitten mäkin saan siitä osan. Mistä mä sen tiän eikä se mulle kuulukaan, mut mä oon niinku monta kertaa mielessäni miettiny että, toivottavasti niillä menis mahdollisimman hyvin ja mahdollisimman pitkään mahdollisimman hyvin. Koska mitä paremmin niillä menee ni sitä, helpompaa elämä on mulla tavallaan.

Pentti siis epäilee, että hän saattaa olla sijaiskärsijä, jos hänen entisellä vaimollaan ei mene uudessa suhteessaan hyvin. Eli mahdolliset kiukun, vihan tai pettymyksen tunteet menisivätkin ainakin osittain väärälle ihmiselle. Entisen puolison uusi kumppani ja hyvä suhde heidän välillään vaikuttavat positiivisesti myös toiseen, eronneeseen puolisoon – etenkin, jos eronneiden puolisojen keskinäinen suhde on ennestään tulenarka. Paula kertoi entisen miehensä jatku-neesta syyttelystä ja haukkumisesta, jossa oli pieni tauko: ”Ja sit tietysti minut pelasti siinä välillä, et hänellä oli joku naissuhde” (Paula). Suhteen päätyttyä miehellä oli taas aikaa palata päättäneen avioliiton puimiseen.

Toisaalta entisen puolison uuden kumppanin mukaantulo voi hankaloittaa eronneiden puolisoitten aiemmin mutkattomampaa keskinäistä suhdetta ja eronjälkeistä perhe-elämää. Uusi liitto voi uudistaa tai syventää vihamielisyyttä eronneiden vanhempien kesken (Furstenberg & Cherlin 1991, 88). Tarja oli aiemmin hyvillään siitä, että murrosikäinen poika meni isänsä luokse viikonloppuna, mutta tätä nykyä entisen miehen uuden naisystävän myötä pojan lähteminen ei ole ollut äidistä mukavaa. Tarja ei ole ollenkaan varma naisen hyväk-

synnästä: ”--- mietin sitten, että miten se mun ex-miehen uus puoliso suhtautuu sitten mun lapsiin että”. Puhuttaessa toisen vanhemman osallistumisesta yllättävien menojen sattuessa Tarjan mukaan ”se mun ex-mies on kyllä joustava, että tiiän että hän varmaan auttas, mut et sitten siinä on se uus puoliso, joka asettaa ne rajat---” (Tarja).

Jos eronneiden vanhempien keskinäinen suhde on ennestään hyvä, ”kolmas” eli jomman kumman uusi kumppani saattaa tavalla tai toisella heikentää vanhempien välistä suhdetta. Jos vanhempien suhteet eron jälkeen ovat riittäviä, asetelmaan mukaan tuleva kolmas saattaa joskus jopa parantaa vanhempien keskinäistä tilannetta etenkin, jos kyseessä on vihamielisemmän vanhemman uusi kumppani.

6.6 Lapset mukaan pitkäaikaiseen suhteeseen

Sari on seurustellut uuden miesystävän kanssa puolisen vuotta ja tapaa häntä lasten poissaollessa – olivat lapset sitten isänsä luona tai mummolassa. Kolmen kuukauden seurustelun jälkeen Sari kertoi lapsilleen, että seurustelee ja miehen nimen. Sarin tyttäret suhtautuivat positiivisesti ajatukseen äidin uudesta miesystävästä ja ovat toivoneet tapaavansa miehen. Äiti on jarrutellut tapaamista, koska toivoo, ettei hänen tarvitsisi esitellä lapsilleen – ainakaan heidän pikkulapsi-ikänsä aikana – muita miehiä kuin nykyisen miesystävän. Sari on halunnut pikku hiljaa puntaroida asioita ja varmistua miesystävästä ja heidän suhteensa kestosta ennen kuin mies ja lapset tapaavat. ”Ja kyl mä oon nyt sitte luvannu et ne tän kesän aikana tapaa että. Tää vaikuttaa niinku siltä et ((naurahtaa)) semmosen pitkäaikasen ihmissuhteen aineksia niinku tässä on” (Sari). Katariina puolestaan ei kertonut pojalleen jo päättyneestä seurustelustaan, vaikka poika ja miesystävä olivat tavanneet toisensa. Myös Katariina haluaa suojella lastaan pettymyksiltä varmistumalla ensin suhteen pitkäkestoisuudesta:

Katriina: --- Et tosin sitku mä talvellaki seurustelin ni eihän mä Miikalle ((oma poika)) sanonu et mä seurustelen, eikä Simo ((miesystävä)) ollu koskaan yötä milloin Miikka oli kotona. Se vaan niinku kävi täällä ja pelas playstationia Miikan kanssa tai jutteli jostain partiojutuista ja. Ja sillai mut Miikka aina niinku sitä että milloin se tulee käymään, kauheesti ootti.

TH: No mikset sä kertonu et sä seurustelet?

Katriina: No mä en vaan halunnu sillai että, silloin ku mä Jussista ((aikaisempi miesystävä)) erosin ni se oli Miikalle niin kipee juttu. Sit ku se kysy monta kertaa et milloin taas Jussi ja Atte tulee ja. --- se oli mullekin paljon vaikeempi ero ku se ensimmäinen. Jotenkin haluu haluu sitä suojella että, ennen ku on ihan varma että tää on vähän pitempi juttu.

Katriina oli nähnyt, kuinka hänen suhteensa päättyminen oli vaikea asia hänen pojalleen, ja siten vastedes otti varovaisemman otteen. Leilakin kertoi, että hän teki sen virheen, että hänellä oli pari viikkoa miesystävä, jonka hänen tyttärensäkin tapasi. Kolmevuotias tytär kuitenkin vielä pitkään kyseli miehestä, minkä vuoksi Leila päätti, ettei tulevaisuudessa ehdokkaita kulje edestakaisin. Koska nykyinen seurustelusuhde on vasta ”niin aluillaan et huu” ja vain muutaman

kuukauden ikäinen, Leila ei halua tyttärensä vielä tapaavan miestä. Jos ennen vanhaan jännitettiin ja tarkasti suunniteltiin seurustelukumppanin viemistä näyttille vanhempien luokse, nykyisin äidit pyrkivät esittelemään uuden kumppaninsa omille lapsille tarkasti harkiten.

Tutkimukseni isät, olivat he sitten lähi- tai etä-isiä, eivät puhuneet seurustelustaan ja kumppanin esittelystä lapsille samaan tapaan kuin äidit, jotka osoittivat pitkälle katsomisen taitoa ja omien valintojen seurauksien ennakoitukykyä. Isät eivät myöskään myöntäneet tehneensä virheitä tai nähneet tarvetta toimintansa korjaamiseen jatkossa.

Äidit pyrkivät korjaavaan toimintaan toistamisen sijaan omassa äitiydessään, saman sukupolven sisällä. Eeva Jokinen (1996, 56) on tutkimuksessaan tarkastellut sukupolvien välillä äitiyden toistamista, muuntelua ja korjaamista, joista jälkimmäisin oli yleisin kertomus. Merja Korhosen (1994) tutkimuksen keski-ikäiset äidit pyrkivät myös korjaamaan äitiyttä omassa vanhemmuudessaan samankaltaisen kasvatuslinjan jatkamisen sijaan. Tuija Nykyrin (1998, 136) mukaan "Äitiydestä kerrottaessa itseä soimataan herkästi: "sellaista ei saa äidit tehdä", ja "se on pahin synti". Asioita kadutaan ("valitettavasti", "ne tilanteet kun vois käydä uudelleen läpi"), niitä selitellään ("en mahtanut sille mitään", "olin niin väsynyt") ja suhteellistetaan ("se oli siihen aikaan tapana", "kyllä muillakin on ollut"). Tosin joskus itseä lohdutetaankin: "Tein sen mitä silloin kykenin." Kertomuksissa esiintyy myös lupauksia muutoksista ("siinä mä voisin muuttua", "mutta sitä mä en enää tee") sekä sen korostamista, että kaikki loppujen lopuksi kääntyi hyväksi ("pojista on kasvanut kunnan miehiä")." Kattavasta ja korjaavasta toiminnasta tutkimuksessani puhuivat lähinnä äidit, joten sen tyyppistä puhetta voidaan pitää äititapaisuutena, kuten myös ylipäättään harkitsevuutta ja malttia uusissa ihmissuhteissa lasten suojelemiseksi.

Suurin osa lapsista kokee toisen tai molempien vanhempien uuden seurustelusuhteen ja uuden aikuisen mukaantulon parin vuoden sisällä vanhempien erosta. Usein odotetaan, että lapsi muodostaisi jonkinlaisen tunnesuhteen uuteen ihmiseen aikana, jolloin lapsi ei ole vielä tottunut alkuperäisessä perheessä tapahtuneisiin muutoksiin. On mahdotonta arvioida, kuinka moni sellainen uusi ihmissuhde päättyy, jossa lapsi on alkanut muodostaa myös omaa tunnesuhdettaan vanhemman kumppaniin. Seurustelujen päättymiset voivat joskus merkitä lapsille helpotuksen tunteita, mutta joskus ne voivat tuottaa surua ja muodostaa lisää menetyksiä lapsen elämässä. (Dowling & Gorell Barnes 2000, 13.) Tuula Tamminen (2000) kiteyttää lapsen perustarpeiksi tarpeen olla lapsi, tarpeen kasvaa ja tarpeen olla rakastettu. Lapsena olemisen ja kasvamisen tarve eivät ole toisensa vastakohtia, vaan samanaikaisia, jatkuvia perustarpeita. Lapsen elinehtona on olla edes yhden ihmisen välittämisen ja kiintymisen kohteena. (Mt., 4.) Tärkeintä lienee lasten kannalta se, että edes yksi vanhempi on ja pysyy ja välittää, vaikka uudet aikuiset joskus vaihtuisivatkin.

6.7 Yhteenveto

Uusien läheisten ihmissuhteiden merkitys eronneille vanhemmille oli suurempi kuin mitä osasin odottaa tutkimusta aloittaessani. Hakeutuminen uusiin ihmis-suhteisiin ja mahdollisesti uusperheen muodostaminen voivat olla myös yrityksiä tavoitella takaisin normaaliutta. Kokemuksena rankka ero voi kuitenkin usein aiheuttaa korkean kynnyksen uuden suhteen eteen. Aineistoni vanhemmat tasapainottelivat järjen ja tunteen välillä, mutta usein järki meni tunteen edelle myös tuoreen suhteen keskellä, eivätkä arjen realiteetit kadonneet.

Äititapaista on äitien lapsivälitteisyys uutta elämänkumppania valitessa, etenkin jos on pieniä lapsia. Äidit tekevät uudesta miehestä, potentiaalisesta miesystävästä päätelmiä sen perusteella, mitä ja miten hän puhuu omista lapsistaan. Jos miehellä ei ole omia lapsia, vihjeitä hänen lapsirakkaudestaan tai isällisyydestään – eli kelvollisuudesta naisen kumppaniksi – etsitään havainnollisilla miehen olemista ja käyttäytymistä vieraiden tai äidin lasten seurassa. Äidit, joiden luona lapset useimmiten asuvat, olivat jokseenkin ehdottomia siitä, että heidän uuden kumppanin täytyisi hyväksyä, mieluiten pitää heidän lapsistaan.

Se, että lapsi ei pitänyt vanhemman uudesta kumppanista, ei ollut vanhemmista kovin vakava tai muuttumaton asia. Etenkään pienten lasten karsastamista ei tarvinnut juurikaan pelätä, vaan ongelmaksi saattoi muodostua lähinnä se, että he ottivat uuden ihmisen vastaan usein hyvin silloinkin, kun suhteesta ei tullutkaan pitkäaikaista. Äititapaista on, että pettymysten minimoimiseksi äidit haluavat ensin varmistua suhteen pitkäkestoisuudesta ennen kuin esittelevät lapsille uuden kumppanin. Joskus on tarvittu aikaisempia kokemuksia uuden toimintatavan omaksumiseksi.

Se, että uusi kumppani ei pitäisi lapsista on etenkin lähi-äitien ja –isien mielestä huomattavasti vakavampi asia. Etä-isät eivät aina pidä ylitsempääsemättömänä sitä, jos uusi kumppani ei juuri välitä heidän lapsistaan. Tilanne ei ole toivotava käytännöllisyyden vuoksi, mutta ei aiheuta tunnepitoisia reaktioita, kuten loukkaantumista. Erot etä- ja lähi-isien välillä voivat johtua lasten ajan ja tilan koordinaateista. Kun lapset asuvat suurimman osan ajastaan samaa kotia kuin isä, tiivis yhteisyyden tunne syntyy ja säilyy, oli se sitten me-henkisyyttä tai perheen tuntua. Kun lapset asuvat äidin luona ja vierailevat isän kodissa, lapset mielletään helpommin omiksi yksilöikseen, eikä lapsivälitteisyyttä synny.

Kaiken kaikkiaan sekä lähi-äideille että lähi-isille oli tyypillistä se, että suhde uuteen kumppaniin välittyi lasten kautta. Lapsivälittyneisyys lähi-äideillä näyttäytyi hiukan heikompana kuin suhteessa lasten isään kenties siksi, että lasten isään kohdistetaan enemmän odotuksia. Vaikka lähi-isienkään suhde lasten äitiin ei välity lasten kautta, lähi-isien suhde uuteen kumppaniin näyttää käyvän lasten kautta. Lähi-isät tarkastelevat myös mahdollisia naisystäviä äitiyden kautta, vaikka he eivät olisikaan äitejä. Äitiyteen liittyy lähes itsestään selvänä oletamus lapsista pitämisestä, jonka vuorostaan oletetaan ulottuvan kaikkiin lapsiin.

Jos eronneiden vanhempien keskinäinen suhde on ennestään hyvä, kirjaimellinen "kolmas" eli jomman kumman uusi kumppani saattaa heikentää vanhempien välistä suhdetta. Jos vanhempien suhteet eron jälkeen ovat riitaisia, asetelmaan mukaan tuleva kolmas voi joskus jopa parantaa vanhempien keskinäistä tilannetta.

Muutamit tutkimuksen isät, jotka olivat käyneet läpi rankan avioeron, toivat esiin toiveen helposta seuraavasta suhteesta. Ainakin äidit etsivät tietynlaisen suhteen sijaan tietynlaista kumppania, mieluiten lapsirakasta. Monet lähi-isätkin asettavat uusille kumppaneilleen lapsistaan välittämisen vaatimuksia. Viimeistään yhden eron jälkeen ei ole enää kuvitelmia ikuisesta rakkaudesta, mutta toiveet pitkäaikaisesta suhteesta säilyvät.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksessani pyrin selvittämään miten äidit ja isät kokevat eron jälkeisen vanhemmuuden ja millaisia merkityksiä he sille antavat. Miten vanhemmuuden eri ulottuvuudet ja sukupuolittuneet käytännöt tulevat esiin uudessa tilanteessa? Halusin myös saada selville, miten vanhemmat kokevat lasten läsnäolon ja poissaolon tilanteet ja niiden vaihtumiset. Tutkimuksen pääaineisto on osittain lumipallomenetelmällä hankittu 22 avio- tai avoliitosta eronneen äidin ja isän teemahaastatteluaineisto.

Tutkimuksessani fenomenologia oli ollut luonnollinen ja helppo lähtökoh- ta hahmottaessa yleistä, mutta samalla melko tutkimatonta ilmiötä, eronneiden vanhempien kokemuksia ja elämismaailmaa. Haastattelut on tehty avoimessa ja keskusteleavassa fenomenologisessa hengessä. (Ruumiin)fenomenologiasta sain työväliseksi nais- ja miestapaisuuden ja äiti- ja isätapaisuuden. Hermeneutiikka antoi puolestaan luvan siirtyä pelkästä kuvailusta tulkintaan. Tutkimukseni on monin paikoin valottanut tutkimuskohtena ollutta ilmiötä ja lisännyt sen parempaa ymmärtämistä, vaikkei ilmiötä pystyisi täysin ymmärtämään. Olen pyrkinyt tulkitsijana kumoamaan tekstin (puheen) ymmärtämistä estävä vieras- tuttavuus puhumalla kahden osapuolen välissä, pukemaan ymmärretyn uudelleen sanoiksi (ks. Gadamer 2004, 64, 213). Ymmärtämisen pohjalla on ollut aja- tus todellisuuden sosiaalisesta rakentumisesta.

Laadullisessa tutkimuksessa pääasiallinen luotettavuuden kriteeri on tutki- ja itse ja arviointi koskee koko tutkimusprosessia (Eskola & Suoranta 1998, 211). Haastatteluaineistosta voin todeta sen, että se on itse kerätty ja purettu juuri tähän tarkoitukseen ja sen avulla saatiin vastaukset haluttuihin kysymyksiin. Aineisto ei ole suuri, mutta ei pienikään, vaan tuntui jokseenkin sopivan kokoi- selta ja kattavalta. Haastatteluaineistossa sukupuoliväristymiä ei ole, sillä äite- jä ja isiä on yhtä paljon, ja aineiston käsittelyssä olen yrittänyt olla mahdolli- simman tasapuolinen. En ole perustanut tulkintoja satunnaisiin poimintoihin, vaikka en olisikaan ottanut esimerkiksi kuin yhden tai kahden. Toisaalta en ole kuitenkaan katsonut aiheelliseksi esimerkiksi ruveta laskemaan tapauksia ja muuttamaan laadullisen tutkimuksen aineistoa määrälliseen muotoon. Kun jokin tutkimustulos ei ole ollut mielestäni looginen (kuten esimerkiksi lähi-isien lapsivälitteinen suhde uuteen kumppaniin, muttei lasten äitiin), olen palannut

aineistoon asian varmistamiseksi ja todennut sen pitävän paikkaansa ainakin omassa aineistossani. Olen käyttänyt hyväkseni naistutkimuksen perhekeskustelua, äitiys- ja isyytutkimusten tuloksia, tunteiden sosiologiaa ja paikoin myös (post)modernin sosiologiaa yksilöllistymisestä.

Kun tutkimuksen kohteena oleva ilmiö on hyvin monisyinen kuten minun tutkimuksessani, työn esitystapa voi olla paikoin poukkoileva tai päällekkäinen. Kaikki tuntui vaikuttavan kaikkeen, eikä selkeitä erillisiä osioita voinut hevin muodostaa. Koska aihe on vain vähän tutkittu, tukena ei ollut juuri mitään aikaisempaa suomalaista tutkimustietoa eronneiden perheiden arjesta. Hyvänä puolena voi mainita sen, ettei minun tarvinnut etsimällä etsiä tutkimatonta "markkinarakoa" tästä aiheesta, vaan sain jokseenkin vapaat kädet kysymysten asettelussa.

Tutkimukseni ensimetreillä tarkastelin eron jälkeistä vanhemmuutta jokseenkin sukupuolineutraalisti. Naistutkimuksellisen annin myötä rupesin kuitenkin pohtimaan vanhemmuutta sukupuolen perusteella äitiytenä ja isyytenä. Vaikka sukupuoleen liittyviä olemisen, toimimisen ja kokemisen tapoja löytyinkin, joskus sekä äideillä että isillä oli yhteneväisiä kokemuksia, joissa eivät liittyneet sukupuoleen. Jaetut kokemukset selittyivät usein lasten asumisjärjestelyillä ja liittyivät aikaan ja paikkaan, lähivanhemmuuteen. Äiti- ja isätapaisuuden käsitteet antoivat mahdollisuuden irrottautua tiukasta biologisesta sukupuolijaosta ja kuitenkin ymmärtää vanhemmuus sukupuolistuneena. Tapaisuudet eivät olleet aina sukupuoleen kiinnittyneitä ominaisuuksia, vaan sidoksissa tilanteeseen. Esimerkiksi naistapaisena pidetty puhumisen tarve muuttui eron myötä miestapaiseksi.

Tilannesidonnaisuus tuli esiin myös siinä, miten isät kokevat vastuullisuutensa suhteessa lapsiin. Kansainvälisissä tutkimuksissa uudesta isyydestä väitetään, että useimmilla isillä on halu, sisäinen pakko ja kyky tehdä isän arkista työtä ja olla sitoutunut lapsiin ja heidän tarpeisiin eri ikävaiheina, tehdä lapsiystävällisiä valintoja, tehdä uhrauksia, muodostaa lapsiin läheinen suhde ja kommunikoida heidän kanssaan (ks. esim. Dollahite, Hawkins & Brotherson 1997, 29-33). Yksi eron jälkeisen isyyden paradoksi on kuitenkin se, että usein monet isät havahtuvat isyyteen vasta eron jälkeen, jolloin yhteinen aika lasten kanssa on kaventunut minimiin. Tutkimuksissa on todettu, että isät ovat ylipäättään tärkeitä lapsille ja lasten sopeutumiselle vanhempien eron jälkeen. On myös viitteitä siitä, että isän ja lasten jatkunut yhteys on hyödyllistä myös isän hyvinvoinnille. Oletetaan, että useimmilla isillä on halu olla tekemisissä lastensa kanssa ja toteuttaa velvollisuutensa isänä, ja että isyys eron jälkeen on kovaa työtä. (Pasley & Minton 1997, 119.)

Nämä näkemykset pitävät paikkaansa myös suomalaisten nykyisien keskuudessa myös eron jälkeen, kunhan isyys toteutuu normaaleina pidetyissä puitteissa eli lapset asuvat äidin luona ja tapaavat isäänsä. Isän luona vietetty aika voi olla pitkäkin, kunhan päävastuu säilyy äidillä, eivätkä epätavanomaiset järjestelyt aiheuta isälle toisin tekemisen häpeää. Oma löytöni tuo näin ollen uuden tarkentavan lisäyksen uuden isyyden tutkimustuloksiin. Lähi-isyyden häpeällisyys on kiinnostava myös siinä valossa, että usein isät valittavat äitiä suosittavan ja että isän on vaikeaa, ellei mahdotonta saada lapsia itselleen. Jos

lähi-isyyden häpeä tiedostetaan jo etukäteen, moni isä saattaa todella haluta lapset, muttei välttämättä lähi-isyyttä, joiden välillä vallitsee ristiriita.

Perhesuhteiden tarkastelu ajan ja paikan keskiössä oli yksi tavoitteistani. Tutkimuksessani aika oli hyvin keskeistä, etenkin vanhempien ja lasten välisessä suhteessa. Aikaa voi olla liian vähän etävanhemmalle ja lapselle, jolloin ajalle voi syntyä vaateita sen laadukkaasta käytöstä. Samalle vanhemmalle aikaa voi olla liikaa silloin, kun lapsi lähtee lähivanhempansa luokse ja seuraavaan kohtaamiseen on lähes kaksi viikkoa. Arjesta yksin vastaavalle lähivanhemmalle lapsen kanssa vietetty aika voi tuntua intensiiviseltä ja pitkältä ja ilman lasta vietetty aika ansaitulta omalta ajalta. Kun vanhemmat puolittavat lasten ajan, isät saavat kaipaamaansa aikaa ja yhteistä arkeakin. Samalla äidit ovat vähemmän ylikuormitettuja ja saavat enemmän jaksamista auttavaa omaa aikaa tai aikaa työhön ja opiskeluun.

Vanhempien keskinäistä suhdetta aika voi parantaa. Aika voi tehdä myös tepposet. Suru erosta voi alkaa kenties vasta silloin kun sen oletetusti pitäisi loppua. Aika yhdessä elettyinä menneisyytenä voi muistoina reaalistua etenkin yksin, omalla ajalla. Ajan ja uusien suhteiden myötä keskinäinen suhde saattaa myös kiristyä. Vanhemmilla ei ole eron jälkeen käytössään samaa aikaa käyviä kelloja. Vanhempien tunteet ja tarpeet ovat usein erilaisia samaan aikaan. Toinen eronneista puolisoista tuntee surua ja kaihoa silloin, kun toinen on vielä täynnä vihaa ja katkeruutta. Kun äidit ja isät toteuttavat vanhemmuuttaan eron jälkeen eri ajassa ja paikassa, kysymys luottamuksesta tulee keskeiseksi.

Aika ja paikka vaikuttavat myös siihen, miten läheiseksi tai etäiseksi vanhemmat tuntevat lapsensa. Lähivanhemmilla oli sekä henkinen että ruumiillinen läheisyys. Ajallisesti kauan kestävästä ruumiillisesta etäisyydestä huolimatta, tai juuri sen vuoksi, etä-isä pystyi saavuttamaan entistä läheisemmän suhteen lapseensa.

Monen naisen ja miehen eron jälkeisissä toiveissa on pitkäaikainen parisuhde, jolla on lyhytaikaista suhdetta korkeampi status. Harva nykyihminen, saati sitten jo kerran eronnut, tunnustaa haaveilevansa ikuisesta, loputtoman ajan rakkaudesta ja toisen kuolemaan saakka kestävästä suhteesta. Ennen kuin uusi suhde vaikuttaa pitkäaikaiselta, seurustellaan usein omalla ajalla ilman lapsia.

Koti paikkana voi varmasti viitata moniin asioihin eri ihmisten kohdalla ja eri aikoina. Kuten perhettä, myös kotia täytyy tehdä. Eron jälkeen toinen tai molemmat vanhemmat muuttavat uuteen asuntoon, joka aluksi ei aina ole tuttu ja turvallinen. Usein koti on analoginen perheen ja tarkemmin sanottuna lasten kanssa. Lapset voivat auttaa uudesta asunnosta kodin tekemisessä, samoin lasten tavarat, siisteys ja ruoka kaapissa. Pelkkä tila ei tee kotia, mutta koti tarvitsee riittävän tilan, jolloin se ei ole vain kämpä. Joskus koti voi olla sukupuolitunut käsite, koti ei ole koti ilman äitiä, naista. Lasten poissaollessa etä-isällä ei välttämättä ole kotia ja lähi-äidillä koti on paikka, jossa on kerrankin omaa aikaa ja tilaa.

Analyysini "kolmansista" tuotti joitain "kolmansia", jotka olivat joko ihmisiä tai asioita ja joilla oli joko välittävää tai muuntavaa vaikutusta kahden välillä. "Kolmansia" löytyi etenkin vanhempien keskinäisessä suhteessa: äitita-

paista oli, että suhde lasten isään kävi lasten kautta. Isätapaisuuteen kuului, että suhde lasten äitiin kävi rahan kautta. En tulkitse esimerkiksi päihteitä, väkivaltaa tai seksuaalista hyväksikäyttöä erillisinä "kolmansina", vaan lasken ne kuuluviksi lapsen suhtautumisen mahdollisina tapoina. Jos esimerkiksi isä käyttää päihteitä silloin, kun lapsi on läsnä, äidillä on todennäköisesti vaikeuksia suhtautua isään positiivisesti. Vanhempien ja lasten välillä ei aineistossani ollut havaittavissa selkeitä "kolmansia", mikä ei sulje pois mahdollisuutta, ettei sellaisia voisi olla olemassa toisissa tapauksissa. "Kolmansien" puuttumista vanhemman ja lapsen välisessä suhteessa voidaan pitää myös hyvänä merkinä, osoituksena suorasta suhteesta. Äitien suhde myös uuteen kumppaniin kävi lasten kautta, vaikkakin heikompana kuin lasten isään. Myös lähi-isillä oli uuteen kumppaniin lapsivälitteinen suhde, vaikka perustelut olivatkin käytännöllisempiä kuin äitien. Vanhempien välillä jommankumman uusi kumppani, kirjaimellinen "kolmas" saattoi parantaa riitaista suhdetta entisten puolisoitten välillä tai pahentaa hyvin toimeen tulevien vanhempien suhdetta.

Lapset liittyvät vanhemmuuteen itsestäänselvyytenä. Kun puhutaan vanhemmuudesta, lapsia ei voi sivuuttaa, vaikka heistä ei olisi omaa aineistoa. Tutkimuksessani näkökulmani vaihtuu paikoin lasten näkökulmaksi, jota valottaa joskus tutkimuskirjallisuus, joskus mutua-tuntumani. Lasten oma ääni jää kuitenkin kuulumattomiin. Tuore tutkimuskirjallisuus lapsista ja avioerosta perustuu vain harvoin lasten näkökulmaan, vaikka lapsilla on paljon sanottavaa, jos heille annetaan mahdollisuus (Smart, Neale & Wade 2001, 20). Lasten näkökulman valitseminen olisikin oiva jatkotutkimuksen paikka. Kun tiedämme, miten vanhemmat kokevat eron ja sen jälkeisen vanhemmuuden, lastenkin kokemuksia voi olla helpompi ymmärtää. Myös etä-äitiyden ja -isyyden tarkempi tutkiminen olisi kiinnostava jatkotutkimuksen aihe. Oman työni ollessa poikkileikkaus, olisi mielenkiintoista tietää pitkittäisaineiston avulla, miten eron jälkeiset käytännöt, kokemukset ja tunteet muuttuvat ajan myötä ottaen huomioon mahdollisen välimatkan vaikutuksen. Kuten Marjo Kuronen (2000) on huomannut, todellinen monitieteinen tutkimus olisi varmasti paikallaan aiheessa, jossa on löydettävissä hyvin monenlaisia tasoja. Koska aihepiiri on verrattain vähän tutkittu, mielenkiintoisia tutkimusaiheita ei ole vaikea löytää.

Yhteishuoltajuus ei juuri jäsentänyt haastateltavien elämää, vaan jäi jokseenkin näkymättömäksi ja merkityksettömäksi. Äidit kokivat olevansa käytännössä yksinhuoltajia ja isät tunsivat, ettei heillä ole riittävästi vaikutusmahdollisuuksia lapsiinsa huoltomuodosta huolimatta. Yhteishuoltajuuden toimivat käytännöt muodostuvat tämän tutkimuksen perusteella seuraavista aineksista: 1) Vanhemmalla tieto yhteishuoltajuuden sisällöistä ja realistiset odotukset, 2) yhtä paljon valtaa ja vastuuta samalla vanhemmalla, perusta kunnossa oikeudenmukaisuuden kokemuksille, 3) työrauhan salliminen toiselle vanhemmalle takertumatta pikkuasioihin, puuttumisen velvollisuus vakavissa asioissa, 4) rakentavan, lapsiin liittyvän keskusteluyhteyden säilyttäminen, 5) yhteisten sääntöjen ja lupauksen noudattaminen, 6) kyky joustaa tarvittaessa, 7) kolmansien osapuolien käyttäminen riitatapauksissa, välttäminen silloin kun pystytään sopimaan itse.

Eron jälkeiseen vanhemmuuteen ja sen kokemiseen vaikuttaa moni muu-kin asia, kuin mitä olen nostanut esille. Esimerkiksi sillä, millaista työtä ja mil-laisina aikoina vanhempi tekee työtä, voi olla merkitystä, kuten myös esimer-kiksi vanhemman suhteella omiin vanhempiinsa. Näistä teemoista ei puhuttu paljon, mikä saattoi osittain johtua tavastani lähestyä aihetta. Muutamassa haastattelussa vanhemman omat vanhemmat tulivat kuitenkin esiin, toisessa tärkeänä taloudellisena ja henkisenä tukena, toisessa vanhemmat olivat katkais-seet välit lapseen tämän avioeron vuoksi. Myös lasten ja isovanhempien väliset suhteet eron jälkeen olisi yksi oiva jatkotutkimuksen aihe. Suomalainen lain-säädäntö ei tunne lapsen oikeutta tavata isovanhempiaan, jos perhe vanhempi-en avioeron vuoksi muuttuu. Suhteiden mahdollista katkeamista voidaan pitää muutoinkin monia muutoksia kokevien lasten kannalta suurena vahinkona. (Pulkkinen 1994, 43.)

Olen nimittänyt haastateltaviani tietylnlaiseksi etujoukoksi, joka oli jo tottu-nut puhumaan ja käsitteellistämään eron jälkeisen vanhemmuuden kokemuksi-aan yhdistystoiminnassa tai seminaarityöskentelyssä. Miten siis tutkimukseni tulokset ovat liitettävissä koko yhteishuoltajavanhempien kirjoon? Yhtäältä voi-daan pohtia sitä, ovatko kokemukset jokseenkin samankaltaisia myös sellaisilla vanhemmilla, jotka eivät ole vain työstäneet ja sanallistaneet kokemuksiaan yhtä aktiivisesti. Kenties kaikki vanhemmat ovat menossa samaan suuntaan psyko-kulttuurin myötä ja etujoukkoni ennakoi tätä muutosta. Toisaalta voidaan miettiä sitä, mikä vaikutus asioita käsittelemällä hankitulla tiedostavuudella on kaikkeen kokemukseen ja vanhempien tekemiin valintoihin.

Olipa kysymys sitten lähestulkoon mistä tahansa asiasta, joka liittyi lasten ja vanhemman väliseen suhteeseen (esimerkiksi asunnon ja asuinpaikan valin-ta), vanhempien keskinäiseen suhteeseen tai uuden elämäkumppanin valin-taan, parhaiten näyttivät luovivan arjessa ne vanhemmat, jotka Zygmunt Bau-manin (1995) termein pystyivät *navigoimaan* eli pohtimaan ennakkoon yksilöllisten valintojen, ratkaisujen seurauksia. Kaikkien ihmisten on pakko tehdä valin-toja jokapäiväisessä elämässään. Isot ja pienet valinnat eivät ole päätöksiä aino-astaan elämisen ja toimimisen tavoista, vaan myös siitä, kuka olla. (Giddens 1991.) Koska elämä on elämistä toisten ihmisten kanssa, omia valintoja tehdessä täytyy ottaa huomioon myös toisten liike (Karisto 1998, 63-64). Vanhemmat op-pivat usein navigoimaan vasta jonkin karilleajon jälkeen, joka toimi tärkeänä oppimisen kokemuksena. Navigoimiseen liittyy myös kyky katsoa ajallisesti pitkälle, eikä vältellä vain lähistön karikkoja. Viisaskin voi joutua kiperiin tilan-teisiin, mutta samalla ymmärtää, ettei elämää voi koskaan täysin hallita. Kaik-kia mahdollisia seurauksia ei tietenkään voi etukäteen edes aavistaa, mutta en-nakoiva pohtiminen jo itsessään näyttää tuovan käteen onnistumisen avaimia. Kultainen keskitie löytyy myös navigoinnissa – liika navigointi voi estää elä-mästä.

Suuret tunteet liittyvät usein eroon ja sen jälkeiseen elämään, ainakin jok-sikin aikaa. Pelkkä pitkälle katsominen ja tilanteiden pelisilmä ei siis aina riitä, vaan omien ja toisten tunteiden ymmärtäminen ja edes karkea analysointi olivat suureksi avuksi vanhemmille. Asiasta voi puhua monin trendikkäin käsittein, kuten esimerkiksi tunneälynä, tunnetaitoina, sosiaalisena älykkyytenä tai pää-

omana. Vanhempien keskinäisessä suhteessa auttaa omien tunteiden tarkastelu ja toisen tunneilmaisujen taakse kurkistaminen, esimerkiksi toteamalla itselleen, että "hän nyt vain käy läpi vihan vaihetta". Lapset saattavat kiukutella tullessaan toisen vanhemman luota tai olla vähintään vaativia. Vanhemmat hyväksyvät lasten negatiivisetkin tunteet paremmin, kun pohtivat niiden alkuperää. Hankalat kilpailuasetelmat vanhempien välillä vältetään ja vanhemman ja lasten välinen suhde pysyy hyvänä, kun vanhemmat sallivat lasten positiiviset tunteet myös toista vanhempaa kohtaan. Vaikka uusi rakastuminen voi herättää jälleen suuria tunteita, eron, toiseen vanhempaan ja lapsiin liittyvä tunteiden laimentuminen on usein positiivinen merkki eronneen perheen arjen siirtymisestä "normaaliin". Kuitenkin tunteet liittyvät jatkuvasti ihmisenä olemiseen ja elämiseen – ilman tunteita ei ole elämää.

SUMMARY

The purpose of this sociological dissertation was to investigate how divorced mothers and fathers with joint custody experience their parenthood in a life situation where the children are at times present, at times absent. Special attention was given to gender and context, time and place. The main qualitative data of the study consist of interviews of 11 divorced mothers and 11 fathers from Central Finland, performed during spring 2000. The interviews of the heterogenous group of parents were acquired partly by 'snow ball' method, partly with the help of a key person. There were no former couples among the interviewees so information was received from 22 different cases. None of the studied mothers and fathers had formed new families at the time of the interview although many of them dated. The average age of the mothers was 35,2 years. The interviewed fathers were somewhat older, average age was 38,1 years. The time from divorce varied greatly from official divorce having become recently valid to several years. The mothers, besides one, were in practice resident mothers, and there were more nonresident fathers than resident fathers. The visitation agreements varied greatly from one another. The interviewed were of various professions although many women were in so called women's professions and many men in men's traditional professions. The number of children of different ages varied from one to four.

The interviews were conversational of nature and they lasted from half an hour to a couple of hours the average interview lasting about an hour. The women's interviews were transcribed to 117 pages, the men's 112 pages, the total being 229 pages. I also had a request to write on post-divorce parenting experience in *Muuttuva perhe* -magazine [Changing Family] but the result was slim. I used four writings, those of two mothers and two fathers.

I have called my interviewees a certain kind of advance guard that was used to verbalize and conceptualize their experiences of post-divorce parenthood in seminars and association of the same theme. So how are the results connected to the vast group of common divorced mothers and fathers? On one hand it can be suspected that the experiences are somewhat similar among all divorced parents, also those who have not dealt with their experiences actively. On the other hand it cannot be denied that consciousness affects all experience and the choices the parents make.

Hermeneutics and phenomenology with a constructionist touch formed the methodological base of the study. Phenomenology was a natural and an easy starting point in examining a general but uncharted phenomenon, the experiences and the life world of divorced parents. The interviews were made in a phenomenological spirit of openness and conversationality. Phenomenology of the body gave the concepts of woman- and man-conventionality as well as mother- and father-conventionality. These concepts offered the opportunity to withdraw from the rigid biological division of the sexes and yet to understand parenthood as a gendered activity. These conventionalities were not always

related to gender but also to the context. Hermeneutics gave the permission to move on from description to interpretation. I, as an interpreter, have intended to break down the unfamiliarity that prevents understanding of the text (speech) by speaking in between the two parties in order to put the understood into new words. The thought of the reality being constructed socially has been in the bottom of understanding. The study used family debate of women's studies, results of motherhood and fatherhood studies, sociology of emotions, and (post)modern sociology on individualism. The practical method was content analysis performed by close-up reading. I searched for mother- and father-conventionalities as well as 'thirds' (inspired by Simmel and Jallinoja) that turned out to be persons or things that had either mediating or moderating effect on the two examined.

Gender played a significant role in the study and different ways of acting, knowing and experiencing between the sexes were found. Many of the findings were also context-bound. Time and place affected many kinds of experiences and the ways the mothers and fathers acted.

Many parents of my study justified the almost self-evident decision to continue having joint custody in an emotional way by emphasizing that the child would still have both parents that way. Also the meaning of joint upbringing was emphasized. Sometimes parents ended up choosing joint custody for making up for the left behind parent or to assuring the rights of the non-resident parent. In everyday life the meaning of joint custody remained, however, rather slim. Joint custody did not play a major role in the everyday lives of the interviewed but stayed rather invisible. The mothers often felt that they were single parents and the fathers felt that they did not have enough influence on their children despite this custody form. Based on this study a working joint custody practice holds the following elements: 1) Both parents have information on the custody form and realistic expectations, 2) equal amount of power and responsibility in the same hands, sound basis for the experiences of justice, 3) allowing the parent work with the children without intervening to little details, the responsibility to intervene in serious matters, 4) maintaining constructive communication concerning children, 5) keeping common rules and promises, 6) the ability to adjust when needed, 7) using third parties (social workers, lawyers etc.) in conflicts, not letting third parties interfere when able to communicate and make agreements by yourself.

In the data there were parents who got along very well and parents who encountered severe conflicts at the moment of interview. The parents wished that there were outside common rules to the practice of joint custody to help out especially at times of emotional turmoil. When the parents worked out their everyday life with detailed agreements and specific rules they could more easily adjust from them later on. The interviewed parents often spoke about their mutual relationship in a decent manner. If there were some problems they were dealt with in an insinuating way so that the listener could make her own conclusions. Even though the divorce had been described as a long process it

still seems to come suddenly, like a lightning from a clear sky also to the more active party.

In the counselling of family matters the needs of women and men were different at the same time. When the man finally agreed to see a professional, he wished to get advice in order to make the relationship work while the woman wanted help in explaining matters to the man and concrete advice in arranging the divorce. The help of a peer group of other divorced people was often considered better than that of professionals. Talking can be regarded as a woman-conventionality and not talking as man-conventionality. After divorce these conventionalities turn upside down: the men have the need to talk with the ex-wives who refuse talking. A woman who is often the active party in a divorce does not have anything to talk about any longer. After divorce a woman doesn't always want to stay in the old pattern that has been given to her to act as the emotional worker of the relationship.

The home evokes strong feelings and memories in most people. The surroundings of the old home can be difficult to approach especially in the early stage of divorce but it usually becomes easier with time. Bringing the children to the other parent and coming to get them are situations that can arouse strong emotions or even open conflict between parents especially in the beginning.

Parenting in your own time and place brought trust into spotlight between parents. In the trust that prevails after divorce can be seen many kinds of trust: earned trust followed given trust but also given trust could turn into earned trust. The trust towards the other parent was divided to parenthood and to being a former spouse. One could be trusted as a parent but not as a former spouse. The trust on parenthood divided to practical care-taking and emotional side. Sometimes a parent received trust in practical matters but not in emotional ones. It is also possible that a parent trust the emotional side but not practical care-taking or some parts of it. At times it is difficult to separate practical and emotional sides because their boundaries can be vague and they can be intertwined. No specific mother- or father-conventionalities rose from the data concerning trust. On a general level the trust between the parents resembled strategic trust.

The mothers' relationship to the fathers was generally mediated by children that can be considered as one form of mother-conventionality. If the father did not meet the children as much as he was supposed to or if he made the children feel bad in one way or another, the mother was offended and the relationship between the parents was harmed. I do not consider for example the abuse of alcohol or drugs, violence or sexual abuse as separate 'thirds' but as possible ways of relating to a child. If the father was active in his children's lives, kept his promises to them and was good to them in many ways the mother found it easier to react to the father more positively. The fathers' relationship to the mothers was sometimes mediated by money, economic affairs in general. If the fathers felt that they had lost in the divorce settlement or in the amount of child support, their relationship to the mothers was worsened. The parental cooperation is complicated by the fact that the parents

need to be in some matters on the same side and in other matters on the opposite side with the same person, the other parent. The well-being of the children is one of the main things parents try to cooperate on, but especially economic matters bring out former spouses that argue.

Being in the everyday life of the children and taking care of them is viewed as being part of mother-conventionality. Consequently, participating in taking care of the children economically is portrayed as part of father-conventionalities. However, also the father takes practical care of the children in his own time and place, and the mother does not only take part in supporting the children economically but might end up paying the biggest part. Being economically content does not stem from the amount of money only. Although there could be less money than ever, many mothers of the study were happy with the fact that they could decide by themselves how to spend their money.

The parents of this study usually kept their lives and parenthood separate from each other, whether they splitted the children's time evenly or not. Parenthood was often parallel in the parents' own time and place. What happened while the children were with the other parent was seldom interfered in. If a parent interfered in the other parent's time and place especially in order to criticize, usually nothing constructive came out of it.

Context-boundness came out in how the fathers experience their responsibility towards the children. After divorce active fatherhood ceases to be admirable and resident fathers often experience shame. If the fathers realize the existence of the shame beforehand, they might really want the children but not resident fatherhood. The experienced shame can arise from doing differently than most fathers after divorce and manly honour and masculinity are at stake. A resident father finds himself justifying the living arrangements of the children by saying that they live with their father *because* he likes children. A non-resident mother finds it necessary to assure people that the children live with their father *although* she likes children. Instead, typical living arrangements (children live with their mother and visit their father) do not need explanations and therefore they prevail. From parents' point of view physical joint custody, children having two homes, offer both mothers and fathers positive outcomes. The fathers receive more everyday time than the non-resident fathers grieve for, and the mothers get more time for recreation, studying and working.

The reunion between the parent and children was experienced as a positive matter and no special arrangements were needed beforehand. Non-resident parents often cleaned their home and bought groceries beforehand to save precious time. Sometimes the children misbehaved but it was not considered a serious problem especially if the parent accepted the child's longing for the other parent. In working families the weeknights went mostly to routine matters and leisure. Those non-resident fathers whose children had only little time with their father, time and the lack of it defined to a great extent the experiences of post-divorce fatherhood and the father-child relationship. Valuable time was used carefully and saved in many ways. Doing things actively as a form of being together is portrayed as a non-resident father-

conventionality. There were no 'thirds' found in the parent-child relationship which can be regarded as a good sign, an indication of the relationship being straight. This does not exclude the possibility of 'thirds' existing in other cases other than my data.

In my study both the mothers and the fathers needed to balance between closeness and remoteness more than before in their relationships with the children. Despite the little time of physical closeness – or because of it – a non-resident father could have an emotionally closer relationship to his children than during marriage. The resident mothers were able to keep the physical and emotional closeness with their children that prevailed during marriage and did not experience emotional remoteness during the short times of the children being physically away with their father. The resident mothers' problem was that sometimes they experienced both kind of closeness more than they would have liked to. The experiences of resident fathers resembled the experiences of resident mothers to some extent.

Emotional closeness can turn into confiding in the children. Some mothers of the study confided in their daughters about economic problems or the relationship to the daughter's father especially if the mother had not completely processed the divorce yet. The fathers did not reveal that they would have acted in a similar way concerning confiding. The child's similarity in looks or manners with the other parent did not cause problems to a parent in a situation where the parent-child relationship was close and the child was considered his or her own person.

The mothers of my study did not have anything particular to say about their relationship to their still so young and close daughters. However, the mothers at the time of interview did not always possess the capability to relate to their sons in an assertive way that I call *home-credibility* or they occasionally feared the possible lack of it later in the son's adolescence. Home-credibility deals with consistent upbringing, setting and controlling boundaries, being assertive. It is viewed as a form of father-conventionality, quality or action that was earlier a father's job deriving from the division of labor between the sexes during marriage. After divorce some mothers felt insufficient and found a need to extend their conventionalities to the fatherly side. The fathers did not feel that they lacked anything valuable as fathers, anything that the mothers would possess and they would not. The father-son relationship had no problematic elements experienced by the fathers. In my data there were somewhat remote daughters but also very close daughters to the fathers. The fathers left talking about 'girls' stuff' to the mother. When the children are present both mothers and fathers feel strongly that they need to do it all by themselves concerning children.

When the children left to spend time with the other parent the experienced relief was connected to resident parenthood and the amount of work they need while present, not to gender. Consequently, the experiences of longing and even grief were linked to non-resident parenthood, the lack of time together and living divorce all over again. Especially children, rather than any other

close people, make the home. Also the size of the residence, the cleanliness, and the amount of food in the refrigerator turn the dwelling into a home. When the children leave to the other parent's home, resident parents finally get to reign at home and the non-resident parents experience homelessness.

The differences between the sexes come out while the children are away with the other parent: The mothers felt guilty if they enjoyed their own time and did not miss the children much. This way of experiencing is affected by cultural ideas of what a good mother is like. While the children are gone the parent is concretely alone and may be overwhelmed with questions on the divorce and the whole life situation. The most important thing in the parent's own time is the possibility to choose freely. The contact with children while they are with the other parent is usually few in number and has to do with some practical matter.

Although divorce is very common it is not something that was intended when getting married and therefore it is not always a 'normal' procedure for the divorced. The interviews revealed that usually a divorced person cannot avoid being somehow socially stigmatized even in Finland. A divorced family can encounter twofold abnormality – general abnormality concerning social surroundings and specific abnormality in everyday life that has not yet turned normal. Routines play an important part in making the normal. Normality depends on the comparisons that are made.

The meetings between non-resident parents and children getting fewer and sometimes ending can be explained by various factors. The parent's long-sightedness helps seeing the possible consequences of your own life choices and helps tolerating the strong feelings that are aroused by the comings and goings of the children especially shortly after divorce.

The meaning of new intimate relationships was greater to the parents than I had expected in the beginning of the study. Seeking new relationships and possibly forming a stepfamily may be efforts of trying to gain back normality. Especially a strenuous divorce can make obstacles in new relationships. The parents in my study balanced between sense and emotions but often sense won even in the middle of a new romance and the realities of everyday life were restored.

It is mother-conventional that the mothers' relationship to a new partner is mediated by children especially if the children are small. The mothers drew conclusions from the potential boyfriend by the way he spoke about his own children. If the man did not have children of his own clues from his child-friendliness – and at the same time his suitability for being the mother's boyfriend – were made by observing the man's conduct around any children or the mother's children. Resident mothers were rather unconditional about the demand for the new man accepting their children and preferably liking them. The non-resident fathers did not always view it as an insurmountable obstacle although it was not desired for practical reasons. However, the new partner's disliking did not arouse emotional reactions such as resentment in non-resident fathers. The differences between resident and non-resident fathers may stem

from differences in time and place of children. When the children live with the father most of the time a tight feeling of togetherness or being a family is formed and restored. When the children live with their mother and only visit the father the children are more easily viewed as their own individual beings and they do not act as mediators.

The fact that the child would not like the parent's new girlfriend or boyfriend was not regarded as a serious or an unchangeable matter. The children's disliking especially among the smallest ones was nothing to be afraid of. The problem was rather the opposite, i.e. many children got along very well with the new person even when the relationship did not turn out to be a long-lasting one. It was mother-conventional that in order to minimize disappointments the mothers wanted to make sure that the relationship lasted before they introduced the new boyfriend to the children. Sometimes prior experiences of disappointment were needed to change the ways of acting.

All in all, it was typical for both resident mothers and fathers that the relationship to a new partner was mediated by the children. Among the mothers it occurred somewhat weaker than in the mother's relationship with the father probably because more expectations are directed to the father than a new partner. Although the resident father's relationship to the mother does not seem to be mediated by children, it is the case in the relationship to a new partner. The resident fathers viewed the potential new partners via motherhood although the women were not mothers themselves. And motherhood is constructed also by a supposition of liking children that is seen to extend to all children. A new partner of a parent as the literal 'third' moderates the parent-parent relationship by making a hostile relationship better or by making a good relationship worse.

A few fathers who had gone through a difficult divorce wished for an easy relationship to come. Many mothers searched for a certain kind of partner, preferable one that likes children, instead of a certain kind of relationship. Also many resident fathers set demands for the new partner liking his children. No fantasies of eternal love were left but the wishes for a long-lasting relationship were restored.

Those parents, mothers and fathers, who could *navigate*, quoting Zygmunt Bauman, i.e. picture the consequences of everyday life decisions beforehand managed the best in most matters. The parents often learned the skill after some minor mistake that worked as an important learning experience. In navigating it is crucial to be long-sighted and not trying to avoid only the nearby pitfalls. Naturally all the possible ranges of rocks cannot be foreseen but the considerateness itself brings the keys to success.

LÄHTEET

- Aaltonen, J. 2002. Perheterapia ryhmäkuvassa. Teoksessa A. Rönkä & U. Kinnunen (toim.). *Perhe ja vanhemmuus: suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Ahola, S. 2000. *Kamala ihana äiti*. Juva: WSOY.
- Ahponen, P. & Marttinen, H. 1997. Parisuhde riskiyhteiskunnassa. Teoksessa P. Ahponen (toim.). *Riskikirja. Uhat, mahdollisuudet ja asiantuntijuus epävarmuuden yhteiskunnassa*. Jyväskylä: SoPhi Jyväskylän yliopisto.
- Ahrons, C. & Rodgers, R. 1987. *Divorced families: a multidisciplinary developmental view*. New York: Norton.
- Airaksinen, T. 2001. *Rakkauden vangit: filosofisia tunnustuksia*. Helsinki: Otava.
- Alanen, L. ja Bardy, M. 1990. *Lapsuuden aika ja lasten paikka: tutkimus lapsuudesta yhteiskunnallisena ilmiönä*. Helsinki: Sosiaalhallitus.
- Alberoni, F. 1979 (1993). *Rakastuminen*. Keuruu: Otava.
- Alberoni, F. 1992 (1995). *Häälento*. Keuruu: Otava.
- Amato, P. 1996. Explaining the intergenerational transmission of divorce, *Journal of Marriage and the Family*, 58, 628-640.
- Amato, P. & Booth, A. 1996. A prospective study of divorce and parent-child relationships, *Journal of Marriage and the Family*, 58, 356-365.
- Ambert, A. 1992. *The effect of children on parents*. New York: The Haworth Press.
- Andersson, A. 1991. Postäiti – postmodern. Teoksessa S. Nopola (toim.). *Äiti tuu ikkunaan: äitiys – elämä vai kohtalo?* Juva: WSOY.
- Arditti, J. 1999. Rethinking relationships between divorced mothers and their children: capitalizing on family strengths, *Family Relations*, 48, 109-120.
- Ayalon, O. & Flasher, A. 1997. *Ketjureaktio: lapset ja avioero*. Tampere: Vastapaino.
- Badinter, E. 1993. *Mikä on mies?* Tampere: Vastapaino.
- Bardy, M. 2002. Mistä vanhemmuus tehdään? Teoksessa L. Kolbe & K. Järvinen (toim.). *Onks ketään kotona? Kasvatuksen suuntaa etsimässä*. Helsinki: Tammi.
- Bauman, Z. 1995. *Life in fragments: essays in postmodern morality*. Oxford: Blackwell.
- Bauman, Z. 2002. *Notkea moderni*. Tampere: Vastapaino.
- Beck, U. 1995. Poliitiikan uudelleen keksiminen: kohti refleksiivisen modernisaation teoriaa. Teoksessa U. Beck, A. Giddens & S. Lash. *Nykyajan jäljillä: refleksiivinen modernisaatio*. Tampere: Vastapaino.
- Beck, U. & Beck-Gernsheim, E. 1995. *The normal chaos of love*. Cambridge: Polity Press.
- Berger, P. & Luckmann, T. 1966 (1979). *The social construction of reality*. Penguin Books: Harmondsworth.
- Bergström, M. 1997. *Lapsi – viimeinen orjamme*. Porvoo: WSOY.
- Bergum, V. 1997. *A child on her mind: the experience of becoming a mother*. Westport: Bergin & Garvey.
- Bowlby, J. 1973. *Attachment and loss: volume II: separation*. London: The Hogarth Press.

- Brod, H. 1987. Introduction: themes and theses. Teoksessa H. Brod (toim.). *The making of masculinities: the new men's studies*. Boston: Allen & Unwin.
- Brooks, J. 1987. *The process of parenting: second edition*. Mountain View (CA): Mayfield.
- de Bruijn, T., Homm, M. & Talasterä, S. 1994. Suomalaisen miehen selviytyminen avioerotilanteessa. Teoksessa S. Taskinen (toim.). "*En ole katkera, mutta kuitenkin...*": Avioerosta selviytyminen ja perheasiain sovittelu. Helsinki: Stake-sin raportteja 166.
- Charpentier, S. 2001. *Sukupuoliuskko*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 69.
- Depner, C. 1993. Parental role reversal: mothers as nonresidential parents. Teoksessa C. Depner & J. Bray (toim.). *Nonresidential parenting: new vistas in family living*. Newbury Park: Sage.
- Dollahite, D., Hawkins, A. & Brotherson, S. 1997. Fatherwork: a conceptual ethic of fathering as generative work. Teoksessa A. Hawkins & D. Dollahite (toim.). *Generative fathering: beyond deficit perspective*. Thousand Oaks: Sage.
- Dowling, E. & Gorell Barnes, G. 2000. *Working with children and parents through separation and divorce: the changing lives of children*. Houndsmills: Macmillan.
- Elias, N. 1992. *Time: an essay*. Oxford: Blackwell.
- Emery, R. 1994. *Renegotiating family relationships: divorce, child custody and mediation*. New York: Guildford Press.
- Erikson, M. & Hester, M. 2001. Violent men as good-enough fathers? A look at England and Sweden, *Violence Against Women*, 7, 779-799.
- Esko, M. 2003. Puolet eroista on turhia. Teoksessa P. Lipponen & P. Wesaniemi (toim.). *Nainen ja ero: kertomuksia parisuhteen päättymisestä*. Kirjapaja.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Fisher, B. 1999. *Jälleenrakennus: kun suhteesi päättyy*. Keuruu: Kehityksen Avaimet.
- Forssén, K. 2000. *Child poverty in the Nordic countries*. Turun yliopiston sosiaalipolitiikan laitos, sarja B:22 / 2000.
- Furstenberg, F. & Cherlin, A. 1991 (1995). *Divided families: what happens to children when parents part*. Cambridge: Harvard University Press.
- Gadamer, H. 2004. *Hermeneutiikka: ymmärtäminen tieteissä ja filosofiassa*. Tampere: Vastapaino.
- Galambos, N. & Ehrenberg, M. 1997. The family as health risk and opportunity: a focus on divorce and working families. Teoksessa J. Schulenberg, J. Maggs, K. Hurrelmann (toim.). *Health risks and developmental transitions during adolescence*. Cambridge: Cambridge University.
- Gibaldi, J. & Achtert, W. 1988. *MLA handbook for writers of research papers. Third edition*. New York: The Modern Language Association of America.
- Giddens, A. 1988. Goffman as a systematic social theorist. Teoksessa P. Drew & A. Wootton (toim.). *Erving Goffman: exploring the interaction order*. Cambridge: Polity Press.

- Giddens, A. 1990. *The consequences of modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, A. 1991. *Modernity and self-identity: self and society in the late modern age*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, A. 1992. *The transformation of intimacy: sexuality, love and erotism in modern societies*. Cambridge: Polity Press.
- Goffman, E. 1963. *Stigma: notes on the management of spoiled identity*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Gottberg, E. 1995. *Perhe, elatus ja sosiaaliturva*. Turun yliopisto. Oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja, Yksityisoikeuden sarja A:80.
- Gottberg, E. *Perhesuhteet ja lainsäädäntö* 1996. Turun yliopisto. Oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja, Yksityisoikeuden sarja A:83.
- Greif, G. 1997. *Out of touch: when parents and children lose contact after divorce*. New York: Oxford University Press.
- Haavio-Mannila, E. & Roos, J.P 1998. Pidättyvyyden polven naisten ja miesten rakkaustyylejä. Teoksessa M. Hyvärinen, E. Peltonen ja A. Vilkkö (toim.). *Liikkuvat erot: sukupuoli elämäkertatutkimuksessa*. Tampere: Vastapaino.
- Harré, R. 1999. Trust and its surrogates: psychological foundations of political process. Teoksessa M. Warren (toim.). *Democracy and trust*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hassard, J. 1990. Introduction: the sociological study of time. Teoksessa J. Hassard (toim.). *The sociology of time*. Basingstoke: Macmillan.
- Heidegger, M. 1927 (1996). *Being and time*. State Albany: University of New York Press.
- Heinämaa, S. 2000. *Ele, tyyli ja sukupuoli: Merleu-Pontyn ja Beauvoirin ruumiin-fenomenologiasta*. Helsinki: Nemo.
- Heiskanen, M. & Piispa, M. (toim.) 1998. *Usko, toivo, hakkaus: kyselytutkimus miesten naisille tekemästä väkivallasta*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Helkama, K., Myllyniemi, R. & Liebkind, K. 1998. *Johdatus sosiaalipsykologiaan*. Helsinki: Edita.
- Heller, A. 1984. *Everyday life*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Hellsten, T. 1999. *Vanhemmuus – vastuullista vallankäyttöä*. Helsinki: Kirjapaja.
- Hellsten, T. 2000. Vanhemmuus – luovaa läsnäoloa. Teoksessa T. Antila & T. Keränen (toim.). *Löytöretki vanhemmuuteen. Lapsen oikeuksien seminaari 1999*. Mannerheimin lastensuojeluliitto.
- Helminen, J. 1986. *Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta*. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto.
- Hendrick, S. & Hendrick, C. 1992. *Romantic love*. Newbury Park: Sage.
- Heritage, J. 1996. *Harold Garfinkel ja etnometodologia*. Tampere: Gaudeamus.
- Hiltunen, R. 1996. *Virallisesti ventovieraat – samaa sukupuolta olevien parisuhteet lainsäädännössä*. Helsinki: SETA ry.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. *Tutkimushaastattelu: temahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hoikkala, T. 1993. *Katoaako kasvatus, himmeneekö aikuisuus? Aikuistumisen puhe ja kulttuurimallit*. Jyväskylä: Gaudeamus.

- Hokkanen, T. 1998. *It is a matter of life and death: about the worlds of hospice volunteers*. Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitoksen sosiologian yksikön pro gradu -työ.
- Holstein, J. & Gubrium, J. 1998. Phenomenology, ethnomethodology, and interpretive practice. Teoksessa N. Denzin & Y. Lincoln (toim.). *Strategies of qualitative inquiry*. Thousand Oaks: Sage.
- Hurri, M. 1991. Tyttärille kolmanteen ja neljäljenteen polveen. Teoksessa S. Nopola (toim.). *Äiti tuu ikkunaan: äitiys - elämä vai kohtalo?* Juva: WSOY.
- Husserl, E. 1964 (1973). *The idea of phenomenology*. The Hague.
- Husso, M. 1994. Parisuhdeväkivalta ja pahoinpidelty ruumis. Teoksessa S. Heinämaa & S. Näre (toim.). *Pahan tyttäret: sukupuolitettu pelko, viha ja valta*. Tampere: Gaudeamus.
- Huttunen, J. 1999. Muuttunut ja muuttuva isyys. Teoksessa A. Jokinen (toim.). *Mies ja muutos. Kriittisen miestutkimuksen teemoja*. Tampere: Tampere University Press.
- Huttunen, J. 2001. *Isänä olemisen uudet suunnat*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Huttunen, L. 2002. *Kotona, maanpaossa, matkalla: kodin merkitykset maahanmuuttajien omaelämäkertoissa*. Helsinki: SKS.
- Häggman, K. 1993. Perheen historiaa: nykyisten perhekäsitysten muotoutuminen. Teoksessa M. Ojala (toim.). *Suomalaista varhaiskasvatustutkimusta: tutkittua ja tärkeäksi havaittua varhaiskasvatuksessa*. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto (Julkaisu 91).
- Härkönen, A. 1999. *Kauhun tasapaino ja muita kertomuksia*. Helsinki: Otava.
- Ihinger-Tallman & Pasley, K. 1987. *Remarriage*. Newbury Park: Sage.
- Ilmonen, K. 2000. Sosiaalinen pääoma: käsite ja sen ongelmallisuus. Teoksessa K. Ilmonen (toim.). *Sosiaalinen pääoma ja luottamus*. Jyväskylä: SoPhi.
- Ilmonen, K. 2002. Luottamus paikallisiin instituutioihin ja sosiaalisiin verkostoihin. Teoksessa P. Ruuskanen (toim.). *Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi: näkökulmia sosiaali- ja terveysaloille*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Innanen, M. 2001. *Isyys ja äitiys nuorten kertomana - lukiolaisten tyttöjen ja poikien kirjoituksia*. Jyväskylä: LIKES.
- Jaakkola, R. & Säntti, R. 2000. *Uusperheitten lapset ja vanhemmat: perheitten rakenne, toiminta ja talous*. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- Jalava, J. 2001. Keskustelua toivosta ja luottamuksesta, *Tiede ja edistys* 2/01, 152-155.
- Jallinoja, R. 1985. *Johdatus perhesosiologiaan*. Porvoo: WSOY.
- Jallinoja, R. 1991. *Moderni elämä: Ajankuva ja käytäntö*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Jallinoja, R. 1997. *Moderni säädyllisyys: Aviosuhteen vapaudet ja sidokset*. Tampere: Gaudeamus.
- Jallinoja, R. 2000a. *Perheen aika*. Helsinki: Otava.
- Jallinoja, R. 2000b. Ylilatautunut yksityiselämä. Teoksessa T. Hoikkala & J.P. Roos (toim.). *2000-luvun elämä: sosiologia teorioita vuosituhaten vaihteesta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Jokinen, A. 2000. *Panssaroitu maskuliinisuus: mies, väkivalta ja kulttuuri*. Vammala: Tampere University Press.

- Jokinen, E. 1996. *Väsytynyt äiti. Äitiyden omaelämäkerrallisia esityksiä*. Tampere: Gaudeamus.
- Júlíusdóttir, S. An Icelandic study of five parental life styles: conditions of fathers without custody and mothers with custody, *Journal of Divorce and Remarriage*, vol. 26, No. 3/4, 87-103.
- Julkunen, R. 1994. Suomalainen sukupuolisota? Teoksessa S. Heinämaa & S. Näre (toim.). *Pahan tyttäret: sukupuolitettu pelko, viha ja valta*. Tampere: Gaudeamus.
- Järvinen, K. & Kolbe, L. 2002. Murros mahdollisuutena. Teoksessa L. Kolbe & K. Järvinen (toim.). *Onks ketään kotona? Kasvatuksen suuntaa etsimässä*. Helsinki: Tammi.
- Karisto, A. 1998. Pirstoutuvan elämän politiikka. Teoksessa J.P. Roos & T. Hoikkala (toim.). *Elämänpolitiikka*. Tampere: Gaudeamus.
- Kartovaara, L. & Sauli, H. 2000. *Suomalainen lapsi*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Katvala, S. 2001. *Missä äiti on? Äitejä ja äitiyden uskomuksia sukupolvien saatossa*. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 186.
- Kauppinen, S., Sariola, H. & Taskinen, S. 2000. *Lasten seksuaalinen hyväksikäyttö – Sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaisten tietoon tulleet hyväksikäyttöepäilyt 1.5.1998-30.4.1999*. Helsinki: Stakes tilastoraportti 5/2000.
- Kelley, 1983. Love and commitment. Teoksessa H. Kelley et al. (toim.). *Close relationships*. New York: W. H. Freeman.
- Keltikangas-Järvinen, L. 2000. *Tunne itsesi, suomalainen*. Helsinki: WSOY.
- Kinnunen, M. 2001. *Luokiteltu sukupuoli*. Tampere: Vastapaino.
- Kirmanen, T. 2000. Pelon hallinta ja lapsen turvallisuus. Teoksessa P. Niemelä & A. Lahikainen (toim.). *Inhimillinen turvallisuus*. Tampere: Vastapaino.
- Kolehmainen, J. 2001. *Isyyden järjestykset*. Sosiologian pro gradu- tutkielma, Jyväskylän yliopisto.
- Korhonen, M. 1994. *Keski-ikäisten naisten lapsuuskokemukset ja oma vanhemmuus*. Joensuu: Psykologian tutkimuksia N:o 15.
- Korhonen, M. 1999. *Isyyden muutos: keski-ikäisten miesten lapsuuskokemukset ja oma vanhemmuus*. Joensuun yliopisto. Yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja nro 39.
- Korhonen, M. 2002. Aina oli joku kotona. Teoksessa L. Kolbe & K. Järvinen (toim.). *Onks ketään kotona? Kasvatuksen suuntaa etsimässä*. Helsinki: Tammi.
- Kortteinen, M. 1982. *Lähiö. Tutkimus elämäntapojen muutoksesta*. Helsinki: Otava.
- Kortteinen, M. 1984. Turhapuro-syndrooma. Teoksessa P. Alasuutari (toim.). *Keskustelua laadullisesta sosiaalitutkimuksesta*. Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos.
- Kortteinen, M. 1992. *Kunnian kenttä. Suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona*. Tampere: Hanki ja jää.
- Koskela, H. 1997. Tilapuoli sukupuoli. Teoksessa T. Haarni, M. Karviainen, H. Koskela & S. Tani (toim.). *Tila, paikka ja maisema: tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Tampere: Vastapaino.
- Koskijoki, M. 1997. Esine muiston astiana. Teoksessa K. Eskola & E. Peltonen (toim.). *Aina uusi muisto: kirjoituksia menneen elämisestä meissä*. Jyväskylän yliopiston Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 54.

- Kraav, I. & Lahikainen, A. 2000. Perheen turva ja turvattomuus. Teoksessa P. Niemelä & A. Lahikainen (toim.). *Inhimillinen turvallisuus*. Tampere: Vastapaino.
- Kübler-Ross, E. 1984. *Raportti kuolemista: mitä kuolevat voivat opettaa lähimmäisilleen, omaisille, ystäville, sairaanhoitajille, lääkäreille, papeille*. Helsinki: Otava.
- Kuivakangas, J. 2002. Kuuluuko ääni, löytyykö keinot? Lähtökohtia lasten pahoinvoinnin tarkasteluun. Teoksessa A. Rönkä & U. Kinnunen (toim.). *Perhe ja vanhemmuus: suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kurki-Suonio, K. 1992. Isien oikeudet ja lapsen etu – Naisnäkökulma ja lapsen huollon määräytyminen. Teoksessa R. Turunen (toim.). *Naisnäkökulmia oikeuteen*. Tampere: Gaudeamus.
- Kurki-Suonio, K. 1996. Oikeusjärjestelmä ja naisen vanhemmuus – johdannoksi. Teoksessa *Vanhemmuuksia*, Helsingin yliopiston yksityisoikeuden laitoksen julkaisuja 45.
- Kurki-Suonio, K. 1999. *Äidin hoivasta yhteishuoltoon – lapsen edun muuttuvat oikeudelliset tulkinnat*. Helsinki: Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 222.
- Kuronen, M. 2001. Heteroparisuhteen aika? Jallinoja, Riitta: Perheen aika. *Janus. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön aikakauslehti* 2/2001.
- Kuronen, M. 2003. Eronnut perhe? Teoksessa H. Forsberg & R. Nätkin (toim.). *Kriittisen perhetutkimuksen näkökulmia*. Tampere: Gaudeamus.
- Kyllönen, R. 1988. "Mitä se sitten on se yhteishuolto?" *Laadullinen tutkimus tamperelaisista huoltajista*. Tampereen yliopiston sosiologian pro gradu -työ.
- Lehmusvaara, L. & Torppa, T. 1996. *Erossa ja elossa*. Tampere: KSL.
- Lehtonen, A. & Perttu, S. 1999. *Naisiin kohdistuva väkivalta*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Litmila, M. 2001. *Avioeroprosessin piirteet: tutkimus helsinkiläisistä avioeroista vuonna 2000*. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 55.
- Lloyd, G. 2000. *Miehinen järki. "Mies" ja "nainen" länsimaisessa filosofiassa*. Tampere: Vastapaino.
- Loewen, J. 1988. Visitation fatherhood. Teoksessa P. Bronstein & C. Cowan (toim.). *Fatherhood today: men's changing role in the family*. New York: John Wiley & sons.
- Maccoby, E., Depner, C. & Mnookin, R. 1990. Coparenting in the second year after divorce, *Journal of marriage and the family*, 52, 141-155.
- MacInnes, J. 1998. *The end of masculinity: the confusion of sexual genesis and sexual difference in modern society*. Buckingham: Open University Press.
- Maclean, M. 1991. *Surviving divorce: women's resources after separation*. Houndmills: Macmillan.
- Manning, W. & Smock, P. 2000. "Swapping families: serial parenting and economic support for children, *Journal of marriage and the family*, 62,111-122.
- Marin, M. 1994. Perhe ja moraali: vuosisata perhekeskustelua. Teoksessa J. Virkki (toim.). *Ydinperheestä yksilöllistyviin perheisiin*. Porvoo: WSOY.

- Marone, N. 1993. *Isä ja tytär: miten isä auttaa tyttärtään menestymään*. Jyväskylä: Art House.
- May, V. 2001. *Lone motherhood in Finnish women's life stories: Creating meaning in a narrative context*. Åbo: Åbo Akademi University Press.
- Mazzarella, M. 1997. *Uskottomuuden houkutus*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Mestrovic, S. 1997. *Postemotional society*. London: Sage.
- Metso, L., Mustonen, H., Mäkelä, P. & Tuovinen, E. 2002. *Suomalaisten juomatavat vuonna 2000: Taulukkoraportti vuoden 2000 tutkimuksen perustuloksista ja vertailuja aiempiin juomatapatutkimuksiin*. Helsinki: Stakes, Aiheita 3/2002.
- Morgan, D. 1996. *Family connections: an introduction to family studies*. Cambridge: Polity Press.
- Morgan, D. 1999. Risk and family practices: accounting for change and fluidity in family life. Teoksessa E. Silva & C. Smart (toim.). *The new family?* London: Sage.
- Moustakas, C. 1994. *Phenomenological research methods*. Thousand Oaks: Sage.
- Mäntylä-Karppinen, P. 1997. *Vanhemmuusidentiteettien konstruoiminen perheasiainsovittekeskuksessa*. Jyväskylän yliopisto. Psykoterapian erikoistutkimuskoulutuksen lisensiaatintutkimus.
- Määttä, K. 2002. *Avioeron tuska ja helpotus*. Helsinki: Tammi.
- Needleman, J. 1998. *Laatuaika: hetken merkitys kiireen maailmassa*. Helsinki: Kirjapaja.
- Nieminen, U. 1993. Erovalmiuden tunnusmerkit. Teoksessa S. Taskinen (toim.). *Itke vain sydämeihin: tausta-aineistoa perheasioiden sovitteluun*. Jyväskylä: Stakesin raportteja 84.
- Nieminen, U. 1993. Lapsiin kohdistuvien avioeron vaikutusten minimoimisesta. Teoksessa S. Taskinen (toim.). *Itke vain sydämeihin: tausta-aineistoa perheasioiden sovitteluun*. Jyväskylä: Stakesin raportteja 84.
- Nikander, T. 1996. *Perheiden muodostuminen ja hajoaminen: avo- ja avioparien yhteen ja erilleen muutto*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Noro, A. 1991. *Muoto, moderniteetti ja 'kolmas': tutkielma Georg Simmelin sosiologiasta*. Jyväskylä: Tutkijaliitto.
- Nousiainen, K. 2004. *Lapsistaan erillään asuvat äidit: äitiysidentiteetin rakentamisen tiloja*. Jyväskylä: SoPhi89.
- Nykyri, T. 1998. *Naisen viha*. Jyväskylä: SoPhi.
- Nykyri, T. 1999. Kun rakkaus rakoilee: parisuhteen ristiriitatilanteet naisten kokemina. Teoksessa S. Näre (toim.). *Tunteiden sosiologiaa 1: elämyksiä ja läheisyyttä*. Helsinki: SKS.
- Nätkin, R. 1986. Naisten vastuun ja kotien ylläpitämisen ristiriidoista. Teoksessa L. Rantalaiho (toim.). *Miesten tiede, naisten puuhut: yhteiskuntatieteen kritiikkiä naisten työn näkökulmasta*. Tampere: Vastapaino.
- Nätkin, R. 1997. *Kamppailu suomalaisesta äitiydestä*. Tampere: Gaudeamus.
- Ollila, A. 2000. *Aika ja elämä: aikakäsitys 1800-luvun lopussa*. Helsinki: SKS.
- Oranen, M. 2001. Äiteihin kohdistunut väkivalta otettava huomioon lasten huolto- ja tapaamiskäytännöissä, *Sosiaaliturva* 7/2001, 21-22.
- Paajanen, P. 2001. *Lapsen vapaa-aika huoltajan silmin*. Helsinki: Väestöliiton Väestöntutkimuslaitos E 12/2001.

- Paajanen, P. 2003. *Parisuhde koetuksella: käsityksiä parisuhteesta ja sen purkautumisesta*. Helsinki: Väestöliiton Väestöntutkimuslaitos E 17/2003.
- Pagelow, M. 1985. The 'battered husband syndrome': social problem or much ado about little? Teoksessa N. Johnson (toim.). *Marital violence*. Sociological review monograph 31. London: Routledge & Kegan Paul.
- Parsons, R. 1996. *Kuudenkymmenen minuutin isä*. Hämeenlinna: Päivä Osakeyhtiö.
- Partanen, T. & Holma, J. 2002. Vaihtoehto väkivallalle: toimijuutta kaikille perheenjäsenille. Teoksessa A. Rönkä & U. Kinnunen (toim.). *Perhe ja vanhemmuus: suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Parvela, T. & Ropponen, M. 1995. *Isän kädestä*. Helsinki: Tammi.
- Pasley, K. & Minton, C. 1997. Generative fathering after divorce and remarriage. Teoksessa A. Hawkins & D. Dollahite (toim.). *Generative fathering: beyond deficit perspective*. Thousand Oaks: Sage.
- Patton, M. 1980 (1990). *Qualitative evaluation and research methods*. Newbury Park: Sage.
- Pekonen, O. & Pulkkinen, L. 2002. *Sosiaalinen pääoma ja tieto- ja viestintätekniiikan kehitys: esiselvitys*. Tulevaisuusvaliokunta, teknologian arviointeja 11. Eduskunnan kanslian julkaisu 5/2002.
- Peltonen, E. & Eskola, K. 1997. Muisto. Teoksessa K. Eskola & E. Peltonen (toim.). *Aina uusi muisto: kirjoituksia menneen elämisestä meissä*. Jyväskylän yliopisto. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 54.
- Perheet 1996*. Väestö 1997:11. Helsinki: Tilastokeskus 1997.
- Perälä-Littunen, S. 2004. *Cultural images of a good mother and a good father in three generations*. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Peterson, D. 1983. Conflict. Teoksessa H. Kelley et al. (toim.). *Close relationships*. New York: W. H. Freeman.
- Pettilä, U. & Yli-Marttila, L. 1999. *Eron vaiheet: opas eroaville ja eroavien auttajille*. Smedjebacken: Tietosanoma.
- Pohjola, K. 1999. *Naisten salaiset maailmat*. Jyväskylä: SoPhi.
- Pohjanen, O. 1992. *Kello on 8.00. Mutta mitä aika on? Pyrkimyksiä ajan sosiologiseen käsittämiseen*. Oulun yliopisto. Sosiologian laitoksen tutkimuksia N:o 19.
- Pohjonen, S. 1994. Parisuhde rikoslainsäädännössä. Teoksessa Heinämaa, Sara & Näre, Sari (toim.). *Pahan tyttäret: sukupuolitettu pelko, viha ja valta*. Tampere, Gaudeamus.
- Poikkeus, A., Laakso, M., Aro, T., Eklund, K., Katajamäki, J. & Lajunen, K. 2002. Vanhemmat kouluun: tukitoimintaa vilkkaiden lasten perheille. Teoksessa A. Rönkä & U. Kinnunen (toim.). *Perhe ja vanhemmuus: suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Price-Bonham, S., Wright, D. W. & Pittman, J. F. 1983. Divorce: a frequent "alternative" in the 1970s. Teoksessa E. Macklin & R. Rubin (toim.) *Contemporary families and alternative lifestyles: handbook on research and theory*. Beverly Hills: Sage.

- Pulkkinen, L. 1994. Millaista lastenkasvatusta nykytutkimus suosittelee? Teoksessa J. Virkki (toim.). *Ydinperheestä yksilöllistyviin perheisiin*. Porvoo: WSOY.
- Puohiniemi, M. 1993. *Suomalaisten arvot ja tulevaisuus: analyysi väestön ja vaikuttajien näkemyksestä*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 1993/5, Tilastokeskuksen tutkimuksia 202.
- Rantalaiho, L. 1994. Sukupuolisopimus ja Suomen malli. Teoksessa A. Anttonen, L. Henriksson ja R. Nätkin (toim.). *Naisten hyvinvointivaltio*. Tampere: Vastapaino.
- Reuna, V. 1997. *Perhebarometri 1997: Selvitys suomalaisten perheeseen liittyvistä käsityksistä*. Helsinki: Väestöliiton Väestöntutkimuslaitoksen katsauksia E3/1997.
- Reuna, V. 1998. *Perhebarometri 1998: Vastuu perheen arjessa*. Helsinki: Väestöliiton Väestöntutkimuslaitoksen katsauksia E4/1998.
- Ritala-Koskinen, A. 1993. *Onko uusperheestä perheeksi? Tutkimus uusperheen kulttuurisesta kuvasta suomalaisten naisten- ja perhelehtien konstruoimana*. Jyväskylän yliopisto. Perhetutkimusyksikön julkaisuja 4.
- Ritala-Koskinen, A. 2001. *Mikä on lapsen perhe? Tulkintoja lasten uusperhesuhteista*. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos.
- Ronkainen, S. 1999. *Ajan ja paikan merkitsemät: subjektiviteetti, tieto ja toimijuus*. Helsinki: Gaudeamus.
- Roos, J.P. & Rotkirch, A. 1997. Hirveät vanhemmat. Teoksessa J.P. Roos & A. Rotkirch (toim.). *Vanhemmat ja lapset: sukupolvien sosiologiaa*. Tampere: Gaudeamus.
- Ropponen, M. 1999. *Lähestymiskielto-opas*. Helsinki: Stakes.
- Rotkirch, A. 2000. Pirstoutunut vanhemmuus. Teoksessa T. Hoikkala & J.P. Roos (toim.). *2000-luvun elämä: sosiologisia teorioita vuosituhannen vaihteesta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Ruokanen, M. 1991. *Ydinkohdat*. Juva: WSOY.
- Russell, G. 1983. *The changing role of fathers*. Milton Keynes: Open University Press.
- Rönkä, A. & Poikkeus, A. 2000. Tytöt, pojat ja vanhemmat: kumppanuutta ja kahinointia, *Nuorisotutkimus* 4/2000, 3-18.
- Saarikangas, K. 1991. Äitiyden tila; nainen ja moderni asunto. Teoksessa S. Nopola (toim.). *Äiti tuu ikkunaan: äitiys – elämä vai kohtalo?* Porvoo: WSOY.
- Saarinen, M. & Kokkonen, M. 2003. *Tunneäly: kohti KOKONAista elämää*. Juva: WSOY.
- Saaristo, K. 2000. *Avoin asiantuntijuus: ympäristökysymys ja monimuotoinen экспертиisi*. Jyväskylän yliopisto. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 66.
- Sauri, P. 1998. *Hyvä mies*. Juva: WSOY.
- Savolainen, M. 1984. *Lapsen huolto ja tapaamisoikeus*. Helsinki: Suomen Lakimiesliiton Kustannus.
- Schutz, A. 1970 (1982). *On phenomenology and social relations: selected writings*. Chicago: The university of Chicago press.

- Seligman, A. 2000. Luottamuksen ongelma. Teoksessa K. Ilmonen (toim.). *Sosiaalinen pääoma ja luottamus*. Jyväskylä: SoPhi.
- Sharpe, S. 1994. *Fathers and daughters*. London: Routledge.
- Siltala, J. 1994. *Miehen kunnia: Modernin miehen taistelu häpeää vastaan*. Helsinki: Otava.
- Silverberg Koerner, S., Jacobs, S. & Raymond, M. 2000. When mothers turn to their adolescent daughters: predicting daughters' vulnerability to negative adjustment outcomes, *Family Relations*, 49, p301.
- Silva, E. & Smart, C. 1999. The 'new' practices and politics of family life. Teoksessa E. Silva & C. Smart (toim.). *The new family?* London: Sage.
- Silverman, D. 1993. *Interpreting qualitative data: methods for analysing talk, text and interaction*. London: Sage.
- Simmel, G. 1978. *The philosophy of money*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Sinkkonen, J. 1998. *Yhdessä isän kanssa*. Porvoo: WSOY.
- Smart, C. 1999. The 'new' parenthood: fathers and mothers after divorce. Teoksessa E. Silva & C. Smart (toim.). *The new family?* London: Sage.
- Smart, C. & Neale, B. 1999. *Family fragments?* Cambridge: Polity Press.
- Smart, C., Neale, B. & Wade, A. 2001. *The changing experience of childhood: families and divorce*. Cambridge: Polity Press.
- Soikkeli, M. 1998. *Lemmen leikkikielessä: rakkauskurssin sovellukset 1900-luvun suomalaisissa rakkausromaaneissa*. Helsinki: SKS.
- Sormunen, H. 1987. *Viikonloppuäiti: 18 kertomusta avioerosta*. Helsinki: Tammi.
- Spiegelberg, H. 1978. *The phenomenological movement: a historical introduction*, vol.I., The Hague: Martinus Nijhoff.
- Stakes. *Lapsen elatus ja huolto 2003*. Tilastotiedote 11/2003.
- Starrels, M. 1994. Gender differences in parent-child relations, *Journal of Family Issues*, 15, 148-165.
- Stephens, L. 1996. Will Johnny see daddy this week?, *Journal of Family Issues*, 17, 466-495.
- Stewart, S. 1999. Nonresident mothers' and fathers' social contact with children, *Journal of Marriage & Family*, 61, 894-907.
- Stewart, S. 1999. Disneyland dads, Disneyland moms? How nonresident parents spend time with absent children, *Journal of Family Issues*, 20, 539-556.
- Sundbaum-Melin, A. 2001. *Sinkkuäidin juoksuaika: ensimmäinen vuosi eron jälkeen*. Helsinki: Nemo.
- Taanila, A. 1999. Yksinhuoltaja- / uusperheet ja lasten käytöshäiriöt: lasten ja vanhempien väliset suhteet. Teoksessa M. Kuorelahti & R. Viitanen (toim.). *Holtittomasta hortoilusta hallittuun harhailuun - nuorten syrjäytymisen riskit ja selviytymiskeinot*. Helsinki: NUORAn julkaisu nro 14.
- Tahkokallio, K. 1995. *Myönteinen ajattelu lasten kasvatuksessa: miten sanotaan ei myönteisellä tavalla*. Porvoo: WSOY.
- Tamminen, T. 2000. Vanhemmuus lapsen perusoikeutena. Teoksessa T. Antila & T. Keränen (toim.). *Löytöretki vanhemmuuteen. Lapsen oikeuksien seminaari 1999*. Mannerheimin lastensuojeluliitto.

- Tani, S. 1997. Maantiede ja kuvien todellisuudet. Teoksessa T. Haarni, M. Karviainen, H. Koskela & S. Tani (toim.). *Tila, paikka ja maisema: tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Tampere: Vastapaino.
- Tannen, D. 1986. *That's not what I meant! How conversational style makes or breaks relationships*. New York: Ballantine Books.
- Tarpila, J. (toim.) 1996. *Juholla on kaksi kotia: puhutaan avioerosta lapsen kanssa*. Helsinki: Otava.
- Taskinen, S. 2001. *Lapsen etu erotilanteissa: opas sosiaalitoimelle*. Helsinki: Stakes Oppaita 46.
- Thompson, R. & Amato, P. 1999. The postdivorce family: an introduction to the issues. Teoksessa R. Thompson & P. Amato (toim.). *The postdivorce family: children, parenting, and society*. Thousand Oaks: Sage.
- Tolkki-Nikkonen, M. 1985. *Kun ei odota ei kärsi, kun ei vaadi ei paljon pety: yksilön elämänkaaren kriittiset vaiheet*. Tampere: Tampereen yliopiston julkaisuja ser A vol 191.
- Toskala, A. 1997. *Pelot ja niiden voittaminen – Kohti uudenlaista rohkeutta*. Juva, WSOY.
- Tuan, Y. 1977. *Space and place: the perspective of experience*. London: Edward Arnold.
- Turtiainen, H. 1998. Miksi yhä vain avioon? Teoksessa K. Pohjola (toim.). *Neljä artikkelia perheestä*. Jyväskylän yliopisto. Perhetutkimusyksikön julkaisuja 8.
- Turunen, K. 1978 (1987). *Ihminen ja tiede: tieteellisen toiminnan perusteita*. Jyväskylä: Atena.
- Turunen, K. 1995. *Tieto ja tiede*. Jyväskylä: Atena.
- Turunen, M. 2000. Lasten seksuaalisen hyväksikäytön määrittelyä. Teoksessa *Joka viettelee yhden näistä pienemmistä... Lasten seksuaalisen hyväksikäytön ennaltaehkäisy ja kirkon vastuu*. Helsinki: Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2000:3.
- Ukura, T., Ebeling, H. & Linna, S. 2000. Lasten masennusoireinen käytöshäiriö. *Suomen Lääkärilehti* 23/2000, vsk 55, 2537-2540.
- Wahlgren, A. 1983 (1997). *Lapsikirja: lasten hoito ja kasvat*. Helsinki: Tammi.
- Valkama, U. 1991. *Perheasioiden sovittelu - jäänne vai uusi mahdollisuus?* Helsinki: Sosiaali- ja Terveystieteiden tutkimuskeskuksen raportteja 4/1991.
- Wallerstein, J. & Blakeslee, S. 1991. *Avioeron jälkeen*. Helsinki: Otava.
- Walsh, A. 1996. *The science of love: understanding love and its effects on mind and body*. New York: Prometheus Books.
- van Manen, M. 1990. *Researching lived experience. Human science for an action sensitive pedagogy*. Albany: State University of New York Press.
- Waris, H. 1948. *Suomalaisen yhteiskunnan rakenne*. Helsinki: Otava.
- Veijola, S. & Jokinen, E. 2001. *Voiko naista rakastaa? Avion ja eron karuselli*. Juva: WSOY.
- Westermarck, E. 1932. *Avioliiton historia*. Porvoo: WSOY.
- Vilkko, A. 1997. *Omaelämäkerta kohtaamispaikkana: naisen elämän kerronta ja luenta*. Helsinki: SKS.

- Vilkko, A. 1998. Kodiksi kutsuttu paikka: Tapausanalyysi naisten ja miesten omaelämäkertoista. Teoksessa M. Hyvärinen, E. Peltonen & A. Vilkko (toim.). *Liikkuvat erot: sukupuoli elämäkertatutkimuksessa*. Tampere: Vastapaino.
- Wolff, K. 1950 (1964). *The sociology of Georg Simmel*. New York: Free Press.
- Vuori, J. 2001. *Äidit, isät ja ammattilaiset. Sukupuoli, toisto ja muunnelmat asiantuntijoiden kirjoituksissa*. Tampere: Tampere University Press.
- Vuori, J. 2002. Sukupuolen kirjoittaminen. Teoksessa M. Kinnunen & O. Löytty (toim.). *Tieteellinen kirjoittaminen*. Tampere: Vastapaino.
- Yankelovich, D. 1981. *New rules: searching for self-fulfillment in a world turned upside down*. New York: Random House.
- Yow, V. 1994. *Recording oral history: a practical guide for social scientists*. Thousand Oaks: Sage.
- Zelizer, V. 1985. *Pricing the priceless child: the changing social value of children*. New York: Basic Books.

MUUT LÄHTEET

- Kuronen, M. Eron jälkeisen vanhemmuuden tutkimisen vaikeudesta. Alustus Perhetutkimuksen päivillä (23.-24.3.2000) Eron jälkeiset perhesuhteet ja käytännöt -työryhmässä 24.3.2000.
- Ronkainen, S. Alussa oli teko? Fenomenologia ja ruumiin fenomenologia sosiaalisen konstruktionismin lähtökohtana. Luento sosiologian tutkijaseminaarissa "Mitä virkaa konstruktionismilla on sosiologiassa?" Jyväskylän yliopistossa 16.3.2000.
- Torkkeli, M. Isyys ideologiassa ja käytännössä. Koulutulokkaiden isät lapsensa koulunkäynnin tukena. Esitys Jyväskylän yliopiston Perhetutkimusyksikön seminaarisarjassa *Lapsiperheen arki: toiveet ja todellisuus* 8.3.2001.
- Uslaner, E. The moral foundations of trust. Luento Agora symposiumissa *Trust in the future knowledge society* Jyväskylän yliopistossa 20.9.2002.

Medialähteet

- Helsingin Sanomat* 20.4.2001. Riitta Vainio: Yksinhuoltajan lapsella alttius joutua aikuisiässä vaikeuksiin.
- Sunnuntairaportti* 12.11.00 MTV3. Yhteinen kina.
- Sunnuntairaportti* 26.11.00 MTV3. Laki lapsen parhaaksi.

LIITTEET

LIITE 1: HAASTATTELURUNKO

Taustatiedot (erillinen paperi)

- Monta lasta? Lasten sukupuoli ja ikä? Vanhemman oma ikä? Koska erottu?
- Oletko 'asuva' vai 'tapaava' vanhempi? Minkälainen on huoltajuuden käytännön toteutus?
- Miksi halusit yhteishuoltajuuden / jatkaa yhteishuoltajuutta eron jälkeen? (-Onko ennen eroa tai eron jälkeen ollut muita merkittäviä tapahtumia tai elämän käännekohtia?)

1. Kun lapsi/lapset ovat haastateltavan vanhemman luona

- Miten valmistaudut tapaamiseen? Edellyttääkö tilanne jotain erityistä, kuten esimerkiksi lapsen lempiruokien valmistamista?
- Minkälainen on jälleentapaamisenne? / Mitä tapahtuu, kun lapsi/lapset tulee luoksesi? / Miltä sinusta silloin tuntuu?
- Jos vanhemmalla on sekä tyttö että poika, selvitä millainen suhde kumpaankin on. Onko eroja? Jos on, millaisia?
- Mitkä asiat täyttävät ajan lapsen kanssa? Kerro esim. tyypillisestä illasta tai viikonlopusta.
- Onko nykyisessä tilanteessa eroa aikaisempaan? (kun molemmat vanhemmat olivat läsnä?)
- Onko vanhemman roolisi muuttunut? Jos niin, miten? Mikä voisi olla merkittävin ero?
- Millainen on sosiaalinen elämäsi lapsen/lasten ollessa luonasi? Onko siinä tapahtunut muutoksia verrattuna aikaisempaan?
- Millaiset ovat ajatuksesi/tuntemuksesi silloin, kun lapsi lähtee luotasi toisen vanhemman luokse?

2. Kun lapsi/lapset ovat toisen vanhemman luona

- Miten usein olet yhteydessä lapseen?
- Mietitkö lasta hänen poissaollessaan?
- Mitä ajatuksia/tunteita tilanne sinussa herättää?
- Miten elämäsi on erilaista tässä tilanteessa?
- Millainen on sosiaalinen elämäsi tällöin?
- Kun lapsi tulee takaisin, millainen tilanne se on? Mitä silloin tapahtuu? Miltä sinusta silloin tuntuu?

3. Vanhemmuudesta yleisesti

- Miten tunnet selviytyväsi nykyisestä vanhemmuudestasi? / Kuinka tyytyväiseksi olet elämääsi vanhemmuuden suhteen tai muutoin?
- Tunnetko tilanteesta / jostain asiasta syyllisyyttä?
- Mitä pelkää oman tai lastesi elämän suhteen?

-Millaisia ovat tulevaisuuden toiveesi? / Haluaisitko uuden perheen ja lisää lapsia?

4. Suhde toiseen vanhempaan

-Tuliko aloite eroon puolisoiltasi vai itseltäsi? Jos puolisoiltasi, miten suhtauduit siihen?

-eron syyt

-riitely: liiton aikana / sen loppuaikoina / nyt?

-Miten vanhemmuus lapsen toisen vanhemman kanssa sujuu?

-Mikä on ongelmallista suhteessa toiseen vanhempaan? Entä mikä on hyvää?

-Pystytkö kommunikoidaan hänen kanssaan?

-Mitkä ovat olleet tärkeitä yhdessä päätettäviä asioita lasten suhteen?

-Tarvisitteko / olisitteko joskus tarvineet ulkopuolista sovittelua?

-joustavuus: Miten lastenhoito onnistuu yllättävien menojen ilmaantuessa? (Tuleeko toinen vanhempi hätiin?)

-Jäikö kumpikaan asumaan perheen vanhaan kotiin?

-tila: miten vaihdatte lastenhoitovuoroa? Käytkö hänen kotonaan ja käykö hän kotonasi?

-Luotatko lapsen toiseen vanhempaan kaikissa lasta koskevissa asioissa?

-Miten sovitte juhlapyhien ja lomien vieton lasten suhteen? (onko kirjallista sopimusta?)

-Miten entinen puoliso mielestäsi käyttää oikeuksiaan lasten suhteen? Entä velvollisuuksien hoitaminen?

-Onko elatuksesta sovittu kirjallisesti / markkamääräisesti?

-omaisuus: Miten mielestäsi osituksenne onnistui?

-Millainen oli suhtautumisesi talouteen, raha-asioihin heti eron jälkeen? Entä nyt?

5. Yleisesti lapsista

-Miten kuvailisit lastasi/lapsiasi? Kumpaan vanhempaan mielestäsi kukin on esim. ulkonäöllisesti tai tavoiltaan tullut?

-Minkälainen suhteesi oli lapseen/lapsiin ennen eroa? Jos on sekä tyttöjä että poikia, selvitä mahdollisia eroja.

-Onko mielestäsi ero muuttanut suhdettasi lapseen? Jos kyllä, miten? Onko eroa suhteessa heti eron jälkeen ja tämänhetkisellä suhteella?

-Miten läheiseksi tunnet lapsesi?

6. Seurustelusta

-Mikä on tilanne?

-Millainen on ihannemies/naisesi(-vaimosi)?

-Jos lapsesi eivät pitäisi (mahdollisesta) mies/naisystäväsi, miltä se tuntuisi / miten se sinuun vaikuttaisi?

-Jos mies/naisystäväsi ei pitäisi lapsistasi, miltä se tuntuisi / miten se sinuun vaikuttaisi?

-Haluatko jatkaa jostain temasta tai tuleeko mieleen jotain muuta?

LIITE 2: HAASTATELTAVAN TAUSTATIETOLOMAKE

sukupuoli ___ mies
 ___ nainen

ikä ___ vuotta

koulutus ___ peruskoulu
 ___ ammatillinen koulutus
 ___ yliopisto / korkeakoulu

ammatti _____

työtilanne ___ työtön
 ___ töissä
 ___ vakituinen työ/virkasuhde
 ___ määräaikainen

 ___ kokopäiväinen
 ___ osa-aikainen

___ töissä omassa yrityksessä
 muu, mikä? _____

siviilisäätö avioitumisvuosi _____ ja/tai yhteenmuuttamisvuosi _____
 erovuosi _____

lapset ___ tyttöä iältään _____ vuotta
 ___ poikaa iältään _____ vuotta

ennen avo/avioeroa
 ___ yhteishuollossa
 ___ yksinhuollossa ___ itsellä / ___ toisella vanhemmalla

nyt
 ___ yhteishuollossa, asuu itsellä ___ / toisen vanhemman luona ___
 ___ yksinhuollossa ___ itsellä / ___ toisella vanhemmalla

asuminen ___ kerrostalo
 ___ rivitalo
 ___ omakotitalo

___ vuokra-asunto
 ___ omistusasunto
 ___ asumisoikeusasunto/osaomistusasunto

huoneluku ___ h + _____

LIITE 3: HAASTATELTAVAT**ÄIDIT****Anja**

- 52 vuotta
- eronnut virallisesti kuusi kuukautta sitten
- naimisissa 32 vuotta
- yhteensä neljä lasta, joista nuorin 13-vuotias poika
- yhteishuoltajuus
- virallisesti etä-äiti, käytännössä lähi-äiti

Elisa

- 34 vuotta
- eronnut kolme vuotta sitten, naimisissa seitsemän vuotta
- kaksi poikaa, kuusi ja kahdeksan vuotta
- yhteishuoltajuus, lapset jaettu
- käytännössä lapset kulkevat yhdessä
- puolet ajasta äidillä, puolet isällä

Heidi

- 31 vuotta
- eronnut kaksi kuukautta sitten, käytännössä 9 kk sitten
- naimisissa seitsemän vuotta
- 5- ja 7-vuotiaat pojat, 12-vuotias tyttö
- yhteishuoltajuus, lähi-äiti
- tapaavat isää joka toinen viikonloppu

Jaana

- 41 vuotta
- eronnut avoliitosta viisi vuotta sitten
- 15 vuotta avoliitossa
- 6- ja 11-vuotiaat pojat
- yhteishuoltajuus, lähi-äiti
- tapaamiset epäsäännöllisiä isän ehdoilla

Kaarina

- 29 vuotta
- eronnut viisi vuotta sitten
- 7- ja 11-vuotiaat tytöt ja vauvaikäinen tyttö uudesta liitosta
- yhteishuoltajuus, etä-äiti
- tapaamiset lähes joka viikonloppu

Katriina

- 28 vuotta
- eronnut seitsemän vuotta sitten

- naimisissa kaksi vuotta
- yhdeksänvuotias poika
- yhteishuoltajuus, lähi-äiti
- tapaamiset epäsäännöllisiä, virallisesti kahden viikon välein

Leila

- 29 vuotta
- eronnut kaksi kuukautta sitten, käytännössä 10 kk sitten, naimisissa seitsemän vuotta
- yksi tyttö, kolme vuotta
- yhteishuoltajuus
- virallisesti lähi-äiti, käytännössä lapsi enemmän isän luona äidin työn vuoksi

Paula

- 36 vuotta
- eronnut kuusi kuukautta sitten, käytännössä vuosi sitten
- naimisissa kymmenen vuotta
- 7- ja 11-vuotiaat pojat
- yhteishuoltajuus, lähi-äiti
- tapaavat isää joka toinen viikonloppu

Pirjo

- 34 vuotta
- eronnut virallisesti 11 kk sitten, käytännössä 1 v 4 kk sitten, naimisissa kuusi vuotta
- kaksi tyttöä, viisi ja seitsemän vuotta
- yhteishuoltajuus, lähi-äiti
- lapset tapaavat isää joka toinen viikonloppu

Sari

- 34 vuotta
- erosta vajaa vuosi
- 4- ja 8-vuotiaat tytöt
- yhteishuoltajuus, lähi-äiti
- tapaamisissa ei säännönmukaisuutta

Tarja

- 39 vuotta
- eronnut haastattelukuukautena, käytännössä 7 kk sitten
- naimisissa 18 vuotta
- 15-vuotias poika ja 18-vuotias tyttö
- pojan yhteishuoltajuus, lähi-äiti
- poika tapaa kaukana asuvaa isää kerran kuussa

ISÄT

Antero

- 36 vuotta
- virallinen ero juuri astumassa voimaan
- naimisissa 10 vuotta
- 4-vuotias tyttö
- yhteishuoltajuus, etä-isä
- tapaamiset joka toinen viikonloppu ja kerran viikolla, käytännössä useammin äidin työmatkojan vuoksi

Esa

- 37 vuotta
- eronnut kaksi vuotta sitten
- naimisissa seitsemän vuotta
- 10-vuotias tyttö, 2- ja 5-vuotiaat pojat
- äidillä yksinhuoltajuus, isä harkitsee yhteishuoltajuutta
- tapaa lapsia viikottain, lähinnä viikonloppuisin

Henri

- 40 vuotta
- eronnut viisi vuotta sitten
- naimisissa seitsemän vuotta
- 7-vuotias tyttö ja 5- ja 10-vuotiaat pojat
- yhteishuoltajuus
- virallisesti etä-isä, käytännössä lapset puolet ajasta (joka toinen viikko) isän luona

Isto

- 33 vuotta
- eronnut kolme vuotta sitten avoliitosta
- avoliitossa 12 vuotta
- 12-vuotias poika
- yhteishuoltajuus, etä-isä
- pitkä viikonloppu viikottain, lähes puolet ajasta

Jari

- 24 vuotta
- eronnut puolitoista vuotta sitten avoliitosta
- avoliitossa kolme vuotta
- kaksivuotias poika
- yhteishuoltajuus, etä-isä
- tapaamiset viikottain isän vuorotyön mukaan

Keijo

- 47 vuotta
- eronnut seitsemän vuotta sitten
- naimisissa 12 vuotta
- 13- ja 18-vuotiaat pojat, 16-vuotias tyttö
- yhteishuoltajuus, lähi-isä
- tapaamiset lyhyitä ja epäsäännöllisiä

Markku

- 38 vuotta
- eronnut viisi vuotta sitten
- naimisissa yhdeksän vuotta
- 7- ja 9-vuotiaat pojat
- yhteishuoltajuus, virallisesti lähi-isä
- lapset lähes yhtä paljon äidin luona

Pentti

- 47 vuotta
- juuri virallisesti eronnut, käytännössä puoli vuotta sitten
- naimisissa kahdeksan vuotta
- 5- ja 7-vuotiaat pojat
- yhteishuoltajuus, lähi-isä
- tapaamiset lyhyitä ja epäsäännöllisiä

Risto

- 34 vuotta
- juuri virallisesti eronnut, käytännössä vuosi sitten
- naimisissa kahdeksan vuotta
- 5-vuotias tyttö ja 7-vuotias poika
- yhteishuoltajuus, etä-isä
- tapaamisen äidin ja isän työn ehdoilla epäsäännöllisesti, mutta usein

Seppo

- 47 vuotta
- eronnut "kahdessa osassa", viimeksi seitsemän vuotta sitten
- naimisissa neljä vuotta
- 10-vuotias poika
- yhteishuoltajuus, lähi-isä
- tapaamiset epäsäännöllisiä kaukana asuvan äidin työn ehdoilla

Tommi

- 36 vuotta
- virallinen ero juuri astunut voimaan
- naimisissa 10 vuotta
- 4-vuotias tyttö ja 7-vuotias poika
- lapset jaettu: tytön etä-isä ja pojan lähi-isä

LIITE 4: KIRJOITUSPYYNTÖ

Hyvä yhteishuoltajaäiti tai –isä, kirjoita elämästäsi!

Teen sosiologian väitöskirjaa Jyväskylän yliopiston Perhetutkimusyksikössä yhteishuoltajavanhemmuudesta eron jälkeen. Olen erityisen kiinnostunut eron jälkeisistä perhsuhteista: vanhemman suhteesta lapsen/lasten toiseen vanhempaan ja lapsiin. Tarvitsen aineiston kartuttamisessa apua Sinulta, lasten kanssa asuvalta tai lapsia tapaavalta yhteishuoltajaäidiltä- tai isältä. Kirjoita vapaa-muotoisesti elämästäsi ja perhekäytännöistäsi, erityisesti suhteestasi lapsiisi ja toiseen vanhempaan.

Kirjoittamisen apuna voit käyttää seuraavanlaisia kysymyksiä: miten vanhemmuus lapsen toisen vanhemman kanssa sujuu eron jälkeen? Mikä on hyvää suhteessa entiseen puolisoosi, entä mikä ongelmallista? Mitkä asiat vaikuttavat suhteenne laatuun? Minkälainen suhteesi oli lapseen/lapsiin ennen eroa – entä nyt? Miten läheiseksi tunnet lapsesi? Miten lasten läsnäolon ja poissaolon vaihtelut mahdollisesti vaikuttavat elämääsi, vanhemmuuden kokemuksiisi ja perhesuhteisiisi?

Kirjoitukset käsitellään luottamuksellisesti ja tutkimuksen tulokset esitetään aikanaan niin, että yksittäisiä vastaajia ei voi niistä tunnistaa. Voit kirjoittaa myös nimettömänä, mutta kirjoituksesta olisi hyvä tulla esiin seuraavat tiedot: kirjoittajan sukupuoli, ikä ja asuinpaikka sekä kuinka paljon aikaa erosta on kulunut. Paljon kiitoksia kirjoittajille yhteistyöstä jo etukäteen!

(yhteystiedot)